353

Iuri Trifonov

Personalitate de seamă a literaturii ruse contemporane, autor al unor cunoscute romane ca: *Studenții, Potolirea setei, Casa de pe chei* etc., Iuri Trifonov (n. 1925) reia și în acest volum tema sa predilectă: aspectele virtuții și nonvirtuții umane, manifestate de astă dată în viața de fiecare zi.
Mereu fidel crezului său estetic, Trifonov oferă cititorului în cele trei microromane (*Bilanț preliminar, Schimbul, Un lung bun-rămas*) surpriza unor izbutite inovații în plan compozițional și stilistic. Proiecția insolită a temei sale în zone mai puțin umblate ale unor destine omenești obișnuite este realizată cu mijloace artistice sobre, parcimonioase, dar cu atît mai sugestive și profund convingătoare.

EDITURA UNIVERS

GLOBUS

Lei 14

19

IURI TRIFONOV

Un lung bun rămas

980

IURI TRIFONOV

Colecția GLOBUS / Editura Univers

Un lung bun rămas

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE

Grafica: Viorel Popescu. Ilustrația: Gabriela Ranga

Юрий Трифонов

ДОЛГОЕ ПРОЩАНИЕ

Изд. „Советская Россия“

Москва — 1973

GLOBUS

Iuri Trifonov

UN LUNG BUN RĂMAS

micromane

Traducere de

MARCEL GAFTON

IGOR LEFTER

GHEORGHE STAICU

NATALIA STĂNESCU

Prefață de

TATIANA NICOLESCU

EDITURA UNIVERS

București

1980

PREFAŢĂ

IURI TRIFONOV este, astăzi, incontestabil, unul din scriitorii sovietici cei mai citiţi, atît la el acasă cît şi în multe ţări ale Europei. Şi în acelaşi timp unul din cei mai discutaţi, „obiect" predilect pentru comentariile critice. Ultimele sale scrieri, începînd cu nuvela *Schimbul* (1969), au marcat, fiecare, la apariţie un moment de activă participare a criticii şi a cititorilor, devenind adevărate „best-sellers". Ele nu şi-au pierdut interesul nici după un număr de ani, rămînînd mereu prezente în mişcarea literară din Uniunea Sovietică.

Şi aşa a fost de la început în biografia literară a lui Iuri Trifonov. Primul său roman *Studenţii* (1950) — de fapt lucrarea de diplomă a tînărului absolvent al Institutului de Literatură „A. M. Gorki" din Moscova — a însemnat un succes răsunător, a fost distins cu premiul cel mai de seamă al epocii, a fost mult discutat, devenind un titlu de referinţă şi nu numai în cadrul pur literar, dar şi în viaţa cotidiană [1]. Poate că unii dintre cititorii români îşi mai aduc aminte de acest roman, apărut în tălmăcire în

[1] Sînt interesante mărturiile criticului V. Kojinov, coleg de generaţie cu Iuri Trifonov, care îşi aminteşte că în anii lui de studenţie romanul se discuta la sute de şedinţe şi adunări studenţeşti, „jucînd un rol din cele mai însemnate" în

1953, şi primit cu interes şi de opinia publică din ţara noastră. Desigur, astăzi romanul *Studenţii* nu mai poate avea rezonanţa de atunci sau poate că ar avea chiar o rezonanţă negativă şi în plan literar — fiind destul de schematic — şi mai ales în plan obştesc, aducînd exemple şi pledînd pentru practici, din fericire, revolute. Dealtfel, autorul însuşi îl consideră depăşit şi aproape străin de creaţia sa astăzi. Nu am greşi dacă am spune că-l repudiază, întemeindu-ne pe următoarea mărturisire a lui Trifonov însuşi : „Atitudinea mea faţă de acest roman este profund personală, complicată, poate, într-o anumită măsură neobiectivă... În orice caz, am impresia că acolo e cu totul altă literatură decît cea pe care o scriu acum. Pur şi simplu nu mai pot reciti astăzi nici o pagină din acest roman... Şi chiar dacă nu te poţi dezice de cărţile pe care le-ai scris, te poţi totuşi îndepărta de ele. Şi uneori această distanţă poate fi foarte mare“.[1]

Lucrurile trebuie, desigur, privite în perspectivă istorică. În comparaţie cu alte scrieri ale epocii, romanul *Studenţii* aducea, cu tot schematismul său şi, într-un fel, cu dogmatismul ideilor pe care le afirma, o notă de sinceritate, de oglindire vie a unei realităţi, purta amprenta unor lucruri trăite şi simţite cu adevărat, gîndite de autor, chiar dacă, după părerea noastră de astăzi, discutabile în esenţa lor etică. Şi în acest plan, ca reflectare a unei epoci, ca atestare a ei, romanul *Studenţii* prin veridicul său îşi păstrează

campaniile împotriva unor profesori, mai ales istorici literari, învinuiţi între altele de cosmopolitism (Vezi V. Kojinov, *Problema avtora i puti pisatelea*, Kontest, 1977, p. 23—47).

[1] I. Trifonov, V kratkom-beskonecinoe, *Voprosî literaturî*, 1974, nr. 8, p. 172.

importanţa mult mai mult decît alte scrieri contemporane lui. Apropierea de viaţă, legătura cu experienţa vieţii au constituit şi atunci, şi mai tîrziu o trăsătură caracteristică pentru concepţia lui Trifonov despre misiunea sa ca scriitor : „Năzuiesc... să aflu caractere autentice la modul absolut, caractere văzute în viaţă, năzuiesc să le înfăţişez veridic în perspectiva lor lăuntrică“. La distanţă de aproape două decenii, în condiţiile eliminării fetişurilor şi a renunţării la idei impuse, această convingere a dus la rezultate literare noi, remarcabile, la o adevărată renaştere a talentului lui Trifonov.

Dar oare să fi fost într-adevăr un hiatus de aproape două decenii între acel Trifonov „de tinereţe“, debutantul care s-a impus de la primul său roman şi cel de astăzi, „matur“, care s-a afirmat aproape ca un scriitor nou după nuvela *Schimbul* ? O ruptură totală ?

Scriitorul însuşi mărturiseşte că după *Studenţii* a fost o perioadă lungă de „stop“, „o pauză“. La un moment dat i s-a părut chiar că nu mai are despre ce scrie, că nu are „combustibil, că motorul s-a oprit... oricum, a fost o perioadă chinuitoare, de zbatere“.[1] Şi tot el fixează „hotarul“ de la care a început „mutaţia lăuntrică“, drumul spre „un nou stil“, spre o nouă „atitudine faţă de literatură“ — anul 1959. După o călătorie de documentare întreprinsă în Turkmenia, Trifonov publicase cîteva reportaje, schiţe şi mai tîrziu romanul *Potolirea setei* (1963).

Această perioadă de tranziţie are o consemnare mai curînd istorico-literară. Romanul *Potolirea setei* a trecut mai puţin remarcat ; poate pentru că alături de el, concomitent cu el, sau cu puţin înaintea lui apăruseră şi apăreau primele nuvele şi romane ale lui Iuri Kazakov şi Cinghiz

[1] Idem, p. 172—173.

Aitmatov, Vasilii Axionov şi Grigori Baklanov, Iuri Bondarev şi Vasil Bîkov; proza sovietică era într-o adevărată efervescenţă, în căutare de noi drumuri, de noi făgaşuri. Iar *Potolirea setei*, cu toată simpatia pe care autorul însuşi o nutrea faţă de această creaţie a sa (în comparaţie cu *Studenţii* e „o carte mult mai serioasă, realistă" — spunea el) rămînea în tipare oarecum tradiţionale, amintind de unele scrieri ale anilor „30", încadrabile în categoria, nu prea fericit botezată, „romanul de producţie", „romanul industrial". S-ar putea chiar ca această aparentă înrudire să fi prejudiciat într-o măsură destinului scrierii, să fi creat o barieră între ea şi cititor, care nu a mai stat să pătrundă intonaţiile de subtext ale romanului *Potolirea setei*, să desluşească intenţia autorului de a privi viaţa mai adînc, de a-i căuta adevărul.

Publicate una după alta, cele trei nuvele sau poate mai curînd cele trei „mici" romane (le-am spune „microromane", autorul însuşi remarcînd oscilaţia criticii şi a cititorilor în definirea ca specie a scrierilor sale) *Schimbul* (1969), *Bilanţ preliminar* (1970), *Un lung bun rămas* (1971) se constituie într-un tot, ce marchează apariţia unei noi personalităţi literare, a unui nou Iuri Trifonov. Destul de repede s-a înrădăcinat în critică definirea acestui ciclu drept „proză citadină", „povestiri despre oraş" sau chiar „nuvele moscovite", pornind, evident, de la mediul descris şi poate, procedînd la o delimitare faţă de proza „ţărănească", „rurală" ce-şi începuse cam în aceiaşi ani ascensiunea prin scrierile lui Abramov, Belov, Astafiev, mai apoi Rasputin.

Argumentul tematic nu poate fi contestat. Dar nu el determină cu precădere caracterul de ciclu, de întreg. Contează în primul rînd maniera literară, tipul de scriitură, precum şi problematica, dezbaterea etică la care sînt invitaţi să participe cititorii.

Oscilaţia în definirea speciei căreia aparţin aceste scrieri este determinată nu numai de dimensiunile lor. Sînt, într-adevăr, nişte scrieri nu prea ample. Deci, am putea opta pentru categorisirea lor ca „nuvele". Totuşi, prin densitatea materialului înglobat, prin caracterul lor compact, ele au cuprinderea epică a unor romane. Pentru autorul lor această densitate este un principiu fundamental al naraţiunii, întocmai ca şi laconismul pentru Cehov, pe care, dealtfel, trebuie spus, Trifonov îl invocă drept exemplu: „Multe dintre nuvelele lui sînt de fapt mici romane." [1] Densitatea, încărcătura sporită sînt concepute de Trifonov ca elemente ţinînd de planuri deosebite, totuşi complimentare între ele. E vorba şi de „densitatea psihologică", şi de „densitatea de informaţie", şi de „densitate în descrieri, caracter, idei". [2] Această densitate se manifestă în primul rînd prin preponderenţa acordată stratului narativ. Trifonov recurge destul de rar la dialog, în majoritatea cazurilor el *relatează*, narează, şi o face în mod intenţionat, am putea spune chiar programatic, socotind că dialogul (cu excepţia dialogurilor la Hemingway) este mai puţin „dens", are mai puţină posibilitate să comunice rapid şi eficient un volum mare de informaţie, este într-un anumit fel uneori parazitar [3].

---

[1] *Idem* p. 175
[2] *Idem* p. 174
[3] „Am impresia... că pot spune mai mult povestind eu însumi, redînd esenţa dialogului... Elementul caracteristic pe care îl transmite dialogul poate fi redat prin 1—2 fraze, nu e nevoie de pagini întregi pentru aceasta. Mă urmăreşte dorinţa să condensez cele ce le înfăţişez, ca să pot spune cît mai multe. Dialogurile trebuie condensate şi ele cu pricepere, ceea ce e un lucru foarte greu de realizat." *(Idem*, p. 190).

Năzuinţa spre „densitate", spre „condensare" a dus la formarea unui anume tip de naraţiune, experimentat şi aplicat cu precădere, pînă la repetare şi poate la oarecare monotonie (autorul însuşi se teme să nu devină „plicticos") în cele trei „microromane" care marchează creaţia lui Trifonov de la hotarul „anilor 70". În această structură se întîlnesc uneori şi se suprapun monologul interior şi naraţiunea autorului sau, poate, ar fi mai corect să spunem că monologul interior capătă un fel de „a doua" dimensiune, aceea a naratorului, relatarea la persoana întîi a eroului despre sine însuşi, confundîndu-se cu relatarea autorului despre acelaşi erou. Ca şi cînd eroul ar vorbi despre el ca despre o terţă persoană. Astfel *Schimbul* este înregistrat la lectură mai mult ca o confesiune a inginerului Viktor Dmitriev, care povesteşte foarte pe scurt, marcînd doar momentele esenţiale, istoria vieţii sale. Trecerea de la confesiunea declarată (monolog interior) la textul naratorului este abia perceptibilă în tot timpul povestirii şi doar la sfîrşitul ei, în ultimul paragraf de cîteva rînduri, de fapt epilog, povestitorul apare ca individualitate aparte (este cu trei ani mai în vîrstă decît Dmitriev, se cunosc din copilărie, dar el se socotea mai curînd prieten al Lorei, sora lui Viktor), pentru a ne preciza că tot ce s-a povestit în nuvelă el a aflat-o chiar de la erou („el mi-a istorisit toate acestea"). Momentul de „pornire", de „declanşare" a istorisirii lui Dmitriev (şi a naratorului) este boala gravă a mamei eroului, Xenia Feodorovna. Aceasta determină „derularea" unui film de lung metraj din care aflăm de relaţiile complicate dintre Lena, soţia lui Dmitriev şi soacra ei, cunoaştem istoria căsniciei lui Dmitriev, şi viaţa lui de astăzi, de ieri, chiar dintr-un trecut mai îndepărtat, mergînd pînă la amintiri din copilărie.

Ca o confesiune declarată, naraţiunea la persoana întîi, începe şi textul din *Bilanţ preliminar*. Din acest monolog interior aflăm că eroul, Ghennadi Sergheievici a plecat de acasă, de la Moscova, a rupt relaţiile cu familia (formată din soţie şi fiu) în urma unor neînţelegeri şi divergenţe de păreri, cu subtext moral. El se află acum în Turkmenia, în mica localitate de vilegiatură Tohir, invitat de scriitorul şi prietenul său Mansur, al cărui poem de 3.000 de versuri îl traduce în limba rusă. Monologul interior durează pe toată întinderea microromanului. Naraţiunea la persoana întîi evocă existenţa lui Ghennadi Sergheievici (inclusiv unele aluzii la copilărie, la anii războiului), depănînd îndeosebi „cronica" vieţii sale de familie. În acelaşi timp, această naraţiune cuprinde şi cîteva episoade petrecute la Tohir, realitatea turkmenă pătrunzînd în torentul de amintiri moscovite, împletindu-se cu ele, cu gîndurile de altădată. Construcţia cea mai interesantă pentru maniera mai înainte indicată a lui Trifonov o aflăm în microromanul *Un lung bun rămas*, care încheie suita. Ca dimensiuni şi amploare a intrigii, a cuprinderii realităţii, el este cel mai „roman" dintre toate trei. Povestitorul îşi face apariţia chiar de la început şi revine mereu, dar nu fără a ceda destul de des loc unui sistem complex de monologuri interioare (al Lealei, ale lui Grişa Rebrov, al tatălui Lealei etc.) realizîndu-se o construcţie scenică (sugestivă şi pentru că acţiunea se petrece în lumea teatrului). Caracterul mai accentuat dramaturgic al acestei scrieri este relevat în acelaşi timp şi de numărul sporit de dialoguri.

Alternanţa şi conjugarea celor două straturi narative (la persoana întîi şi la persoana a treia) înlesneşte mobilitatea planurilor temporale, trecerea dintr-unul într-altul, a interferenţelor, intervertirea succesiunii cronologice, ceea ce duce la realizarea unei compoziţii libere, fluente, sugerînd scurge-

rea vremii, dar şi fluxul rememorării. Evocarea „timpului pierdut" se împleteşte armonios cu fixarea scenelor, a imaginilor din prezent, din realitatea înconjurătoare, impulsul asocierilor este folosit din plin, astfel încît în final se ajunge la o impresie de povestire firească, suplă, neforţată, de parcă l-am auzi într-adevăr pe Dmitriev sau pe Ghennadi Sergheievici, vorbindu-ne de păsul lor.

Prezenţa cantitativ marcată a naraţiunii la persoana întîi, a monologurilor interioare, nu trebuie să ne facă să credem însă că maniera lui Trifonov ar avea ceva comun cu liricizarea prozei (de tipuri şi forme variate) pe care o întîlnim frecvent în literatura sovietică după 1960, în creaţia Olgăi Bergholţ *(Stele în plină zi)* sau Cinghiz Aitmatov *(Djamilia)*, a lui Iuri Kazakov *(Doi în decembrie, Toamna în pădurile de stejar)*, Iuri Kuranov cu miniaturile sale, Vasili Rosleakov *(Unul dintre noi)* etc. Dimpotrivă, Trifonov pare să evite deliberat liricizarea, preferă un stil sobru, de notaţie, de constatare, urmărind, s-ar părea, numai informaţia nudă, fără comentariul „sufletului", fără participarea afectivă. „În iulie, mama lui Dmitriev, Xenia Feodorovna, se îmbolnăvi grav şi a fost dusă la spitalul Botkin, unde a zăcut douăsprezece zile, suspectă de tot ce poate fi mai rău. Fu operată în septembrie, ceea ce era mai rău se confirmă, dar Xenia Feodorovna, care credea că are doar o afecţiune ulceroasă se simţi mai bine..." — aşa începe microromanul *Schimbul*. „Începutul lui mai adusese o căldură tropicală, viaţa în oraş devenise insuportabilă" — ne spune Ghennadi Sergheievici *(Bilanţ preliminar)*. Şi aceeaşi intrare directă în subiect „ex-abrupto" (într-o manieră puşkiniană pe care o admira şi o recomanda Lev Tolstoi), fără introduceri şi pregătiri prealabile întîlnim şi în celelalte scrieri ale lui Trifonov *(Altă viaţă, Casa de pe chei, Bătrînul)*. „Condensarea" de fapte, de impresii, de

constatări, de informaţie, din registre şi planuri diferite dă naraţiunii un ritm susţinut, ba chiar trepidant, sugerînd parcă ritmul vieţii moderne şi în acelaşi timp şi caracterul ei mozaical. Totodată se creează o rezervă foarte mare de date informaţionale, care fiecare în parte contribuie la sugerarea, la relevarea unor trăsături ale personajelor, iar toate laolaltă constituie material suficient pentru a se putea dezvolta într-o altă nuvelă independentă, într-un capitol de roman. Tehnica, de sorginte cehoviană dă prozei lui Trifonov o mare densitate, la care rîvneşte programatic scriitorul. Încărcînd textul, el solicită atenţia cititorului pentru fiecare amănunt în parte. Nu mai există astfel detalii de primă importanţă şi de importanţă secundară. Toate detaliile din momentul în care figurează în text sînt însemnate, sînt de prim plan, sau de prim ordin, oarecum egale ca valoare între ele, ascunzînd însă în subtext o întreagă ierarhie de alte amănunte. De pildă, în romanul *Un lung bun rămas* o singură frază (e drept lungă, acoperă un paragraf întreg) ne informează asupra vieţii eroinei principale, Lealea, din vară pînă în decembrie. Sînt notate sec, mai bine zis enumerate: călătoria la Leningrad „prima oară în viaţă", chefurile la restaurantul „Astoria", dansurile pînă la epuizare, beţiile cumplite ale lui Nikolai Demianovici, dorul de celălalt — de Grişa — căruia i se cumpără (ca expresie a acestui dor ?!) o haină de piele la consignaţia, pe Nevski Prospekt, succesele în noul sezon ale lui Nikolai Demianovici, care îşi ia maşină, se mută în alt apartament, primeşte scrisori de la cititori, mai ales de la soldaţi şi mai ales după ce fotografia Lealei apare pe coperta unei reviste, apoi succesele Lealei, care stîrnesc invidia colegilor de teatru... iar „între timp tata săracu' se chinuia la spitalul Botkin cu al treilea infarct". A fost deşertat un sac cu impresii sau un sac cu amintiri. Au zburat fără nici

o logică și fără nici o ordine, care încotro. Strînse însă laolaltă, așezate cît de cît într-o suită, ce teribil portret psihologic și moral al eroinei, bun de pus alături de *Zvăpăiata* lui Cehov. Și nu numai portretul Lealei este de luat în seamă. Se sugerează și interesante considerații asupra moravurilor și a relațiilor umane (în genere în viața de teatru, în particular), asupra valorii și semnificației „succesului" literar etc. Această frază oferă subiect pentru o întreagă nuvelă. Și ce variație de intonații din partea autorului — ironie și condamnare, ascunsă indignare și tristă nedumerire — și poate și multe altele, exprimate însă „cehovian" — în surdină, prin subtext, printr-un zîmbet abia perceptibil — „în doze homeopatice", după expresia lui Trifonov însuși.

În final se realizează o anume atitudine față de problema esențială, adusă în dezbatere de autor, relevîndu-se și în acest plan apartenența celor trei scrieri citate la un tot, la un ciclu.

Lumea descrisă de prozator este cea a intelectualilor. A intelectualilor „de rînd", cum se obișnuiește a se spune uneori (deși asocierea celor doi termeni ni se pare improprie, cel de-al doilea, subliniind valența pedestră, desființează esența celui dintîi, elevația spirituală). Dar în viața oamenilor sovietici această formulă (ca și alta sinonimă ei „intelectualitate medie") s-a încetățenit și eroii lui Trifonov, întrebați, s-ar declara, desigur, aparținînd acestei categorii. Viktor Dmitriev este inginer, soția lui, Lena, o bună specialistă în traduceri tehnice din limba engleză, sora lui, Lora, și soțul ei, Felix — geologi. Ghennadi Sergheievici se ocupă cu traduceri de poezie și se declară în această meserie un as: „Sînt traducător de mîna întîi! Sînt căutat, autorii stau la coadă, așteptînd să le vină rîndul să-i traduc eu" — strigă el într-un moment de enervare lui Mansur. Nikolai Demianovici Smoleanov este dramaturg, Lealea actriță, Grișa Rebrov își încearcă puterile în literatură. Oamenii cu care vin în contact personajele principale, cele care formează, ca să spunem așa fundalul acțiunii, țin de aceeași categorie — profesori, scriitori, ingineri. În această privință universul este destul de închis, comunicarea cu lumea exterioară categoriei de intelectuali restrînsă. Și, în genere, orizontul social al „microromanelor" este limitat. Ne aflăm cu precădere într-o sferă circumscrisă, în care predomină relațiile de familie, de dragoste. *Schimbul* este istoria căsniciei lui Viktor Dmitriev, care se reduce, aparent, la conflictul declarat noră-soacră și la conflictul subînțeles și sugerat ginere-soacră. Am spune — o poveste banală. În *Bilanț preliminar* monologul lui Ghennadi Sergheievici este consacrat vieții sale de familie, neînțelegerilor cu soția, Rita, cu fiul, Kiril.

Protagoniștii ambelor microromane sînt însă oameni cu o meserie, cu o profesiune care îi pune în contact și în confruntare cu probleme acute și actuale ale vieții sociale de astăzi. Dar această sferă rămîne în afara atenției autorului. Nu aflăm nimic despre „profilul" profesional al lui Viktor Dmitriev, nu știm dacă este apreciat sau nu la locul său de muncă, nu știm care sînt relațiile sale cu colegii și superiorii, ce probleme îl preocupă ca inginer, cum le rezolvă, ce greutăți întîmpină sau ce succese înregistrează. Am putea spune că inginerul Viktor Dmitriev nu figurează în roman, figurează numai Viktor Dmitriev soțul Lenei și fiul Xeniei Feodorovna. Iar scurtele sale „vizite" la serviciu se fac pentru a cere amînarea unei deplasări pe teren, dată fiind situația gravă a mamei sale, pentru a obține niște bani cu împrumut, pentru a solicita o consultație unui coleg în legătură cu plănuitul schimb de locuință.

Tot aşa nu aflăm nimic despre relaţiile lui Ghennadi Sergheievici cu lumea literară, cu colegii săi de breaslă. Doar ultima scriere din această serie *Un lung bun rămas* ne introduce în mediul profesional al eroilor, în lumea oamenilor de teatru, dar şi aici, pe primul plan, apar relaţiile de dragoste (triunghiul Grişa — Lealea — Nikolai Demianovici) sau neînţelegerile de familie (îndeosebi conflictele cu mama Lealei). Această circumscriere este evident un lucru intenţionat şi nu unul întîmplător. Trifonov îşi îndreaptă atenţia spre sfera vieţii cotidiene şi familiale pentru că îi acordă o anumită importanţă. Această existenţă formată din relaţii şi griji de fiecare zi, în care individul se defineşte în raport cu părinţii, cu copiii, cu soţia, cu rudele mai apropiate sau mai îndepărtate, acest cotidian în care pot figura probleme precum schimbul de locuinţă, angajarea unei femei de serviciu, examenul de admitere la facultate al fiului sau al fiicei, certurile cu vecinii, constituie un univers în care omul este supus unei „uriaşe încercări". „Nu trebuie să vorbim cu dispreţ despre traiul cotidian, ca despre un aspect minor al vieţii umane, nedemn de a figura în literatură — scrie I. Trifonov. Căci existenţa obişnuită, cotidiană înseamnă probă, verificare prin viaţă, prin viaţa în care se manifestă şi se afirmă etica nouă, etica zilelor noastre." [1]

La care am mai putea adăuga că în această sferă a vieţii de familie, a existenţei cotidiene, omul se dezvăluie mai nestingherit, mai el, decît în relaţiile de serviciu, în relaţiile cu lumea exterioară. Aici adesea el nu se mai simte dator să se supravegheze, se crede liber să se manifeste aşa cum este cu adevărat, nu mai ţine seama de ce „vor spune alţii". De aceea în această sferă intimă, ferită de privirile indiscrete ale obştei, omul îşi relevă adesea

[1] *Voprosî literaturî*, 1972, nr. 2, p. 65.

esenţa sa adevărată, care poate rămîne ascunsă celor din afară.

Iar pe Trifonov cum am mai spus îl preocupă tocmai „autenticitatea lăuntrică" a omului, „intensitatea cu care se realizează într-un personaj dat trăsăturile vieţii". [1]

În ce anume constă „proba" la care supune autorul caracterele umane în această existenţă a cotidianului şi care sînt rezultatele la care se ajunge în urma verificării ?

Mulţi critici [2] vorbesc despre lupta lui Trifonov împotriva spiritului mic-burghez, legînd astfel scrierile lui de o tradiţie mai veche şi rodnică, în literatura rusă clasică şi în literatura sovietică. Filistinismul (sau ruseşte „meşcianstvo") — termen complex mai larg decît noţiunea socială de „mic-burghez", — a aflat în literatura rusă, de la Herzen începînd, adversari convinşi. Pentru scriitorii ruşi, ca şi pentru cei sovietici, un Gorki sau Maiakovski, acest spirit mic-burghez „meşcianstvo" era echivalent cu inerţia şi obtuzitatea spirituală, cu meschinăria intereselor, cu preocuparea exclusivistă pentru bunăstare materială, cu absenţa idealului, a năzuinţelor spre o existenţă elevată. Viziunea idilic-grotescă a lui Maiakovski despre „fericirea" mic-burgheză, străjuită de perdeluţe de tul şi colivie cu canar, pare astăzi depăşită. Problema ca atare rămîne însă deschisă şi pe parcursul anilor, în momente şi etape diferite ale evoluţiei societăţii, literatura sovietică a revenit asupra ei. Tocmai pentru că îi simţea actualitatea, pentru că, de fapt, spiritul filistin constituie în continuare o primej-

[1] *Voprosî literaturî*, 1974, nr. 8, p. 178—179.

[2] Vadim Sokolov scrie : „Dacă ar fi să caracterizăm pe scurt cele trei romane moscovite ale lui I. Trifonov toate sînt despre filistinism". (*Voprosî literaturî*, 1972, nr. 2, p. 33).

die morală. Desigur, manifestările acestui spirit filistin au variat, au îmbrăcat forme diferite, putem spune din ce în ce mai rafinate, după cum și conținutul său a căpătat un caracter mai complex. E de ajuns să ne gîndim la romanul lui Leonid Leonov *Pădurea rusească*, la cel al lui Daniil Granin *Împotriva furtunii* sau într-un plan mai îndepărtat la cel al lui Mihail Bulgakov *Maestrul și Margareta*. Astăzi, bineînțeles, spiritul mic-burghez nu se reduce la lăcomie, rapacitate, dorință de căpătuire, la meschinărie, orizont intelectual redus. Dar oare teama de nou, dorința de a-l respinge, de care se vorbește în piesa lui V. Rozov *Situația*, nu ține de același spirit? Sau imaginea caricaturală a intelectualilor „filozofi" din piesa lui Mihail Roșcin *Anul Nou pe stil vechi* nu aparține aceluiași domeniu? Nu este oare un filistin, profesorul de istorie Gartvig *(Bilanț preliminar)*, cu cinismul și extravaganțele sale, destinate, evident, să epateze personaje de nivelul intelectual și spiritual al Ritei? Sau ce imagine a filistinismului victorios, triumfător ne oferă Lealea, care se mîndrește că a ajuns o femeie bogată (cu ce preț!) și care de la înălțimea aceasta a „femeii bogate", îmbrăcate în haină de blană, umblînd cu mașina, știind că-și poate îngădui o cină scumpă, că are printre cunoștințe „personalități remarcabile", privește cu dispreț oamenii ce trec pe stradă îngrijorați, preocupați, împovărați de pachete, de sacoșe, grăbindu-se să prindă un tramvai. Și dacă am examina pe rînd principalele personaje ale celor trei microromane, am mai găsi și alte variante ale mentalității mic-burgheze. De pildă, Lena, care are, cum recunoaște chiar Viktor, soțul ei, „un defect sufletesc" și anume „simțămintele îi sînt insuficient de evoluate", „este insuficient de evoluată", în planul omenescului ceea ce cititorii pot tălmăci prin epitetele, „meschină", „fățarnică",

„mărginită". Sau Rita, cu ifosele de melomană și intelectuală rafinată, dar sufletește tot atît de puțin „evoluată" — dovadă atitudinea ei față de boala Niurei. Sau Nikolai Demianovici, ce exemplu desăvîrșit de filistin! E adevărat, într-o ipoteză mai puțin frecventă poate. Dar sub aerele de literat se ascunde o ființă stupidă, anostă, (ca și piesele pe care le scrie), avidă de bani, de căpătuială, un intrigant, un personaj lipsit de orice scrupul moral, care trăiește după principiul că în viață totul poate și trebuie cumpărat și vîndut. Chiar și Grișa Rebrov, cu toată simpatia pe care ne-o inspiră detașarea sa de „deșertăciunile vieții", este și el în pericol de a fi contaminat de spiritul mic-burghez, care se infiltrează pe nebăgate de seamă, îndemnîndu-l să accepte compromisuri din ce în ce mai mari, culminînd cu vizita la Nikolai Demianovici pentru a-i cere sprijinul, adică, de fapt, pentru a deveni „negrul" lui în materie de creație literară.

Este interesant că Trifonov s-a declarat în cîteva rînduri în dezacord cu termenul „meșcianstvo", „filistinism", aplicat personajelor sale. El insistă, dimpotrivă, pentru folosirea noțiunii de „egoist", socotind că „egoismul" este fenomenul pe care el s-a străduit să-l înfățișeze și să-l condamne în scrierile sale. Pentru prozatorul sovietic este un lucru deosebit de important să releve în viață fenomene actuale, semnificative, exprimînd spiritul epocii sau pur și simplu sintetizînd „un crîmpei de viață". După părerea lui Trifonov, egoismul este problema principală de ordin moral, fenomenul cel mai însemnat, asupra căruia trebuie să insiste literatura în dorința ei de formare, de modelare a conștiințelor. „În egoism se află cuprins neadevărul vieții. Dacă vom dezghioca, cu grijă, strat după strat, conflictele de viață, oricît de sărbătorești sau de pitorești ar fi penele

cu care ele s-ar împopoțona, vom găsi înăuntrul lor trupușorul gol și firav — pui de găină prăpădit — al egoismului." [1]

Concluzia fermă a scriitorului explică țelul final al celor trei microromane. În lumina acestei concluzii înțelegem și sensul profund al istoriilor de viață narate. „Egoismul — spune Trifonov — este lucrul cel mai greu de învins în om. Dar literatura este chemată, în ciuda oricăror greutăți, să ducă o luptă continuă cu acest egoism, de dragul biruinței idealurilor socialiste." [2]

Microromanele analizează specificul fenomenului, arătînd aspectele negative, inerente noțiunii de „egoism", în primul rînd caracterul său „a-moral" și „a-spiritual", esența sa antipoetică și în ultimă instanță antiumanistă. Și dacă unele destine înfățișate de prozatorul sovietic — Lena, Rita, de exemplu — ne fac să ne gîndim la evoluții similare zugrăvite de Cehov (de pildă, în schița *Profesorul de literatură* sau *Zvăpăiata)*, punerea în ecuație a problemei egoismului, ca și tratarea în ansamblu, ne amintesc mai curînd o formulă gogoliană. Egoismul, așa cum îl descifrează Trifonov prin personajele sale Lena sau Rita, dar și Lealea, Dmitriev sau Ghennadi Sergheievici, Nikolai Demianovici, soții Lukianov, dar și Rafik sau profesorul Gartvig, se apropie de trivialitatea înfierată de autorul *Povestirilor petersburgheze*, acea „trivialitate a omului trivial".

Desigur, procedeele sînt diferite. Trifonov este străin de grotescul la care apelează Gogol, de rîsul său amar ; cum am mai spus, prozatorul sovietic preferă o manieră reținută, aproape impasibilă, un surîs ascuns, abia perceptibil,

[1] *Voprosî literaturî*, 1974, nr. 8, p. 186.
[2] *Idem*, p. 189.

ironia fină cehoviană. [1] Și în timp ce Gogol vorbește despre absurdul unei existențe sociale în care domină trivialitatea, Trifonov ne atrage atenția asupra mizeriei etice și spirituale în care se complac unele existențe individuale, plămădite din trivialitate, profesînd trivialitatea, ca principiu de conduită, sau numai contaminate de trivialitate.

Dar, oricît ar părea de depărtați cei doi scriitori, există un moment de tangență lăuntrică ce n-ar trebui ignorat. Este tristețea cu care amîndoi constată — fiecare din punctul său de vedere și cu intensitate diferențiată — vitalitatea trivialității, puterea ei de a se infiltra în suflet, de a-l acapara, de a se instala triumfătoare. Trifonov are, într-adevăr, dreptate să vorbească despre greutățile pe care le întîmpină cei ce încearcă să lupte împotriva trivialității, să ne atragă atenția asupra primejdiei pe care ea o reprezintă.

Romanele lui Trifonov invită pe cititor să participe la dezbaterea asupra egoismului, a trivialității inițiată de unul sau altul din personaje sau de povestitor. Astfel Dmitriev analizează egoismul Lenei și explică prin el motivele nefericirii sale familiale, dar o face pe ocolite, nu se plînge deschis. Ghennadi Sergheievici, mai sincer și mai direct, își acuză soția, Rita, de manifestări mai grave ale aceleași forme de „boală" etică, între care relatarea atitudinii față de Niura, femeia de serviciu devotată, este un cap de acuzare. Rita ne apare nu numai prețioasă și pretențioasă, snoabă și superficială, încrezută și mărginită, dar de-a dreptul exploatatoare. Cît timp Niura a putut munci, a fost bună,

[1] Trifonov spune : „Nu cred că trebuie să explic cititorului că egoismul, lăcomia, fățărnicia sînt defecte. Scriitorul se poate bizui pe reprezentările evoluate ale cititorului. Nu sîntem la grădiniță să trebuiască să spunem : «Vovocika, e urît să iei lucrul altuia fără să-i ceri voie»." *(Idem*, p. 180.)

din momentul în care, după boală, se pune problema că s-ar putea eventual să aibă nevoie de îngrijire, de sprijin, Rita refuză fără nici un scrupul s-o mai primească în casă. Etalonul de viață al Ritei este lipsit de orice omenie — ea are nevoie numai de cei ce îi pot fi utili. Trăsătura de amănunt surprinsă de autor (venită să-și ia lucrurile pentru a pleca definitiv, Niura mai este pusă de Rita să facă un lucru „util", să scoată găleata cu gunoi din casă) accentuează la maximum caracterizarea. Desigur, mentalitatea Lenei și a Ritei sînt reprobabile. Ne îndeamnă însă la o meditație mai tristă și mai profundă, la considerații generale și eventuale concluzii, faptul că nici Dmitriev, nici Ghennadi Sergheievici — cei care condamnă „egoismul" altora — nu sînt întru nimic mai buni. Deci oglinda în care se reflectă trivialitatea este, de fapt, și ea tulbure, atinsă de aceeași ciupercă. Xenia Feodorovna i-o spune fiului său, făcînd un calambur. Ce rost mai are schimbul de locuință, de vreme ce el de mult „s-a schimbat cu el însuși". Iar Lora, sora lui Dmitriev, îi impută că s-a „lukianovizat", adică a devenit identic Lenei. Într-adevăr, Dmitriev este și el un egoist, un filistin. El împrumută bani de la o femeie care îl iubește, pe care a părăsit-o în chip meschin și față de care atitudinea lui este condusă de aceeași filozofie a „utilității" profesată de Rita. Tot atît de „neevolut" sufletește ca și Lena este Dmitriev și cînd „suflă" prietenului său Lev Bubrik slujba bună pe care acesta se zbătuse s-o obțină. Sau cînd vine la înmormîntarea bunicului său abia tîrînd o servietă umflată, plină de conserve de pește (care îi plac Lenei!) și în tot timpul funebrei ceremonii se gîndește la această achiziție „prețioasă". Asemenea Lenei, dar și datorită ei, molipsindu-se de trivialitatea ei, devine și Dmitriev un „Lukianov". Căci dacă la început un sentiment de dragoste puternic, bănuim noi, îl făcuse să creadă

că „nu există și nu poate exista o femeie mai frumoasă, mai inteligentă și mai energică decît Lena", cu timpul Dmitriev căpătase o viziune mai critică (ne-o sugerează un detaliu „grăitor" în manieră tolstoiană — cînd Lena se apleacă „abdomenul se lasă în jos, îi atîrnă" — cu aceeași valoare ca și urechile lui Karenin de care vorbește Anna). Dmitriev înțelege „limitele" Lenei și recunoaște în adîncul sufletului său că Tania este altfel, că Tania „i-ar fi fost o soție mai bună". Dar „lukianovismul" e un fenomen ireversibil. Fără s-o spună direct, autorul ne lasă să înțelegem că Dmitriev este un docil, că într-un fel îi e teamă de Lena sau s-a obișnuit s-o asculte întocmai. Așa se face că fiind în principiu împotriva ideii schimbului de locuință care ar putea-o traumatiza pe Xenia Feodorovna ca o sugerare a apropiatului ei sfîrșit, se supune pînă la urmă, totuși, planului Lenei. Sau după înmormîntarea bunicului preferă să plece cu Lena care pretextează o durere de cap decît să rămînă cu mama și sora sa (alături de „Lukianovi" și împotriva „Dmitrievilor"). Și niciodată nu ia atitudine, nu-și pune la punct soția, chiar cînd aceasta evident nu are dreptate (scenele de la ziua de naștere a Xeniei Feodorovna). Nu putem spune despre Dmitriev doar că se află „sub papucul" nevestei sale. Nu. Situația e mai gravă și mai profundă. Dmitriev a fost desființat ca personalitate, ca om cu adevărat, de morbul trivialității Lukianovilor, care a pus stăpînire pe sufletul lui. Iar servieta galbenă, plină doldora de conserve de pește, se înscrie ca o expresie simbolică a acestei degenerări spirituale a lui Dmitriev. Nu întîmplător în spectacolul realizat de teatrul de pe Taganka din Moscova după microromanul lui Trifonov, regizorul Iuri Liubimov a făcut din acest moment unul cheie pentru înțelegerea psihologiei eroului, iar cuvin-

tele „Lenei îi place peştele" au devenit un fel de leit-motiv, de refren.

Ghennadi Sergheievici vrea să facă un „bilanţ preliminar" al existenţei sale, tot mai preocupat de gîndul că „viaţa întreagă a făcut altceva decît ar fi vrut să facă", acuzîndu-şi familia de neînţelegere, de egoism: „Poţi fi bolnav, poţi face toată viaţa o muncă ce nu-ţi place, dar trebuie să te simţi om. Şi pentru aceasta e nevoie de un singur lucru, pur şi simplu să fii înconjurat de omenie... Şi nimeni nu poate crea singur această stare de spirit, ea derivă din atitudinea altora, a celor apropiaţi. Nici nu observăm cum se pierde uneori acest adevăr cunoscut de veacuri: «să fii apropiat de cei apropiaţi ţie»... Dacă omul nu-i simte pe cei apropiaţi lui, oricît ar fi el de elevat din punct de vedere intelectual, de bine înarmat din punct de vedere ideologic, el începe să se usuce şi să se sufoce în plan spiritual, ca şi cum nu i-ar ajunge oxigenul..." Ghennadi Sergheievici are dreptate în imputările ce le adresează soţiei şi fiului său. Într-adevăr, în familie nu există căldură sufletească, înţelegere, intimitate. Dar nici Ghennadi Sergheievici nu este mai bun decît ceilalţi. Şi el, în fond, preferă să scape de Niura din momentul în care aceasta se îmbolnăveşte şi în consecinţă nu face nimic pentru a îndrepta sau opri gestul neomenos al Ritei. Iar lecţiile de moralitate, de demnitate omenească şi cetăţenească pe care încearcă să i le ţină lui Kiril se întorc împotriva lui. Cu duritatea proprie tinereţii băiatul îi impută compromisurile profesionale şi gesturile neetice, precum lectura indiscretă a jurnalului său de însemnări.

Şi mai tristă este imaginea pe care o oferă romanul *Un lung bun rămas*. Lui Grişa Rebrov îi trebuie mult timp pînă să se smulgă din compromisurile în care se complace Lealea, al cărei suflet „plin de milă" îmbrăţişează într-o unică afecţiune, concomitent, doi bărbaţi, manifestînd în acest domeniu o deosebită disponibilitate. Dar Grişa însuşi nu este străin de compromisuri, dovadă, între altele, toată atitudinea sa faţă de Nikolai Demianovici, culminînd cu discuţia despre cămaşa făcută acestuia cadou de Lealea. Pînă şi în faţa acestei dovezi peremptorii a trădării, servită cu evidentă intenţie de Smoleanov, Grişa nu are demnitatea replicii cuvenite.

Astfel că cele trei microromane proiectate ca o dezbatere etică devin o constatare a biruinţei trivialităţii, care s-a instalat comod şi nestingherit în unele unghere ale vieţii contemporane, în unele familii sau destine umane. Iar discuţia „pro et contra" nu se realizează... din absenţa combatanţilor care ar putea susţine actul de acuzare la adresa egoismului, a trivialităţii.

Dar sînt oare toţi eroii lui Trifonov, din aceste scrieri părtaşi la egoism şi trivialitate? Scriitorul introduce în plan secundar, ca personaje de fundal, cu rol de sugerare, sau de antiteză, figuri umane profesînd alte principii de viaţă. Aşa ar fi Xenia Feodorovna, Lora, dar mai ales bunicul lui Dmitriev dinspre mamă, un bătrîn revoluţionar, tovarăş de luptă al narodnicilor.

Oamenii aceştia dintr-o bucată, lipsiţi de egoism, de meschinărie, trăind în sfera altor preocupări decît „dragostea pentru conservele de peşte" sînt trataţi de Lena drept „făţarnici" sau chiar drept „monştri". „Feodor Nikolaevici, dumneata eşti un monstru!... Eşti un monstru bine conservat!" spunea Lena, adresîndu-se bunicului, cu un amestec de uimire şi ironie în faţa naivităţii bătrînului, indignat că se dă şperţ unui vînzător de radio-uri. Pentru ea asemenea obtuzitate faţă de spiritul vremii poate demonstra numai un exemplar din altă eră, un „monstru" geologic, apărut pe neaşteptate în mijlocul indivizilor de astăzi.

Şi în felul ei are dreptate. Dintr-un anume punct de vedere, punctul de vedere al unei anume lumi, al Lukianovilor, al lui Ghennadi Sergheievici, al Ritei, al lui Gartvig sau al aceluiaşi Nikolai Demianovici Smoleanov, al lumii trăind sub semnul trivialităţii, asemenea fiinţe pot fi sau luate în derîdere ca nişte mostre ale unei epoci revolute sau activ respinse ca nişte pilde incomode, ca nişte adversari ideologici.

Cum am văzut deci, „bilanţul preliminar" al lui Ghennadi Sergheievici ca şi analiza critică a lui Dmitriev nu duc la rezultate pozitive, la schimbări radicale, la rupturi care să impulsioneze noi începuturi. Dealtfel, epilogurile celor trei microromane o confirmă. Şi în acest sens trebuie înţeles rolul lor şi se manifestă interesul lor. Pe un ton sec, de pură informare, ele constată încă o dată, subliniază din nou, într-un acord final, aceeaşi permanenţă a trivialităţii.

Schimbul de locuinţă a avut loc (se enumeră pînă şi actele ce au fost necesare şi se indică procedura), Lena şi-a atins scopul, Xenia Feodorovna a murit curînd, după care Dmitriev a făcut o criză de tensiune (din cauza mustrărilor de conştiinţă, a emoţiilor) şi a zăcut cîteva săptămîni. Şi viaţa merge mai departe în acelaşi fel ca înainte.

Şi existenţa lui Ghennadi Sergheievici, cu toată „dezbaterea" critică şi aparenta delimitare de Rita şi Kiril, a continuat în vechiul ei făgaş. Eroul a revenit la Moscova şi în familie de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, iar în vară a plecat cu nevastă-sa la mare, lîngă Riga, unde şi-a refăcut sănătatea, plimbîndu-se şi jucînd tenis. După 18 ani biografia Lealei demonstrează ratarea ei totală, reîntoarcerea la condiţia organică, autentică. Iar Grişa Rebrov prosperă — e un scenarist cunoscut, are maşină, succes la femei, deci toate indiciile unei înfloriri în stil mic-burghez. E adevărat, amintirile trecutului păstrează un anume farmec pentru el.

Romanul *Altă viaţă* (1975) a marcat şi altă etapă în evoluţia literară a lui Iuri Trifonov. O nouă preocupare, în primul rînd. Un alt raport de definire a individului, a personalităţii umane. În locul raportului individ-viaţă cotidiană, scriitorul se arată preocupat de o problemă de perspectivă şi importanţă mai largă : individ-istorie. Din sfera închisă a existenţei familiale, eroul lui Trifonov păşeşte în universul deschis al lumii contemporane. Întrebări noi se ridică în faţa autorului, obligat să-şi confrunte personajele cu alte răspunderi, cu alte greutăţi decît cele pe care le cunoscuseră Dmitriev, Ghennadi Sergheievici sau Grişa Rebrov. Şi nu este, desigur, o întîmplare că paralel cu suita romanelor citadine *Altă viaţă* (1975), *Casa de pe chei* (1977) Trifonov publică două romane cu temă istorico-revoluţionară, *Reflexele focului* şi *Nerăbdare*, acesta din urmă fiind inspirat din activitatea narodnicilor (grupul Jeleabov, Sofia Perovskaia, Vera Figner) care pregătesc atentatul împotriva ţarului Alexandru II. O sinteză între tema citadină, păstrînd legătura evidentă cu seria microromanelor şi tema istorico-revoluţionară, în cazul de faţă referirile fiind la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie şi la războiul civil, aflăm în ultimul roman publicat pînă acum de Iuri Trifonov *Bătrînul* (1978).

De fapt, avem în faţă o nouă serie, un nou ciclu, care-l continuă pe cel anterior. Se reia problema trivialităţii (Glebov, Şulepa şi tot anturajul său), revenim la cercul vieţii de familie (căsnicia Olgăi Vasilievna, neînţelegerile dintre soţi, conflictele cu soacra, amintind de cele ale Lenei cu Xenia Feodorovna) şi chiar unele personaje sau momente

pot fi socotite paralele cu cele deja cunoscute (mama lui Serghei este o reeditare pe alocuri cu coincidențe de amănunt a Xeniei Feodorovna, bunicul lui Serghei a fost și el un revoluționar, dar din generația lui Lunacearski, conflictele dintre Olga Vasilievna și fiica ei Irina seamănă întrucîtva cu cele dintre Ghennadi Sergheievici și Kiril. Se păstrează în esență și maniera de a scrie, de a compune romanele. Desigur, cu unele specificități. În romanul *Altă viață*, predominantă este narațiunea colorată subiectiv, confesiunea, monologul interior, viziunea asupra evenimentelor povestite fiind aproape tot timpul a Olgăi Vasilievna, dinăuntrul amintirilor și a zbuciumului ei sufletesc. *Casa de pe chei* înclină spre mai multă obiectivare, povestitorul făcîndu-și apariția mai des și îndeosebi asumîndu-și deschis rolul de a nara fapte și momente, fie ocolite de rememorările lui Glebov ca neplăcute pentru el, fie prezentate de el într-o viziune ce se cere rectificată.

Și în același timp acest ciclu este altfel, este altceva; spirala urcă, face o nouă buclă, mai sus, față de cea precedentă. Serghei, a cărui existență familială este aproape o reluare a căsniciei lui Dmitriev (se zbate între soție și mamă, soție și soacră, caută să le împace, mai ales pe cele două dintîi, deși ca și în cazul Lenei și al Xeniei Feodorovna este o incompatibilitate organică), nu mai are totuși nimic din benevola supunere a acestuia la poruncile trivialității „Lukianoviene". Nici din depersonalizarea lui Dmitriev ca urmare a acestei supuneri. Serghei este într-un fel un romantic, un căutător de inedit și neobișnuit în viață, o minte atrasă de fantastic și fire dornică de independență. „Vreau să rămîn în doi cu mine însumi, să mă odihnesc, să scap de tine, de mamă, de toți, de toți" — această replică, dată Olgăi Vasilievna definește o ipostază a personajului, căreia i se adaugă dorința de a scăpa de colegii de la Institut, de intrigile lor, de presiunile neprincipiale ale lui Klimuk, de toate ambițiile deșarte pe care le vede țesîndu-se și înveninînd relațiile dintre oameni. Cercetările lui ca istoric (și nu credem că profesiunea aceasta i-a fost dată întîmplător de autor) au un caracter de surpriză, sînt puțin colorate de fantastic, duc, am putea spune, spre un cosmos al istoriei. Întreaga evoluție a omenirii, succesiunea cronologică, sînt văzute de el prin prisma unei teorii sui-generis de bio-istorie, a unui lanț neîntrerupt de destine și existențe, în care generațiile își trec una alteia ștafetele, se continuă una într-alta, ca un fel de vase comunicante. Și această „senzație genetică de apartenență la o serie comună", „la un fir infinit din care face parte fiecare dintre noi" dă omului sentimentul eternității sale. Ipotezele și construcțiile științifice neobișnuite ale lui Serghei, interesul său pentru parapsihologie, dorința sa de a cunoaște „altă existență" (sau poate de a începe „altă existență" ?) se lovesc de neînțelegerea, de raționalismul Olgăi Vasilievna, biolog de meserie, ferm convins că pe lume totul se rezolvă prin procese chimice și se reduce la procese chimice.

Serghei este un vizionar și un poet în istorie, un spirit subiectiv și voluntarist, care se avîntă spre tărîmuri necunoscute pe aripi șubrede însă ce nu pot susține un zbor cît de cît de durată. Moartea lui tragică și prematură — un infarct pricinuit de supărările de la institut — vine și ca o infirmare simbolică a viabilității proiectelor și teoriilor sale.

Istoria apare ca o condiție esențială, modelatoare a destinelor și psihologiilor, în *Casa de pe chei*. Omul se supune procesului istoric, real și obiectiv, ascultă de poruncile lui. Autorul declară deschis: „Nu Glebov e vinovat

și în genere oamenii nu sînt vinovați, de vină sînt vremurile". În această conștiință acută a „vremurilor", a istoriei, constă deosebirea dintre romanul *Casa de pe chei* și opera de debut *Studenții*, cu care prezintă, altminteri unele contingențe în subiect și acțiune. Mai mult decît atît: intriga ce se țese în jurul profesorului Ganciuk *(Casa de pe chei)*, acuzat de devieri ideologice în studierea și predarea istoriei literare, seamănă îndeaproape cu acțiunea de demascare, în spiritul acelor ani, întreprinsă împotriva profesorului Kozelski *(Studenții)*. Paralela poate fi extinsă: rolul jucat de studentul Vadim Glebov în „cazul" Ganciuk este comparabil cu cel al studentului Vadim Belov în „cazul" Kozelski. Deasemenea sînt asemănătoare unele elemente de „strategie" întrebuințate de adversarii celor doi profesori „încriminați".

Dar experiența istorică a distanței de un sfert de veac dintre cele două scrieri, desfășurată sub semnul lucidității critice, marchează destinul lui Vadim Glebov și-i dă altă rezolvare. „Cazul Ganciuk" solicitînd opțiunea lui Glebov între bine și rău, forțîndu-i hotărîrea, scoate la iveală toată esența trivială a personajului ce fusese pînă atunci mascată, într-un chip destul de fericit, printr-un fel de neutralitate. Povestitorul face această remarcă ucigătoare la adresa lui Gleb: „Era comod pentru toți. Era și așa, și altminteri, și cu ăștia, și cu ceilalți, nici rău nici bun, nici prea lacom, nici prea generos... nici laș și nici curajos, parcă lipsit de șiretenie și în același timp nu s-ar zice nici că era un naiv." „Era cu desăvîrșire *în nici un fel...* am înțeles mai tîrziu că e un talent rar să fii *în nici un fel*. Oamenii care știu să fie *în nici un fel* la modul genial, ajung departe." În „cazul" Ganciuk se manifestă din plin ticăloșia lui Glebov, care asemenea lui Klim Samghin acumulase de-a lungul anilor, încă din copilărie, un bagaj destul de important

de trădări mai mari sau mai mici (un exemplu divulgarea colegilor care l-au bătut pe Șulepa), de compromisuri (relațiile cu Șulepa, îndrăgostirea de Sonia sub impresia aprecierilor referitoare la casă și la situația părinților, rostite de un coleg etc.), de sentimente josnice (ca acea bucurie după prima noapte de iubire cu Sonia că tot ce este în vilă și în jurul ei, grădina etc. îi aparțin lui). După cum, tot asemenea lui Klim Samghin, Vadim Glebov caută să uite, să treacă în zona inexistentului, amintirile care-i vorbesc de propria-i josnicie sufletească. Întrebarea de îndoială „dar oare a fost aceasta?" este aproape o repetare a celebrului leit-motiv gorkian din romanul *Viața lui Klim Samghin* („dar a existat oare băiatul?").

Intervenția în „cazul" Ganciuk îl pune pe Vadim Glebov într-o situație „limită". Trebuie să aleagă, să spună ori „da" ori „nu". Va avea el oare tăria ticăloșiei, va participa la denigrarea și decapitarea morală și științifică a profesorului său, a tatălui fetei pe care o iubește, a omului care-l ajutase, care-l iubea, îl considera discipolul său apropiat și preferat? Va accepta oare „execuția" care va lovi, fără doar și poate, întreaga familie, deci și pe Sonia, logodnica sa? Și de ce ar comite josnicia? De teama de a nu fi primit la aspirantură, de teama de a pierde perspectiva numirii la catedră. Și *teama* apare în roman ca un impuls greu de surprins, tăinuit al conștiinței umane, și totodată putînd îndemna pe om la acte din cele mai blamabile.

Trifonov este necruțător: Glebov nu are nici măcar curajul josniciei declarate, care acționează fățiș. El se strecoară, trădează pe furiș. Și această meschinărie a ticăloșiei îl desființează pentru totdeauna. Trecută printr-un puternic filtru critic, biografia lui Glebov nu mai lasă nici o îndoială în ce privește decăderea la care duce pe om trivialitatea, egoismul. Și aceasta spre deosebire de Vadim Belov,

văzut ca un personaj pozitiv și la vremea sa oferit ca exemplu. Dar între cei doi Vadimi s-au scurs ani, timp în care o viziune istorică, obiectivă și critică, i-a învățat pe oameni să așeze lucrurile la locul lor, să separe adevăratele valori de pseudovalori, binele de rău, principialitatea de trivialitate și egoism, să spună lucrurilor pe nume, să smulgă măștile. În lumina acestei analize critice, Glebov ne apare în toată micimea sufletului său. Dar nu numai de micime este vorba. Nu întîmplător amintește Trifonov în final, prin gura profesorului Ganciuk, de permanența formulei dostoievskiene: „totul este îngăduit", care a căpătat — spune el — o existență cotidiană, meschină. „Raskolnikovii de astăzi nu ucid bătrîne cămătărese cu toporul, dar se zbat și ei în fața hotarului: să-l încalce sau nu? Și, de altfel, ce importanță are dacă e vorba sau nu de a ucide cu toporul? Dacă e vorba de a ucide sau numai de a împinge pe cineva ușurel pentru ca el să elibereze un scaun?" Aluzia este, evident, la Glebov. Trădarea acestuia declanșează o reacție psihologică în lanț, de indignare și dureroasă descoperire (Ganciuk, Iulia Mihailovna, Kuno Ivanovici), dar, mai ales, ucide sufletul Soniei. Bună, blîndă, atotiubitoare, gata de sacrificiu ca și binecunoscuta eroină dostoievskiană, ea devine victima ticăloșiei acestui Raskolnikov, meschin și fățarnic, pe care nu-l atrage ideea mîntuirii sufletești.

„Fiecare om este luminat de reflexele istoriei. Pe unii ea îi cuprinde în lumina sa fierbinte, pe alții îi învăluie abia perceptibil, dar nu există nici unul pe care să nu zărim reflexele ei. Istoria arde asemenea unui foc uriaș și fiecare dintre noi aruncă vreascuri în acest foc" — scrie Trifonov în romanul său *Reflexele focului*. Sub semnul dezbaterii în continuare a problemei istorie-individ, văzută în planul omului făuritor al istoriei, se desfășoară ultimul roman al lui Trifonov *Bătrînul* (1978). După proiectele fantastico-cosmice ale lui Serghei, după „atotstăpînirea" vremurilor în existențele mediocre ale Glebovilor, ieșim acum pe întinderile istoriei revoluționare, văzută într-un moment de supremă explozie: Revoluția din Octombrie. Romanul reia același sistem de alternare și suprapunere a narațiunii la persoana întîi, cu narațiunea la persoana a treia, folosește procedeul montajului cinematografic, al compoziției libere cu deplasări pe scara timpului (acțiunea începe înainte de primul război mondial și se sfîrșește în zilele noastre) și pe harta geografică (din Petersburg în stanițele din Ucraina, apoi la Moscova etc.).

Istoria acestor vremuri devine obiectul a două cercetări cu intenție de realizare a unor letopisețe! Pavel Evgrafovici strînge material pentru a descrie evenimentele Revoluției din Octombrie și ale războiului civil în regiunile cazacilor de pe Don și încearcă o reabilitare a unuia din comandanții legendari ai vremii, iar povestitorul, care se ocupă de biografia „bătrînului", adică a lui Pavel Evgrafovici, include istoria anilor 1917—1920 într-o panoramă mai vastă, în care apar relații și figuri înrudite cu altele, deja cunoscute, din creațiile anterioare ale lui Trifonov. Ca întotdeauna romancierul așază față în față pe egoiști, pe purtătorii „morbului" trivialității într-un grad mai accentuat sau mai puțin accentuat (Kandaurov, Prihodko etc.) și pe cei cinstiți sufletește, devotați idealului, dezinteresați (Pavel Evgrafovici, Galia, Polina etc.). De astă dată însă în centrul atenției se află aceștia din urmă, lor le revine rolul principal în acțiune, iar dezvăluirea „eu"-lui lor interior, a mentalității lor preocupă în primul rînd pe autor. Este o evidentă încercare de a afla un erou, un personaj pozitiv. La care trebuie să adăugăm că în acest roman istoria devine, într-un fel, și ea un personaj în acțiune. Firele intrigii, diferitele linii de dezvoltare a personajelor se întîlnesc într-un punct cen-

tral, într-un focar care este adevărul. Adevărul pe care-l caută Pavel Evgrafovici cu înfrigurare : „Poate că numai de aceea mi-au fost prelungite zilele, numai de aceea am fost salvat, ca să adun laolaltă cioburile răzlețite și să recompun din ele un vas, pe care să-l umplu cu licoarea ce se cheamă adevăr..." Descifrarea adevărului este scopul pe care-l urmărește „bătrînul", a adevărului despre Migulin, — a fost acesta un om cinstit sau un dușman al revoluției, — a adevărului despre revoluție însăși. Despre legile ei. Despre dreptate și omenie în condițiile în care oamenii cunosc verificarea aprigă în luptă, în sînge și cruzime.

Istoria implică adevărul despre oameni și fapte, iar viața omului cere respectarea și împlinirea adevărului, slujirea lui. Este o concluzie, un „bilanț preliminar" într-o cercetare a vieții și a societății în continuă mișcare, înaintare, progres, în care romanul *Bătrînul* înseamnă, poate încheierea unui ciclu, poate deschiderea unei perioade noi. Oricum, talentul lui Iuri Trifonov în plină maturitate și strălucire literară ne îndreptățește să așteptăm noi scrieri, și să le așteptăm cu bucurie.

TATIANA NICOLESCU

BILANȚ PRELIMINAR

ÎNCEPUTUL LUI MAI adusese o căldură tropicală și viața în oraș devenise insuportabilă. De pe la unsprezece dimineața camera mea de la hotel se încingea și nu se răcorea pînă a doua zi în zori. Mă apucaseră accese de astmă, amețeală ; după o noapte îngrozitoare, chinuit de nesomn, de o apăsare în coșul pieptului și de spaima morții, speriat de-a binelea, am telefonat la Moscova. Era ora opt și ceva ; înseamnă că la Moscova nu era nici șapte. Auzii glasul îngrijorat al Ritei : „Ce-i cu tine ?" După o clipă, amintindu-și *de felul cum m-am purtat*, vorbi mai liniștit și mai rece, ba chiar cu oarecare nemulțumire ; de ce am sunat așa devreme dacă nu s-a întîmplat nimic grav ? Să suni la o asemenea oră, după o tăcere de aproape două luni încheiate ! Asta avea un tîlc. Putea să însemne o nenorocire, dorință de împăcare, căință, dor, orice în parte și toate luate la un loc. Rita se liniști însă imediat cînd i-am spus : „Nimic grav, pur și simplu e o căldură înspăimîntătoare, treizeci și patru de grade la umbră. Vreau să vin cu avionul astăzi sau mîine, îndată ce găsesc bilet." „Bine, vino, zise ea. Ce, ți-a

crescut tensiunea ?" I-am răspuns că nu m-am gîndit să-mi iau tensiunea, dar probabil că a crescut. Rita mă sfătui să mă arăt unui medic înainte de a reţine biletul de avion. Sfatul era înţelept şi am făgăduit să-i dau ascultare. Oricum, săvîrşisem o prostie. Dacă eram hotărît să mă întorc, nu trebuia să dau nici un telefon. Fusese o spaimă nocturnă, un semn de bătrîneţe. Tocmai asta m-a sîcîit cel mai mult. Totuşi eram ferm hotărît să plec fără întîrziere.

Dimineaţa, veni Mansur şi o ţinu morţiş să mă răzgîndesc. Protectorul meu îmi făgădui să mă instaleze la Tohir. Acolo, zicea el, e minunat, răcoare, voi putea lucra în linişte şi să mă odihnesc ca într-un rai mahomedan. Spunînd acestea, Mansur îmi făcea cu ochiul, moaca lui lătăreaţă, ciupită de vărsat, se căznea să-mi dea ceva de înţeles, iar cu degetul mare al mîinii drepte făcea nişte semne cabalistice, menite să mă intrige, dar eu ştiam ce-l durea pe el mai mult : să nu care cumva să plec fără să fi isprăvit lucrarea. Halal rai mahomedan ! Apa ba curge, ba nu curge, latrină în curte şi în locul huriilor din paradis — cîteva pensionare de la sanatoriul sindical !

Nu aveam însă bani de bilet, aproape că nici de trai nu aveam, aşa că n-am putut lua avionul.

Am pornit-o spre Tohir cu un ZIM arhaic, antediluvian, care zdrăngănea ca o bicicletă hodorogită. Fusese dat undeva la casare, ca vechitură bună de aruncat ce era. Mansur achiziţionase „dricul" ăsta pentru instituţia lui, cam bănuiam eu de ce. Un rol, nu dintre cele mai neînsemnate, l-au jucat aici banchetele extrem de încăpătoare : puteau să se culce pe ele trei şi chiar patru oameni, puteai întinde o faţă de masă, ba era loc să pui, la o adică, şi un *djeiran*[1] înjunghiat. Şedeam pe bancheta boierească, respiram fierbinţeala vîntului ce mă lovea în faţă, simţind totodată colbul pe care nu era chip să-l împrăştie nici un fel de curent de aer, precum şi o adiere uşoară de parfum. „Dricul" gonea pe şosea, spre sud, cu o viteză remarcabilă, şi eu mi-o imaginam pe Rita cum se agită prin Moscova, neştiind ce să facă. Desigur, telefonul meu a derutat-o. Mamei n-are să-i scape o vorbă, iar lui Kirill poate că o să-i arunce, în treacăt, cu un sentiment oarecum triumfător : „A telefonat tata. După părerea mea, cam dă din coadă !" — la care deşteptăciunea mea de băieţel, căruia totul îi e perfect indiferent, va adăuga : „Eu ce spuneam ? N-am spus că mai mult de două luni nu rezistă ?" Apoi, va da fuga să se sfătuiască cu vreuna dintre prietenele ei, mai degrabă cu Larisa. Prietenia ei cu Larisa o socot dezonorantă. Am încercat de cîteva ori să-i deschid Ritei ochii, am rugat-o, ba chiar i-am pretins să o rupă cu Larisa. Personal, am tratat-o intenţionat în mod brutal la telefon şi chiar acasă, atunci cînd îşi făcea apariţia la noi, dar fără succes. Rita se încăpăţîna să nu vadă adevărul şi, potrivit firii ei, îmi făcea în ciudă, iar Larisa îmi ierta tonul ofensator, răspunzîndu-mi cu linguşeli şi glume. La început, cînd prietenia dintre ele abia se înfiripase — femeile se cunoscuseră cu vreo şapte ani în urmă, la Essentuki — Rita vor-

[1] Specie de gazelă.

bea despre Larisa cu un entuziasm naiv: „E o femeie extraordinară, cum știe ea să trăiască! Are relații ideale cu soțul, ideale cu soacra, ideale la serviciu. Bărbatului îi pune însă coarne, la tot pasul, pe soacră o disprețuiește din adîncul sufletului, iar la serviciu, cum o sucește, cum o învîrtește ea, nu face nimic: ba își ia de lucru acasă, ba are zile libere, ba pleacă în delegație." Larisa lucrează de vreo zece ani la nu știu ce combinat, ca nu știu ce soi de inginer specialist în valorificări. Pe atunci, nevastă-mea, deși încîntată de aceste nostime calități dovedite de prietena ei, le privea totuși ca pe ceva depărtat, străin, iar pe de altă parte se mira, uneori cu umor și nu fără un pic de mîndrie: „Uite, eu nu pot să fiu așa!" Pe atunci, spunea: „Larisa nu-i o prietenă, e o instituție. Dispeceratul Larisa. Poate orice." Într-adevăr, se desfășura pe un portativ gigantic: și tu pantaloni de lînă, și tu bilete la Raikin, și tu bilete la casa de odihnă, la băi, și tu întîlniri cu oameni de care ai nevoie și la care muritorii de rînd nu pot răzbate. Treptat, instituția se transformase însă în prietenă. Ceva îmi scăpase, nu sesizasem ceva și acum, cînd în fond mi-era totuna, iată-le prietene la toartă. Sînt făcute una pentru alta. Acum, de pildă, se sfătuiesc ce e de făcut.

Stau la bucătărie, în garsoniera Larisei din blocul-turn de la Sokol, beau cafea din cești bulgărești și discută despre sănătatea mea. Amîndouă sînt în temă. Cu doi ani în urmă, cînd m-a pocnit criza de hipertensiune, mergeam cu trenul electric în vacanță la Hotkovo. Deodată am simțit că totul se învîrte cu mine, că mă sufoc. La prima stație am sărit din tren și am alergat la punctul sanitar. Rita s-a arătat curajoasă, iar Larisa a aranjat să mă vadă un oarecare Pecenega A. E., o somitate. La clinica ăstuia oamenii stau la coadă cîte două luni numai ca să se înscrie pentru consult, dar Larisa, fără multă vorbă, l-a adus acasă, l-a tratat cu ceai, i-a pus discurile mele franțuzești, l-a vrăjit așa cum se pricepe ea. Nu știu ce farmece o fi avînd, dar ceva are ea. Ca femeie, după mine, nu-i atrăgătoare: e grasă, scundă, cu postamentul acela cam jos. În schimb, are o față drăguță, rotundă, iar ochii mereu strălucitori, radiază. Lighioana asta cu obrajii rumeni nici nu arată a patruzeci de ani! Of, Doamne, ce-i tot dau zor cu Larisa? Ce am eu cu ea? Ceva nu-i în ordine cu materia mea cenușie. Din cauza căldurii, a tensiunii și, cu siguranță, unde mă dezagreg din mers, numai șuruburi și fierăraie, ca și „dricul" ăsta violet-închis. Doar nu Larisa e vinovată de cele întîmplate în ziua de nouăsprezece martie.

Cu toate astea, ea acum dă sfaturi, iar Rita e numai urechi. „Aleksandr Efimovici mi-a spus, *antr nu*[1], cum se zice: cînd ai o inimă ca a lui Ghennadi, trăiești și o sută de ani. Asta e. Ca să știi." „Știu. Mi-a spus-o și mie. Totuși, dacă Ghennadi a dat telefon... Cu orgoliul lui, îți dai seama?" „Ritulia, naivă mai ești!" „Înțeleg, dar totuși..." „Te rog numai să nu te pierzi cu firea. Vii? Bine. Ești bolnav? O să te îngrijim, o să facem rost de medicamente. O să te aranjăm la

[1] Expresia franțuzească *entre nous* (între noi), transcrisă fonetic în original.

un spital bun, dacă va fi cazul. Dar boala, din păcate, nu poate șterge ceea ce ai făcut, suferințele pe care le-ai pricinuit... Pentru toate astea trebuie să plătești, dragul meu. Și pînă n-ai să înțelegi... După mine, linia trebuia să fie una singură." „Crezi ?" „Da' bineînțeles !" întărește Larisa, mirîndu-se și indignîndu-se în același timp că mai pot exista îndoieli.

Dincolo de perete, alături, în odaie, huruie ștergătorul electric de parchet. Fiind duminică, Țebrikov, bărbatul Larisei, freacă parchetul. Face treaba asta cu atîta zel, cu atîta pasiune, încît nu există pericolul să se abată în vizită pe la bucătărie. În general, Țebrikov e un excelent gospodar și un soț minunat : cum are o clipă liberă, pune mîna pe făraș, pe mătură și face lună covorul, spală ceștile, curăță divanul cu aspiratorul, ori spală niscaiva rufe. Larisa scoate din frigider o sticlă de coniac armenesc abia începută și două păhărele din dulăpior. Bate cu pumnul în perete și strigă : „Vitasik !" Vrei un conecuț ?" „Nu-u ! se aude glasul vesel al bărbatului acoperind huruitul ștergătorului. Luați o lămîie, am cumpărat de dimineață ! Numai opăriți-o !"

La nouăsprezece martie, cînd ieșisem la miezul nopții afară, în stradă, în zăpadă, mă gîndeam : dacă acasă la mine, în cuibul meu care nu-l privește pe nimeni în afară de mine, nu pot face ce vreau, înseamnă că sînt un nimica, o gînganie.

Să vă spun ce-i Tohirul ? Tohirul e un loc aflat la șaizeci de kilometri spre sud de oraș, unde se termină pustiul și încep munții. Cîndva,

așezarea a aparținut perșilor. Un han, după cum istorisește Atabalî, a avut o preafrumoasă fată, Tohira, și în cinstea ei a botezat tîrgușorul ăsta Tohir.

La radio se anunță că în oraș sînt treizeci și două de grade. Aici, însă, parcă-i altă țară : aerul e răcoros, bate vîntul, foșnesc copacii. Cînd ieși pe stradă — nu-i decît una singură, lungă, care coboară lin în umbra plopilor și platanilor seculari — auzi clipocitul necontenit și ritmic al apei ce aleargă prin *arîkuri* [1]. La început, clipoceala asta mă făcea să întorc fără voie capul, tot căutînd cu ochii să văd vreun prag, vreo cădere de apă.

De la persani n-a rămas nimic, în afară de două jalnice căsuțe de lut, una pe jumătate dărîmată, alta transformată în șură, unde își ține Atabalî sapele și greblele. De la fereastra odăii mele văd această fostă posesiune din tizic a șahului și mă gîndesc : *Also sprach Zarathustra.* Am eu o slăbiciune pentru citate, pentru vorbulițe. Din cărți, extrag citate. „*Also*, îmi spun pătruns de satisfacție, *sprach Zarathustra.*" E un citat uimitor de precis. Unul dintre acelea care mă însoțesc mereu. Găsești în el și atitudine filozofică față de viață, erudiție, cultură, cunoașterea limbilor, dar și absurdități și înșelătorie. Asta unde cunoștințele mele sînt aproximative, cultura numai de fațadă, pe Nietzsche nu l-am citit niciodată cu seriozitate și nu cunosc nimic așa cum se cuvine

[1] *Arîk* — canal de irigație în Asia centrală și în Caucaz.

nici despre Persia, nici despre Zarathustra, iar germană și franceză știu doar atîta cît să pot spune chelnerului, la restaurant, într-o excursie : „Mai dați-mi, vă rog, puțină pîine !"

Cîndva, demult, am sucit capul unei fetișcane. Ea avea treisprezece ani, iar eu paisprezece. Fata locuia în centrul Moscovei, pe o stradă care azi nu mai există. Casa, firește, nici ea. Era o clădire solidă, o matahală de patru etaje în stilul acela modern și fără gust de la începutul secolului. Țin minte scara mirosind a pisici și a murdărie, dar zăbrelele subțiri de fontă de la ferestrele semicirculare vădeau un deosebit rafinament, întocmai ca desenele lui Berdsley. Țin minte interiorul acela ticsit, ca un acvariu năpădit de alge. Erau cîteva coridoare cu pereții acoperiți de dulapuri pînă în tavan, pe unde nu te puteai strecura decît pieziș. Fata ședea pe o canapea. Mîinile îi miroseau a iod și ea citea din propriile ei poezii, după părerea mea foarte frumoase. Am întrebat-o : „Dar tu ai citit *Also sprach Zarathustra ?* Apoi au fost niște ispràvi pe jumătate copilărești, bazate pe un pic de înșelăciune.

Also, locuiesc într-o căsuță de bîrne, în curtea vilei oamenilor de cultură. Sînt cinci asemenea căsuțe care acum stau goale. Sezonul începe abia în iunie. Obosit de lucru, de șederea pe loc, ies în grădină și stau de vorbă cu directorul vilei, Atabalî Kulmamedov, care este totodată și grădinar, și paznic. E un om foarte plăcut, la vreo cincizeci și cinci de ani, înalt și uscățiv, așa cum sînt turkmenii din tribul *teke*. Pe fața lui uscată, negricioasă, nebărbierită și trasă, cu obrajii scofîlciți, se

citește o grijă permanentă, ceea ce nu-i de mirare la un om cu o droaie de copii. Este grozav de harnic și bun la suflet ; dacă mă vede pus pe vorbă, lasă baltă orice treabă și zăbovește la taifas cu mine un ceas, ba și două. Mă tratează cu dulceață din corcodușe, dacă-i cer, îmi cumpără țigări, și-mi face tot felul de servicii mărunte. Nevastă-sa, și ea din tribul teke, e o femeie durdulie, bine clădită. Se mișcă încet, umblă într-o rochie lungă, de coloare vișiniu-închis, căreia i se spune *kuinak*. O cheamă Iazgul. Fața ei obosită, cu tenul castaniu-cenușiu, puțin cam pătrățoasă, ceea ce îi dă nu știu ce aer leonin, e plină de riduri din pricina neîncetatelor sarcini, iar brațele, dezgolite pînă la coate, sînt tinere și puternice. Pesemne că și trupul femeii, cu pîntecele mare, cu sînii grei, căzuți, abia ghicindu-se sub cutele kuinakului, e încă voinic, plin de viață. Să tot aibă patruzeci și șase, patruzeci și șapte de ani. Copiii cei mari s-au căsătorit de mult și sînt la casele lor. Acum, aici la Tohir, au rămas cinci : trei fete și doi băieți. Pe cel mai mic îl cheamă Durdkuli. E un omuleț de cinci ani, grav și domol, de la care nu scoți un cuvînt de prisos. Într-o zi, l-am întrebat : „Durdkuli, cîți ani ai tu ?" Nu mi-a răspuns, ci, răsucindu-se pe călcîie cu un aer plin de gravitate, a rupt-o la fugă, ținînd la spate, pe turul pantalonilor, palma cu degetele răsfirate și arătîndu-mi : cinci. Mereu dispare pe undeva, mamă-sa îl tot caută și în grădină tot răsună strigătul ei : „Durdkuli-i !"

Iazgul nu știe carte, rusește vorbește foarte prost, dar, spre deosebire de multe turkmence de

la ţară, nu arată acea obositoare timiditate orientală. E vorbăreaţă cu mine şi, în timp ce vorbeşte, alegîndu-şi anevoie cuvintele, mă priveşte drept în faţă, liniştit, fără să clipească, cu ochii ei căprui, aţintiţi.

— Iazgul, o întreb, ai o foarfecă ?

— Îndată, răspunde femeia, înclinînd maiestuos din cap şi, adresîndu-se cuiva din fundul casei, strigă ceva în turkmenă.

Apare una din fete şi, privind într-o parte, pe alături de mine, îmi întinde foarfeca. Alteori o rog să-mi dea o bucată de săpun, un bec, un ac cu aţă, un caiet curat, clei. De toate se găsesc în casa lui Iazgul. Bineînţeles, caut să-i dau bani, dar ea nu primeşte.

— Vai ! zice, şi mîna i se mişcă domol, într-un gest de dispreţ.

Într-o noapte n-am avut somn multă vreme, gîndindu-mă la Iazgul. Asta m-a şi speriat puţin. Deşi, la o adică, ce mă mai poate speria acum ? A fost ca o amărăciune de o clipă. Omul realizează cu întîrziere propria-i vîrstă. E, într-un fel, ca şi cu infidelitatea soţiei : toţi ştiu, numai tu nu bănuieşti nimic. Ceva, însă, ceva care există în afara conştiinţei, nu ştiu ce tainic mecanism de ceasornic, se porneşte deodată să emită semnale. Mi-aduc aminte, adolescent, am văzut în tramvai o tînără femeie, obişnuită ca înfăţişare, bronzată, cu pieptul bogat — şedea în faţa mea cu geanta pe genunchi, picior peste picior, într-o poziţie neglijentă, şi nu purta ciorapi. *Felul* cum am văzut această femeie a fost pentru mine neaşteptat şi nou, şi m-a speriat puţin, la fel ca şi acum. Întrdată după noaptea în care m-am gîndit la Iazgul, m-am întors cu gîndul la mine. Există aici o legătură indisolubilă : ori de cîte ori mă opresc cu gîndul asupra timpului, trec imediat la scumpa mea persoană. Cine sînt eu, ce sînt eu, şi aşa mai departe. Uneori îmi spun : totul e în ordine, totul cu mine e în bună rînduială. Alteori, mă apucă tristeţea. Nu, îmi spun, n-am făcut nici o ispravă. Toată viaţa am făcut nu ceea ce am vrut, ci ceea ce era de făcut, ceea ce îmi dădea posibilitatea să trăiesc. Dar, neîndoios, aş fi putut să realizez ceva. Dacă atunci, de pildă, imediat după terminarea institutului, în patruzeci şi... — şi aşa mai departe, şi etcetera.

Am patruzeci şi opt de ani, dar arăt cu zece ani mai bătrîn. Din cauza vieţii sedentare şi a fumatului excesiv, obrazul meu a căpătat o nuanţă gălbuie, s-a veştejit, mi-au apărut pungi sub ochi, care se învineţesc şi se măresc de fiece dată cînd, în ajun, „îmi dilat vasele". Înainte beam cam multişor şi-mi ziceam că „dilat vasele". Acum, medicii mi-au interzis băutura şi eu singur simt că după trei sau chiar numai două păhărele, inima îmi bate nebuneşte şi mă înăbuş. Ba m-au oprit să şi fumez. Numai că nu despre asta e vorba, nu asta e important. Poţi să fii bolnav, poţi să faci toată viaţa o treabă care nu-ţi place, dar trebuie să te simţi om. Pentru asta e nevoie de un singur lucru : o atmosferă de simplă omenie. Simplă, ca bună ziua. Nimeni nu poate să-şi creeze singur, autonom, un atare simţămînt, el purcede de la alţii, de la cei apropiaţi. Noi nici nu băgăm de seamă cum, uneori, se pierde acest etern ade-

văr : fii apropiat de cei apropiaţi ţie. Dar ce desuet sună : iubeşte pe aproapele tău ! Palavrageală biblică şi idealism. În schimb, dacă omul nu simte apropierea sufletească a celor apropiaţi, oricît de subţire ar fi din punct de vedere intelectual, oricît de solid înarmat din punct de vedere ideologic, începe să se chircească sufleteşte, să se sufoce — îi lipseşte oxigenul.

Cînd el mi-a spus : „Şi tu cu ce eşti mai bun ? Te ţii de tot felul de marafeturi, conştiinţa ta nu zice nimic ?", am simţit că mi se pune un nod în piept, în aortă. Mişcam din buze, incapabil să scot un sunet, iar el se uita la mine cu spaimă, nu aşa ca înainte. Într-un tîrziu, am izbutit să-mi aud glasul : „Nemernicule ! Cu marafeturile astea ţi-am dat să bei şi să mănînci şaptesprezece ani, te-am adus pînă în clasa a zecea ! Cu marafeturile astea îţi plăteşti tu ginurile, discurile şi alte porcării ! Eşti un porc de cîine !" Şi l-am pocnit. El s-a aplecat şi a zbughit-o în camera lui. Ştiam că-l doare, dar nu simţeam pic de milă, deşi l-am bătut rar, de două sau trei ori în toată viaţa. Simţeam doar un gol şi dezolarea care umplea acest gol. Cuvintele pe care mi le azvîrlise mie în faţă fuseseră de mult gîndite şi în ele se desluşea ură şi dispreţ, acumulate luni, poate chiar ani de-a rîndul. În spatele acestor cuvinte se afla nu numai Kirill, ci şi Rita. Aşa vorbesc ei despre mine atunci cînd sînt singuri. Dar principalul stătea în faptul că în aceste cuvinte eram eu ! Eu, eu ! Mi-am recunoscut vorbuliţele : „te ţii de marafeturi". Dispreţul e un lucru molipsitor. Niciodată nu mi-aş fi ieşit pînă într-atîta din fire dacă

nu m-aş fi recunoscut pe mine însumi în aceste cuvinte, dacă n-aş fi simţit dispreţul meu tainic, aşa ca o boală urîtă şi tăinuită, faţă de „marafeturi" în genere şi, în egală măsură, faţă de ale mele proprii.

Băiatul habar nu avea ce se petrecea în mine. Încasase o palmă şi fugise năucit, înghiţindu-şi lacrimile.

Ziua aceea debutase cu faptul că, avînd o poftă straşnică de fumat şi căutînd ţigări, am dat în sertarul de la biroul din camera lui Kirill peste un blocnotes legat în piele şi cu închizătoare. Cheiţa stătea alături. Împins de curiozitate, l-am deschis. Era jurnalul lui Kirill, început abia de cîteva luni. Am citit pe sărite vreo douăzeci de pagini acoperite cu un scris lăbărţat, ca de copil. Mă simţeam stînjenit, dar mi-am spus că, de pe poziţia educatorului, am tot dreptul să citesc. Erau multe fleacuri : relatarea unui meci de fotbal cu o altă şcoală, păreri despre o carte ştiinţifico-fantastică a unui autor contemporan, pesemne o aiureală nemaipomenită, relaţiile lui cu un oarecare A şi o oarecare O, descrise prolix şi nebulos, cu multe puncte de suspensie, apoi o însemnare despre sărbătorirea zilei lui de naştere. În ajunul acestei zile, pronosticuri foarte amănunţite asupra cadourilor pe care le va primi şi de la cine. Patima pentru cadouri, pe care Kirill o înfăţişa cu atîta admirabilă sinceritate şi franchețe, căpătată încă din copilărie şi dăinuind pînă în prezent, m-a deranjat întotdeauna, dar m-am obişnuit cu ea. Nu era ceva nou. O avea şi Rita. „Să vedem la ce se îndură tata. Încă din vară mi-a promis un mag,

dacă nu chiar un «Grundig», că pentru așa ceva nu-și deznoadă el băierile pungii, barem o «Cometa». «Cometa» lui Serîi lucrează mișto, așa că am să fiu *satisfeid*." Tonul acesta impertinent m-a cam jignit, dar am înghițit hapul și am continuat să citesc. Într-adevăr, îi dăruisem băiatului un magnetofon „Cometa" și țin minte că mă gîndeam cu plăcere la impresia pe care i-o va face cadoul meu. Eram sigur că pentru Kirill va fi o surpriză, uitasem cu desăvîrșire de promisiunea din vară, însă el o ținea minte perfect. De aceea m-am și mirat atunci : îmi mulțumise, dar așa, liniștit, fără entuziasm.

O altă însemnare a avut darul să mă scoată din fire : „A venit momîia și mi-a adus un prăpădit de albumaș pentru vederi și un set de culori. Vreo trei ruble totul. Nu degeaba spune mama că fetele bătrîne se disting prin suspiciune și zgîrcenie..." Era vorba despre sora mea și mătușa lui, Natașa. Dacă ar citi Natașa... brr ! M-am cutremurat. Îmi venea să rup foaia, pentru ca acest lucru îngrozitor să nu se întîmple niciodată. M-am stăpînit : însemnarea cu pricina putea să folosească. Biata memorie a Natașei păstra vie amintirea aniversărilor noastre, cînd primite cadou, un album pentru ilustrate și un set de culori reprezentau o adevărată avere. Nu acea prețuire negustorească a darurilor ei m-a revoltat, ci ipocrizia rece a lui Kirill. Doar el, ticălosul, îi mulțumise, ba chiar o sărutase pe mătușă-sa pe obraz, zîmbindu-i afectuos și, ca un nepot atent, se interesase : „Ce mai e pe la tine pe la serviciu ? Cînd ai de gînd să te odihnești ?" Și în aceeași seară : momîia...

Cercetam prostit carnețelul, coperta din piele, închizătoarea, cheia (oare nu Natașa i l-a dăruit acum un an ?) și mă gîndeam : să-i spun nemernicului sau nu ? Am hotărît să tac, să țin totul pentru un caz extrem. Presimțeam însă că n-am să mă stăpînesc. Și, într-adevăr, în aceeași seară, Kirill se milogise mai întîi de maică-sa, apoi de mine, cerînd bani de bilete la concertul unei orchestre americane de jaz. Rita se declară categoric împotrivă ; în primul rînd, fiindcă băiatul avea a doua zi o importantă lucrare de control, în al doilea rînd, fiindcă două bilete a cinci ruble — el ținea să se ducă la concert cu fata lui — era mult, iar în al treilea rînd, fiindcă ei, Ritei, nu-i plăcea fata. O socotea prost crescută și găsea că atunci cînd venea la noi acasă, nu se comporta destul de modest. Fie, eu unul nu băgasem de seamă, însă m-am opus la rîndul meu, deși din alte considerente. Băiatul continua să se miorlăie, cu obișnuita lui îndărătnicie. „Ta-a..." mă bîrîia el cu un glas plîngăcios, de copil oropsit. „Bilete nu mai sînt, am spus eu, și n-ai cum să faci rost de ele. Gata ! Am isprăvit ! Du-te în camera ta și învață." „Dar dacă o rugăm pe mătușa Natașa ?" M-am uitat la Kirill cu mare interes. Ochii lui priveau senin și pătrunși de credință. Natașa lucrează la minister și uneori procură bilete care sînt mai greu de găsit. „Pe mătușa Natașa ?" „Păi da, doar ții minte că ne-a făcut rost și la Dean Reed ?" „Hm, n-o să-ți fie neplăcut, am întrebat eu, apăsînd pe fiecare cuvînt, să primești niște bilete de la o momîie ?"

Kirill se holbă la mine stupefiat. „Care momîie ?" „Nu-i spui tu mătuşii Nataşa momîie ?" Atunci, într-o clipită, văzînd cu ochii, faţa feciorului meu, începînd de la vîrful urechilor, s-a acoperit de o roşeaţă vineţie, întocmai ca o hîrtie fotosensibilă. „Ai citit jurnalul ! strigă el. Cum de-ai putut ?..." Chipul i se schimonosi, ochii i se îngustară, şi am citit în ei un dispreţ fără de margini — asta era căutătura lui cea adevărată. Bineînţeles, i-am explicat că nu-i vorba „cum am putut eu", ci „cum a putut el" să scrie atît de urît despre mătuşa lui, despre o fiinţă apropiată şi care îl iubeşte sincer. Vorbeam adînc tulburat. Rita apăru de la ea din cameră şi stătea fără să spună nimic. Deşi relaţiile dintre noi erau încordate, nu încercă să ţină partea băiatului — el nu mă asculta, ci doar repeta, clătinînd din cap : „Ah, tu... Ah, tu..." Rita, pesemne, trăia un sentiment penibil. Kirill însă nu-şi dădea seama de nimic. Era la pămînt, fără doar şi poate, la gîndul că am putut să citesc neroziile lui cu privire la A şi O. Într-un tîrziu, nevastă-mea deschise gura şi rosti cu imputare : „Kirka, zău, cum de-ai putut să scrii aşa ceva ?"

„Ce te miri ? am spus. El a scris ceea ce tu spui cu glas tare." Fireşte, a urmat o exclamaţie de protest, o mină ofensată şi o înţeleaptă concluzie pedagogică : „Pe Kirill nu-l aprob, dar felul cum vorbeşti mă revoltă !" Apoi, a plecat. Lui Kirill atîta i-a trebuit. Mi-a reproşat că jignesc pe toată lumea, şi pe el, şi pe maică-sa, că sînt lipsit de conştiinţă de vreme ce citesc jurnalele altora. I-am replicat că acesta e dreptul meu de

părinte. Că pînă ce el, mucosul, nu împlineşte optsprezece ani, sînt obligat să ştiu din ce trăieşte, să cunosc viaţa lui personală în toate intimităţile ei, întrucît eu răspund pentru el, dar că, după optsprezece ani, poate să se ducă unde o vedea cu ochii. Nu are decît, eu n-am să zic ba. „Nici eu", mormăi obrăznicătura. „Dar acum, cînd văd atîta ticăloşie, tunam eu, nu sînt dispus să-ţi tolerez !" „Şi eu, dacă văd atîta ticăloşie..." Uite aşa ne-am ciorovăit amîndoi, ruşinos, ca la bîlci, iar eu simţeam cu fiecare clipă tot mai mult neputinţa mea. Apoi el mi-a spus : „te ţii de marafeturi", eu l-am pocnit cu palma peste gură, şi el a plecat. Întîi la el în cameră, pe urmă, de acasă.

A dispărut pentru o zi şi o noapte. Au fost poate cele mai îngrozitoare douăzeci şi patru de ore din viaţa mea, mă torturam făcîndu-mi tot felul de reproşuri, şi Ritei, fireşte, nu-i mai tăcea gura, dar pandaliile ei nu mă impresionau. Pur şi simplu eram năucit de groază, de ceea ce îmi închipuiam că s-ar putea întîmpla, şi pentru tot mă vedeam vinovat pe mine şi numai pe mine, un idiot jalnic, un neurastenic : poftim, nici una, nici două, dă-i cu bătaia, fiindcă a făcut-o pe soră-ta momîie ! Ei şi ? Să pornesc pentru asta un proces, să-l pocnesc, să-l jignesc, să-l umilesc pe băiat în halul ăsta ? Pe la vreo trei noaptea, miliţianul de serviciu pe oraş ne-a înştiinţat că în Koptevo a fost găsit cadavrul unui tînăr de vreo şaptesprezece ani, înjunghiat. Nu purta băiatul nostru o căciulă de blană şi o scurtă din piele îmblănită, fără mîneci ? Căciulă de blană avea !

Avea ! Scurtă din piele, fără mîneci, nu. Dar ar fi putut să ia scurta de la vreun prieten. Şi ar fi putut să se ducă în Koptevo cine ştie pentru ce. Am chemat un taxi şi am pornit-o într-acolo. Pe drum, în maşină, Ritei i s-a făcut rău, ne-am oprit, eu i-am făcut masaj la inimă, iar şoferul a dat fuga după medicamente la punctul sanitar din gara Belorusski. La morga spitalului Koptevo am intrat singur, Rita a rămas în maşină. Deşi eram absolut convins că băiatul nostru nu putea să se afle acolo, simţeam că mi se taie picioarele cînd coboram treptele scării prin coridorul îngust de piatră. Tînărul avea părul negru, un ochi deschis, celălalt lipit de o pojghiţă neagră de sînge. Ne-am întors acasă pe la cinci.

La şapte, Kirill a telefonat şi ne-a rugat să nu ne neliniştim, că e la prietena lui, la vilă, că acolo nu au telefon şi de asta nu ne-a înştiinţat la timp, că îi pare rău, *excuse me*. Acum, telefonează de la gară. „Nu te duci la lucrarea de control ?" a întrebat Rita cu o surprinzătoare luciditate, care, ca de obicei, m-a uimit. „Deocamdată, nu, pa !" Acest „deocamdată" a fost rostit pe un ton şmecheresc, voios, nepăsător : o viaţă are omul ! Apoi, s-a auzit păcănitul receptorului agăţat în furcă. Rita plîngea încet, iar eu, în fotoliu, cu ochii închişi, vedeam întunericul dinspre zori din gară, cabina telefonului rece ca un beci, luna scundă de deasupra pădurii şi simţeam în nări un miros de zgură. Doi inşi merg cu schiurile, la început pe pîrtie, de-a lungul liniei ferate, apoi se abat în pădure. În curtea vilei îi întîmpină un cîine, în casă e cald, în sobă ard

lemne de mesteacăn. Numai că toate astea sînt imagini din tinereţea mea. Vila prietenei lui are încălzire centrală, nici vorbă, fie cu cărbune, fie cu gaze. Şi mie mi s-a întîmplat cîndva ce i se întîmplă acum lui Kirill. Ce lucrare de control ! Nici la taică-său, care i-a însîngerat buza, nu se mai gîndeşte dumnealui acum.

Eu nu mai eram *necesar*. Era limpede. Banii, hrana, biletele la concertul de jaz, cunoştinţele utile, asta-i altă poveste. Oarecare tulburare manifesta Kirill atunci cînd mă simţeam rău. „Tata, vrei să-ţi dau ceva ? Nu ?... Atunci, am fugit ! Am o întîlnire de afaceri. Tu stai culcat, nu te da jos din pat !" Ce pretenţii să mai am ? Un prieten de vîrsta mea, tată şi el, mi-a spus : „Zi mersi că nu ţi-a răspuns cu o directă de stînga la ficat. Al meu, într-o zi, m-a făcut cnocaut." Pesemne că aşa e normal, însă eu unul nu concep aşa ceva. La anii lui Kirill, eu nu aveam nici mamă, nici tată. Mama bolea luni de-a rîndul prin sanatorii, tata murise în treizeci şi nouă, în istmul Kareliei, era inginer în armată. Mă crescuse, opintindu-se din răsputeri, sora mea mai mare, Nataşka. Din cauza mea, poate, a şi rămas „momîie". De unde să ştiu eu dacă flăcăul are nevoie de tată, cînd flăcăul măsoară un metru optzeci, se tunde după moda canadiană, are voce de bas, e în stare să danseze trei ore în şir fără să obosească, să înghită într-o zi un roman poliţist englezesc, să acosteze orice fată şi să-i ceară numărul de telefon ?

În vară se dovedi că tata mai era încă necesar. „Papa, şeful de catedră e un oarecare Mece-

nov Alexandr Vladimirovici. Cu el dăm examenul. Am aflat precis că e prieten cu Rafik al tău. Fii bun..." — și Kirill cu nevastă-mea știu bine că nu-mi plac asemenea lucruri. Nu pentru că aș fi extrem de principial și eul meu moral s-ar revolta, ci pentru că sînt un neurastenic și nu-mi place să-mi fac obligații. Cine este Rafik? Ei nu înțeleg cine este Rafik. Lor li se pare că dacă doi oameni își spun „tu", beau coniac la „Național" și uneori se duc împreună la Lujniki sau la curse (Rafik e turfist și microbist), asta înseamnă că sînt și prieteni. Rafik îmi dă mie de lucru. Eu depind de el. Chiar dacă nu sută-n sută, căci mai capăt de lucru încă din opt locuri, totuși într-o măsură considerabilă. Rafik pentru mine e o piesă valoroasă, e regina de pe tabla de șah. Eu am nevoie de el, nu el de mine.

Nu puteam însă cu nici un chip să o lămuresc pe Rita de treaba asta. Ca întotdeauna cînd se porneau campanii de familie, o cuprindea panica și călca în străchini. Credea că Kirill nu va reuși la admitere dacă nu va fi mobilizat Rafik. Sincer vorbind, eu unul socoteam că nici cu ajutorul acestuia nu va reuși. Băiatul nostru era, totuși, un nătărău. Cu toată statura lui, cu toată vocea lui de bas și cu toată independența lui sfidătoare, era încă un țîngău și un nătîng.

Mediocru la compozițiile de literatură, avea un scris oribil, la matematici nu se prea pricepea. Nu citea nici un fel de ziare sau reviste în afară de „Sovetski sport" și „Ecran". Limba engleză? Calea-valea. În copilărie, l-am dus cu de-a sila la grupa de engleză, ca mai tîrziu să devină un ahtiat după *detective story*. Dar cunoștea numai lexicul, la gramatică era clei. În plus, flăcăul nostru era obraznic și foarte bun de gură acasă, în vreme ce față de străini se schimba cu desăvîrșire. Cu ei nu reușea să scoată un cuvînt, se bîlbîia, se fîstîcea, pe scurt, făcea impresia lui Mitrofanușka[1]. Cum să cîștige el bătălia la admitere? La început se spunea că sînt doisprezece candidați pe un loc, apoi s-a aflat că sînt numai nouă. Nici asta nu era de colea. Trebuia să mă duc musai la Rafik. Nimeni nu știa ce greu îmi venea. Rafik e unul dintre acei oameni incapabili să facă un bine fără să se gîndească la reciprocitate, fără să uite cît de îndatorat îi rămîi. Nu într-un mod vulgar, „ți-am dat, îmi dai", ci în sensul adulării propriei sale noblețe, al exploatării prieteniei, în sensul de a te face să-i porți o veșnică recunoștință și așa mai departe. Binele pe care ți l-a făcut Rafik, oricît de neînsemnat, trebuie ținut minte cu sfințenie. E ceva sîcîitor, dar n-ai încotro, intră în regula jocului. Iar eu, cu neglijența și cu lenea mea, nesocoteam adesea regula jocului. Nimeni nu poate înțelege asta, oricît ai explica. Trebuie să-l cunoști pe Rafik, pe acest pișpirică plin de sine, dar, în fond, un suflețist. Cu puțin timp înainte să se ivească problema cu Mecenov, am primit de la Rafik o lucrare mare, foarte importantă, la care am muncit apoi o jumătate de an pe brînci și pentru care am să-i mulțumesc pînă la moarte, *thank you very much*, cum ar zice nătărăul nostru; numai

[1] Personaj din comedia *Neisprăvitul* de D. I. Fonvisin.

că după ce am primit-o, m-am făcut nevăzut din cîmpul lui vizual. Am dispărut. Am înșfăcat-o și m-am retras în vizuină. Unde mai e prietenia ? Unde, recunoștința veșnică ? În loc de astea, hodoronc-tronc, mă înfățișez cu o nouă rugăminte. Căutam să mă eschivez, să găsesc alte posibilități, degeaba. Rita și Kirill mă pisau, și lucrul cel mai inadmisibil, desigur, era că băiatul cunoștea toate demersurile noastre secrete. I-am reproșat în cîteva rînduri Ritei treaba asta și rezultatul a fost că ea, pierzîndu-și răbdarea, a telefonat fără știrea mea lui Rafik și s-a întîlnit cu el.

Mi-aduc aminte, într-o seară, în iunie, a venit acasă tăcută și încordată, cu pete pe obraz — niște pete alergice, care trădau la ea o agitație lăuntrică — și mi-a destăinuit că tocmai s-a văzut cu Rafik, că i-a spus totul și că el va aranja lucrurile. Fusese și la curse, unde cîștigase o rublă și jumătate.

Rafik avusese zi de joc, îi dăduse întîlnire în stația de metrou „Dinamo", de unde, discutînd, ajunseseră la hipodrom, și acolo, „ca să-i facă plăcere, fiindcă el spusese că tot ageamiul are noroc", s-a hotărît să-l însoțească și să asiste împreună la alergări. O decizie cît se poate de înțeleaptă ! La început, Rafik se arătase cam rece, dar s-au despărțit prieteni, în primul rînd, fiindcă el, într-adevăr, cîștigase, și în al doilea rînd, fiindcă ea îi plăcuse, lucru cert. Ehei, măicuță, nu cumva ești beată ? Nu. Băuse doar apă, mîncase o înghețată și două portocale, oferite de Rafik la bufet, dar era ca beată, nici vorbă, asta unde totul îi reușise de minune. Păcat că e așa de urîțel, un Quasimodo în miniatură. El îi prezentase

niște babalîci, care i-au sărutat mîna și i se adresau cu „madam". Mecenov e un vechi prieten de-al lui, sînt din aceleși oraș, așa că s-a făcut...

Kirill era în culmea fericirii : „Mama, ești un geniu !" În ce mă privește, mă stăpînea un simțămînt nelămurit. Firește, e bine că s-au aranjat lucrurile și poate că Rafik o să-i fie de folos nătărăului nostru, însă eu îmi imaginam figura lui în clipa cînd s-a întîlnit cu nevastă-mea și cînd ea, cu obrazul năpădit de spuzeală alergică din pricina emoției, a îngăimat primele cuvinte. La început „se arătase cam rece ?" Puțin spus ! Trebuia să-l cunoști pe Rafik. El s-a gîndit numaidecît că eu am trimis-o și, probabil, s-a revoltat : „Mare dobitoc ! De ce sînt eu obligat să-i fac *la nesfîrșit* servicii ?" Pe urmă, habar n-am cum, ea l-a înmuiat. Nu aveam nici un fel de bănuieli, nu simțeam pic de gelozie. Atari sentimente studențești mă vizitau destul de rar, la fel, ca, de exemplu, dorința de a juca volei. Cu Rita, se pare, se petrecea același lucru, și apoi, era știut că pe Rafik nu-l interesau femeile. Puneam toată povestea asta pe seama ciudățeniilor lui. Dar mai fuseseră acolo și niște babalîci care i-au sărutat mîna și i se adresau cu „madam". Și la ce a trebuit ea să stea proțăpită la hipodrom pînă la ultima cursă ?

Drept urmare, întocmai ca într-o problemă complicată, unde sînt de făcut o sumedenie de operații diferite, împărțiri, înmulțiri și extrageri de rădăcină, am rămas stăpînit doar de nu știu ce stînjeneală și de iritarea pricinuită de ea.

Mă uitam la Rita, care şedea neglijent pe divan, picior peste picior, cu ţigară în gură şi cu pete pe obraz şi pe gît, fiindcă ele nu-i dispăruseră încă, şi mă străduiam să o văd aşa cum o văzuseră, la hipodrom, Rafik şi cu babalîcii lui. Rita face parte din acele femei care arată mult mai tinere decît de patruzeci de ani. Patruzeci de ani se văd, dar se vede, totodată, şi că arată mai tînără. Are statură frumoasă, picioare lungi, e prezentabilă. Ce-i drept, dacă dai drumul la toate copcile, silueta i se deformează în mod vizibil. Însă nu-i nici o nenorocire. Mai e încă o femeie *bine*. Cîndva, acum douăzeci de ani, cînd am suflat-o unui june, odraslă de homeopat, era o mîndreţe de fată. Pentru ea m-am despărţit de prima soţie, de fiul meu (el lucrează ca geolog, undeva în Asia Mijlocie), pentru ea m-am certat rău de tot cu mama, care era împotriva divorţului. Mama, în nesfîrşita ei bunătate, trebuia să aibă milă de cineva. O durea suferinţa oricui. Mai tîrziu s-a împrietenit cu Rita, compătimind-o ori de cîte ori i se părea că o neîndreptăţesc. Totul a rămas însă departe, în urmă. De mult nu mai există nici mama, nici acea Rită gata oricînd să se bosumfle, nici dragostea mea, nici locuinţa noastră de pe Jitnaia, în comun cu alte familii, nici îmbulzeala de-acolo, nici canapeaua noastră îngustă, nici scîncetele de dimineaţă ale lui Kirka, nici sentimentul excitant că totul se află undeva înainte, că negreşit se va întîmpla, se va produce ceva. Rita n-ar fi trebuit să lase serviciul. Şi nu ne-ar fi trebuit nici templul ăsta

cooperatist, şaizeci şi doi metri de suprafaţă locativă, fără să punem la socoteală cămara.

Şi aşa, mă uitam la femeia din faţa mea, cu picioarele lungi, frumoase, într-o frumoasă rochie de lînă, cu chipul frumos, puţin cam palid, pe care se desluşeau vagi semne de ofilire, dar şi o splendidă maturitate, nevroză vegetativă, colecistită, slăbiciune pentru dulciuri, bălăceala din fiece an de la mare, şi îi spuneam calm : „I-ai plăcut ? Nu e bine. Asta trebuie să te pună în gardă.“ Şi ea îmi răspundea la fel de calm : „Mda, remarcă foarte inteligentă !“ N-ar fi fost nevoie să trăim împreună douăzeci de ani. *Also sprach Zarathustra :* era prea mult. Asta-i glumă, douăzeci de ani ? În douăzeci de ani se răresc pădurile, sărăceşte solul. Casa cea mai trainică cere reparaţii. Turbinele ies din funcţiune. Şi ce uriaşe progrese face ştiinţa în douăzeci de ani, ţi-e frică să te şi gîndeşti ! Au loc revoluţii în toate domeniile ştiinţei. Se reconstruiesc oraşe. Piaţa Okteabrskaia, lîngă care am locuit cîndva, şi-a schimbat cu totul înfăţişarea. Nu mai spun că au apărut noi state africane. Douăzeci de ani ! Un răstimp care nu-ţi lasă nici o speranţă.

Traduc imensul poem de trei mii de versuri al prietenului meu Mansur. E intitulat *Clopoţelul de aur*. Clopoţelul, după cum lesne se ghiceşte, este porecla unei fete. Aşa au botezat-o cei din sat, din pricina glăsciorului ei plin, melodios. Poemul va fi publicat aici la Moscova şi la Minsk. De ce şi la Minsk, nu ştiu. Asta-l priveşte personal. Mă zoresc, am nevoie de bani şi ţin să o iau din

loc cel tîrziu pînă la zece iunie. Deocamdată, căldura mai e cum mai e, se mai îmblînzeşte, mai vine o ploaie, dar în iunie zăduful se va instala zdravăn, să te ţii, fără să îngăduie o urmă de nouraş pe cer şi nici un strop de ploaie. Traduc şaizeci de versuri pe zi. Cam mult. Nu aştept inspiraţia. La opt dimineaţa, beau o cănuţă din ceaiul adus de cu seară în termos, stau ţintuit la masa de lucru pînă la două, la două prînzesc într-o ceaihana pricăjită de lîngă poştă, iar de pe la trei trag iarăşi pînă la cinci sau şase, pînă ce simt o gheară în ceafă şi pînă mi se împăienjenesc ochii. Nu am încotro! Asta e meseria mea, traduc versuri. Altceva nu ştiu să fac. Traduc după un fel de juxtă. Practic, pot să traduc din toate limbile pămîntului, în afară de două, pe care le cunosc într-o măsură oarecare, germana şi engleza, dar îmi lipseşte curajul să traduc din ele, ori, poate, nu mă lasă conştiinţa. De glorie nu am nevoie, am avut (nu glorie, nevoie de ea).

Aud că în curînd, pe la vreo douăzeci ale lunii, se va deschide restaurantul de vară „Platanul" şi atunci viaţa mea va fi mai uşoară. Deunăzi, după ce am lucrat iarăşi pînă mi s-au împăienjenit ochii, m-am dus la ceaihana, o cîrciumă obişnuită, un „local" sau o „bodegă", după cum se zice pe la noi, unde, în afară de votcă, bere, un vin roşu puterea ursului, ouă fierte tari, ceapă, chifle, conserve de peşte, se întîmplă să mai găseşti şi ceai, şi un pilaf din carne de provenienţă obscură — mă tem că e carne de cămilă; dorm să mai prind putere, am băut vreo două păhărele de votcă de Aşhabad, o mizerie.

Am băut cu plăcere, dar umbrit de neîncredere. Şi, întradevăr, băutura a avut un efect ciudat asupra mea. Nu că m-aş fi ameţit — pesemne că şi o lungă abstinenţă şi-a spus aici cuvîntul — aveam capul limpede, totul era în bună rînduială, afară doar de un singur lucru, întocmai ca în lumea lui Kafka, unde totul apare veridic, în afară de o singură împrejurare: de pildă, că Zamza s-a preschimbat într-o insectă. Mi s-a năzărit deodată că mizeria aceea de votcă de Aşhabad, aflată pe masă, în faţa mea, e un fel de *juxtă* pe care eu trebuie să o transpun în ruseşte, în amfibrahi, şi că ea se va preschimba atunci într-o sticlă de „stolicinaia". Peste zi dădusem gata mai bine de şaptezeci de versuri. Noaptea m-am trezit din pricina unui vis cunoscut şi apăsător — obişnuita mea scară. Se făcea că urc o scară nesfîrşită, că fiece treaptă e tot mai greu de urcat, că mi se taie respiraţia şi cînd să mă înăbuş, să mă sfîrşesc, brusc, m-am trezit. Mă durea inima şi am căutat puţină apă. Termosul era gol. După ce i-am tras cu votca, zvîntasem şi ultima picătură de ceai. Mare idiot! Ştiam doar prea bine că peste noapte s-ar putea să simt nevoia să beau ceva.

M-am îmbrăcat şi am ieşit în grădină. Era o noapte nemaipomenită. Luna strălucea. De mult nu mai văzusem o asemenea noapte. Doi platani se înălţau ca două ţancuri de stîncă, aşternînd în jurul lor un con de umbră neagră, nepătruns, în vreme ce salcîmii, arborii de tuia, alte tufe şi copăcet mai mărunt păreau poleiţi cu argint în văpaia lunii, tremurau, şuşoteau, respirau. Res-

pirația lor îndulcea văzduhul. Să-l bei, nu alt-ceva ! Am făcut vreo cîțiva pași pe picioarele mele slăbite, m-am așezat pe o bancă și am tras adînc aerul în piept. Ce noapte ! Cum nu se poate mai potrivită pentru moarte. Mă gîndeam că s-ar putea să mor. Gînduri despre moarte nu există. Gîndurile despre moarte sînt frica de moarte. Ședeam pe bancă, rezemat de trunchiul cald al unui copac și gîndurile mi se învălmășeau: să dau un telefon, Mansur, el vine la nouă, o mașină, o cardiogramă, vreo cincisprezece ruble, durerea la infarct e mult mai puternică, așa, ca o izbitură de topor în coșul pieptului. Ce idiot, să beau votcă ! Apoi, cînd durerea se mai potoli și respirația deveni mai regulată — am reușit de vreo două ori să trag adînc aer în piept — m-am gîndit că ar fi fost cu totul absurd să mor. Doar viața trebuie să aibe un rost, să poți face un bilanț al ei. Și abia pe urmă... Gîndurile mi se liniștiră de-a binelea.

Cînd te lasă durerea, ți-e mai ușor să te gîndești la moarte. Undeva departe, pe drumul de munte, gonea o mașină. În liniștea din jur se auzea deslușit cum pune șoferul frîna la cotituri.

Nu, moartea nu mă înspăimînta. Doar marea majoritate a oamenilor au murit și numai o infimă parte trăiește. (Durerea îmi trecuse acum cu totul, m-am ridicat de pe bancă și am pornit-o pe alee. Vroiam să ajung la fîntînă și să iau un ulcior cu apă pentru orice eventualitate.) Firește că îmi părea rău să mor : nu reușisem prea multe în viață. Privind lucrurile dintr-o parte, puteai zice că nu-i chiar așa. Am făcut și de unele, și

de altele. Eu însă știu bine că toate n-au fost decît fleacuri. Altceva am avut eu în cap. Dar ce alt-ceva ? Ce altceva puteam eu să fac ? Adolescent, nimerisem pe front, fusesem rănit lîngă Leningrad, am bolit, m-am îngrijit, apoi am început să înfulec lacom viața în veselele institute de după război, m-am însurat devreme, îmboldit de aceeași lăcomie de viață. Și toate le făceam după același tipic : mă apucam de ceea ce era mai simplu și amînam restul pentru mai tîrziu, pentru cînd o fi. Iar ceea ce amînam, dispărea treptat undeva, se scurgea cum se scurge aerul cald din casă, dar nimeni, în afară de mine, nu băga de seamă. Ba și mie rareori mi se întîmpla să bag de seamă, doar în cîte o noapte de nesomn. Acum, e tîrziu. Nu mai am timp, și încă ceva : nu mai am putere. Și încă ceva : fiecare om își merită soarta. Așa, liniștit, cugetam singur la viața mea, în timp ce mă apropiam de casa lui Atabalî, care avea în curte o fîntînă.

Se auzeau niște glasuri în întuneric. Apropiindu-mă și mai mult, l-am văzut pe Atabalî alături de o pocitură de om cu picioarele scurte și capul mare. Era Nazar, îl mai întîlnisem la ceaihana. Era de statura unui copil de zece ani, încît, atunci cînd m-am apropiat de casă, mi s-a părut la început că Atabalî stă de vorbă cu un băiețel.

Nazar scotea niște țipete răgușite, smucindu-se din mîinile lui Atabalî. Se luptau la lumina lunii. Atabalî chicotea încetișor.

— Ai ! Ai ! făcea el. Vrea la femei, fuliganul.

M-am dus la fîntînă și am început să pompez,

coborînd şi săltînd mînerul de lemn. Apa nu se arătă multă vreme. Oamenii spuneau că asta era odinioară o fîntînă minunată, dar că anul trecut a fost un cutremur, pricinuind undeva o alunecare de teren şi apa a rămas zăgăzuită. Într-un tîrziu, apa se arătă, într-o şuviţă subţire. Atabalî şi Nazar continuau să se certe cu glasuri şoptite.

— Nu ! zicea Atabalî. Du-te la culcare, fuliganule !

La o căsuţă învecinată, unde locuiau în timpul resezonului cei veniţi la odihnă, iar acum, în trei încăperi, stăteau vreo cîteva femei — personalul de serviciu al sanatoriului şi nişte ospătăriţe — se trînti o fereastră şi o voce de femeie zise răstit :

— Du-te, du-te acasă, Nazarka ! Neruşinatule ! Ptiu !

Din nou se trînti fereastra. Pocitania se clătină, bălăngănindu-şi capul mare într-o parte şi în alta, aşa cum se leagănă, împovărat, discul de floarea-soarelui, apoi se răsuci pe călcîie şi plecă în tăcere.

— A venit la Valia, vorbi Atabalî. Vrea să se însoare.

— Cu Valia ?

— Da... întări el, cu un căscat. Tii, s-a făcut unu noaptea... Ce fuligan, a trezit toată lumea la unu noaptea !

Valia era o femeie înaltă, apetisantă, la vreo douăzeci şi şase de ani. Slujea ca soră medicală la sanatoriu şi de vreo două ori o rugasem să-mi ia tensiunea. Dimineaţa o vedeam cum aleargă,

scînteindu-şi pulpele, de la ea din prag şi pînă în celălalt capăt al grădinii.

— Şi-o să ia ea pe unul ca ăsta ? am întrebat eu, arătînd cu mîna cam la un metru de la pămînt.

— Nu te uita că-i mic. E puternic. Ăsta bate pe oricine, chiar pe dumneata sau pe mine. Odată te dă jos. Cazi ca de pe măgar, cu capul de pămînt. De pe cămilă cazi pe o parte, dar de pe măgar vii cu capul de pămînt... Fuliganul dracului ! Un beţivan. Muierilor le e milă de el.

Am plecat cu paşi înceţi spre căsuţa mea retrasă în fundul grădinii. Simţeam o vagă bucurie nocturnă. Anume *nocturnă*, nedesluşită. Dimineaţa nu ajungi să-ţi dai seama de nimic. De ce oare ? Noaptea, în schimb, te cuprinde dintr-o dată un dor de viaţă şi o bucurie pe care ţi le dau văzduhul, murmurul frunzelor. E bine, mă gîndeam eu, că scundacii cu capul mare vor să se însoare şi că-i trag cu vinaţul, iar femeile îi iau în rîs, deschizînd ferestrele spre grădină, e bine că oamenii ies noaptea din casă şi stau de vorbă. Nu mă mai durea nimic. Pasul mi-era uşor. Am auzit sunînd telefonul pe veranda pustie. Cine să fie la ora asta ? În căsuţa cu verandă nu şedea nimeni. Vara veneau aici ştabii, ei au şi pus telefonul care, de la venirea mea n-a sunat niciodată.

La vremea asta, eu ar fi trebuit să dorm, să nu aud nimic. Era o simplă întîmplare că trecusem pe aici. Dar poate că tocmai eu eram căutat. Poate că suna Rita. O fi aflat de la Mansur că sînt la Tohir, iar numărul de telefon l-o fi aflat

de la minister. Acum, la Moscova e abia zece seara, încă nu-i tîrziu. De cînd am telefonat eu, au trecut şase zile ! Am ridicat receptorul. Cineva întreba de un oarecare Sadîkov. Dacă n-a sosit Sadîkov. Era o femeie şi vocea îi tremura.

— Nu ştiu, am răspuns. Poate că a sosit.

— Probabil că nu, dacă nu ştiţi. Transmiteţi-i... — spunea femeia cu glas întretăiat — să telefoneze imediat acasă ! Negreşit, să telefoneze acasă negreşit !

Rafik făcuse el ceva, cumva ne dăduse el o mînă de ajutor. Deşi, mai ştii ? *Spunea* că a făcut şi a dres, numai că eu nu-l puteam crede. Totul se sfîrşise cu bine, avea toate motivele să tragă spuza pe turta lui, însă impresia mea, nu ştiu de ce, era că n-a pus nici o vorbuliţă pe lîngă Mecenov. Kirill povestea că Mecenov l-a sucit şi l-a răsucit groaznic vreo jumătate de ceas şi că a luat „patru“ [1] pe merit. Se jura că n-a văzut în ochii profesorului nici o licărire de interes atunci cînd s-a apropiat de catedră şi şi-a spus numele. În schimb, Rafik, ori de cîte ori se întîlnea cu noi după aceea, întreba : „Ce mai face protejatul meu ?“ Nu are importanţă, fapt e că totul s-a sfîrşit cu bine. Mai era apoi şi Lidia Nikolaevna, o bătrînică de familie nobilă, care îl pregătise pe Kirill la engleză, pe urmă apăruse şi Gartvig, Gherasim Ivanovici. Curînd, acesta a devenit Ghera. Îl adusese la noi Larisa, recomandîndu-l ca pe unul dintre cei mai buni meditatori la istorie din Moscova. Kirill făcuse cîteva ore cu Gartvig, pentru care i-am plătit o sumă frumuşică, vreo patruzeci sau patruzeci şi cinci de ruble, mi se pare. Dar ce mai contează !

[1] În sistemul de notare de la 1 la 5.

Gartvig e un om aparte. Ceva mă făcea să-l invidiez, ceva să-l dispreţuiesc profund, ba chiar să-l urăsc, în mod sigur. Se înţelege însă că-i recunoşteam meritele : stăpînea materia perfect şi, mai cu seamă, ştia *ce trebuie să ştii*, iar pe Kirill l-a frecat de-a scos untul din el. Afară de asta, un prieten de-al lui era secretarul comisiei de admitere. Pe acest secretar, un domn nu prea plăcut, cu o bărbuţă roşcată de raznocineţ [1], l-am cărat într-o zi cu mine la vila unor cunoscuţi din Sneghiri. Acolo, s-a îmbătat criţă, i-a plictisit pe toţi de moarte, gazdele abia îl mai răbdau şi cu chiu cu vai am izbutit să-l expediez cu o maşină de ocazie la Moscova. Ulterior totul a ieşit bine, i-am spus din suflet mersi şi la revedere. Numai că Gartvig n-a dispărut din viaţa noastră, aşa ca alţii. Dimpotrivă, ne-a devenit apropiat, scump ca nimeni altul. Kirill zicea : „Mă duc cu Ghera la lacul de acumulare“, „Ghera spune că filmul e o porcărie, n-am chef să-l văd“.

Rita şi ea : „Ghera a făcut rost de bilete la Gluck. Tu, desigur, nu mergi“ Gartvig era un tip care dacă mergea pe stradă şi auzea undeva muzică, trebuia neapărat să ciulească urechea şi

[1] Intelectual provenit din altă clasă decît cea a nobilimii (în Rusia sec. XIX-lea).

să anunțe : „Aha, iată-l și pe tovarășul Bach !", ori : „Pare-mi-se că avem de-a face cu tovarășul Mozart !", sau altceva în stilul acesta prostesc. Rita se împurpura și mi se adresa cu imputare în glas : „Tu de ce ești atît de ignorant în muzică ? Asta-i lipsa ta cea mare." Ba avea remarci și mai agresive : „Nu, tu nu te poți considera un intelectual în deplinul înțeles al cuvîntului !" Iar eu nici nu mă consider ca atare. Dar asta nu pentru că nu sînt un corifeu în muzicologie.

Da, muzica serioasă nu o pricep, mă obosește, în schimb șlagărele și tot felul de melodii ușoare de jaz îmi plac. Ba le și fredonez. Muzica simfonică mă adoarme sau, dacă ascult, încep să mă gîndesc la treburile mele, la munca mea, la tot felul de fleacuri. Ce pot face ? Da, e o lipsă, un cusur, o lacună în pregătirea mea spirituală, dar de ce să am parte mereu de reproșuri din pricina asta ? Doamne, doar dragostea pentru muzică în sine nu spune nimic despre om. Nu determină *condiția umană.* Și șerpilor le place muzica. Există națiuni întregi care pot fi numite amuzicale de exemplu, englezii, și totuși... Așa că nu trebuie să exagerezi și să te umfli în pene. Poți iubi muzica și să fii un cinic.

În acest sens i-am ripostat de vreo două ori Ritei, în prezența lui Gartvig, apăsînd intenționat asupra cuvîntului „cinism". Îmi dădusem seama de la început cam ce hram poartă Ghera ăsta. El tăcea sau zîmbea ironic ca unul ce se știe vizat, și numai o singură dată și-a permis să deschidă gura, parcă în glumă și parcă delicat, dar cu destul venin pe buze. „Dumneata nu știi cum să-l iei pe Ghennadi Sergheevici, i-a spus el Ritei. Nu trebuie să-i reproșezi lipsa de interes pentru muzică, ci, ca să zic așa, să-l compătimești, să-ți fie milă de el !" Și a povestit, cu totul nelalocul ei, o anecdotă despre Socrate și un bădăran care l-a jignit pe stradă. „Gherasim Ivanovici, am remarcat eu, după mine unul, așa ceva nu se prea obișnuiește nici în casele bune din Philadelphia : să înveți soția cum să se poarte cu soțul ei !" El a rîs, adăugînd că a fost doar o glumă. Cum nu voiam să reduc totul la glumă, am adoptat intenționat un ton tăios, și Gartvig n-a avut încotro, a trebuit să-și ceară scuze. Am observat atunci că a schimbat o privire cu Rita.

Nu-l învinuiesc pe Gartvig că, profitînd de superficialitatea nevestei mele și de obiceiul ei de a crede totul urechilor, de nesocotința și oboseala mea sufletească, cît și de faptul că prea multe săptămîni pe an eram certați, a supus-o fără greutate pe Rita nu știu cărei puteri ale sale. Nu fac parte dintre geloșii absurzi. Poate că între ei n-a fost nimic. Nu știu, nu vreau să știu. Nu asta are importanță. Vagi aluzii făcea Larisa, ceea ce mi s-a părut dezgustător, mai dezgustător chiar decît faptul la care se făcea aluzie. Eu și Rita am stabilit de multă vreme, în mod tacit, un fel de cod de independență reciprocă. Mai precis, admiteam fiecare în sinea sa deplina libertate a celuilalt. Dar cînd prietena cea mai bună face aluzii pe seama celei mai bune prietene a ei ! Mi-era milă de Rita. Însă nu

despre 'asta e vorba. Îl învinuiesc pe Gartvig că a introdus în casa noastră — pe un teren destul de propice, ce-i drept — cinismul său, felul lui de a reevalua, de a răsturna totul, de a nu prețui nimic.

Nici mie nu-mi plac cei care umblă legați la ochi de optimiști ce sînt și întotdeauna am privit și privesc lumea și oamenii în mod critic; dar o atitudine față de cei din jur cum are Gartvig, cu ironia ei ascunsă față de toți și de toate, mă scoate din pepeni, devin mai catolic decît papa, îmi vine să pun mîna pe o bîtă și să crăp căpățîna asta plină de haruri. Da, știu, e capabil. E candidat în științe, ocupă un post bun într-un institut științific de cercetări, mai scrie cîte ceva, predă undeva, e aranjat de minune. O, Doamne, cum de-i cu putință, atunci cînd atîția oameni nu sînt rostuiți în viața asta? Năzuiesc către un țel, dar nu pot, nu sînt în stare să-l atingă. Tocmai aici stă secretul lui Gartvig. El obține cu ușurință lucruri pentru care alții se zbat o viață întreagă, și după ce le-a obținut, nici nu-l mai interesează. Se spune că i s-a oferit postul de director adjunct la institut, dar el a refuzat. Și apoi, sînt în jurul nostru atîția oameni suferinzi, ori care nu au pe nimeni, ori nefericiți dintr-un motiv sau altul, ori care mor de timpuriu! Ăsta însă e sănătos tun, ca puțini alții. Are treizeci și șapte de ani, e smead, vînjos, schiază ca un eschimos, gonește pe șosea ca un adevărat ciclist cu bicicleta, pasiunea lui. Cu bărbuța lui neagră, tăiată scurt, are aerul unui francez. (El spune că maică-sa e grecoaică, iar taică-său neamț rusificat.)

Se îmbracă așa cum se nimerește. De cele mai multe ori apărea la noi în niște efecte semituristice, semisportive, cu pantaloni de schi, cu niște sacouri decolorate și cu bocanci în picioare. Bineînțeles, cînd era vorba de Gluck, se înțolea numaidecît, dar nici atunci cine știe cum: cu lucruri ieftine cumpărate la repezeală de pe la vreun magazin universal. Nu-l interesa deloc acest aspect al vieții. De cîteva ori a venit nebărbierit la lecțiile cu Kirill. Într-o zi ne-am pomenit cu el desculț. După cum ne-a informat Larisa, fusese însurat în două rînduri, cu niște femei eclatante, cu o stea de cinema și cu o țigancă, dansatoare la „Teatrul Romilor“, dar divorțase și acum trăia cu o oarecare Esfir, doctoriță, cam urîțică, dar foarte bună la suflet, care îi tolera toate ciudățeniile. Gartvig mi-a spus odată: „Femeile frumoase nu mă mai tulbură. Slavă Domnului, am trecut de etapa asta!“ Nu știu dacă era o bravadă sau o stîngace asigurare că pot fi liniștit. Eu, firește, am luat drept bună cea de a doua posibilitate, m-am simțit vizat și am replicat nepoliticos: „Dar dumneata ai tulburat vreodată femeile frumoase?“ „Chiar pe mu-u-ulte!“ Ce mai fanfaron!

Și cu toată fanfaronada lui e un tip foarte cult. Cunoaște patru limbi, îi citește pe scriitorii latini în original. Studiază începuturile evului mediu, istoria religiei. Toma d'Aquino, Duns Scotus și așa mai departe. Din lipsă de ocupație și din pricină că mintea îi trîndăvește, pe Rita a în-

ceput s-o intereseze toată aiureala asta și uneori, la cină, se propuneau dispute scolastice. De pildă : ce e mai presus, voința sau rațiunea ? Rita susținea punctul de vedere al lui Toma d'Aquino, primatul rațiunii, și aducea exemple din propria-i experiență de viață. Ea, în treacăt fie spus, se consideră în cel mai înalt grad *homo sapiens*. Kirill era de partea lui Duns Scotus : lua apărarea voluntarismului. „Dacă n-ar fi fost voința mea de fier, spunea, aș fi intrat eu la institut ?"

Eu îi luam peste picior, dar pe Rita o impresiona puțin. Făcea rost din piatră seacă de cărți mistice, religioase, cu coperte murdare, ferfenițite. Naiba știe pe unde le dibuia. Pe la anticari nu cred să se găsească asemenea hîrțoage. Le cumpăra direct de la sursă, de la un fel de bursă neagră. Pe la noi prin casă au început să se perinde ochelariști tineri și bărboși, samsari de cărți, care odată cu un volum rar îi ofereau și vreo vechitură cum nu era chip să mai găsești prin magazine ca, de exemplu, un pulover alb din cele vîndute la GUM[1], cu un suprapreț de cinci ruble. Simpatici indivizi ! De vreo două ori i-am dat pe ușă afară. Rita sărea în apărarea lor, mă învinuia de despotism și de zgîrcenie. (Toți acești Leontevi, Berdeaevi sau, cum le ziceam eu, *beliberdeaevi*[2], costau bani frumoși, pe care eu nu aveam de unde să-i scot, întrucît în ultimele douăsprezece luni veniturile mele, din diferite motive, scăzuseră simțitor.) Dar nimic nu o putea opri pe Rita ; ciupea din banii de coșniță, schimba și vindea din boarfele ei. Pe scurt, nu era vorba de o pasiune trecătoare, ci de o patimă, ba poate chiar de o boală. Numai că totul se întemeia nu pe o autentică nevoie lăuntrică, ci pe ceva fals, van. Eram ferm convins de asta. Într-o zi i-am și spus-o.

Mă temeam pentru Kirill — era în anul întîi ! — și toată pălăvrăgeala asta pe care o auzeai ici și colo prin casă, putea să-l deruteze. Cinstit vorbind, nu eram atît de alarmat pe cît mă *arătam* alarmat, iar Rita remarcase judicios că pe băiat cărțile în cauză îl interesează și mai puțin decît cursurile de la institut. Atunci am ridicat tonul : „Foarte frumos ! Și tu, în loc să cauți să schimbi această situație, să-l rupi de lîngă fete și de lîngă magnetofon și să-l tragi spre carte, tu însăți naiba știe cu ce te ocupi !" „Nu mă ocup cu nimic rău, ceea ce citesc nu privește pe nimeni și, la urma urmelor, ce, ai căpiat ?" I-am spus că toate astea îmi sînt profund antipatice. Că pseudoreligiozitatea ei nu-i decît ipocrizie și înșelăciune, că prima poruncă a oricărei religii, și cu atît mai mult a religiei lui Hristos este dragostea față de aproape. Unde e această dragoste ? I-au luat locul indiferența, fuga de-acasă, orgoliul cărților, snobismul. Soțul este neglijat, fiul crește ca o buruiană. Și-apoi menopauza, măicuță, menopauza ! Nu Toma d'Aquino, plimbări pe jos și masaj cu apă rece dimineața !

Nici asemenea atacuri directe nu aveau vreun efect. Înstrăinarea noastră și răceala reciprocă se

[1] Magazin universal de stat.
[2] De la rusescul *beliberda* — aiureală, bazaconie.

accentua tot mai mult. De cîteva ori, după ce am citit în silă unele din cărțuliile acelea vechi, după ce le-am răsfoit, mai precis, fiindcă nu am putut citi nici una pînă la sfîrșit, prea multă bătaie de cap, zău așa, după cinci pagini pas de mai înțelege ceva, și doar nu sînt cel mai mare cretin din lume ! — am încercat să încep o discuție, să-i deschid Ritei ochii, să-i arăt că toate astea sînt la distanță imensă față de noi, de adevăratele și complexele noastre probleme, de necunoscutele din viața noastră ! Cărțile erau scrise frumos și poate că impresionau cîndva, pricinuiau frămîntări lăuntrice, lăsau să se întrezărească, să se deslușească ceva, găseai în ele cuvintele profetice de la ospățul lui Baltazar, dar nimic din cele întrezărite nu ajunsese să se împlinească, nimic nu ajunsese să se deslușească, iar în zilele noastre lectura unor asemenea cărți nu-i decît un lux inutil, la fel cum ai ține în casă un pursînge arab. Unde să mă duc eu cu el ? La lăptărie, cu sticlele de lapte ? Sau la spălătorie, după rufe ? Nu am nevoie de asemenea savantlîcuri, cîtuși de puțină nevoie, iar cine spune că are, e un escroc. Într-altă zi am avut cu Rita o discuție care a decurs cam așa : „Ei, ce-ai înțeles tu din cartea asta ? Cu ce ți-ai îmbogățit cugetul ?“ În ziua aceea ea mă enerva din cale-afară și căuta ceartă cu lumînarea. Stătea în fotoliul ei preferat, sub lampadar, și fuma, după ce o oră încheiată pălăvrăgise cu nu știu cine la telefon. Trăgînd adînc din țigară și privindu-mă cu o neobișnuită atenție, spuse : „Cu ce mi-am îmbogățit cugetul ? Măcar cu aceea că

am ajuns să-ți cunosc mai bine caracterul. Astăzi chiar am citit undeva despre sufletul veșnic muieresc al rusului.“ Am izbucnit în rîs. „Grozav ! Hai, zi-i mai amănunțit.“ Începu să îndruge că sînt subjugat de ceva, că mă supun împrejurărilor, că „mediul mă trage la fund“, că tot ce fac eu nu-i decît o adaptare la condițiile de trai, că sînt conștient de asta, dar n-am puterea să mă ridic împotriva propriului meu mod de viață, din pricină că am un caracter slab, de muiere, și, în plus, din pricină că datorită dualității sufletului meu, îmi lipsește autodisciplina morală. O vreme am ascultat-o zîmbind, apoi m-am înfuriat. „Tu, draga mea, ești o ingrată. Eu îmi storc creierii, trag ca un salahor, îi traduc pe toți la rînd ca la moară, și pentru ce ? Ca tu să tronezi în fotoliu, să fumezi «Kent» și să-mi turui bazaconii ? Dacă te roade simțul etic, de ce nu te duci să lucrezi la administrația blocului nostru : Au nevoie de un economist, optzeci de ruble pe lună...“ „După cîte înțeleg, mi-a întors-o Rita, îmi scoți ochii pentru o bucată de pîine ?“ Am dat din mînă a lehamite și am ieșit pe ușă. Ne era greu acum nu numai să avem o explicație, dar chiar să ne și certăm.

În schimb, în prezența lui Gartvig, cînd acesta venea pe la noi, Rita se înviora, flecărea, rîdea, discuta, dar și eu mă alegeam cu ceva : în prezența lui era drăguță cu mine, ba o dată mi-a spus chiar Ghenocika, diminutiv de care mă dezobișnuisem cam de multișor. O nouă pasiune își făcuse apariția : plimbările pe jos, cu bicicleta, cu schiurile — în tovărășia lui Gartvig. Eu în-

sumi îi recomandasem cîndva plimbările astea. La început, mă invitau și pe mine. M-am ținut de vreo două ori după ei, dar parcă mi-era nu știu cum, nu mă simțeam la largul meu. Gartvig în șort — pînă și în octombrie, afurisitul, își etala picioarele negre, păroase ! — sărea peste hîrtoape cu sprinteneala unui elan. Rita, cu sufletul la gură, se zorea să-l ajungă din urmă, în vreme ce mie goana asta nu-mi plăcea deloc. Dă-i încolo ! I-am lăsat în voia soartei, și pe ei, și pe mine.

Se duceau împreună cînd la Zagorsk, cînd la Suzdal, cînd la Sviatîe Gorî. Tot mai aproape de călugări, de locurile vechi. Ba au găsit undeva prin împrejurimile Moscovei o bisericuță și au făcut cunoștință cu popa, care i-a îngăduit lui Gartvig să se urce în clopotniță și să tragă clopotele. L-au cărat acolo și pe Kirill și a tras și el clopotele. Toate astea erau, firește, niște prostii, niște ciudățenii ale unei vieți cvasiagreabile, și nu mă deranjau sau mă supărau, cît mă uimeau. Rita fusese doar cîndva un element extrem de activ în sindicatul Întreprinderii de gospodărie comunală !

Fără doar și poate, nu era nici pomeneală aici de vreo credință, în adevăratul sens al cuvîntului, ci numai de lîncezeală sufletească și de o inactivitate catastrofală. Și, poate, chiar o modă. Toate aceste cărțulii, mănăstiri, drumuri la „locurile sfinte“ cu propriile „Volgi“ ajunseseră o modă și tocmai de aceea erau ceva banal. Înainte vreme, toți dădeau năvală pe litoralul de la Riga, iar acum se năpustiseră pe mănăstiri. Vai, ce iconostas ! Vai, ce bătrîn am întîlnit într-un sătuc ! Dar samovare ? Dar icoane ? Intră la un spițer sau la vreun pictor, care își cîștigă pîinea executînd panouri agitatorice, și vei da neapărat cu ochii de icoane, de un autentic samovar de Tula, cumpărat pe bani grei de la consignație și din care stăpînii casei beau ceai.

Totul, dragii mei, e foarte frumos, nobil, iubiți frumosul, căutați forme ideale de viață, dar cum rămîne totuși cu dragostea față de aproape ? Pe bunicuța care se gheboșează de bătrînețe la ea, la țară, nu cumva ați uitat-o ? Nu cumva ați părăsit-o, într-o clipă grea, pe soție, sau, invers, pe soț ? Fiindcă, iată, bătrînelul cu barbă care stă agățat pe o tablie neagră în sufragerie, deasupra servantei, un lurcu anume poruncește : făptuiți binele ! Cum e cu binele ăsta ?

Rita nu trebuia să lase serviciul. Dacă nu există oameni în jurul tău, nu ai cui să faci bine. Dealtfel, nici rău. Nici una, nici alta.

Gartvig, oricum, e un caz aparte. Despre ce fel de bine poate fi vorba la unul ca el ?! Ceea ce îl caracteriza în principal, în esență, era o privire de gheață, scrutătoare. În afară de vremurile vechi, de părinții bisericii, se interesa și de probleme actuale : scria ceva axat pe teme de sociologie. Lega, nu știu în ce fel, antichitatea de contemporaneitate. Se apropia de religie sau de antichitate, de frumos, de muzică, de oamenii din jurul său cu același zel rece, studia. Nu atît ca să cunoască, pur și simplu, cît *să studieze*, adică să stoarcă totul pînă la ultima pică-

tură, să cunoască totul pînă-n străfunduri. Acolo unde un altul nici nu îndrăzneşte să-şi arunce ochii, el priveşte fără să se sinchisească de nimic. Mi-am dat seama numaidecît de asta. E un adevărat savant, oamenii ca el nu fac altceva decît să caute şi să creeze. Numai că prieşte să te ţii cît mai departe de ei. Pentru el şi femeia e un exponat, iar cunoscuţii apropiaţi — obiecte de studiu, cam aşa ca o gîză sau ca o broască.

De vreo două ori am simţit asta pe pielea mea şi, drept să spun, n-a fost prea plăcut. Stăteam amîndoi, aşteptînd-o pe Rita, şi discutam, Gartvig mai mult întreba, cu deferenţă, respectuos, aş zice chiar linguşitor, aşa cum ar întreba un elev pe profesorul său, şi eu răspundeam. Flatat de condescendenţa ce-mi arăta, răspundeam bucuros, amănunţit. Se interesa de toate nimicurile din viaţa mea, de munca mea : cînd mă dau jos din pat dimineaţa, ce ziare citesc, dacă folosesc dicţionarul de sinonime, care sînt raporturile mele cu redactorii de editură şi cu autorii pe care îi traduc. În plus, cîte ceva despre cinema, cum mă odihnesc, unde îmi place mai mult să călătoresc.

Eu, sincer ca de obicei, m-am pornit fără ezitare să dau lămuriri, sfaturi înţelepte. Deodată, ce-mi trece prin minte. Dumnezeule, ăsta *mă studiază !* Îmi alcătuieşte dosarul ! Nu în sens vulgar, un dosar ştiinţific pentru cine ştie ce lucrări şi scopuri ale lui. Un „hobby" intim. Ajungînd acasă, va umple un caiet întreg cu mine. „Cutare cutareveci, 48 de ani. Tipul : intelectual de valoare medie de la sfîrşitul anilor şaizeci. Genul : proletar literar. Specia : un ratat care ştie să se descurce. Se scoală la opt dimineaţa. Citeşte ziarele după micul dejun, care constă de obicei dintr-un ou fiert, cleios, o feliuţă de pîine cu brînză şi o ceaşcă mare de ceai extrem de tare. Îi place să bea ceaiul din ceaşca „preferată". O ceaşcă respectabilă cam cît un pahar şi jumătate, ornată cu motive în roşu-închis şi auriu, de la fabrica din Dulevo. Dintre articolele pe care le publică în presă, impresia cea mai puternică o fac acelea care se referă la activitatea confraţilor săi, elogioase sau injurioase. În special cele injurioase. Îţi ridică buna dispoziţie. Îţi deschid pofta de lucru... !"

Am remarcat că mă descoase întocmai cum îşi descoase un medic pacientul. Să-i spun şi cum am scaunul ? Cum îmi îndeplinesc obligaţiile conjugale ? A răspuns foarte serios că ar fi interesant. Apoi, a mărturisit că, într-adevăr, în discuţiile sale caută să obţină cît mai multe informaţii din partea interlocutorilor. Ce altceva e de făcut ? Conversaţiile noastre obişnuite, spunea el, nu ies din tipicul unor searbede flecăreli, al colportării de zvonuri şi de anectode, al trecerii prin ciur şi prin dîrmon a cunoştinţelor comune. În loc să facem schimb de idei, noi facem schimb de noutăţi. Bineînţeles, nu a scăpat ocazia să-şi etaleze erudiţia, a amintit de Socrate, de peripatetici şi de alţi antici, simţindu-se ca peştele în apă, se vede, în acest mediu. Abia după un timp mi-am dat seama că şi-a bătut joc de mine. Va să zică, în discuţiile cu mine, el nu urmăreşte să obţină nici un fel de *idei*, ci numai *in-*

formații, indiferent de ce fel, fie și una de doi bani, la urma urmei! Vorba ceea: de la oaia rîioasă barem cu o mînă de lînă să te alegi! Mi-am adus aminte că m-a întrebat odată unde mi-am cusut costumul de haine, cît m-a costat, unde am cumpărat stofa. Și tîmpitul de mine, sincer, i-am servit informațiile pe tavă! Acest obicei al lui Gartvig nu vădea numai desconsiderare față de interlocutor, ci și o principală trăsătură de caracter — tendința cinică de a lua, de a acapara, fără a da nimic în schimb. El nu vroia, nu știa să-și împărtășească gîndurile, cunoștințele unor oameni pe care îi considera mai prejos de el și nefolositori pentru el, vroia numai să-și îmbogățească cunoștințele.

Nenorocirea este că eu confrunt faptele cu întîrziere. Cînd am înțeles că am fost batjocorit — și eram batjocorit mereu, fie prin tăcere, fie prin zîmbete, fie prin subtile discuții despre tot felul de nimicuri — doream să mă năpustesc la prima ocazie cu un discurs tunător asupra impertinentului și să-i arunc odată pentru totdeauna întreg adevărul în obraz, ca să nu se mai țină cu nasul pe sus. Să-i spun că noi doi nu sîntem egali. Că experiența noastră de viață nu este comparabilă. Eu n-am apucat să citesc atîtea cărți și să învăț limbi străine pentru că am trăit alte vremuri; am muncit de copil, am luptat în război, am îndurat sărăcia. Nu-ți aroga meritele altora, ele aparțin vremurilor. Noi am dat altfel de examene. Pe scurt, luate-ar naiba, învață să respecți oamenii! Dar ocazia potrivită nu s-a ivit. Discursul meu a clocotit în mine cît a clocotit și pînă la urmă s-a evaporat.

Gartvig însuși resimțea pare-se insuficiența experienței lui de viață. De aici, renumitele-i evadări, care uimeau atîta pe cei care îl cunoșteau mai puțin și care fascinau femeile. Temeiul acestor evadări nu era de natură romantică, ci speculativă. Un pur raționalism și aceeași tendință de a studia. Era în stare să lase institutul, luîndu-și concediu de studii, să se ducă la Odessa, să se angajeze marinar pe un vas comercial și să dispară pentru un timp îndelungat din viața prietenilor și a rudelor. Adevărat, asta se întîmpla în timpul burlăciei, în perioada dintre dansatoarea țigancă și doctorița Esfir. Dar în vara următoare, pe cînd trăia cu Esfir, a hoinărit două luni încheiate prin Ucraina, muncind într-un loc la cosit, într-altul la culesul merelor, într-altul la drumuri. Rita era entuziasmată de isprăvile astea, despre care tot afla de pe la prietenii lui Gartvig. „Ăsta zic și eu bărbat! Mi te închipui pe tine ca marinar sau săpător de pămînt. Tu în două zile dai ortul popii." Sigur că dau ortul popii. Nici o îndoială. Dar la ce-i trebuie oare unui om care cunoaște patru limbi să sape pămîntul și să care saci cu spinarea? Folosul nu-mi pare cine știe ce. O, Doamne, cum de nu-nțeleg? E vorba de autoafirmare. De liberul arbitru. Nu societatea, individul are nevoie de asta.

Fie și autoafirmare, acceptam. Dar ce hram poartă ea? E un complex de inferioritate. Dovedește o insuficientă experiență de viață, lipsă unei tensiuni creatoare. Iar cînd un asemenea om în-

cearcă să creeze ceva, el înlocuiește actul creației cu ce-o fi, de cele mai multe ori cu meschine revoluții conjugale. Își insuflă singur respect față de sine. Ei, și apoi ? De pe urma unor astfel de eroisme, nici societatea, nici cei din jur nu au nimic de cîștigat. Numai Esfir, sărmana de ea, suferă, și copilul se înstrăinează de tată. E vorba de un cinism ordinar, într-un ambalaj elegant, căci asta vine cam așa : mă doare-n cot de toți, în afară de mine. Mi-a căşunat mie să fug de voi pentru o jumătate de an — mă fac la o adică și marinar, o șterg unde s-o nimeri, gata, am fugit și la revedere !

Rita, în schimb, zicea visătoare că nu-i chiar atît de simplu, că se impune, chipurile, să iei o anume hotărîre, să faci un anume pas. Și se uita la mine cu un aer de tainică superioritate și cu un dram de compătimire, ca la un om pierdut, care niciodată nu va fi în stare de un asemenea pas. Prostia altuia ne apare uneori orbitor de frumoasă. Absurditatea aventurilor lui Gartvig era absolut evidentă pentru mine, dar alți intelectuali și, în special, cucoanele cu imaginația aprinsă se înnebuneau după ele. Ce adulat era la înapoiere ! Ce banchete se organizau în cinstea lui ! Rita susținea că totul vădește un protest, o provocare, exprimate în felul său propriu de către Gartvig. Ce fel de protest ? Și provocare aruncată cui — Doamne, iartă-mă ! Esfirei ? Hai să zicem că e o provocare față de situația care s-a creat la institut. Stai, măicușoară, păi situația lui la institut e excelentă, nici nu-ți poți dori mai mult, de vreme ce i se îngăduie să lipsească o jumătate de an încheiată de la slujbă. A, și-a luat concediu de boală, are ceva la stomac, gastrită, ulcer ? Înseamnă că se bucura de avantajele care se cuvin unui om bolnav și totodată o făcea și pe marinarul ! Talentat băiat ! Ăsta ajunge departe !

Pînă la urmă a ieșit că sînt răutăcios și dintr-un punct de vedere, mărginit, întrucît nu mă pot ridica deasupra animozităților personale.

Într-o bună zi, în iarnă, Gartvig a apărut la noi în cojoacă și cu pîslari în picioare, spunînd că pleacă pentru o lună în regiunea Kalininskaia, unde s-a angajat să lucreze într-un artel forestier. Se zice că tăietorii aceștia de pădure sînt un neam interesant de oameni. Ia să le iscodim psihologia ! Ritei ce-i dă prin minte ? Fata noastră în casă, Niura, era de fel din regiunea Kalininskaia, raionul Torjok, unde, într-un sătuc, își ducea zilele o mătușă a ei, bătrînă, singura ei rubedenie apropiată. Mama Niurei murise pe vremea foametei din timpul războiului, tatăl și fratele pieriseră pe front. Și l-a rugat pe Gartvig să-i ducă mătușii, pe nume Glașa, cunoscută nouă tuturor din scrisorile către Niura, niște daruri de la Moscova : bomboane, portocale și un mic radio cu tranzistori. Rita ținea mult la Niura. Ulterior s-a putut constata că afecțiunea ei avea anumite limite, dar pe atunci nimeni nu bănuia așa ceva. Niura era la noi de vreo zece ani, de pe cînd Kirill abia intrase la școală și se legase puternic de el. În capul Ritei era să ceară mătușii Glașa, în schimbul tranzistorului, una sau chiar două iconițe. Se știa că mătușa Glașa e o habotnică, că are destule icoane rămase de la maică-sa, bunica

Niurei, că se uită la ele ca la o comoară, dar dacă Niura o să-i scrie că e bolnavă și că în icoanele astea stă singura ei nădejde de însănătoșire, mătușa Glașa s-ar putea să se înduioșeze și să-și calce pe inimă.

Rita ținea grozav să aibe în casă două-trei icoane. Le hotărîse și locul : pe peretele roz, alături de o reproducere mare a unui tablou de Picasso. Fără ele se simțea nefericită. Prietenele ei izbutiseră de mult să facă rost de icoane, iar Larisa, care nici prea cultă nu e și n-a citit nici cărți firoscoase, pur și simplu și-a jefuit neamurile de la țară, pricopsindu-se cu o întreagă colecție — șase icoane de lemn, dintre care una get-beget veche, o icoană nordică. Gartvig stabilise că datează din secolul al șaptesprezecelea — o piesă de muzeu pe care se pot lua bani frumoși. Mare baftă și pe Larisa asta ! Mereu îi vine totul pe tavă !

Niura a scris mătușii, Gartvig a luat scrisoarea cu el și în ianuarie s-a întors cu două icoane. Una era lipsită de orice valoare, marfă de duzină, cealaltă, mai acătării, avea vreo sută cincizeci de ani vechime. Rita le-a pus pe amîndouă pe peretele roz, alături de reproducerea tabloului de Picasso. Mai tîrziu, pe cea fără valoare, în culori stridente, a cerut-o Niura : nu era tocmai bine cu sănătatea și credea că icoana are să o ajute. Icoana cea veche continua să atîrne în sufragerie și toți care veneau la noi se mirau de negreala ei și ziceau cu un aer de cunoscători : „Ce minunăție !“

Între timp, Niura se îmbolnăvise de-a binelea. Ceva despre boala ei auzisem eu și mai înainte, dar nu știam prea bine ce are. Rita se îngrijea de ea. Eu știam doar că atunci cînd Niura sau orice altă femeie vede de ale gospodăriei, în casă domnește liniștea și pot să lucrez. Rita nu rezistă la roboteală. Fără un ajutor, mai mult de o săptămînă nu face față. Pînă să o avem pe Niura, cînd nătărăul nostru era un năpîrstoc drăgălaș și trebuia scos la plimbare, cerea să i se spele lucrușoarele și alte îngrijiri, problema fetei în casă era foarte acută, mai acută chiar decît problema veniturilor mele. Mult timp s-a întîmplat să cîștig inegal și mă vedeam nevoit să plec pentru vreme îndelungată în diverse delegații, ca să mai prind cheag și să ajut familia — singur mă mai descurcam eu și, fără mine, ai mei o scoteau mai ușor la capăt. Ajungeam aproape să nu avem cu ce să cumpărăm laptele lui Kirill, dar femeie în casă am avut întotdeauna.

Fără femeie în casă, Rita nu se descurca și pace. Pe atunci avea slujbă undeva departe, la Ostankino, pleca de acasă la șapte și jumătate dimineața, se întorcea tîrziu, dar cu femeile pe care le aveam tot nu se împăca. Nu știu de ce, mereu se certa cu ele. Stătea una abia vreo trei zile și Rita și începea cu văicăreala : „N-am ochi să o văd ! Mîine să-i faci papucii, te rog... !“ Eu, firește, îmi dădeam seama că greu te înțelegi cu acriturile astea, cu trîntorițele astea prefăcute, băbătii singuratice și picnite de sărăcie, ori tinerele fără minte, pline de speranțe deșarte — îndeletnicirea asta a lor era pe cale de dispariție —

dar uite că nu aveam încotro. Îi spuneam Ritei: „Mai stăpînește-ți și tu nervii ăia! Tot ție o să-ți fie rău. Nu poți face față gospodăriei de una singură, e lucru dovedit. Așa că ține-ți gura..." Argumentele mele logice nu o impresionau cîtuși de puțin. Ce figuri pitorești apăreau la noi în casă! Pe mîna căror ființe ciudate era lăsat scumpul nostru Kirka! Am avut întîi o matroană durdulie, rumenă în obraz, care, nu știu de ce, socotea că sînt gata să o las pe Rita de dragul ei, numai că ea se tot codea. Apoi, o femeie din Odessa, mustăcioasă, și cu fața prelungă, care bălmăjea mereu în legea ei, de nu putea înțelege nimeni ce spune. Bărbatul matroanei rumene în obraz fusese închis pe zece ani, pentru nu știu ce potlogării, iar cea din Odessa nu mai avea pe nimeni pe lume. Am mai avut și o bătrînă tăcută, potolită, o mironosiță cenușiu-pămîntie, care într-o noapte, a dat buzna în camera unde dormeam cu Rita și s-a oprit în prag, cu ochii holbați la noi doi: pentru clipa asta anume m-am tocmit eu la alde dumneavoastră, ai fi zis că vrea ea să spună. Am mai avut și vreo cîteva scandalagioaice nemaipomenite. Îmi venea să scriu un anunț și să-l pun pe ușă: „Avem nevoie în permanență de o femeie."

Într-o bună zi ne-am pomenit la noi cu o femeie cu fața galbenă cum e ceara și îmbrobodită ca o băbuță, tăcută, care parcă nici nu știa să zîmbească, dar cu niște ochi limpezi, albaștri și strălucitori. Vorbea abia auzit, de mișcat abia se mișca. Abia treizeci și doi de ani avea Niura, însă arăta de vreo patruzeci și cinci: părul înspicat, trasă la față, fără dinți și aproape surdă. Spunea singură despre ea cu mîndrie: „Sînt putredă pînă-n măduva oaselor". Își pierduse sănătatea și dinții în timpul războiului, cu foametea, cînd s-a mîncat coajă de copac. Niura nu muncea mai rău decît alte femei, numai că nițel mai încet, în tăcere, molcomior: aproape că nu o auzeai și nici pe alții nu stingherea.

Era fată mare, acum, firește, fără speranță. Cine să ia pe una beteagă și surdă ca ea? Ce-i drept, avea un pospai de bani puși deoparte în opt ani de muncă „pe la cele case" și primea și o pensie de invaliditate, vreo treizeci de ruble pe lună. Ca să-și păstreze drăguța de pensie, Niura era nevoită să recurgă la tot felul de vicleșuguri. La oficiul de angajare a personalului casnic, unde Rita încheiase cu Niura contractul de muncă, nu trebuia să se știe că are pensie, fiindcă nu i s-ar fi permis să încheie contractul, și fără asta nu se putea, pierdea viza de flotant. Și Niura avea musai nevoie de viză, nădăjduind să capete cîndva (se zvonea că peste vreo zece ani) dreptul la spațiu locativ permanent la Moscova. Pe de altă parte, la oficiul de pensii nu trebuia să se știe pentru nimic în lume că slujește ca femeie în casă, atunci — adio pensie! Poftim de te descurcă. Niura știa bine că nimeni nu o va scoate la capăt în locul ei și nu va smulge pentru ea cele necesare vieții — asemenea oameni nu existau, pieriseră cu toții pînă la unul, iar alții nu erau de așteptat — și ea se descurca singură, se ajuta singură din răsputeri.

Rita zicea că e o șireată care știe să trăiască. Dumnezeule, Niura șireată! O foame veche, care măcinase viața ei tînără, răpindu-i sora, fratele, mama, stăruia în această ființă ca o amintire de neșters și ca o spaimă ascunsă. Uneori îmi dădeam seama de asta la masă, cînd întindea mîna încet, parcă în silă, spre pîine, sau cînd, molfăind cu gura ei de băbătie o bucățică de carne, nu-și mai desprindea ochii de la celelalte bucățele aflate pe platou. În ochii ei mocnea ceva vechi, împotriva căruia nu se putea lupta. Și de la foametea aceea trecuseră vreo douăzeci de ani. Rămăsese singură pe lume de la unsprezece ani, cînd nu știa ce-i viața, și tocmai atunci o înșelase mătușa Șura, nevasta unchiului, fratele tatălui ei: venise din satul vecin în izba Niurei, chipurile să îngrijească de orfană și, uite așa, a pus mîna pe casă, alungînd fata. De mătușa Șura, cu tot neamul ei, Niura nu voia să mai știe nimic, deși mătușa Șura, groasă de obraz, o chinuia cu scrisori, cerînd ba zahăr, ba alte cele, și tot plîngîndu-se de viață, cum că e tare greu să ții o vacă, tare greu să tocmești oameni la coasă. Scrisorile cu rugăminți ale mătușii Șura aduceau tulburare în casa noastră. Niura cerea sfaturi, ce să facă? „Să nu-i trimiți nimic! sărea Rita. Nu ți-e rușine? N-am să mă mai uit la tine. E o nemernică, te-a jefuit." Niura încuviința din cap: „Așa e, așa e, Margarita Nikolaevna, e o nemernică, ții ce răutate de femeie!" Se hotăra să nu trimită nimic, nici măcar să răspundă la scrisoare. Dar nu treceau decît două-trei zile și Rita băga de seamă că se moșmondește să coasă ceva într-o

pînză. „Ce, trimiți pachet mătușii Șura? Dă-o încolo!" Niura zîmbea deodată, acoperindu-și gura știrbă cu palma. „Eu barem stau la Moscova, mă plimb acilea pe străzi, da' ea ce vede, proasta bătrînă?"

Pe cealaltă mătușă, sora mame-si, Glașa, Niura o iubea și-i scria cu dragă inimă. Era o bătrînă săracă lipită, care slugărea pe la străini, în cătunul Kuvșinovo. Și pe ea o scoseseră din casă, adevărat, nu cu de-a sila, ci făcîndu-i traiul de neîndurat. Asta i se trăgea de la noră-sa, Varvara, nevasta feciorului ei Piotr. Abia cu puțin înainte ca Gartvig să-i ducă darurile și tranzistorul, mătușa Glașa se întorsese acasă, în satul ei, după șapte ani de slugărire prin străini, la cererea Varvarei: ea născuse pe cel de al doilea băiat și nu avea cine să-l dădăcească. Deși săracă și bătută de soartă, mătușa Glașa nu-i cerea niciodată nimic Niurei, dimpotrivă, căuta ea să o încurajeze, așa cum putea. Curînd după plecarea lui Gartvig în pădurile din regiunea Kalininskaia, Niura a primit o scrisoare de la mătușa Glașa, în care bătrîna îi cerea îngăduința să o socoată ca pe fata ei: „te știu singurică și știu că nu cunoști copchilă dragă cei aia mîngîiere de mamă..."

Au urmat alte scrisori în care, după ce mulțumea pentru darurile trimise și se arăta îngrijată de sănătatea Niurei — amănuntele despre boală le dictase Rita — mătușa Glașa se tînguia din pricina icoanelor. O durea inima să se despartă de ele. Afară de asta, Varka, nora, îi mînca sufletul, feciorul nu spunea nimic, nu avea

pic de mîngîiere. Ce-o să se facă ea fără icoane? Îi părea rău că s-a întors de prin străini în casa feciorului: „tare ne ciorovăim nam undemi pune boarfele că unde le pun tot nui bine".

În prag de Anul nou, i-a lovit o nenorocire: Piotr, feciorul, a murit subit. Scrisorile mătușii Glașa, prin care vestea nenorocirea, mi-au rămas bine întipărite în minte, fiindcă Niura cerea mereu să i le citim. Niura știa carte, dar descifra anevoie hieroglifele mătușii. Bătrîna scria că feciorul i-a murit pe 23 decembrie și că l-au înmormîntat pe 26, că nu a zăcut de boală nici măcar o zi și că, nici vorbă, la asta și votca a dat o mînă de ajutor. Venise la ei un alt fecior al mătușii Glașa, Viktor, și au băut împreună la berărie, „lui i sa făcut rău la inimă și a murit în uliță din mers doftorul a spus că la el boala scloroza foarte rea uite Niura așa nevesel stau lucrurile tare mia părut rău atîta am plîns că nici nam visat eu să mai trăiesc." Urmau blesteme la adresa norei care „na vrut ca Viktor și Piotr să bea acasă ia gonit totdeauna la gonit pe Piotr cu votca de acasă și toate sau isprăvit trist că nici se mai poate."

Moartea lui Piotr a hotărît soarta icoanelor. Mătușa Glașa se gîndea că va muri și ea în curînd și nu voia ca icoanele să cadă în mîinile norei. Într-altă scrisoare povestea cum s-a dus acolo unde robotesc tăietorii de pădure, cum l-a găsit pe Gherasim Ivanovici și i-a dat două icoane, ținînd pentru ea una mică, a lui Grigori făcătorul de minuni. Îndată după înmormîntare, a plecat să stea prin străini, asta unde nu putea

să o audă pe Varvara vorbind chiar din prima zi de măritiș: „uite așa stau Niura lucrurile nu prea bine nu pot să mă stăpînesc să nu plîng mă duc în fiece duminică la cimitir și tot plîng pînă mă trage careva de pe groapă." Iar scorpia de Varvara, pe mîna căreia încăpuse feciorașul ei, nu scoate măcar un oftat, nici nu calcă pe la cimitir, „e veselă nechează ca o iapă".

De ce oare mi-au rămas toate astea în minte — Niura, care a plecat pentru totdeauna de la noi, mătușa ei pe care nici măcar n-am cunoscut-o, nora mătușii, moartea unui om? Fiindcă toate laolaltă și încă multe altele, lucruri la fel de străine și venite de undeva de departe — deși ele par numai că sînt străine! — alcătuiesc acea imensă inepție, semănînd cu o claie de fîn prost clădită, care este viața mea. Un pai se agață de alt pai, altul vine de se lipește de un al treilea. Se colăcesc, se îndeasă, se freacă unul de altul, totul se leagă, zace, foșnește. Dacă un oarecare Viktor n-ar fi venit să-și vadă fratele, dacă el, fratele, nu s-ar fi întrecut cu paharele și n-ar fi murit, dacă mătușa Glașa n-ar fi dat icoanele și Gartvig nu ni le-ar fi adus, dacă Niura n-ar fi cerut să-i trimitem icoana cea veche la spital tocmai în momentul cînd prietenii i-au pus lui Kirill sula în coaste, nimic din cîte au urmat nu s-ar fi întîmplat și, în consecință, n-aș sta acum, noaptea, aici, în grădină, hăt departe de căminul meu inexistent. Probabil că nici o durere din lumea asta nu trece pentru nimeni fără să lase urme. Dar nu despre asta e vorba. Rita nu trebuia să-și lase

slujba acum cinci ani, omul fără ocupaţie îşi pierde echilibrul.

Gartvig se întorsese cu un braţ bandajat: păţise asta la doborîtul copacilor, în pădure. Îşi lăsase o barbă mare, ţărănească, în locul bărbuţei lui franţuzeşti, avea un aer pitoresc, semăna cu un raznocineţ de prin anii şaptezeci. L-am întrebat de ce se ţine de asemenea bazaconii? Mi-a răspuns că a dorit să cunoască nemijlocit ce vrea să zică tăierea copacilor în pădure, despre care auzise atîtea.

Am remarcat cu maliţie, o mărturisesc — sînt în stare! —, făcînd aluzie la mîna lui bandajată, că în el se întîlnesc două personaje, Peciorin şi Gruşniţki, că e un soi de Gruşciorin. El, serios: „Peciorin şi Gruşniţki? Din Turgheniev, mi se pare, nu?" Am pufnit în rîs şi i-am amintit de neuitatul „Un erou al timpului nostru". S-a simţit stingherit. În aceeaşi zi i-am povestit Ritei, nu fără un pic de răutate, scandaloasa întîmplare. Ea nu a ştiut ce să spună, doar se uita la mine zîmbind şi clătina din cap. „Uite ce-nseamnă să-ţi burduşeşti capul cu tot felul de prostii!" Tăcea. Înainte vreme se ambiţiona, se lua la harţă cu mine pentru orice fleac, iar acum adopta o nouă metodă — tăcerea. Dar nu despre asta e vorba.

A fost o iarnă grea. Cîştigam puţin, nu prea aveam de lucru, boleam. Rafik pierduse orice interes faţă de mine, nu ştiu de ce. Toată iarna nu am luat un ban de la el. Îl întîlneam la club, în compania unor tineri pe care nu-i cunoşteam, traducători de formaţie nouă, oameni practici, agili, care ştiu să lucreze repede şi pe scară mare. Unii dintre ei cunoşteau trei, patru limbi, dar asta nu schimba cu nimic fondul tagmei lor. Tineri afacerişti! Ei nu aveau un trecut, acel tulbure simţămînt de dezorientare pe care ţi-l dau speranţele neîmplinite. Ei încă din leagăn s-au pus pe treabă. Şi, în afară de asta, erau zdraveni ca nişte armăsari, cu tensiunea excelentă, cu dinţi puternici. Puteau să zvînte votca pînă a doua zi dimineaţa, să vorbească ore în şir despre fotbal (lui Rafik nici nu-i trebuia altceva!) şi, în general, erau meşteri la toate. Într-o zi, la editură, pe coridor, m-am întîlnit faţă în faţă cu Rafik, l-am salutat, şi el nici nu mi-a răspuns, a trecut pe lîngă mine cu nasul pe sus, ca un păun. Cînd omul e în pasă proastă şi, cum se spune, îşi pierde capul, cui îi pasă de el? Să se descurce singur!

Altminteri, nimic îngrozitor nu s-a petrecut în viaţa mea. Nimic altceva decît ceea ce se întîmplă oricui, uneori: boală, insuccese, un fel de destrămare a curajului. Tocmai în asemenea momente e nevoie de ceea ce spuneam mai înainte: să-i simţi aproape pe cei apropiaţi. Rita era prinsă cu ale ei, Kirill cu ale lui. Trecuse sesiunea de iarnă „tîrîş-grăpiş", cu restanţe, la un moment dat adusese vorba despre o scutire medicală de frecventare a cursurilor, ca să poată învăţa, ba chiar se dusese la policlinică, fără ştirea mea, în speranţa că va obţine certificatul rîvnit, dar acolo s-a ales numai cu o săpuneală zdravănă. Se milogea să-i dau bani, eu mă zgîrceam, el se înfuria, se supăra ca un bărbat în toată puterea cuvîntului, apela degrabă la maică-sa, însă nici de la

Rita nu-i chip să obții prea mult, și atunci, în taină, cerea de la Niura — și ea îi dădea. Noi n-am știut multă vreme nimic despre asta.

Cînd, întîmplător, am aflat, mi-am ieșit din pepeni. „Și tu, pramatie, strigam, ai fost în stare să jecmănești o biată femeie! Numai pentru că ține la tine?“ El mi-a răspuns imperturbabil că nu jecmănește pe nimeni, ci doar împrumută, și că restituie banii la termen, chiar cu dobîndă: pentru fiecare zece ruble — un baton de ciocolată. Am rămas uluit. De unde scotea el bani ca să-și plătească datoriile? Cînd colo, aud că de un an și mai bine, de cînd cîntă la ghitară în formația beatles „Titanii“, cîștigă bani, și încă bani destul de frumoși, producîndu-se pe la balurile școlare, pe la serate și pe la nunți. Eu credeam că o face de amorul artei și din dorința de a mai cunoaște niscaiva fete. De unde! Și cît o fi cîștigat, mă rog, aș fi vrut să știu? El a socotit cu meticulozitate, încrețindu-și fruntea inocentă, feciorelnică. Cam două sute douăzeci de ruble. Asta din primăvară pînă la începutul iernii.

„Și ai avut neobrăzarea să-mi ceri mie o rublă, trei ruble?“ „Ce să-i faci, ajunge omul și la o rublă. Banii se duc repede, trebuie că o știi și tu. Mocasini, pantaloni și curea — gata suta! Dar haina albastră, cu nasturi de aluminiu?“ Apoi, în noiembrie, s-a călătorit la Leningrad, doar nu cu cele treizeci de ruble pe care i le-a dat maică-sa! I-am interzis categoric să mai împrumute bani de la Niura. I-am spus că asta înseamnă aproape același lucru cu a fi un întreținut, a exploata dragostea unei femei. Kirill s-a rușinat, dar mi-a cerut cincizeci de ruble pînă în februarie, cînd clubul nu știu cărei uzine i-a făgăduit că va socoti cît i se cuvine să primească. Nu aveam bani și i-am dat doar cinci ruble.

O, Doamne, nu are rost să cauți niște cauze complicate! Totul s-a încordat și a plesnit pentru că viața însăși devenise dintr-o dată foarte încordată. Căsnicia de astăzi este o instituție tare delicată. Ideea unei despărțiri lesnicioase, *de a gusta totul de la bun început, pînă nu-i prea tîrziu*, plutește mereu în aer ca, de pildă, vechiul meu vis de a face o călătorie în jurul lumii, ori o croazieră cu motonava „Pobeda“, de la Odessa la Batumi. În douăzeci de ani, cît am stat cu Rita, nu cred că a existat săptămînă fără să mă gîndesc într-un fel sau altul la asta. Gîndul nu-și făcea loc, nu răzbea întotdeauna la suprafață, dar era mereu prezent undeva în adîncul ființei mele, ca o posibilitate, ca o tainică mîngîiere. Cînd te afli într-o sală de teatru ticsită de oameni și cu aerul închis, e plăcut să vezi cum luminează niște litere deasupra ușii ascunse după o draperie verde: „Ieșirea în caz de nevoie“. În orice clipă poți să te ridici de la locul tău și să te îndrepți către aceste litere. Apoi, ajuns în stradă, poți să te duci unde poftești — la un restaurant, la un prieten. Noi însă ieșim prea arareori înainte de vreme din sala teatrului. Numai atunci cînd piesa se dovedește o grozăvie fără de pereche sau cînd aerul devine cu desăvîrșire irespirabil. Ai dat bani pe bilet și apoi nu-ți vine să te ridici de la locul tău și să te strecori pînă în capătul rîn-

dului de scaune, pășind peste picioarele celorlalți spectatori, sub privirile lor pline de imputare. În schimb, conștiința că ai *în orice moment* o atare posibilitate îți dă un lămurit sentiment de satisfacție, asta ca să respiri mai în voie, pesemne. Se spune că în orice om, pînă și în omul perfect sănătos, sălășluiește bacilul tuberculozei, dar că e nevoie de niște condiții anume ca bacilul să se dezvolte și să înceapă procesul bolii. Ideea despărțirii sălășluiește permanent în fiecare dintre părtașii unei căsnicii, întocmai ca un bacil în stare latentă. Nu mă contraziceți, acesta e adevărul. Aruncați o privire în sufletul vostru.

Nu, povestea cu Niura nu a putut să fie cauza, ea a fost doar ca o ultimă răceală care m-a doborît și m-a făcut să ard tot de fierbințeală, pradă bolii. Într-una din zile, a venit la noi o femeie și a spus că dorește să o vadă pe Anna Fedoseevna, adică pe Niura, s-a închis cu ea în bucătărie și au stat acolo îndelung de vorbă, apoi femeia aceea s-a dus la Rita, înștiințînd-o că o ia pe Niura pentru a fi internată pe timp de o lună într-un spital de psihiatrie. Nimic deosebit, o formă aparte de schizofrenie. Niura se afla de multă vreme în evidența forurilor medicale, însă noi nu știam nimic.

Fără Niura ne venea greu. Toți trei eram dezordonați, mîncam ce se nimerea, casa toată rămăsese de izbeliște. Rita, cînd o vedeai, stătea lungită pe divan, fie cu termoforul, fie cu o compresă, zicînd că e complet epuizată. Fără Niura era rău și pentru faptul că femeia asta tăcută și surdă se pricepea într-un fel de neînțeles să ne împace. Venea, se așeza, spunea ceva fără nici o importanță, însă nu lipsit de tîlc, și enervarea se risipea, supărarea trecea. Simțeam devotamentul ei și acest simțămînt sincer, pornit din adîncul sufletului, avea pesemne o puternică înrîurire asupra noastră. Odată, nu știu de ce, m-am certat aprig cu Rita, am amenințat-o că-mi iau lumea în cap și-i las pe toți naibii — asta s-a petrecut mai demult, cînd patimile clocoteau încă și eu le puneam pe toate la inimă — pe urmă, ne-am împăcat, ne-a trecut, am uitat, și numai ce o văd pe Niura smiorcăindu-se la bucătărie. „Ce s-a întîmplat ?“ „Margarita Nikolaevna a zis că ne părăsiți. Cum o să trăiască dînsa ?“ „Cum trăiește toată lumea, dragă Niura. Are să se ducă la slujbă. E o femeie sănătoasă, mai sănătoasă ca tine.“ Niura își morfolea buzele, clătina din cap și, fără să mai audă ce spun, șoptea : „Eu mi-oi găsi un locșor undeva, n-o să mă prăpădesc, da' Margarita Nikolaevna ce-o să facă ?“

Cîteodată, seara, Niura venea de se așeza într-un colț al odăii și se uita la Rita cum coase, cum citește sau scrie. Se uita și zîmbea în tăcere.

Cu vreo trei ani în urmă, cînd Kirill crescuse și eram tare strîmtorați bănește, am hotărît să ne despărțim de Niura. Ce altceva era de făcut ? Lună de lună îi rămîneam datori. Niura ne-a ascultat liniștită, dar seara am văzut-o plîngînd încetișor pe patul ei pliant din bucătărie. A doua zi ne-a spus că se învoiește să stea la noi fără leafă, asta pînă ne vom înfiripa iarăși cu banii.

Şi uite că a plecat dintre noi ființa asta care într-un chip atît de ciudat ne-a cimentat casa. Noi ne împrăștiam care încotro, fiecare în odaia lui, cu treburile și secretele lui, cu tăcerile lui, și doar ea singură era *casa* adevărată, păstrătoarea vetrei, a căminului.

Pe de altă parte, nici ea nu avea pe nimeni altcineva în afară de noi. Treimea noastră destrămată era pentru ea singura căldură omenească spre care năzuia și pe care se temea să nu o piardă.

Din spital, Niura ne trimitea scrisori : „Dragă Margarita Nikolaevna, vă spun din inimă un cuvînt de bun găsit..." Stăteau paisprezece în salon. Totul îi plăcea Niurei : și doctorii, și surorile, și mîncarea, și patul, al treilea de la fereastră, și fereastra cu vedere spre splai. Uneori, la rugămintea ei, ne telefona sora — Niura nu auzea nimic la telefon — punînd tot felul de întrebări : ce mai e nou pe acasă ? cum se simte Margarita Nikolaevna ? s-au adus rufele de la spălătorie ? Simțea nevoia să știe. Asta era pentru ea căldura căminului de care ea nu se putea lipsi. „Annușka întreabă dacă n-ați uitat cumva să dezghețați frigiderul." Ritei îi era milă de Niura. A fost de vreo trei ori să o vadă la spital, ducîndu-i fructe. Medicii spuneau că boala e greu de vindecat, dar că nu se va agrava și nu prezintă nici o primejdie pentru cei din jur. Că Niura poate face ușoare munci casnice, să croșeteze, să coasă, să lipească, bunăoară, jucărele din hîrtie pentru pomul de iarnă. Niura a rugat-o pe Rita să-i trimită la spital icoana cea veche

și nevastă-mea, deși indispusă, i-a trimis-o prin Kirill. S-ar putea spune că a fost un adevărat act de bravură din partea ei. Nimeni nu se aștepta la așa ceva. O vreme s-a chinuit din pricina lăcomiei și a mustrărilor de conștiință, apoi a început să se mîndrească, povestind la toate cunoștințele că a dat bolnavei noastre lucrul cel mai de preț din casă, podoaba casei. „Mă doare inima după icoana asta, dar ce să faci ? Acolo, în lăcașul suferinței, e mai multă nevoie de ea decît aici, la noi, pe peretele roz, alături de Picasso. Trebuie să *făptuiești binele* și nu doar să te mulțumești a citi despre el prin cărți firoscoase." Nu știu însă cum se făcea că, povestind toate astea, Rita uita să spună că acea prețioasă icoană aparține, de fapt, Niurei.

Gartvig era revoltat : „Cum poți să dai din casă o piesă de muzeu ? Ar fi trebuit să-i trimiți cealaltă icoană, că e de toată mîna. Știe ea să facă vreo deosebire ?" Niura însă o ceruse anume pe cea veche. Cauza am aflat-o mai tîrziu, dar pe atunci ne miram de stăruința și de zorul cu care cerea — degrabă ! degrabă ! — să-i trimitem icoana, de parcă ar fi fost un medicament, de care depindea însănătoșirea ei.

Pe la începutul lui martie ne-a telefonat doctorița de la salonul ei, o oarecare Radda Iulievna, spunînd că are o veste bună pentru noi : Annușka se simțea mai bine și de ziua femeii îi vor da drumul din spital. Dar unde să se ducă ? La noi ? Noi nu am luat cumva o altă femeie ? Nu, n-am luat pe nimeni. Rita striga bucuroasă în receptor : „Bineînțeles ! Vai de mine ! Se poate ?! Abia

așteptăm !" Radda Iulievna făgădui să ne comunice ziua ieșirii din spital mai tîrziu, în jur de cinci martie. Însă telefonă chiar a doua zi. Între timp, Rita se răzgîndise, își zicea că viața ei nu va fi cu nimic mai ușoară dacă va avea în casă un om bolnav sau pe jumătate bolnav. Fie, să facă o muncă mai ușoară, cumpărături, să mai gătească un pic, dar, oricum, din punct de vedere psihic, Niura nu e un om întreg, boala poate să se agraveze și într-o zi ajunge iarăși la spital... Eram la ananghie. Rita se sfătui cu Larisa, care spuse să așteptăm, să nu ne pripim. Întîi să o facă ăia sănătoasă ca lumea și să garnteze pentru ea. Ăia sînt bucuroși să-i facă ieșirea din spital și să se spele pe mîini. Drept care, atunci cînd Radda Iulievna reveni cu telefonul, Rita îi împărtăși sincer, din prostie, unele îndoieli ale ei, pomenind și despre garanțiile forului spitalicesc, ceea ce o irită la culme pe doctoriță. Radda Iulievna spuse că nu se aștepta să audă asemenea lucruri, că e de-a dreptul uluită, și cînd Rita, dîndu-i înainte cu sinceritatea ei prostească — uneori îi lipsește teribil orientarea și tactul ! — mărturisi că nu se simte capabilă să îngrijească de o bolnavă și că ea însăși ar avea nevoie de îngrijirea cuiva, Radda Iulievna o întrerupse brutal și ceru să vorbească cu mine.

Am auzit în receptor o voce tăioasă, obișnuită să împartă dispoziții personalului medical în subordine : „Dumneavoastră, se pare, faceți o muncă intelectuală, nu-i așa ? Traduceți literatură ? Atunci, cum îngăduiți ca soția dumneavoastră să debiteze, iertați-mă, asemenea prăpăstii ? Noi nu sîntem ceasornicărie, nu dăm garanții de nici un fel. Annușka nu are pe nimeni pe lume. Pentru dumneavoastră e o chestiune de conștiință, de omenie. Din cîte povestea Annușka, îmi închipuiam că sînteți cu totul altfel de oameni, nu așa, iertați-mă, de interesați și de insensibili." „Dați-mi voie ! am spus. Dumneavoastră nu mă cunoașteți nici pe mine, nici pe soția mea, și pe baza unei convorbiri telefonice de cinci minute..." Radda Iulievna mi-o reteză și mie : „Iertați-mă, vă rog, n-am timp de discuții întru salvarea sufletelor. Chibzuiți lucrurile cum se cuvine și sunați-mă cel tîrziu mîine seară. Pînă sîmbătă trebuie să am răspunsul."

Se auzi păcăneala receptorului trîntit în furcă. Ne-am apucat să discutăm situația creată, să ne certăm și, ca întotdeauna, să ne enervăm și să ne învinuim reciproc. I-am atras atenția Ritei că nu s-a purtat corect cu doctorița și că a stricat totul, îndîrjind-o împotriva noastră. Rita, la rîndul ei, m-a învinuit că eu, potrivit obiceiului, mă tem *să apar ca un om fără suflet* în ochii lumii, mă port ca un laș și, în consecință, ea anume apare într-o lumină defavorabilă. „Și cum ? Ea o să stea tot timpul cu noi ?" a întrebat Kirill. I-am răspuns că probabil nu tot timpul, ci o perioadă mai îndelungată de timp. Că noi ne luăm o răspundere cu Niura. „Ei, nu-u !" a făcut Kirill după un moment de tăcere. Oricum, ea nu ne e rudă, nu-i așa ?"

Tustrei gîndeam la fel, numai Kirill și-a exprimat cinstit părerea, în vreme ce eu cu Rita

tot umblam cu cioară vopsită, ne ascundeam după cuvinte, învinuindu-ne de păcate de moarte, dar fără să vedem esențialul. „Ce fel de oameni sînteți voi ? se indigna Rita. Cum de puteți spune că Niura e o străină, atunci cînd ea a trăit la noi în casă zece ani ! Ține la tine ca la copilul ei, ea te-a crescut, de-ai ajuns cogeamite vlăjganul, și tu, poftim : nu ne e rudă ! Aflați că pentru mine, Niura e mai apropiată decît o rudă !" „Atunci, la ce atîta vorbă ? Adu-o în casă !" „Sigur, mămicuțo, adu-o, adu-o ! Îngrijește-o, fă-i colărezi, cumpără-i lăptic !" Rita se tînguia că sîntem niște trîntori înrăiți, că nu o ajutăm cu nimic și ea abia se mai ține pe picioare, iar acum vrem să-i punem în cîrcă și o bolnavă. Eu o țineam una și bună : „Dă-mi voie, te rog. Și dragostea ta față de aproape unde e ? La ce-ai mai citit atîtea cărți despre divinitate ? Uite, ți s-a trimis o încercare de sus, e nevoie de sacrificiul tău, unde e ? Spune ? Dăm înapoi ? Am devenit, tam-nisam, atei ? Astea toate sînt scorneli popești ?" „Dacă aș avea un alt bărbat și un alt băiat, aș lua femeia asta în casă fără să stau pe gînduri." Da, da. Desigur. Totul era hotărît încă de pe acum, o și îndepărtase pe Niura de ea, spusese *femeia asta*. „Dacă aș avea altă nevastă, nici nu s-ar mai fi pus chestiunea, am asigurat-o eu. Dumnezeule, cîte asemenea situații se ivesc în familiile de oameni simpli cînd..."

Doctoriței Radda Iulievna nu i-am telefonat nici în cursul zilei de joi, nici în cursul zilei de vineri. Nici eu, nici Rita n-am pus mîna pe telefon. Asta fără să ne fi înțeles în vreun fel.

Fiecare își zicea că a telefonat celălalt, avea motive să gîndească așa, dar nu întreba înadins, căci în caz de ceva, vina era de la sine a celuilalt. Ca de obicei în momentele critice, pe Rita o „apucase" ficatul, toată ziua a stat lungită cu termoforul, vorbind cu o frică exagerată numai despre boala ei și despre doctorii. Și pe mine mă durea ceva. Pare-se, inima. Zăceam și eu pe canapeaua din camera mea de lucru, înghițind ba validol, ba valocardin, și mă gîndeam că, oricum, avem unele scuze : sîntem niște oameni bolnavi. Pe mine mă găseam mai puțin vinovat, fiindcă eu eram mai bolnav decît ea. Nu se poate compara o colecistită cu o boală de inimă. Cu colecistită trăiește omul o viață întreagă, dar inima îl dă gata de tînăr. Așa că în trădarea asta — da, chiar așa, trădare, nu cine știe ce, dar get-beget trădare, la ce să ne mai ascundem după deget ! — partea de vină a Ritei se dovedea mai mare decît a mea. Și apoi, ea era mai apropiată de Niura decît mine. Eu, ce să zic. O vedeam numai dimineața, cînd făcea curat în camera mea și abia așteptam să plece cu cîrpele și cu aspiratorul ei, și apoi la amiază, la masă. Rareori stăteam de vorbă cu ea. Ar fi fost și greu să vorbești cu o surdă. În schimb, în cazul Ritei era altă poveste.

Seara, tîrziu, Rita a intrat pe neașteptate la mine în cameră, în halat, nepieptănată, cu fața boțită, cenușie, așa cum arăta întotdeauna cînd o durea ficatul, s-a așezat pe marginea canapelei și s-a uitat lung la mine. Vedeam că se simte rău. Poate că venise să se împace, ori poate

să se plîngă de ceva, ori poate că o mustra cugetul. Dar și mie îmi era rău. Tăceam și eu, uitîndu-mă la ea. „Știi ce mi-am adus aminte ? a început ea. Mi-am adus aminte cum am trăit noi la Podleskovo, cînd Kirka avea vreo șapte ani. Mi-am adus aminte de izba noastră. Avea un cerdac micuț, așa ca la țară, și găinile se furișau mereu în cerdac. Ți-aduci aminte ?... Niura era tînără, abia venise la noi... În vara aceea, eu am plecat într-o delegație în Nord..." Am încuviințat din cap. Îmi aminteam totul. Tatăl Ritei și mama mea erau încă în viață. Rita ne trimitea scrisori din Nord. O așteptam cu toții, plini de nerăbdare. Micuțul Kirka o aștepta și el. Vara întreagă a fost pentru noi o lungă așteptare. Rita a venit în august, a adus un cățel alb, un cîine de rasă nordică — nițeluș mai tîrziu, potaia s-a pornit să omoare găinile gazdei — și o blană de urs polar, primită cadou la Murmansk. Eu mă tot perpeleam, întrebîndu-mă : cine oare i-a dăruit-o și de ce ? Cum nu era argăsită, blana a putrezit, am și aruncat-o acum vreo doi ani. Un august ca atunci nu mi-a mai fost dat să trăiesc. Revăd ca aievea rîulețul Sonia, pădurea de stejar bogată în ciuperci. Țin minte că ne-am preumblat într-o zi hăt departe, la vreo zece kilometri, pînă în satul Gorodok, unde exista o clopotniță din secolul al optsprezecelea.

„În septembrie m-am îmbolnăvit, a continuat Rita, ți-aduci aminte ? Credeam că e apendicită și cînd colo a fost nevoie urgentă de un chiuretaj. M-ați dus la spitalul raional, era un noroi groaznic, ploua, mașina nu putea să mai răz-

bească, și tu împreună cu un țăran m-ați purtat pe brațe." Țineam minte. „Niura a rămas singură cu Kirka o săptămînă întreagă, și-a urmat vorba Rita. Era și el bolnav, nu mai știu ce avea."

După o bucată de vreme a adăugat : „Am impresia că odată cu plecarea Niurei, ceva se rupe de noi, de casa noastră, pentru totdeauna. Tu, nu crezi ?" „Ba da", am spus. Vedeam că e gata să izbucnească în plîns, dar nu a vrut să o văd plîngînd și a plecat.

A doua zi, la amiază, tocmai cînd ne așezam la masă, a apărut pe neașteptate Niura. Ne spuse că au învoit-o de la spital pentru două ceasuri, ca să-și ia lucrurile. Își desfăcu basmaua ei nelipsită, își scoase paltonul, pîslarii vîrîți în galoși, luă papucii în picioare și se așeză să mănînce cu noi, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Pe chipul ei palid stătea zugrăvită o nețărmurită bucurie. Se uita la Rita și zîmbea tot timpul. Mi-a fost dat iarăși să o văd cum întinde încet mîna spre coșul cu pîine și cum ochii ei de un albastru pal se luminează de licărirea unor icoane limpezi și vechi : dragostea, foametea, războiul, speranța, toate laolaltă. O podidise mila de Rita : „Of, Margarita Nikolaevna, cum o scoateți la capăt fără un ajutor ?" Rita a răspuns că, bineînțeles, foarte greu. „De bună seamă, a încuviințat Niura. Aveți nevoie de un om." Faptul că numise cu atîta liniște și cu atîta desprindere de sine „om" pe cineva necunoscut, care urma să-i ia locul, însemna că s-a resemnat și că nimic nu mai era de spus. Vorbi despre spital, cum că i-au făgăduit să o mute într-altul mai bun, afară

din oraş, acolo e pădure, poţi să te duci şi la gară, unde sînt nişte chioşcuri de pe la care poţi să cumperi cîte ceva. După masă, Niura a spălat vasele şi apoi Rita a rugat-o să scoată afară găleata de gunoi. Nu ştiu de ce, povestea cu găleata de gunoi m-a făcut să-mi ies din fire. Casa în care locuim nu are un tobogan pentru resturile menajere, scoatem gunoiul cu găleata, în curte, unde există în acest scop nişte pubele mari. E o problemă zilnică. Uneori îmi dădeau mie să duc gunoiul — era împachetat frumuşel în ziare. Pe scurt, fleacuri. Nu ştiu ce m-a apucat. După ce ne-am luat rămas bun de la Niura şi ea a plecat — mai întîi s-a dus după un taxi şi s-a întors cu şoferul, care i-a purtat pînă la maşină cele două boccele şi geamantanul, Niura fiind o mare colecţionară de boarfe — rămînînd singuri, am început deodată să zbier : „Şi tu ai avut obrazul s-o pui la treabă şi la plecare ? Barem să mai ciupeşti ceva de la ea ! Barem o găleată, aşa ?!" „Ce găleată ?" a îngăimat Rita, şi a început să plîngă.

M-a săgetat o durere vie — o simţeam pentru prima dată şi nu înţelegeam dacă mă doare inima sau dacă m-a copleşit ruşinea, aproape un fel de disperare. M-am dus la mine în odaie şi am încuiat uşa. Îmi răsunau în urechi propriile mele zbierete şi vedeam înaintea ochilor faţa Ritei, albă de spaimă. S-au scurs aşa două sau trei ceasuri. În casă era o linişte de mormînt. Într-un tîrziu, pe la vreo şase seara, Kirill a bătut la uşă, spunînd cu glasul unui gardian de închisoare : „Vino să bei ceai !" Am înţeles că sînt iertat şi

că nici găleata de gunoi, nici izbucnirea mea şi zbieretele mele nu explicau nimic din cele petrecute, ci numai şi numai faptul că atunci cînd are loc o trădare, fie cît de mică, te cuprinde scîrba. A doua zi, la rugămintea Ritei, am cumpărat de la un chioşc de difuzare a ziarului „Mosgorspravka" [1] zece formulare pentru mica publicitate şi m-am aşezat să aştern pe hîrtie splendida mea caligrafie, aşa cum doar eu mă pricep : „Familie din trei persoane — soţ, soţie, fiu student — caută urgent..."

Curînd, totul s-a estompat şi s-a uitat. Ţin minte precis : era în ziua de 15 martie. Pe la amiază a sunat telefonul. O voce bărbătească, înaltă, repezită şi, după cum mi s-a părut, prea puţin politicoasă, cerea să vorbească cu mine, Ghennadi Sergheevici, apoi a adăugat în chip de prezentare : sînt anchetatorul cutărică. Dacă pot să mă prezint mîine la cutare adresă pentru o convorbire ? Pot. Dacă sînt liber pe la orele, să zicem, zece şi treizeci. Desigur. Atunci, ne-am înţeles. Pe mîine. Punct de reper : magazinul „Sintetica", clădirea de alături. Totul n-a durat mai mult de douăzeci de secunde. Un pic buimăcit, las receptorul în furcă şi încep să mă gîndesc cu febrilitate : ce să fie oare, nu cumva am visat ? Nu ştiu să fi săvîrşit vreo crimă. Îmi dau seama totuşi că mă cuprinde o uşoară panică. Nu chiar panică, un neastîmpăr, o insuportabilă stare de nelinişte. Principalul stă în faptul că nu-mi dau seama ce-ar putea să fie. Magazinul „Sinte-

[1] „Informaţia Moscovei".

tica", clădirea de alături. Mda, orice ar putea să fie ! Nimeni nu e sigur de nimic.

Pînă în clipa de față nu am avut niciodată de-a face cu anchetatori. Ritei nu-i spun nimic. La ce să mai îndur și panica ei ? Cel mai greu e că trebuie să aștept aproape încă o zi. Cum de nu mi-a trecut prin cap să fixez întîlnirea pentru azi, nu pentru mîine ? Mă rog, vă stau la dispoziție. Vin imediat. Nu, mîine sînt ocupat, numai astăzi pot, acum, imediat. Tot nu-mi stă mintea la lucru. Cum de nu am întrebat : în ce chestiune ? Puteam să întreb foarte liniștit. Mi-ar fi spus și nu m-aș mai fi perpelit o zi întreagă. Dar s-ar fi putut să evite să-mi răspundă. Și dacă ar fi evitat să-mi răspundă, m-aș fi perpelit de zece ori pe atît. Înadins procedează ei așa, ca omul să fie și mai speriat. Să ajungă la ei nădușit de emoție, răvășit, să tremure tot, să se năruie grămadă numai cît îl împungi cu degetul. Cu alte cuvinte, să se vadă *făcut fărîme, dat gata*. Să mă bată Dumnezeu dacă mă duce mintea de ce trebuie să mă văd *făcut fărîme, dat gata !* Aha, magazinul „Sintetica", știu unde vine. Am cumpărat odată ceva de acolo.

Seara trebuia să ne ducem în vizită la Volodea, vărul meu, care primise un apartament pe strada Jivopisnaia, în raionul Horoșevo-Mnevniki, și de o lună încoace ne invita stăruitor la inaugurarea casei. Noi am tot refuzat sub diverse pretexte, întrucît la ei era groaznic de plicticos și, vrînd-nevrînd, trebuia să vizionăm filmele de amator ale lui Volodea sau ale neveste-si, Lialia, amîndoi niște împătimiți ai turismului. Sosise însă

ziua cînd nu se mai putea să dăm înapoi, gata, era musai să ne ducem, altminteri ar fi urmat o supărare pe zece ani. Am cumpărat de la GUM două aplice nemțești, o sticlă de șampanie, i le-am pus în brațe lui Kirill și ne-am dus.

În tot acest timp, deși mă mișcam, vorbeam, răspundeam la întrebări, ba mai întrebam și eu cîte ceva, deși am colindat prin magazine și am luat bilete de metrou, mă gîndeam neîncetat la ce se va întîmpla cu mine a doua zi. Și cu cît gîndurile mi se îndrumau în mai multe direcții, cu atît mai mult mă cuprindea teama : mă convingeam singur că există infinite motive pentru care s-ar putea să fiu chemat la cercetări de către un anchetator. Numai să vrea el să le găsească ! Dumnezeule, se pare că aveam la activul meu tot felul de delicte prevăzute în Codul penal !

Puteam fi învinuit de *mită*, doar nu o dată m-am dus cu Rafik la curse și i-am făcut cinste la restaurantul de pe hipodrom. Ce-i drept, au fost cazuri cînd și el m-a cinstit. Puteam fi învinuit că am *cumpărat lucruri de furat*, fiindcă uneori îmi procuram de pe la lucrătorii JEK[1]-ului, la un preț ceva mai scăzut decît cel oficial, tot felul de fleacuri ca, bunăoară, geamuri, fire electrice, comutatoare, tole. Dar *specula cu mărfuri din străinătate ?* Ultima dată cînd i-am adus Ritei din Austria niște bluze care i-au fost mari, ea le-a vîndut Larisei, iar Larisa, o speculantă autentică, s-ar putea să le fi vîndut mai departe

[1] Întreprinderea de administrație locativă.

și mai scump. Și undeva i s-a înfundat. Frumos : confruntare cu Larisa în cabinetul anchetatorului ! „Ale dumneavoastră sînt bluzele ?“ „Adică, știți...“ „De unde le-ați procurat ? De ce nu le-ați predat la Consignația ?“ Dar *furtul ?* Odată, la un hotel din străinătate, am șterpelit o prea frumoasă scrumieră, avînd imaginea primăriei pe ea și o inscripție latinească : *„Beati Possidentes“*. Scrumiera asta împodobește și astăzi masa mea de lucru. S-a întîmplat de asemenea să fur din biblioteca casei de odihnă un volum din enciclopedie — aveam mare nevoie de el atunci și tocmai plecam. Ce-i drept, după un an și jumătate, cînd m-am dus pentru a doua oară la acea casă de odihnă, am strecurat pe neobservate volumul înapoi în raft. Exceptînd numai *crima*... Dar dacă mă gîndesc bine, există și o crimă. Întîmplarea tragică de acum șase ani, cînd, întorcîndu-mă de la Riga în mașina lui Artiunian, cu nevastă-sa la volan, am lovit pe șosea, spre Minsk, un bătrîn. Săracul, era beat turtă. A murit după două ore la spital. Potrivit legii, răspunzătoare era soția lui Artiunian. A reușit să scape, au condamnat-o la un an cu suspendarea pedepsei, însă și eu eram vinovat — mă grăbeam grozav să ajung la Moscova, la fel ca și ea. Dar cîte încă se mai pot găsi...

Într-o asemenea stare sufletească mă duceam la inaugurarea noii locuințe de pe Jivopisnaia, un obicei stupid, după mine. Rita împarte toate rudele și toți cunoscuții noștri în „ai tăi“ și „ai mei“. Pe „ai ei“ îi tratează, n-aș zice cu dragoste, cu părtinire, în vreme ce de „ai mei“ se arată indiferentă vădind totodată destulă agerime în aprecieri. Pe Volodea și pe Lialia i-a numit odată „gentlemeni ai succesului“. Excelent diagnostic : se definea, aici, și atracția lor prostească pentru călătorii, și cultura lor mediocră, și patima lor cu adevărat piraterească de a acapara. Volodea lucrează ca inginer într-o uzină, Lialia într-un institut de proiectări, venituri nu au cine știe ce și totuși mereu se înnoiesc, mereu au bani, ba te pot și împrumuta la o adică, pe termen scurt, dar mai bine lipsă. Fac minuni de economie, ceea ce în familia noastră (în fosta, fosta familie !) era ceva absolut necunoscut. Cîndva, Rita a remarcat cu răutate că preferința lui Volodea și a Lialiei de a petrece concediul în excursii călcate cu piciorul, se explică tot prin zgîrcenie. Costă mai ieftin decît dacă iei bilete de odihnă la mare !

Volodea și Lialia ne tratau aparent prietenește, dar cu un soi de rezervă interioară. Ne socoteau, nu știu de ce, niște afaceriști. Afaceristul principal eram, desigur, eu. Li se părea că adun banii cu lopata. Cînd Rita, din sinceritate, li se plîngea de lipsă de bani, ei rîdeau : „Vai, tu, ați rămas voi pe geantă ? Dar dacă scoateți ceva părăluțe de pe libret ?“ Bineînțeles, apartamentul nostru, șaizeci și doi de metri suprafață locativă, fără să mai socotim cămara, îi dăduse gata. În sfîrșit, erau niște rude ca toate rudele. Cunoscîndu-i îndeajuns, înțelegeam că insistența lor invitație la inaugurarea noii locuințe trebuie să aibă un substrat. Au nevoie de ceva. După un ceas

de ședere în jurul mesei încărcate cu bucate de la „Oriol", restaurantul cel mai apropiat, acel ceva se conturase precis.

Fata lui Volodea, Veronika, termina liceul. Trebuiau, deci, să se gîndească la admitere. Și, închipuiți-vă, voiau să o dea chiar la institutul unde a dat și băiatul nostru examen. Kirill, după cîte știu ei, a avut un excelent meditator, cu relații, care l-a ajutat foarte mult. Are un nume cam nemțesc, li s-a spus... „Gartvig" ! a trîntit-o Kirill, fără să-l întrebe nimeni. Nu s-ar putea, așa cum se zice, să-l folosească și ei ? „Desigur, a spus Rita. De ce să nu se poată ? Numai că e plecat, cred. Mereu e pe drumuri." Nu prea era plăcut să auzi vorbindu-se de Gartvig, cum că *e om cu relații*, că *ne-a ajutat*. Deși realitatea asta era. Noi însă n-am spus o vorbuliță nimănui. După cum ne-a fost dat să ne dumirim numaidecît, Volodea și Lialia auziseră despre Gartvig de la o prietenă a Larisei, cunoscută cu o colegă de servici a Lialiei. Totul a pornit de la pupăza de Larisa ! Am fost și eu de părere că Gartvig, probabil, deocamdată a renunțat să mai dea meditații, fiind foarte ocupat la institut. Chiar așa era, mi-o spusese chiar el, dar Volodea și Lialia și-au închipuit, bineînțeles, că noi anume nu vrem *să-l dăm* pe Gartvig. Și adevărul acesta era.

Eu nu vroiam *să-l dau*, săgetat de o groaznică bănuială : dacă Gartvig și cu prietenul lui, secretarul comisiei de admitere, cel pe care l-am cărat cu mine la Sneghiri, au fost prinși cu vreo afacere în legătură cu examenele ? Pe stăpînul vilei de la Sneghiri aproape că nici nu-l cunoșteam. Era unul dintre prietenii Ritei. Dumnezeule, ce belea mă paște ! Și eu habar nu am de nimic. Totul s-a făcut peste capul meu. Gartvig, cu cinismul lui, e capabil de orice !

Rita avea pesemne motivele ei să nu prea dorească *să-l dea* nici ea pe Gartvig.

Volodea și Lialia, ghicind adevărul, se apucară cu o neabătută insistență și cu acea tenacitate curat turistică, chiar acolo, la masă, să ni-l smulgă pe Gartvig. Cereau să-i telefonăm, să lămurim dacă e în oraș, ori e plecat. Și în cazul că nu e plecat, dacă se poate conta pe el. Rita a pretextat că nu-și amintește numărul de telefon. Eu căutam în zadar să mi-l amintesc, căci niciodată nu l-am avut întipărit în cap. Rita, în schimb, știa numărul. „Telefonul lui Ghera ? a dat din gură nătărăul nostru. Îl știu eu !" A trebuit să telefonăm, n-am avut încotro. Esfir spuse că Gartvig este plecat la un concert, la Conservator. Gazdele mi-au cerut să-l sun negreșit a doua zi dimineață. Am promis. Da, da, mîine dimineață.

Cînd mă gîndeam la dimineața de a doua zi — la nouă și jumătate trebuia să plec de acasă — simțeam că mă apasă ceva în capul pieptului și că mi se taie picioarele. Bănuiala în legătură cu Gartvig mă copleșea, mă umplea de panică. Eram aproape convins acum că între Gartvig și anchetator există o legătură. Nu degeaba a dispărut Gartvig în ultimele zile și nu a telefonat, nici nu s-a arătat la față. Și nu aveam posibilitatea să mă sfătuiesc cu nimeni ! Volodea și Lialia, vo-

ioşi amîndoi la gîndul că Gartvig se află în Moscova — ei socoteau treaba ca şi făcută — au scos la iveală un cearşaf, aparatul de proiecţie şi ţine-te chin. Eu unul nici nu-mi prea dădeam seama ce văd : era fie în taiga, fie în Crimeea. Mergeau nişte oameni, mîncau ceva cu lingurile dintr-un ceaun pîntecos. Aveam parte şi de o noutate : imaginile erau însoţite de un comentariu vorbit, extraordinar de spiritual, după cum apreciau autorii săi, care, neputîndu-se stăpîni, pufneau tot mereu în rîs. Iat-o pe Lialia defilînd cu buricul gol şi nişte inimaginabili pantaloni de călărie, în timp ce vocea lui Volodea comentează : „Liudmila Aleksandrovna a zăpăcit lumea cu toaletele ei de la Dior", sau ceva asemănător. Rita ofta, lui Kirill însă îi plăcea, rîdea şi el în hohote. Deodată, Rita a spus : „Dealtfel, dragii noştri, deşi Gherasim Ivanovici este un excelent meditator, nimic de zis, înainte de toate Kirka s-a ajutat singur. A învăţat ca un nebun. Exact ca un nebun."

Volodea şi Lialia au încuviinţat în cor : „Fireşte ! Nici vorbă !" M-am gîndit să spun ceva şi eu : „Prin urmare, nu vă închipuiţi că Gartvig e o soluţie. Şi nici nu are relaţii deosebite." „Dar nedeosebite ?" a întrebat cu perfidie Lialia. Tocmai în acea clipă, Lialia a apărut pe ecran, în costum de baie, stînd pînă la genunchi în apă şi făcînd mişcări de balet cu braţele. Avea picioare ciudate : nu se rotunjeau spre şolduri, ci erau lătăreţe. În costum de baie, nu arăta prea bine. Se auzi vocea lui Volodea : „...la trecerea prin vad, dansul lebedei muribunde". „N-are nici un fel de relaţii ! am izbucnit eu din senin, înfuriat. Fleacuri, nu relaţii !"

Cînd ne-am văzut în stradă, Rita a spus în chip de concluzie : „Halal rude ! Şi-au şi înfipt cleştii : scoate-l şi dă-l pe Gartvig !" Nu aveam putere să ripostez. Aş fi putut să răspund : „În ce-l priveşte pe Gartvig, el ţine de resortul tău", dar era lîngă mine Kirill şi gîndurile mele zburau în altă parte. *Eu ştiam ceea ce nu ştia ea.* Şi m-am gîndit la Rita cu milă şi la fiul meu. Pe neaşteptate, Kirill a scos un şuierat haiducesc şi a strigat cît îl ţinea gura : „Ei, şefule, trage-ncoa !" Ne-am urcat într-un taxi şi eu mi-am zis că totuşi e bine să ai un băiat mare.

Peste noapte aproape că n-am închis ochii. Am aţipit pe la vreo cinci şi la opt am sărit în picioare. Toată noaptea m-a sfredelit un singur cuvînt : „Sintetica".

Un tînăr fără sacou, în cămaşă albă de in şi cu o cravată pe care erau desenate cele cinci cercuri olimpice, m-a întrebat : „Este icoana dumneavoastră ? Am dat cu ochii de vechea icoană a mătuşii Glaşa, care nu demult stătea atîrnată la noi pe perete, alături de Picasso. „Da ! Adică, ştiţi..." Am explicat ce si cum. Icoana fusese recuperată de la un speculant foarte cunoscut, căruia i s-a intentat proces, iar acesta o cumpărase cu o sută douăzeci de ruble de la Kirill. Deocamdată, nu ştiau dacă Kirill va fi trimis în judecată, asta o vor arăta cercetările, dar toată povestea va avea răsunet, în primul rînd în organizaţia de comsomol a institutului. Apoi am răspuns la cîteva întrebări în legătură cu Kirill, cu Niura, cu

provenienţa icoanei şi cu un oarecare Romik, din formaţia „Titanii", prieten cu băiatul meu, despre care nu ştiam însă prea multe. Am afirmat că nu am avut cunoştinţă despre vînzarea icoanei şi că, în general, cele petrecute sînt pentru mine ceva cu totul neaşteptat. Eu credeam că icoana se află la spital, la Titova A. F.

S-a întocmit un proces-verbal, l-am semnat, m-am îndreptat spre ieşire şi din uşă am întrebat : „Dar pe fiul meu cînd îl chemaţi ? Răspunsul anchetatorului m-a năucit : „El a şi dat declaraţie. Dacă va fi nevoie, o să-l mai chemăm." Va să zică, aseară, pe cînd rîdea cu hohote... La început, cum am aflat de ce m-au chemat, am simţit o uşurare, dar numai pentru o clipă. Nu eu sînt în cauză, nu eu ! Kirill, fireşte, este şi el „eu", o parte din acest „eu", dar o parte încă neînsemnată, necoaptă, lucrurile nu stau chiar atît de înspăimîntător, rana nu e mortală. A fost, într-adevăr, o uşurare de o clipă : doar de o clipă.

De îndată ce întreg tabloul mi s-a înfăţişat înaintea ochilor — şi asta s-a petrecut chiar acolo, pe loc, la masa unde şedeam faţă în faţă cu anchetatorul, chiar acolo, pe loc, totul s-a luminat dintr-o dată pentru mine, fără vreun ajutor din partea anchetatorului, dintr-o dată am văzut singur totul, întreg tabloul — cînd am înţeles, deci, că Kirill a pus totul la cale, că a izbutit să o convingă pe toanta cea bătrînă, că ne-a înşelat pe noi, părinţii, că s-a ascuns de noi şi a jucat teatru, m-a potopit, gata să mă sufoce, un sentiment aproape mai greu de suportat decît frica.

O ruşine cumplită. Pentru că, totuşi, eu eram în cauză ! Eu, eu şi nimeni altul ! Nu Kirill, ci eu stăteam în faţa anchetatorului, nu lui, ci mie îmi punea tînărul acesta întrebări, privindu-mă cu o repulsie rece şi ascunsă. O, simţeam asta prea bine ! Şi dacă în faţa anchetatorului n-aş fi stat eu, eu în întregul fiinţei mele, cu toate măruntaiele mele, ci numai o parte din mine, un Kirill oarecare, n-aş fi simţit niciodată acea repulsie rece şi ascunsă, nu m-ar fi potopit niciodată atîta cumplită ruşine şi îndurerare.

Mergeam pe stradă şi gîndeam cu glas tare, ca un om bolnav. Frumos. Foarte frumos. Lepădătură, netrebnicule, bine ai ajuns ! Să te judece, să te frece, animalule ! N-am fost în stare să-mi educ unicul fiu, otreapă ce sînt, idiot bătrîn... Alergam spre casă, nerăbdător să spun ceva, să întreb ceva, dar ce anume ? *Ce să întreb, ce să spun ?*

Rita era acasă, Kiril încă nu se întorsese. Nevastă-mea ştia totul. Îi spusese băiatul totul. Eu trebuie oare să aflu de la procuratură ce se petrece în propria mea casă ? Nu cumva nici nu mai sînt unul din familie ? Atunci, spuneţi-mi. Aduceţi-mi la cunoştinţă. Îmi fac bocceaua şi plec.

Rita m-a lămurit cum nu se poate mai calm : „Da, am hotărît să nu-ţi spunem nimic. Te-ai fi enervat, te-ar fi apucat furiile... Şi acum nu e nevoie de ţipete, de ceartă, acum trebuie să ne gîndim ce avem de făcut... Kirill a procedat oribil, e adevărat, dar trebuie să-l scăpăm. Să-l rugăm pe Mecenov, pe Rafik, pe Ghera, pe cine

vrei, altfel au să-l dea afară din institut. Întîi să-l scăpăm, pe urmă să-l judecăm." Nu! Nu! Întîi să-l judecăm! De scăpat, să scape singur! Rita a întins mîna să-mi dea ceva. „Linişteşte-te, vorbim mai tîrziu. Ia un elenium." Am desluşit în ochii ei aceeaşi repulsie rece şi aproape oficială, ca şi în ochii anchetatorului. A trecut în odaia ei. Eu am intrat la mine şi am încuiat uşa.

La vreo cîteva ceasuri a picat şi Kirill. L-am chemat numaidecît la mine. A apărut cu ţigara aprinsă şi s-a aşezat pe canapea, privindu-mă a-tintit, cu un zîmbet impertinent. Înainte de orice, i-am smuls ţigara din gură şi am azvîrlit-o afară, pe oberlihtul deschis. „Asta ce vrea să-nsemne?" a bombănit el. „Asta vrea să însemne că astăzi am fost..." „Ştiu! La Vasili Vasilievici." „Care Vasili Vasilievici?" „Anchetatorul, Vasili Vasilievici Katerinkin." „De unde ştii?" „Păi eu, acolo, sînt de-ai casei. De patru ori m-au chemat." „Da? am întrebat eu, ameninţător. De patru ori?" De fapt, încărcătura explozivă din mine se dusese pe apa sîmbetei, aşa că i-am spus — de altceva n-am fost în stare — pe un ton de reproş, de care singur mă ruşinam: „Tu barem îţi dai seama că eşti un ticălos?" „Desigur, tată. Cum, nu? Îmi dau seama!" A lăsat capul în pămînt, abătut şi uşurat. Vedeam limpede că vrea să mă prostească în continuare. După o clipă, a sărit brusc din loc, s-a repezit la masa mea de lucru şi a deschis micul tranzistor aflat la vedere. Un crainic turuia ceva. Faţa lui Kirill s-a luminat de bucurie, a bătut din palme şi a exclamat în şoaptă: „Ura, ura!" M-am apropiat de el, i-am smuls tranzis-

torul din mîini şi l-am închis. „Uite ce e, îţi vorbesc foarte serios şi pentru ultima dată. Descurcă-te singur! Ai înţeles?" „Bine, tată, am înţeles totul. Numai tu să nu-ţi faci griji!" Răspunsul băiatului m-a indignat, dar în acelaşi timp îmi venea să rîd de ridicolul situaţiei. „Nu eu trebuie să-mi fac griji, ci tu, tu! Tu trebuie să-ţi faci griji!... Cap sec!" „Înţeleg, tată. Şi-mi fac destule griji. Dar tu nu trebuie să-ţi faci griji. Totul va fi în ordine, nu te gîndi la nimic. Să-ţi aduc puţină apă?" „Piei din ochii mei!" am răcnit. El a zbughit-o pe uşă, ţopăind ca un voleibalist. Iar eu am rămas să zac pe canapea, întocmai ca un jalnic gîndac strivit. Era o dovadă definitivă că acolo, în faţa anchetatorului, am stat eu şi nu el.

Pe urmă am acţionat, altă ieşire nu exista. Jucătorii de şah numesc asta *Zugzwang*. Jucătorul e silit la o anume mişcare, altă ieşire nu există. Zevzecul nostru trăia cu sabia exmatriculării deasupra capului. Am alergat la Rafik şi prin el am ajuns la Mecenov. „Stimabilul dumneavoastră fiu are prea multe păcate, mi-a declarat acesta. Nici pînă azi nu s-a prezentat la examenul de educaţie fizică. În primul semestru are douăzeci şi două de absenţe nemotivate." A trebuit să recurg la Gartvig, al cărui prieten, fostul secretar al comisiei de admitere, ajunsese mare la rectorat. Rita, nu ştiu de ce, nu vroia să-i telefoneze lui Gartvig. Cu mine, Gartvig s-a arătat foarte rece, îmi făgădui că va vorbi cu prietenul său, dar nu garanta nimic, întrucît creditul de care se bucura în casa acestuia s-a cam zdruncinat. N-am căutat

să aflu ce s-a întîmplat. Auzisem că Gartvig are neplăceri la institut și chiar că l-ar paște destituirea. Deci, trebuia să aștept. Nu m-am mirat cîtuși de puțin. Pesemne că Gartvig totuși a telefonat și cuvîntul prietenului în cauză i-a fost de ajutor lui Kirill : nu l-au exmatriculat. A primit doar o mustrare cu avertisment pe linie de comsomol. I-am dat o sută douăzeci de ruble să le ducă Niurei, la spitalul Muraskovo, aflat în afara orașului, cerîndu-i să-mi aducă din partea ei o confirmare de primire. Icoana s-a împotmolit pe undeva prin cotloanele organelor de justiție, în așteptarea clipei cînd va fi așezată pe masa instanței de judecată, laolaltă cu celelalte corpuri delicte. Dar asta nu are importanță. Absolut nici o importanță. Cînd totul s-a sfîrșit, ne-a prins urîtul. Asta are importanță. Cu Rita nu mă mai certam, ne mulțumeam amîndoi să schimbăm păreri, atîta tot. „Cînd trei egoiști stau la un loc, spunea ea, nu ai cum să te aștepți la nimic bun." „Da, numai că fiecare egoist în parte are o scăpare, îi replicam eu. Să găsească un om cu suflet, care să-i ierte totul !" „E-atîta bătaie de cap să cauți un om cu suflet ! Am obosit. Am îmbătrînit, sînt o femeie bătrînă." „Nu-i nimic, amatori se mai găsesc". Așa discutam eu cu ea la micul dejun, în vreme ce Kirill, alături de noi, stătea și citea ziarul.

De dimineață, cînd apăru Atabalî cu sticla cu lapte, stăteam încă în așternut. Mă simțeam frînt după o noapte de nesomn. Erau semne că mi-a crescut tensiunea. Asta unde se schimba vremea;

fie că se răcea, fie că se încălzea și mai mult, ori poate din pricină că muncisem peste măsură și-mi istovisem creierii. Aveam nevoie de puțină odihnă. L-am rugat pe Atabalî să o cheme pe Valia, sora medicală, dacă nu a plecat încă la slujbă, ca să-mi ia tensiunea.

Am aflat o noutate : Valia era fiica adoptivă a lui Atabalî. În patruzeci și cinci o luase de la o casă de copii. Avea trei ani pe atunci. Nu i se cunoșteau părinții, nu se știa nimic despre ea, decît doar că e de fel din Ucraina. Valia veni într-un suflet cu tensiometrul. Ce fată bună ! Nu stăteam prea rău cu tensiunea : o sută patruzeci cu nouăzeci și cinci. Am prins curaj, ba chiar am îngăimat niște banalități : „Valiușa, ce să-ți spun, numai prezența dumitale are un efect"... Halatul îi mirosea vag a fenol, dar mîinile, care mă atinseseră ușor atunci cînd îmi ridicase mîneca de la cămașă, ca să fixeze aparatul pe braț, precum și fața ei, aplecată mult asupra mea, cu o expresie copilărească de maximă concentrare, de parcă asta era o joacă și nu muncă, răspîndeau o aromă proaspătă, de trup tînăr. M-a săgetat gîndul că abia cu trei ani în urmă n-aș fi scăpat un asemenea prilej și i-aș fi făcut curte, că numai apropierea unei femei m-ar fi umplut de tulburare. Acum, însă, în mine se cuibărise frica.

— Dumneata trebuie să stai culcat, spuse Valia cu un aer sever. Minima de nouăzeci și cinci e mult.

— Zău ! Eu unul socot că am o tensiune excelentă. Mă simt chiar îmboldit să curtez fetele frumoase...

Am prins-o de mînă în clipa cînd se ridica de pe scaun și ea se așeză din nou. Se împurpurase la față. Păstrîndu-i mîna într-a mea, mi-am lăsat ca din întîmplare cealaltă mînă pe genunchii ei. Valia putea să-mi fie fiică, erau vreo douăzeci de ani între noi. Avea aceeași vîrstă ca primul meu fiu.

— Ce ochi frumoși ai. Ce albaștri sînt !

— Deseară trec să-ți aduc doctorii, spuse ea încruntată. Ce să aduc ? Rezerpin sau raunatin ?

— Mi-e totuna. Numai să-mi aduci.

Se ridică de pe scaun cu aceeași expresie severă, ieși printr-o mică terasă în grădină și, cînd trecu prin dreptul ferestrei, se uită la mine, zîmbi și mă amenință cu degetul :

— Dumneata trebuie să stai culcat !

Am rămas nemișcat un timp, cu ochii pe fereastra deschisă. Afară, în verdeața grădinii, se înfiripa dogoarea de peste zi. Mă gîndeam la Valia. Cît de îndemînatic și de iute a mînuit aparatul de tensiune ! Dacă o asemenea ființă ar sta alături de mine... Ce altceva mi-ar mai trebui ? Ciudat, cum s-a înverșunat stîrpitura de Nazar să se ducă noaptea peste ea ! Din senin, îmi răsări în minte Vera, prima mea soție. Ne-am simțit minunat împreună vreo două luni. Era la fel de bine clădită, avea aceiași ochi albaștri, aceeași aromă puternică de trup sănătos, juca handbal într-o echipă studențească. Pe urmă am constatat că nu pricepe nici lucrurile cele mai simple, banale, și îmi venea greu să i le explic de fiecare dată ; mai bine tăceam ; tăceam dimineața, tăceam

ziua, tăceam seara, cînd ne culcam să dormim, tăceam cînd călătoream cu trenul, în cușetă de două locuri. Despărțirea a fost și ea la fel de tăcută, fără un cuvînt de prisos, întocmai ca și cei doi ani de conviețuire. Nu aveam ce să ne spunem. Rita mi s-a părut o Șeherezadă. În primii ani stăteam nopți întregi de vorbă : vorbeam despre cunoscuți, rude, cărți, filme, visam cu ochii deschiși, Dumnezeu știe despre ce mai vorbeam. La Rita la slujbă se petreceau mereu tot felul de istorii, clocoteau patimile și ea îmi povestea totul colorat, cu emoție, iar eu trebuia să-i dau sfaturi, să fac aprecieri, să iau parte la frămîntările ei. Dar ceea ce avea Rita deosebit, exceptînd celelalte calități și defecte ale ei, era faptul că înțelegea ce reprezint eu, cum sînt croit și ce am devenit. Chiar și în acea ultimă zi, cînd a izbucnit cearta din pricina unei rate neplătite și cînd Rita a spus că sînt leit profesorul Serebreakov, că ea a sperat, a crezut toată viața în mine, dar că nimic nu s-a ales de capul meu, că sînt un terchea-berchea, leit profesorul Serebreakov, chiar și atunci am ascultat-o, n-am sărit în sus, și asta pentru că simțeam durere în cuvintele ei, o durere adevărată pe care o simțeam cum nu se poate mai lămurit. Profesorul Serebreakov a fost și el om. De ce să-l disprețuiești în halul ăsta ? Nu a fost nici gangster, nici psihopat sexual, a vrut să trăiască, a iubit femeile în felul lui, atîta cît a fost în stare, și ani în șir s-a ocupat de un singur lucru — a scris, a scris, a scris. Ceea ce făceam și eu. Nu poți însă imputa cuiva că nu este un Lev Tolstoi, sau un Spencer. Nu i-am spus Ritei nimic din toate as-

tea, auzind-o că mă asemuie cu profesorul Serebreakov, nu avea nici un rost : hotărîrea mea era luată. În ziua aceea îmi venea mereu pe limbă un distih stupid, o scorneală de a mea. Îmi plac asemenea versulețe trăsnite, ca de pildă următorul distih, compus însă mai demultișor : „Eu i-am dat lui bani de role, el mi-a adus banderole". Atari glume o scoteau din fire pe Rita. „Îți consumi zadarnic materia cenușie", zicea ea. Nu înțelegea că pentru un om care se ocupă de o viață cu jocul de-a cuvintele asta seamănă cu un fel de exercițiu.

De dimineață, deci, a fost cearta din pricina ratei pe care am uitat să o plătesc. Rita, căreia drept urmare nu i s-a eliberat nu știu ce adeverință, a venit acasă făcută foc. Eu măsuram odaia de colo pînă colo și bombăneam : „În casa spînzuratului de funie nu vorbești niciodată, în casa nebunului nu vorbești nici atîta de rată"... Distihul acesta i l-am spus și ca răspuns la asemuirea cu profesorul Serebreakov. Kirill, auzindu-mă din camera alăturată, a strigat vesel : „Cum, cum ? Papá, mai zi o dată !" După cîtva timp le-am comunicat hotărîrea mea. Îmi făcusem valiza. Se pare că nu au luat în serios spusele mele, ba aproape că nici eu nu le dădeam crezare. Rita zise veninos, dar calm : „Aha, acum înțeleg de ce n-ai plătit rata". „Nu, am ripostat eu la fel de calm, pur și simplu am uitat. Ratele vor fi plătite la termen." Continuau amîndoi să nu mă creadă. Dar nici eu singur nu mă credeam. Kirill se uita la mine cu un zîmbet strîmb și condescendent. Mi-am luat rămas bun, am pus mîna pe

valiză și am ieșit în stradă. La stația de taxiuri era coadă, ca de obicei la ora aceea, și m-a pătruns frigul : pișca un geruleț pe cinste, de parcă nu ne-am fi aflat în martie, ci în februarie. În drumul mașinii spre hotelul „Varșava", unde trăsese Mansur, am bombănit întruna : „În casa spînzuratului de funie nu vorbești niciodată, în casa nebunului nu vorbești nici atîta de rată..."

Pînă la urmă, gîndul la Valia a avut darul să mă mai liniștească. Mi-am zis că pînă să isprăvesc traducerea poemului mai am destul și m-am hotărît să întrerup lucrul pentru o zi, să las capul să se odihnească. Am ieșit în grădină. Florile de salcîm așternuseră cărarea cu moale, ți se lipeau de tălpi, aerul înăbușitor arăta apropierea arșiței ; acum, în oraș erau patruzeci de grade ca nimic.

Pășeam spre fundul grădinii, unde se afla un petic de vie, din marginea căreia o potecuță săpată în stîncă urca pe munte. Era grozav de cald, deși mă țineam tot pe la umbră : la început, pe sub bolta platanilor de vreo sută cincizeci de ani, în preajma cărora o semiobscuritate fluidă veghea pămîntul gol, totul fiind răpus de o forță titanică, apoi pe sub merii și perii înalți, apoi pe sub salcîmii și arțarii americani. Atabalî spunea că recolta va fi slabă anul acesta, din pricina păduchilor. Minusculi păduchi negri năpădiseră crengile, trunchiurile copacilor, pereții spoiți cu var ai căsuțelor de bîrne. Se așezau pe tot ce era alb. Cămașa mea albă era pistruiată de punctulețe negre și dacă încercam să dau păduchii jos, rămîneau urme. A fost o iarnă călduroasă, fără zăpadă,

spunea Atabalî, și toată pacostea asta a rămas în viață.

Ședeam amîndoi la taifas pe o bancă de piatră, în capătul potecii ce urca pe munte. Atabalî mă înștiință că a telefonat Mansur, anunțîndu-și sosirea pentru ziua de astăzi.

Îl rugase să pregătească baia. Împreună cu Mansur, avea să vină și tovarășul Merghenov.

— Atabalî, cîți copii ai ? l-am întrebat.

— Mulți. Unsprezece.

— Și cînd ai luat-o pe Valia de la casa de copii, cîți aveai ?

— Trei. Puțintei, rîse el. Dacă ar fi fost mai mulți, n-o mai luam !

După expresia feței, după zîmbetul care lăsa să i se vadă în gura uscată, cafeniu lucioasă, strălucirea dinților puternici, albi bătînd în albastru, am ghicit însă că, oricum ar fi fost, pe Valia tot ar fi luat-o. Atabalî se plîngea : cu copii mici e greu, cu copii mari iarăși e greu. Patru fete s-au măritat, sînt la casele lor, numai că fiecare are cîte un necaz și trebuie să le ajute. Una cam bolește, alta vrea să lucreze și nu o lasă bărbatul, alta are un copil firav, mereu zace și nu mai știu cum să-l înzdrăvenească. Valia a avut bărbat, un osetin, ținea bufetul din Tohir. Nu a fost chip să trăiască împreună, era gelos ca o fiară, o bătea, o încuia în casă, pînă la urmă s-au despărțit : el a plecat la Baharden. Spunea plîngînd : „Nu pot trăi cu tine, într-o zi o să te-njunghii, mai bine plec". Acum, mulți îi ațin Valiei calea. „Hai să petreci cu mine !" îi spun. Dar ea, ce treabă are, ea e cuminte, crescută ca o turkmenă. Nu se uită ea la bărbați. Nazarka i-a bătut noaptea la ușă, ținea morțiș să se însoare, trei chile de bomboane a cumpărat pentru ea. „Taică, l-a rugat Valia, pune măturoiul pe fuliganul ăsta și gonește-l naibii !" Ea îl iubește pe Mișka, osetinul. Ce să facă, dacă nu-i chip de trăit cu el ?! Tovarășul Mansur Gheldîevici, cînd vine, mereu îl roagă : „S-aducă Valia așternut !" Ea, de, aduce, dar mai mult nu, nu, nu... Mai mult, nu, nu se poate. Tovarășul Mansur Gheldîevici se supără. De ce, zice, în curtea vilei oamenilor de cultură să stea pripășită o casă țărănească, fără cultură, unde aleargă copii și atîrnă cîrpe afară ? Ai, zice, o familie tare numeroasă. Oaspeților le vine greu. Ei vor să se odihnească și copiii tăi plîng, iar caprele se preumblă ca într-aul. Numai că fără capre și fără vacă, el, Atabalî, nu poate, nu are cum își hrăni copiii.

Ca întotdeauna cînd se întîlnea cu mine, uita să mai plece, se întindea la vorbă și spunea, spunea... De obicei îi curmam turuiala pe jumătate întrebător : „Ce facem, mergem să mai vedem de cele treburi ?" „Îhî ! încuviința el din cap, zîmbind. Munca cere măgari !" Și plecam fiecare la ale lui : el la straturile lui de zarzavat, eu la masa de scris. Astăzi însă hotărîsem să mă odihnesc, așa că nu l-am întrerupt. Nu știu de ce le place oamenilor atîta să stea de vorbă cu mine. Pesemne, unde sînt răbdător. Ei spun, iar eu aprob din cap și mă gîndesc la ale mele. Acum, ascultîndu-l pe Atabalî, mă gîndeam : Tolstoi are numai în parte dreptate, toate familiile fericite sînt fericite în

același fel. Adevărat, dar și familiile nefericite, Doamne, sînt nefericite, nu știu cum, în mod uniform. Chiar el a povestit o asemenea istorie standard : soțul, amantul, soacra... Ce este egoismul ? Este insuficiența dragostei. Nenorocirile vin din această cauză în toată uniformitatea ei. Dar poate fi egoist un om care are unsprezece copii ? De neconceput ! Cu toată bunăvoința, în ciuda tuturor însușirilor înnăscute ale ființei omenești, așa ceva ar fi cu neputință.

Atabalî povestea iarăși ceva despre vaci. Îi plăcea lui să-și aducă aminte de vaci ; cît de greu era să ții o vacă pe vremea lui Kel, șeful cel pleșuv, Totul se petrecuse cu vreo cinci ani în urmă, dar el nu putea uita.

Pe atunci, noi ne aflam la odihnă undeva lîngă Odessa, împreună cu Arutiunianii, care veniseră cu mașina lor.

Șeful poruncea, dar milițienii țineau la Atabalî și-l preveneau : Vezi că venim mîine ! Duceți vaca unde oți duce-o, omorîți-o, faceți ce știți. Două luni au ținut vaca ascunsă sus în munte. Îi duceau iarbă cu spinarea, vreo cinci kilometri în munte. Mergeau o stație cu autobuzul, pe urmă urcau cu piciorul. Și au salvat vaca. Apoi, „Kel" s-a prăpădit, slavă lui Alah ! Ei, ei, foarte interesant ! Arutiunian se plimba pe plajă în chiloți de lînă, încins cu o curea albă peste mijloc și tot repeta : „Procesul e ireversibil..." Rita și soția lui Arutiunian se duceau la Odessa și cumpărau boarfe de la talcioc. Dacă aș fi avut măcar patru copii și Rita ar fi avut o slujbă, dacă am fi avut și o vacă, ce om grozav aș fi fost ! De îndată ce apare

Mansur, trebuie să-i pun unghia în gît ; să-mi dea împrumut vreo trei sute de ruble, apoi să se socotească el cu editura. Oricum, n-are obraz. Știe că stau fără o para chioară, că trebuie să mai trimit la Moscova și se face că plouă.

— Va să zică, Mansur a vrut să vă alunge de aici ?

Mi-ar fi plăcut să aud ceva rău despre el. Mi-e prieten, m-a scos de la ananghie toată viața, îmi dă de lucru, însă uneori nu-l pot suferi. Nu e un poet de frunte, literații locali îl tratează cu ironie, în schimb are noroc cu carul și se pricepe de minune să-și aranjeze treburile.

— Mansur Gheldîevici a venit pe două zile, sîmbătă și duminică, și iar a rugat : „S-aducă Valia așternut !" A doua zi dimineață umbla ca otrăvit. „Din bucătăria ta, zice, vine miros în toată curtea, trebuie să pleci de tot." Iar la sovietul raional mi-au spus : „Iazgul e mamă eroină, n-o să vă scoată nimeni din casă, fii liniștit. Ha-ha !" Rîdea, dinții îi străluceau. Smulse din pămînt un saxaul [1] și-l luă tîrîș spre casă. Mi-am dat seama că viața lui e neobișnuit de grea, aproape ideală în acest sens, dar totuși e un om fericit.

După ce s-a mai potolit arșița, pe la cinci, m-am dus la ceaihana să mănînc. Scundacul de Nazar stătea pe treptele de piatră de la intrare și vorbea cam de sus cu un ins cocoșat, cu o figură

[1] Arbust fără frunze, care crește în pustiurile saline și nisipoase din Asia Mijlocie.

inteligentă, posomorîtă, purtînd bărbuţă şi mustăţi negre. Cocoşatul aducea la chip cu un rege spaniol. Cînd, la vreun sfert de ceas după ce am mîncat un pilaf şi am băut o cănuţă de ceai, am ieşit din ceaihana, Nazar şi cocoşatul se certau de zor, gata să se ia la bătaie. În jurul lor se strînsese o mulţime de gură-cască. Unii stăteau ghemuiţi pe vine, dornici să privească mai în voie. Mi s-a spus despre cocoşat că e crud şi îl cheamă Saşa, fiind şi el un mare bătăuş. Pe neaşteptate, Nazar îl îmbrînci şi cocoşatul căzu grămadă. Liota privitorilor făcu prelung : „Ti-ii !" Mi-am adus aminte de vorba lui Atabalî : „Ăsta odată te dă jos. Cazi ca de pe măgar, cu capul de pămînt." Scundacul de Nazar mă interesa. Poate unde ţinea morţiş să se însoare cu Valia, în care scop îi cumpărase trei chile de bomboane. L-am privit cu luare-aminte : purta o cămăşuică înflorată de bumbac, scoasă peste nădragii de satin, ciorapi sîngerii de bumbac şi sandale dintr-o imitaţie de piele. A urcat iute treptele şi s-a proţăpit pe locul unde şedea mai înainte, chiar în pragul ceaihanalei. Ochii lui, care ne măsurau pe toţi, de sus în jos, scînteiau.

— De ce s-au bătut ? am întrebat pe un flăcău.

— Eh, împart ce n-au... a zvîrlit acesta cu dispreţ. Ea, nici cu unul, nici cu ălălalt. Şi i-a spus ăluia, de aici s-au luat.

Saşa apăruse din nou, cu un cuţit în mînă, nimeni nu băgase de seamă cînd. Se îndreptă, clătinîndu-se, spre uşa ceaihanalei. Oamenii se trăgeau în lături, dar Nazar se ţinea nemişcat şi se uita aţintit la cocoşat. Pe neaşteptate a zvîcnit

înăuntru pe uşă, întorcîndu-se după o clipă cu un satîr uriaş. Lumea izbucni în rîs. Nazar stătea semeţ pe treapta cea mai de sus, proţăpit pe picioarele-i zdravene de scundac, şi ţinea satîrul ca pe o halebardă. Saşa scuipă, dădu din mînă a pagubă şi îşi luă tălpăşiţa. Cei din jur începură să rîdă în hohote. În acest timp, un automobil se opri în trosnetele motorului lîngă ceaihana. Portiera se trînti şi am dat cu ochii de prietenul meu Mansur, într-un costum alb, cu o pălărie de pai, albă şi ea.

— *Salam ! Salam !* Mansur urcă treptele dînd falnic din mînă şi înclinînd din cap a salut spre oamenii care se prăpădeau de rîs.

Nazar, cu ochii holbaţi, strigă din adîncul bojocilor :

— Tovarăşul Mansur Gheldîevici ! Ura !

Pe mine, noul sosit nu mă observase. Aşteptam să iasă din ceaihana. În maşină, pe canapeaua din spate, mai era cineva. După un timp, Mansur apăru cu trei sticle de coniac într-o plasă.

— Am uitat să-mi fac plinul, lămuri el pe cei din jur. Nu mai trage motorul... Tsss ! Ca de obicei, nu rîdea, chicotea subţirel, pufnea printre dinţi. Şi pufnetul ăsta însemna că dispoziţia e perfectă, că digestia e în ordine, că treburile merg bine şi perspectivele de viitor sînt şi mai bune.

Mă văzu, mă luă cu el în maşină şi am urcat vreo cinci sute de metri pe strada umbroasă. La vilă — nici o telegramă, nici un telefon. Împreună cu Mansur venise un prieten al lui, un individ uriaş, Merghenov, şeful trustului de restaurante şi cantine : duminică urma să aibă loc deschi-

derea restaurantului „Platanul“ și tovarășul Merghenov ținea să asiste personal la eveniment. Cînd a ieșit din mașină și s-a îndreptat de spate, am dat cu ochii de o matahală otova : pe puțin doi metri înălțime, dîmbul pîntecului abia cuprins de niște pantaloni din pînză, aproximativ măsura șaizeci și patru, niște mîini imense, ca niște lopeți, la toate astea adăugîndu-se o scăfîrlie mititică și care lucea în soare ca un ou maroniu, lustruit, amintind prin netezimea obrajilor și prin gura mare de capul unui prunc monstru. Tovarășul Merghenov ar fi putut să interpreteze de minune la teatrul de copii pe Idolul-Spurcat. Curînd însă am avut posibilitatea să constat că e un om tare drăguț și extrem de delicat. Imediat după masă, el s-a culcat, în vreme ce Mansur a ascultat două părți din poemul său *Clopoțelul de aur* — pentru toate cele douăsprezece părți gata traduse nu avea timp, așa că am amînat lectura pe seară — apoi s-a repezit pînă la „Curcubeul“, o casă de odihnă ministerială, unde stătea cineva de care avea el nevoie. Nu m-am simțit jignit că Mansur nu-și găsește timp să asculte propriul său poem în traducerea mea, aceste maldăre de versuri în care erau toate sufocările mele, găselnițele mele, invențiile mele, creierul meu secătuit. Asta nu era ceva nou pentru mine, mă obișnuisem cu felul lui de a fi. Altceva m-a scos din sărite. Cînd i-am spus : „Bine, du-te, și cu banii ce s-aude ?“ — el îmi azvîrli cu nepăsare din mers :

— Ascultă, isprăvim treaba și o să vorbim...

O umbră de iritare chiar i se simțea în glas. Ca să vezi lipsă de tact : se ține scai să-i dai bani. Parcă m-a plesnit peste obraz.

— Cum adică, o să vorbim ! Doar ai promis că aduci banii astăzi ! Lua-te-ar naiba să te ia ! urlam eu, ca ieșit din minți. Tu poți să înțelegi în ce situație mă aflu eu acum ? Trebuie să trimit bani la Moscova ! Tocmai acum nu pot să amîn ! Relațiile noastre prietenești te-au făcut să ți-o iei în cap ! Eu sînt un traducător de prim rang ! Sînt căutat, la mine se așteaptă la coadă ! Pricepi ?

— Pricep, pricep, șefule, încuviința Mansur din cap foarte liniștit. Ești un om mare, știu... Nu ne ocărî, sîntem niște bieți nomazi...

— Tu să nu o faci pe măscăriciul cu mine !

— Ascultă, nu țipa, o să aranjăm totul. Ține, deocamdată... — și-mi întinse o hîrtie de douăzeci și cinci de ruble. M-am apucat să fac reparații la casă, nici eu n-am bani. Luni mergem și pistonăm unde trebuie, aranjăm noi...

— Nu, luni o să-mi iei bilet la avion. Nu mă mai lungesc eu aici !

Bancnota zbură pe podea. Mansur ieși pe ușă, făcîndu-mi semne cu amîndouă mîinile să mă potolesc, întocmai ca unui om bolnav. Tot dădea din cap și tot clipea complice spre mine, ferm convins că totul se va sfîrși onorabil : eu nu voi pleca nicăieri, pînă nu va stoarce și măduva din mine. Mă aflu prins ca într-o capcană. Am doar impresia că mă mișc în mod independent, toate mișcările mele sînt, de fapt, mișcările unei viețăți prinse în capcană, care nu se

poate urni mai departe decît îngăduie lungimea propriei sale cozi. Am ridicat bancnota şi am pus-o pe masă. Apoi m-am întins pe pat, mi-am aşezat sub limbă o pastiă de validol — mă cam durea inima — şi am stat aşa, cu ochii închişi, vreun ceas sau un ceas şi jumătate.

Soarele pătrundea pieziş în odaie. Asta însemna că pogora seara. Dincolo de peretele subţire trosni patul — muntele de om se trezise, oftă şi fornăi zgomotos, pe urmă icni: „Ai-ai-ai!"; din nou trosni patul, se auzi un tropot de paşi grei şi uşa trîntindu-se — plecase. Acum, rămas în deplină linişte şi singurătate, am înţeles că zbieretele acelea dezgustătoare, pentru bani, nu fuseseră cîtuşi de puţin pricinuite de aceşti bani. Eu încă mai speram să primesc vreo veste. Eu, nicidecum ei. Tăcerea asta a lor era nefirească, chiar dacă totul între noi s-a terminat, căci dacă un om telefonează aşa, deodată, în zori de zi, şi zice că-i bolnav, fie el unul ce-a făcut parte din familie, un străin, trebuie să fii, într-adevăr, o vită ca să taci mîlc nouă zile încheiate. Dealtfel, Kirka m-a şi ameninţat odată: „Bine, eu o să fug de acasă şi tu o să faci infarct. Fiindcă eu pot trăi fără tine, dar tu fără mine nu poţi." Afurisitul, avea dreptate! Trebuie că s-a întîmplat ceva la ei. Naiba să-i ia, le dau un telefon şi aflu!

Umblam de colo-colo prin cameră, bombănind: „În casa nebunului nu vorbeşti nici atîta de rată, în casa spînzuratului"... Îmi simţeam inima mai uşoară după hotărîrea de a telefona acasă. Şi deodată m-am pomenit cu Valia. Uitasem cu desăvîrşire că va veni să-mi aducă medicamente. M-am aşezat pe pat, lîngă masa de scris, şi ea mi-a luat tensiunea. Era crescută un pic: o sută cincizeci cu o sută. Aha, damblaua pîndeşte tot mai aproape! Uite ce-nseamnă supărarea la om!

— Dumneata ai lucrat astăzi? întrebă Valia.

— Am trîndăvit.

— Ai ieşit din casă? Te-ai plimbat?

— Puţin.

Valia încreţi fruntea. Mă privea cu încordare, străduindu-se pesemne să-şi adune toate cunoştinţele, nu prea bogate, despre hipertonie şi bolile de inimă. Nu pusese halatul, purta o bluză albă, cochetă, şi nişte pantaloni albaştri de nailon, care se mulau pe ea. Pantalonii ăştia trebuie că ţin groaznic de cald. În schimb, arată elegant. Am băgat de seamă că şi părul era pieptănat altfel decît de dimineaţă.

— Te-ai gătit să te duci undeva? La cinema?

— Nu, azi stau acasă.

Şedea picior peste picior, dar nu simţeam nici cea mai mică dorinţă să-i ating genunchii sau să-i iau mîna într-a mea, aşa cum făcusem de dimineaţă. Valia pusese medicamentele pe masă, strînsese aparatul de tensiune, dar nu pleca. Nu ştiam singur ce vreau: să plece sau să rămînă. De vorbit parcă nu prea aveam ce vorbi. Ea tăcea, tăceam şi eu. Jocul de-a tăcerea era tocmai potrivit pentru vîrsta ei. Mă gîndeam: „Astăzi nu mai ajung să telefonez, poşta e deschisă doar pînă la cinci. Telefonez mîine dimineaţă. Fără să mă întind la vorbă. Numai să aflu dacă sînt

sănătoși. Mda, perfect. Întreb și pun imediat receptorul în furcă. Toate cîte au fost au dispărut din viața mea, dar o rînduială trebuie să existe."

— Așa... — am făcut eu, după un timp de tăcere. Știi, Valia? Ți-am văzut curtezanul.

— Care curtezan?

— Ei, pe ăla, mărunțelul. Care a venit într-o noapte la tine, în vizită, cu bomboane.

— A! Nazarcik? — și izbucni în rîs, se învioră deodată și o expresie de duioșie i se zugrăvi pe chip. E un bețivan, săracul, toți îi fac cinste și umblă toată ziua pe două cărări. Nici n-are voie să bea. Nu-i îngăduie sănătatea. Nu demult și-a fracturat două coaste. A pierdut cheia de la odaie și-a vrut să intre prin oberliht. L-am dus la spital. N-are pe nimeni, e ca un orfan, ca un cîine de pripas. Mie mi-e milă de el și el, prostănacul, a luat-o de bună...

— Cum adică? am întrebat eu, fără să-mi pot stăpîni un căscat: ca de obicei, seara, din pricina oboselii, mă picnea un acces de astmă, și azi la fel, deși nu lucrasem nimic. Stă de capul tău să-l iei de bărbat?

— Nu de bărbat, ci numai așa, ca să mă apere. Dacă te necăjește careva, zice, tu spune-mi și-l snopesc. Rîsul lumii.

— A-a! (Nu eram în stare să respir, să trag aerul pînă în adîncul pieptului.) Și ce, nu ești de acord?

Ea tăcea, urmărindu-mă cum sorbeam aerul cu buzele. Într-un tîrziu, cînd m-am liniștit și am început să respir în voie, spuse șoptit:

— Ce nevoie am eu de un nichipercea ca el să mă apere? Chiar sună nu știu cum ce spui dumneata, zău așa. Pot să mă apăr și singură.

Curînd, se ridică și plecă.

La scurtă vreme după aceea, dădu buzna peste mine Mansur, pornit nevoie-mare să mă tragă în căsuța vecină, unde tovarășul Merghenov și personalul restaurantului marcau ajunul sărbătorescului eveniment — inaugurarea sezonului la restaurantul „Platanul". Cum, ce rost am eu acolo? Toți vor să mă vadă. Ordin de la tovarășul Merghenov, să mă aducă numaidecît, viu sau mort. Mansur, se vedea cît de colo, era bine făcut. Mă bătea pe umăr și striga: „Stăpînul meu! Ce ești dumneata și ce sînt eu? Se schimonosea groaznic, strîngea din pleoape, își strîmba gura și arăta ce nulitate reprezintă el, ținînd în fața nasului, cu două degete, un țînțar invizibil. O extravaganță de a lui cu care eram la fel de obișnuit. Și totuși, la nevoie, Mansur are să mă ajute. Tocmai asta e: orice s-ar spune, e băiat bun. Îl cunosc de o veșnicie, desigur. Doamne, e mai bun decît mulți alții, mult mai bun, nici vorbă! În căsuța unde mă trase Mansur, toată lumea era bine dispusă: tovarășul Merghenov, doi bărbați mai copți, cu chelie, care semănau ca doi frați — responsabilul restaurantului și locțiitorul său, trei ospătărițe, care se tăvăleau de rîs în momentul cînd am intrat, și soțul uneia dintre ele, căpitan de transmisiuni. Aplecîndu-se spre mine, căpitanul îmi mărturisi răgușit: „De treisprezece ani trăiesc în mijlocul acestor persoane simpatice..." După toate semnele, era vor-

ba de un prînz prelungit, acum pe sfîrşite. Pe neaşteptate, apăru Nazar. Toţi începură să strige pe întrecute: „Ura, Nazarcik!" Scundacul slujea la restaurant în fiecare vară, ca portar şi păstrător al ordinei, şi astea erau lunile cele mai frumoase din viaţa lui.

— Nazar, du-te după Valia! Spune-i că o cheamă Mansur Gheldîevici, că avem aici şampanie, iepure...

Nazar pleca în fugă şi se întorcea singur de fiece dată. Cum, adică, nu vrea? Ce-i aia nu vrea! Spune-i că Mansur Gheldîevici s-a îmbolnăvit, că are un atac de inimă, că e nevoie de ajutor. Se arunca pe pat, de se cutremura totul în jur şi, făcîndu-şi vînt cu un prosop, ţipa:

— Vai, vai, mor! Un doctor, repede! Un doctor!

Tovarăşul Merghenov şi amîndoi responsabilii rîdeau să se prăpădească, ospătăriţele lălăiau de mama focului. Am dat pe gît un păhărel de coniac, apoi încă unul şi am ieşit în grădină. Era întuneric beznă. Mă simţeam minunat, respiram uşor, dar nu simţeam pic de bucurie în suflet. Ieri noapte mă cuprinsese o bucurie nelămurită, iar astăzi — nimic, pustiu. Eram în stare să las totul baltă şi să plec oriunde, acum, numaidecît. Să trec munţii, să mă duc în nord. Acolo, peste munţi, afli deşerturi, stepe, păduri, răcoare. Dar eu sînt bolnav. Dacă aş fi sănătos, aş vrea să mai trăiesc. Nu ştiam singur ce să fac. Am umblat încolo şi încoace prin grădina cufundată în întuneric, am dat de vie şi de acolo, apucînd pe potecă, prin faţa căsuţelor de lut ale persanilor, am ajuns la mine în odaie. M-am trîntit pe pat aşa îmbrăcat. Strigătele şi lălăiala petrecerii se mai auziră vreo douăzeci de minute, apoi totul amuţi. Pe neaşteptate am auzit paşi uşori alergînd pe sub fereastră, uşa se deschise şi Valia lunecă fără zgomot în odaie. Întrebă în şoaptă:

— Se poate? Eu sînt... Nu dormi? Rîdea încetişor, dar fără sfială, agitat, ca un conspirator. Pot să mă ascund aici?

— Fie. Şi de cine te-ascunzi?

— Ei, de cine?! Mansur Gheldîevici se ţine de mine. Mîine o să-şi ceară iertare, dar acum nu ştie ce face. Şi Nazarka ameninţă că-l omoară, prostănacul...

Undeva, departe, se auziră nişte ţipete ascuţite, deznădăjduite, aşa cum se aud la un mare tărăboi sau la o încăierare. Am ciulit urechea, dar n-am desluşit nimic.

— Parcă strigă tata! şopti Valia. Pot să sting lumina? Altfel o văd şi vin încoace.

— Să nu-ţi fie teamă. Ei, haide, stinge-o.

— O aprind mai tîrziu.

Întrerupătorul lămpii de pe masă păcăni uşor. Stelele se holbară în fereastră. Ce e de făcut oare pe întuneric? Am început să vorbim, am vorbit de una, de alta. Valia îmi povesti despre tatăl ei, despre mama ei adevărată pe care a regăsit-o acum trei ani, trăieşte în satul Grigorovka, regiunea Cernigovskaia. A fost acolo şi mamă-sa a rugat-o tare mult să rămînă, să stea împreună cu ea. E minunat acolo, curge un rîu mare şi o duc bine. Bărbatul mamă-si, nu tatăl bun al Valiei, tatăl vitreg, slujeşte ca veterinar, are maşină, o

„Pobedă", dar mamă-sa e bolnavă, i se umflă picioarele, abia duce gospodăria. Ar fi trebuit să rămînă cu ea, să o ajute, dar nu s-a îndurat să-i lase pe cei de aici, din Tohir. Mama Iazgul şi-a uscat ochii cu plînsul atunci cînd a aflat că şi-a găsit mama cea bună. Ea, mama cea bună, a venit în taină să o caute pe Valia, apoi i-a trimis bani la poştă, ca să vină la Grigorovka. O femeie cu suflet, de bună seamă. Numai că viaţa Valiei s-a scurs departe de ea. Oameni apropiaţi sînt cei ce-ţi fac bine. Şi cît bine i-au făcut ei, Valiei, tata Atabalî şi mama Iazgul ! A învăţat la şcoală, trimisă an de an în tabăra de pionieri, a urmat cursurile de surori medicale, pe urmă i-au făcut nuntă cu Mişka la „Platanul", la restaurant, pa truzeci şi cinci de invitaţi au avut la masă. Mereu au căutat să o împace cu Mişka. Ce să-i faci dacă a ieşit aşa... Am început şi eu să-i povestesc viaţa mea. Valia ştia multe despre mine de la Atabalî : apucasem să trăncănesc cîte ceva.

— Dumneata nu eşti încă bătrîn, spuse Valia. Cum să fii bătrîn ?

— Ba sînt bătrîn, bătrîn. Ştiu eu.

— Ei, asta ! De unul ca dumneata s-ar îndrăgosti încă multe fete.

— Sînt bătrîn pentru că... Înţelegi, Valia, tata Atabalî e grădinar, tatăl vitreg e veterinar, tu eşti soră, dar eu m-am căţărat o viaţă întreagă, încotro m-am căţărat nici eu singur nu ştiu. Bătrîneţea de aici vine, unde oboseşti căţărîndu-te...

Aşa ceva era cu neputinţă de înţeles. Ea, însă a înţeles.

Am simţit cum degetele ei îmi caută mîna şi o uşoară strînsoare. Acea sfioasă strîngere de mînă a lui Timur [1], cu care pionierii încurajează pe bătrînii singuratici atunci cînd trec să-i vadă seara, după lecţii.

— Ştii ceva ? făcu ea. Lasă, nu te necăji. Totul o să fie bine. Ai hipertensiune, ei şi ce ?

— Nici nu mă necăjesc prea mult.

— Ba să nu-ţi pese deloc ! Băiatul te iubeşte. Şi soţia te iubeşte. Ce s-ar face fără dumneata ? Cine să-i ocrotească ? Uite, m-am despărţit de Mişka, dar ştii...

Noroc de întunericul din jur, căci mi-era nu ştiu cum.

— Ce să ştiu ?

— N-am unde să plec, dacă el e colea, la Baharden. Tot la el o să alerg, păi nu ?

Noroc de întunericul din jur — ea nu putea să vadă nimic. Valia spunea ceva în şoaptă, eu i-am luat încetişor mîna, am tras-o spre mine, ea s-a aşezat pe pat, apoi şi-a scos pantofii şi s-a întins lîngă mine, lăsîndu-şi capul pe umărul meu, iar eu am cuprins-o în braţe. Cineva striga în depărtare : „Va-aliaa-a !" Se auzeau şi alte strigăte, în turkmenă. Ea scînci sau poate rîse. Am strîns-o în braţe şi mai puternic. Ea mă mîngîia pe creştet. Mă veghea ceva bun, mătăsos, drag. Veghea bună are buze, grumaz, îţi aşteaptă îmbrăţişarea. Dar iată, pe neobservate, barca se izbeşte cu botul în malul nisipos, curentul apei

[1] Personajul principal din cartea lui Arkadi Gaidar : *Timur şi băieţii lui.*

o smucește la vale, eu însă am apucat a sări din barcă, mi-am înfipt genunchii și mîinile în povîrnișul acoperit de ierburi, fac o încordată sforțare și mă îndrept de spate, mă ridic în picioare, mă proptesc pe călcîie, lanțul de fier se află în mîna mea, mă răsucesc în loc și trag cu ușurință barca pe mal. Rita pășește iute peste laviță, se urcă pe botul bărcii, eu întind mîna și ea pune piciorul pe mal. Dinspre pădure se ridică un nor. Un nor umflat, cenușiu. Venim aici, în golfulețul ăsta, de departe. Aici e locul nostru, locul cel mai bun de scăldat de pe tot rîul, nimeni nu-l știe în afară de noi. Eu și cu Rita am dibuit golfulețul ăsta și păstrăm secretul. Apa aici e limpede și caldă, mai caldă cu vreo două grade decît oriunde pe rîu. Pe undeva aproape se află pesemne un izvor cald. Ritei i s-a interzis încă de pe acum să înoate prea mult. Dar cînd pășește în apă cu picioarele ei lungi, nimeni n-ar băga de seamă nimic. S-a stîrnit vîntul și valuri mici ne biciuie, în timp ce ne uităm spre malul dimpotrivă, urmărind norul. Ne întoarcem cu spatele ca să înfruntăm mai lesne valurile și de aceea nu prindem de veste — norul s-a apropiat brusc de noi, întunecînd cerul. Apa e minunat de caldă. Se pornește să toarne cu găleata, aerul se răcește, însă apa rămîne la fel de caldă, și noi, ținîndu-ne de mînă, ne facem vînt cu picioarele de fundul nisipos și sărim din apa caldă în întîmpinarea stropilor șfichiuitori, și rîdem amîndoi în hohote, ca niște nebuni. Totul în jur stă ascuns privirii de peretele apei ce se prăvălește cu vuiet de sus, un perete alb, de nepătruns, ca o ceață deasă. Curînd, răzbiți de frig, ne lăsăm păgubași de țopăiala asta, căutăm să stăm mai mult în apă, apa mai e caldă încă, dar aerul se împuținează, respirăm tot mai anevoie. Apa ne sufocă. E la fel cu scara pe care mă sufoc eu în vis, încă o treaptă, încă un efort, nu știu de ce tot trebuie să urc, dar îmi lipsește aerul.

La Moscova, oamenii umblau înfofoliți în paltoane. Șoferul taxiului îmi spuse că a fost rece și a plouat toată luna, grădinile de zarzavat au înghețat, la piață cartofii noi se vînd cu o rublă jumătate kilogramul. Am lăsat în jos geamul portierei, trăgînd cu nesaț în piept aerul umed. În iulie, Kirill plecă în excursie, cu un grup studențesc, la Novgorod, iar eu cu Rita ne-am luat bilete pe litoral, la Riga. Am plecat ceva mai devreme, am stat un timp la hotel, iar din august la o casă de odihnă. A fost un august splendid, însorit, deși nu prea călduros, fără ploi. Mă plimbam mult. Clima Balticii îmi făcea bine ca întotdeauna : respiram adînc și fără greutate, tensiunea revenise la normal, încît, către sfîrșitul șederii noastre, m-am încumetat chiar să scot la iveală racheta și să mai joc tenis un pic.

SCHIMBUL

ÎN IULIE, MAMA lui Dmitriev, Xenia Feodorovna, se îmbolnăvi grav și o duseră la spitalul „Botkin", unde a zăcut douăsprezece zile, suspectată de tot ce poate fi mai rău. Fu operată în septembrie, ceea ce era mai rău se confirmă, dar Xenia Feodorovna, care credea că are doar o afecțiune ulceroasă, se simți mai bine, curînd începu să umble, iar în octombrie o trimiseră acasă. Xenia Feodorovna se mai întremase și era convinsă că în curînd își va reveni de-a binelea. Și tocmai atunci cînd se întorcea ea de la spital, soția lui Dmitriev puse la cale schimbul : hotărîse să se mute neîntîrziat laolaltă cu soacra, care locuia singură într-o cameră bună de douăzeci de metri pătrați, pe strada Sindicatelor.

Dmitriev adusese de mai multe ori discuția ca maică-sa să stea cu ei. Asta fusese însă demult, pe vremea cînd relațiile dintre Lena și Xenia Feodorovna nu căpătaseră încă forma acestei dușmănii îndîrjite și constante, la care se ajunsese acum, după cei paisprezece ani ai căsniciei lui Dmitriev. Se lovise mereu de împotrivirea fer-

mă a Lenei și cu trecerea anilor ideea își făcea loc tot mai rar. Și asta numai în momentele de iritare. Devenise o armă la îndemînă și comodă, *întotdeauna la purtător*, în măruntele lor certuri familiale. Cînd Dmitriev vroia să o persifleze pe Lena pentru cine știe ce, să o învinuiască de egoism sau duritate, îi spunea : „De-aia nu vrei tu să locuiești împreună cu maică-mea". Iar cînd Lena simțea nevoia să fie veninoasă, ori să atingă vreun punct nevralgic de-al lui Dmitriev, ea era cea care zicea : „Uite de-aia nu pot și n-am să accept niciodată să stau cu maică-ta, că sînteți leiți, și mie una mi-i prea de ajuns că te am și pe tine".

Cîndva toate acestea îl hărțuiau, îl chinuiau pe Dmitriev. Din pricina mamei lui avea certuri crunte cu soția, un cuvințel malițios spus de Lena îl aducea într-o stare de îndîrjire cumplită ; din pricina soției avea cu mamă-sa penibile „explicații", după care Xenia Feodorovna nu-i mai vorbea zile în șir. Se străduia cu încăpățînare să le apropie, să le împace, le trimisese pe-amîndouă în concediu la vilă, o dată le luase chiar bilete pentru o stațiune de pe țărmul golfului Riga, dar toate astea se dovediseră zadarnice. Între cele două femei se ridica parcă un obstacol de netrecut. De ce trebuia să fie așa, Dmitriev nu înțelegea, cu toate că încercase de atîtea ori să afle. De ce două intelectuale, femei stimate amîndouă — Xenia Feodorovna lucra ca bibliograf principal într-o mare bibliotecă academică, iar Lena traducea texte tehnice din engleză și, după cît se spunea, era o excelentă traducătoare, participase

chiar la elaborarea unui manual special de traducere, de ce, așadar, aceste femei amîndouă cumsecade, care-l iubeau fierbinte pe el, de asemenea om cumsecade, și pe fiica lui, Natașka, își purtau reciproc o vrăjmășie ce se accentua tot mai mult cu trecerea anilor ?

Suferise, fusese uluit, își frămîntase mintea în fel și chip, însă pe urmă se obișnuise. Se obișnuise deoarece observase că la fel se petreceau lucrurile cu toți ceilalți și toți procedaseră la fel, se obișnuiseră. Și se liniștise la gîndul că nimic nu-i mai înțelept și mai de preț în viață decît liniștea, iar această liniște trebuie păstrată din răsputeri. De aceea cînd Lena se porni să turuie așa, pe neașteptate, despre schimbul cu alde Markușevici — era într-o seară tîrzie, cinaseră devreme, Natașka se culcase — Dmitriev se înspăimîntă. Cine-s Markușevicii ăștia ? De unde i-a scos ? Apartament de două camere pe Malaia Gruzinskaia. Deslușea gîndul ascuns și simplu al Lenei și tocmai asta făcuse să i se strecoare spaima în inimă, să pălească, să amuțească, să nu fie în stare să ridice privirea la ea.

Cum el tăcea, Lena continuă : camera mamei, din strada Sindicatelor, o să le placă precis, geografic le convine, pentru că nevasta lui Markușevici lucrează pe undeva pe lîngă bariera Kalujskaia, iar cît privește camera lor, va trebui, fără îndoială, să mai dea și ceva bani. Altfel n-ai să poți cointeresa pe nimeni. Firește ar putea schimba camera lor cu ceva mai ca lumea, printr-un schimb în trei, nimic de speriat. Dar va trebui acționat energic. Și zi de zi ! Cel mai bine

ar fi să găsească un misit. Liusia cunoaște un misit, un bătrînel foarte simpatic. E drept că nu dă nimănui adresa și telefonul, dar apare singur, din senin, ca un conspirator ; curînd trebuie să pice la Liusia, îi e datoare. Cu alde ăștia regula-i știută : să nu le dai niciodată bani înainte...

În timp ce vorbea, Lena așternea patul. Dmitriev n-avea cum o privi în ochi, deși de astă dată ar fi vrut s-o facă, dar Lena stătea ba pieziș, ba cu spatele la dînsul, iar cînd se întoarse și el i se uită în ochii miopi, cu pupilele lărgite din cauza cititului seara, deslușí într-înșii hotărîrea. Se pregătea pe semne de mult pentru această discuție, poate din prima zi cînd aflase de boala mamei lui. Da, încă de atunci îi venise ideea. În timp ce el, cuprins de groază, alerga pe la doctori, dădea telefoane la spital, se căznea în fel și chip să aranjeze lucrurile, ea chibzuia, făcea planuri. Și uite că i-a găsit pe acești Markușevici. Ciudat, acum nu resimțea nici mînie, nici durere. Îi trecu doar prin minte : ce crudă este viața ! Lena nu purta nici o vină, ea era numai o parte a acestei vieți, a acestei cruzimi. Și apoi, oare se cade să te mînii pe un om lipsit, spre exemplu, de ureche muzicală ? De cînd o știe, pe Lena a caracterizat-o o oarecare... nu, nu surzenie, nuanța e prea tare, o oarecare imprecizie sufletească, iar această caracteristică devenea și mai acută cînd se dezvăluia o altă calitate a ei, mai puternică : dibăcia de a obține ceea ce urmărea.

Dmitriev se agăță de primul pai : ce nevoie mai aveau de misit, de vreme ce găsiseră deja

apartamentul de pe Malaia Gruzinskaia ? De un misit ar fi nevoie dacă s-ar apuca să schimbe camera lor. Şi în general pentru a urgenta lucrurile. Ea nu plăteşte nici o copeică atîta timp cît nu primeşte repartiţia în mînă. De costat nu costă cine ştie cît, vreo sută de ruble, maximum o sută cincizeci. Asta e ! Posomoreala lui ea o aprecie în felul ei. Ce spirit fin, ce psiholog. Dmitriev îi spuse că ar fi fost mai bine să fi aşteptat, să nu fi început ea această discuţie, ci el, iar dacă el n-a făcut-o, înseamnă că nu e cazul, şi nici momentul potrivit, la altele trebuie să se gîndească acum.

— Vitea, eu înţeleg. Iartă-mă, zise Lena cu vădit efort. Însă... (El vedea că îi este greu, dar că va spune pînă la capăt tot ce avea de spus.) Primo, chiar tu ai început discuţia, nu-i aşa ? Şi nu o dată. Secundo, trebuie să o facem pentru noi toţi, şi în primul rînd pentru mama ta. Vitka, dragul meu, te înţeleg, ştiu mai mult decît oricare ce simţi şi-mi pare rău, dar îţi spun : e necesar ! Crede-mă...

Îl îmbrăţişă. Îl strîngea tot mai mult. Dmitriev ştia că efuziunea aceasta neaşteptată nu însemna prefăcătorie. Simţi însă că îl irită şi o îndepărtă cu cotul.

— N-ar fi trebuit să începi acum ! repetă el morocănos.

— Bine, hai, iartă-mă. Doar nu pentru mine mă neliniştesc, nu-i aşa...

— Taci ! şopti el aproape răstit.

Lena se retrase către divan şi continuă să pregătească patul în tăcere. Scoase din lada de la căpătîiul divanului o faţă de masă cadrilată, groasă, care dubla de obicei cearşaful, dar era folosită uneori şi potrivit destinaţiei ei, pentru masa de sufragerie, aşeză peste ea cearşaful, care nu se întinse dintr-o dată, aşa că Lena se aplecă şi-l potrivi cu mîinile pînă la marginea îndepărtată a divanului — din cauza asta chipul îi fu năpădit într-o clipă de roşeaţă, iar pîntecele i se lăsă în jos, părîndu-i lui Dmitriev foarte mare — netezi colţurile răsucite (niciodată Dmitriev nu netezea colţurile cînd punea aşternutul), apoi aruncă pe cearşaf, către ladă, două perne, una dintre ele, a lui Dmitriev, avea faţa mai puţin curată. Scoţînd din ladă şi două plăpumi vătuite, Lena i se adresă cu un tremur în glas :

— Am impresia că mă acuzi de lipsă de tact, dar, pe cuvînt, Vitea, realmente mă gîndeam la noi toţi... La viitorul Nataşkăi...

— Dar cum poţi tu !

— Ce anume ?

— Cum poţi tu să vorbeşti, tocmai acum, despre asta ? Cum de te încumeţi ? Asta mă uimeşte. Simţea că nu-şi mai poate stăpîni iritarea. Zău, parcă ai avea o dereglare sufletească. Un fel de insuficienţă a simţămintelor. Ceva, iartă-mă, *subuman*. Cum e posibil ? Chestiunea care se pune este că *mama mea*, nu a ta, e bolnavă, aşa-i ? În locul tău...

— Vorbeşte mai încet !

— În locul tău, eu n-aş fi abordat niciodată primul...

— Taci ! făcu ea semn cu mîna.

Ascultară amîndoi cu atenţie. Nu, nu se auzea nimic. Fetiţa dormea în colţişorul ei, din-

colo de paravan. Tot acolo, după paravan, era măsuţa ei de scris la care îşi pregătea lecţiile în fiecare seară. Dmitriev meşterise un raft pentru cărţi şi-l fixase deasupra măsuţei, trăsese un fir electric pentru lampa de birou, cu alte cuvinte, făcuse dincolo de paravan o cameră separată, „chiliuţa", cum o botezaseră în familie. Dmitriev şi Lena dormeau pe divanul larg, de producţie cehoslovacă, o achiziţie reuşită, făcută cu trei ani în urmă, şi obiectul invidiei cunoscuţilor. Divanul era aşezat la fereastră, îl separa de „chiliuţă" un bufet din stejar, cu ornamente sculptate, căpătat de Lena ca moştenire de la bunica ; o piesă caraghioasă, pe care Dmitriev a vrut de multe ori să o vîndă ; Lena nu era nici ea împotrivă, dar s-a împotrivit soacra. Vera Lazarevna locuia în apropiere, a treia casă de la ei, şi venea aproape zilnic la Lena sub pretext că „o ajută pe Nataşka" şi „îi mai uşurează Lenusei din obligaţii", însă, de fapt, urmărea un singur scop — să se amestece fără pic de jenă în viaţa altora.

Seara, cînd se adunau în culcuşul lor cehesc, ce se dovedise nu chiar foarte trainic, se slăbise repede şi scîrţîia la orice mişcare, Dmitriev şi Lena ascultau mai întîi cu atenţie, îndelung, la zgomotele care se auzeau din „chiliuţă", străduindu-se să-şi dea seama dacă fetiţa a adormit sau nu. Dmitriev o chema, verificînd, cu jumătate de glas : „Nataş ! Ei, Nataş !" Lena se apropia în vîrful picioarelor şi se uita printr-o crăpătură din paravan. Cu vreo şase ani în urmă luaseră o dădacă la copil ; aceasta dormea pe un pat pliant chiar aici, în cameră, întrucît Fandeevii, colocatarii lor, nu fuseseră de acord ca ea să stea pe coridor. Bătrîna, suferind de insomnie şi înzestrată fiind cu un auz dintre cele mai fine, mormăia nopţi în şir ceva, gemea şi ciulea urechile : ba că ronţăie un şoarece, ba că fojgăie un gîndac, ba că au uitat robinetul deschis la bucătărie. Abia după ce a plecat dădaca a început pentru Dmitrievi un fel de lună de miere.

— Iar a stat pînă la unsprezece să înveţe la fizică, şopti Lena. Trebuie să-i luăm pe cineva s-o ajute... Antonina Alexeevna ştie un meditator bun.

Faptul că Lena schimbă vorba, trecînd la necazurile Nataşcăi, şi înghiţi toate ofensele lui Dmitriev ca şi cînd nu le-a auzit — ceea ce nu-i era în fire — însemna că ea ţine foarte mult să se împace şi să ducă lucrurile pînă la capăt. Dar Dmitriev nu dorea deocamdată să se împace cu ea. Dimpotrivă, iritarea lui se accentuă, pentru că înţelese brusc adevărata lipsă de tact a Lenei : îi vorbise ca şi cum totul ar fi fost hotărît dinainte, ca şi cum lui, lui Dmitriev, i-ar fi fost la fel de clar că totul era hotărît, iar ei se înţeleg unul pe celălalt fără cuvinte. Îi vorbise ca şi cum nu mai era nici o speranţă. Cum de a îndrăznit ea să vorbească astfel ?!

Îi era imposibil să-şi explice toate astea. Cu o smucitură se ridică de pe scaun, înhăţă pijamaua şi prosopul şi, fără să scoată o vorbă, ieşi din cameră aproape în fugă.

Cînd se înapoie după cîteva minute, patul era pregătit. În cameră plutea un miros de parfum.

Lena, într-un halat neîncheiat, își pieptăna părul în fața oglinzii, iar chipul ei exprima nepăsare, poate chiar o ofensă bine ascunsă. Dar mirosul de parfum o trăda. Era o chemare, o invitație la armistițiu. Strîngîndu-și cu o mînă halatul la piept, iar cu cealaltă la pîntece, Lena, fără să-l privească pe bărbatu-său, preocupată, ieși în pas grăbit pe coridor. Lui Dmitriev îi veniră din nou în minte versurile pe care le tot murmura în ultimele zile: „Cît de perfecte sînt, o Doamne, faptele tale..." Închizînd ochii, se așeză pe marginea divanului. „Gîndea, bolnav..." Stătu așa cîteva clipe. Își dădea seama că Lena, în adîncul sufletului, e mulțumită, ce-a fost mai greu s-a făcut: i-a vorbit. Acum nu-i rămînea decît să-și lingă rana, de fapt nici măcar rană nu se putea numi, ci o mică zgîrietură, pe care era neapărat necesar s-o facă. Ceva în genul injecției intravenoase. Mai țineți puțin tamponul de vată. Doare un pic, după aceea o să fie bine. Important e doar ca *după aceea să fie bine*. Dar el nici măcar n-a țipat, n-a tropăit din picioare, ci pur și simplu, iritat, a spus pe nerăsuflate cîteva cuvinte tari, s-a dus apoi în baie, s-a spălat, și-a curățat dinții, iar acum o să doarmă. S-a culcat la locul său, către perete și s-a întors cu fața la tapet.

Curînd sosi Lena, se auzi declicul zăvorului de la ușă, foșnetul halatului, fîșîitul cămășii de noapte curate, apoi lumina se stinse. Oricît se strădui să se miște ușor și cît se poate mai cu atenție, divanul trosni sub greutatea ei, și la acest trosnet Lena șopti pe un ton oarecum glumeț:

— O, Doamne, ce coșmar...

Dmitriev tăcea, nemișcat. Trecu cîtăva vreme, Lena își așeză mîna pe umărul lui. Nu era dezmierdare, ci un gest prietenesc, poate chiar recunoașterea sinceră a vinovăției și rugămintea de a se întoarce cu fața. Dar Dmitriev nu se clinti. Acum avea chef să doarmă. Îl desfăta, oferindu-i și un sentiment de răzbunare, faptul că se cufundă în toropeală, în somn, că de-acum nu mai are cînd să ierte, să se explice în șoapte, să se întoarcă cu fața, să dea deci dovadă de generozitate, el poate numai să pedepsească pentru cruzime. Mîna Lenei începu să-i mîngîie ușor umărul. Capitulare definitivă! Prin atingeri sfioase ea arăta că regretă, implora iertare, se scuza pentru asprimea sufletului, asprime căreia i se poate, totuși, găsi o scuză, și făcea apel la înțelepciunea, la bunătatea lui, ca și el să găsească în sine resurse spre a o compătimi. El însă nu ceda. Mînia, nepotolită încă, îl împiedica să se întoarcă, să o cuprindă cu mîna dreaptă. Prin ceața toropelii Dmitriev vedea cerdacul casei de lemn, o vedea pe Xenia Feodorovna, stînd pe treapta cea mai de sus a cerdacului, ștergîndu-și mîinile cu un prosop plușat mototolit, uitîndu-i-se drept în ochi, apoi mîngîindu-i cu privirea ei domoală părul castaniu, cămașa din mătase de un albastru viu și auzea parcă aievea un glas înăbușit: „Te-ai gîndit bine, fiule?" Înăbușit, pentru că venea din depărtări, din ziua aceea friguroasă de mai, cînd erau cu toții foarte tineri; Valka se încumetase să se scalde, Dmitriev ridica o greutate de două puduri, Tolik alergase undeva cu

„wanderer"-ul lui, după vin, rupsese pe drum un zăplaz, fusese chemată miliţia, apoi, într-o verandă rece, prin geamurile căreia se balansa lumina felinarului, Lena plîngea, suferea, îl îmbrăţişa, şoptind că niciodată, pe nimeni, toată viaţa, asta nu avea importanţă... De dimineaţă mama se urca pe motoped, atîrna de ghidon bidonaşul şi se ducea la gară, după lapte şi pîine. Defectul ei era că da glas la tot ce-i trecea prin cap. „Te-ai gîndit bine, fiule ?" Ce putea fi mai neputincios decît această frază stupidă şi vrednică de compătimire ? El nu se putea gîndi la nimic. Luna mai, cu vîntoasele ei aspre, care frîngeau frunzişul plăpînd abia născut, iată ce-i însufleţea pe ei atunci. Mama învăţa engleza aşa, pentru ea, ca să citească romane, iar Dmitriev se pregătea pentru aspirantură ; luau împreună lecţii la Irina Evghenievna şi tot împreună au întrerupt brusc, cînd a apărut Lena. Mama bătea în geamul verandei cu vîrful umbrelei, era încă devreme, seara pe la şapte : „Scoală-te ! Irina Evghenievna aşteaptă !" Dmitriev şi Lena, pitindu-se sub încăpătoarea plapumă de vată, se prefăceau că dorm. Umbrela mai bătea de vreo două ori în geam, şovăielnic, apoi se auzea scîrţîitul conurilor de pin sub pantofi — mama pleca în tăcere. Nici ea nu mai vroia să se ocupe de engleză şi îşi pierduse interesul pentru romanele poliţiste. O auzise odată pe Lena cum îi imita pronunţia în bătaie de joc. De acolo, din veranda aceea de lemn, cu cercevele mici la geamuri, a început ceea ce acum era cu neputinţă de îndreptat.

Mîna Lenei se dovedea insistentă. După paisprezece ani mîna aceasta s-a schimbat şi ea, era atît de uşoară înainte. Aşezată pe umărul lui, apăsa acum cu destulă greutate. Dmitriev se întoarse pe partea stîngă, fără să scoată o vorbă, o cuprinse pe Lena cu mîna dreaptă, se apropie mai mult de ea, căutînd să se convingă prin somn că are dreptul, pentru că adormise de-acum, visase, şi poate mai doarme încă. În orice caz, nu spuse nimic, ţinea ochii închişi, ca omul care doarme într-adevăr, iar în clipele acelea, cînd Lena aştepta atît de mult o vorbă măcar, el continua să tacă. Abia după aceea, cînd adormi adînc şi cu adevărat, pe la două noaptea, mormăi ceva nedesluşit.

În august Dmitriev a împlinit treizeci şi şapte de ani. I se părea uneori că totul se află încă înainte.

Avea asemenea accese de optimism în fiecare dimineaţă, cînd se trezea proaspăt deodată, plin de curaj — la asta contribuia mult natura — şi, deschizînd oberlihtul, începea să-şi mişte braţele ritmic, să se aplece şi să se îndrepte din şale. Lena şi Nataşa se sculau cu un sfert de oră mai devreme. Uneori apărea cu noaptea-n cap Vera Lazarevna, să o conducă pe Nataşka la şcoală. Stînd culcat, cu ochii închişi, Dmitriev auzea femeile cum se foiau, se mişcau de colo-colo, şuşoteau destul de tare, zdrăngănind vesela, în timp ce Nataşka făcea nazuri : „Iar caşă ! N-aveţi pic de fantezie !" Lena reacţiona cu obişnuita-i furie matinală : „Ţi-arăt eu fantezie ! Şezi cum

se cuvine !" — iar soacra bombănea : „Dacă alţi copii ar avea ce ai tu..." Era o minciună vădită. Alţi copii aveau cel puţin la fel şi chiar mult mai mult. Dar în dimineţile cînd se trezea cuprins de acel optimism nedesluşit, pe Dmitriev nu-l enerva nimic. De la înălţimea etajului al patrulea privea scuarul cu havuz, strada, stîlpul cu tăbliţa staţiei de troleibuz, unde se aduna tot mai multă lume, ceva mai departe vedea parcul, iar la orizont — clădiri cu multe etaje şi cerul. În balconul casei vecine, foarte aproape, vizavi la douăzeci de metri, apărea o femeie tînără, urîţică, cu ochelari, în halat de casă scurt, încheiat neglijent. Se lăsa pe vine şi îşi făcea de lucru cu florile care creşteau în glastre pe balcon. Le atingea, le mîngîia, se uita sub frunzuliţe, iar pe unele le ridica şi le mirosea. Pentru că se tot lăsa pe vine, halatul se desfăcea scoţîndu-i la iveală genunchii mari, alb-albăstrii. Chipul femeii avea aceeaşi nuanţă ca a genunchilor, alb-albăstruie. Dmitriev o urmărea, în timp ce se apleca şi se îndrepta apoi din mijloc. O privea de după perdea. Fără să-şi dea seama de ce — femeia nu-i plăcea deloc — totuşi faptul că o urmărea pe furiş îl anima oarecum. Se gîndea că încă nu e totul pierdut, că treizeci şi şapte de ani nu înseamnă patruzeci şi şapte şi nici cincizeci şi şapte şi că mai poate realiza cîte ceva.

Tropăind pe coridor, în învălmăşeală, însoţite de strigătele Lenei : „Dar săculeţele vi le-aţi luat ? Nu traversaţi alergînd ! (*Attention*) copii, (*attention*)" — Nataşka şi Valia, fetiţa Fandeevilor, elevă într-a şasea, ieşeau din casă la opt şi jumătate. Sub salturile lor scara se cutremura. Dmitriev se strecura în baie, trăgea zăvorul ; peste trei minute o bătaie uşoară îi curma meditaţia : „Viktor Gheorghievici, azi e vineri, am de spălat, vă implor, mai repede !" Era glasul Iraidei Vasilievna, colocatara, cu care soacra lui Dmitriev nu vorbea, Lena era în raporturi reci, dar Dmitriev se străduia să fie corect, menţinîndu-şi obiectivitatea şi independenţa. „Bine ! răspundea el prin răpăitul apei. Se face !" Se bărbierea la iuţeală, dînd drumul la vaiant şi clătind pămătuful sub un jet fierbinte, apoi îşi spăla faţa deasupra lavoarului vechi, îngălbenit, cu marginile sparte — demult ar fi trebuit schimbat, dar pentru Fandeevi tot un drac e la ce lavoar se spală, iar Iraidei Vasilievna îi pare rău de bani — şi nu după mult timp se întorcea în cameră, fluierînd încetişor, cu ziarele în mînă, smulse din cutia de pe coridor în drumul de la baie. Masa era încă ticsită de veselă după ce Nataşka şi Lena îşi luau micul dejun. Acum se grăbea Lena, care pleca la zece minute după Nataşka, şi grijile matinale ale Lenei în ce-l priveşte pe Dmitriev le prelua soacra, ceea ce lui nu-i făcea o deosebită plăcere ; la rîndul ei, soacra îi purta de grijă ginerelui fără entuziasm, era micul ei sacrificiu matinal, unul din acele imperceptibile acte de eroism care alcătuiesc, de fapt, întreaga viaţă a unor asemenea fiinţe ca Vera Lazarevna, truditoare pînă la uitarea de sine.

Uneori el observa că Lena se străduieşte numai să pară ocupată, pentru că, de fapt, avea destul

timp să-i pregătească micul dejun, lăsa însă dinadins pe seama maică-si această misiune, ca Dmitriev să-i rămînă obligat soacrei cu ceva, oricît de neînsemnat, măcar o clipă. Era în stare chiar să-i şoptească la ureche: „Nu uita să-i mulţumeşti mamei!" Îi mulţumea. El vedea toate aceste şiretlicuri, dar, de dragul menţinerii unor relaţii familiale normale şi, fireşte, în funcţie de dispoziţie, le trecea cu vederea ori se enerva în tăcere. La enervarea lui tăcută, Vera Lazarevna răspundea întotdeauna în felul ei — cu cea mai afectuoasă malițiozitate. „Ce repede a eliberat Viktor Gheorghievici baia! Bravo! spunea ea zîmbind, în timp ce cu prosopul de bucătărie umed ştergea pe muşama un locşor pentru Dmitriev. Ce va să zică să te roage vecina..." Lena i-o curma hotărît: „Ce are a face aici vecina? Vitea întotdeauna se spală repede." „Asta spun şi eu: bravo, bravo, ca la armată..."

În dimineaţa aceea de început de octombrie, dincolo de fereastră cerul era albastru, camera se umpluse de lumina pe care o reflecta faţada din cărămidă albă inundată de soare a casei de vizavi, iar glasul Verei Lazarevna nu se auzea. În primul moment, cînd abia îşi dezlipise ochii, simţi, în mod inconştient, datorită soarelui şi luminii, o bucurie, dar chiar în clipa următoare îşi aminti totul, albastrul cerului se stinse, dincolo de geam apăru deznădăjduit de rece şi senină o zi de toamnă. Pînă la micul dejun nici el nici Lena nu şi-au adresat un cuvînt măcar. Dar după ce Dmitriev îi telefonă Xeniei Feodorovna — sună la sora lui, Lora, de la Pavlinovo, unde locuia

acum maică-sa, şi Xenia Feodorovna îi povesti cu voce vioaie că în ajun, seara tîrziu, trecuse pe la ea Isidor Markovici, acesta găsise că starea sănătăţii îi este bună, tensiunea normală, şi o sfătuise să meargă, de cum o da prima zăpadă, la un sanatoriu din împrejurimile Moscovei; urmară întrebările privind-o pe Nataşa, cum stă cu ochii, dacă şi-a îndreptat treiul de la fizică, dacă-i dau morcov crud răzuit, fiind cel mai indicat aliment pentru copii, şi ce se aude cu trimiterea lui în delegaţie — el se simţi pe neaşteptate mai bine dispus, ca şi cum l-ar fi lăsat o durere de cap. Dintr-o dată i se păru că totul se va termina cu bine. Se întîmplă doar ca şi medicii să se înşele, să comită erori de-a dreptul incredibile. Cu această infimă bucurie şi speranţă de o clipă, prilejuite de convorbirea telefonică, intră în cameră — Nataşka o şi luase din loc, iar Lena cosea ceva în grabă, îmbrăcată pe jumătate, în fustă şi într-un furou negru, cu umerii goi — şi, trecînd pe lîngă Lena, o plesni uşurel peste dos şi o întrebă prieteneşte:

— Ei, care mai e starea de spirit?

Răspunsul Lenei veni sec şi imediat: e într-o proastă dispoziţie.

— Dar ce-i cu tine? exclamă Dmitriev, lezat că la tonul lui prietenos primeşte un răspuns atît de sec. Din ce cauză?

— După părerea mea, sînt motive mai mult decît suficiente. S-a îmbolnăvit mama.

— Mama ta?

— Crezi că numai a ta poate fi bolnavă?

— Şi ce are Vera Lazarevna ?

— Ceva foarte grav, cu capul. De două zile zace, aseară nu ţi-am mai spus, dar am sunat-o astăzi de dimineaţă... Un fel de spasme cerebrale.

Lena termină de cusut, îmbrăcă bluziţa şi se apropie de oglindă, privindu-se cu importanţă. Bluziţa avea mîneci scurte, ceea ce nu-i venea bine — braţele Lenei erau groase în partea de sus, şi cum bronzul verii se luase, pielea devenise albă cu bubuliţe mici. Ar trebui să poarte numai mîneci lungi, dar să-i spui aşa ceva ar fi o imprudenţă. Despre propunerea de aseară nici un cuvînt. Ce stăpînire de sine ! I s-a făcut poate ruşine, sau mai curînd era vorba de niţică ambiţie : fusese acuzată de lipsă de tact, lipsă de fineţe, tocmai acele însuşiri care ei însăşi îi displăceau la oameni, iar ea înghiţise această nedreptate, ba îşi mai ceruse şi scuze, se umilise într-un fel. De astă dată o să tacă. De ce, adică, să iasă ea mereu prost ? De-acuma s-a zis, oricît v-aţi ruga, va fi în zadar. Pe de altă parte, nici nu-i prea păsa, era îngrijorată de suferinţa maică-si (Dmitriev ar fi fost gata să parieze pe o sută de ruble contra una că soacră-sa avea o migrenă banală). Doamne, cartea asta a-nvăţat s-o citească cu ochii închişi ! Dar n-apucă să se delecteze, să guste din plin satisfacţia ultimului gînd, că Lena îl ului. În modul cel mai obişnuit şi paşnic îi spuse :

— Vitea, te rog să stai de vorbă chiar astăzi cu Xenia Feodorovna. Să o previi doar că Markuşevicii ar putea veni să vadă camera ei şi că trebuie să iei cheia.

După ce tăcu puţin, el întrebă :

— Cînd vor să o vadă ?

— Mîine, poimîine, nu ştiu exact. Vor telefona. Dacă treci azi pe la Pavlinovo, nu uita să iei cheia de la Xenia Feodorovna. Pune, te rog, chefirul în frigider, iar pîinea în săculeţ. Mereu o laşi pe masă şi se usucă. La revedere !

Cu un semn de salut, ieşi pe coridor. Trînti uşa de la intrare. Liftul începu să huruie. Dmitriev ar fi vrut să spună ceva, un gînd vag-alarmant se ivise dar nu izbuti să ajungă la pragul conştiinţei, şi el făcu doi paşi după Lena, apoi se opri în coridor şi se înapoie în cameră.

Din albastrul senin al dimineţii nu mai rămăsese nimic. Cînd Dmitriev se îndreptă spre staţia de troleibuz, cernea o ploaie măruntă şi era frig. Plouase toate zilele din urmă. De bună seamă, Isidor Markovici are dreptate — e un medic dintre cei mai experimentaţi, vulpoi bătrîn, e chemat şi în alte oraşe pentru consult — ar trebui s-o ducă pe mama undeva, s-o mai scoată din oraş, dar nu pe o asemenea umezeală aducătoare de gripă. Iar de vreme ce el recomandă un sanatoriu din împrejurimile Moscovei, înseamnă că situaţia nu i se pare alarmantă, aşa e ! Şi pentru a doua oară în această dimineaţă Dmitriev se gîndi temător că poate totul se va termina cu bine. Vor face schimbul, vor primi un apartament bun, vor locui împreună. Şi cu cît mai repede vor face schimbul, cu atît va fi mai bine. Pentru sănătatea mamei. I se va realiza visul. Tocmai asta e psihoterapia, tratamentul sufle-

tului ! Da, uneori Lena e foarte înţeleaptă, intuitiv, femeieşte, îi vine o idee pe neaşteptate. Că doar aici, pesemne, există un singur şi genial procedeu care să salveze viaţa. Cînd chirurgii sînt neputincioşi, intră în acţiune alte forţe... Este exact ceea ce nu poate obţine nici un profesor, nimeni, nimeni, nimeni !

La nimic altceva nu se putea gîndi Dmitriev stînd în staţia de troleibuz, sub ploaia care cernea şi, după aceea, făcîndu-şi loc în interiorul maşinii, printre pelerine umede, serviete ce-i izbeau genunchiul, paltoane din postav mirosind jilav, şi tot la asta se gîndea cînd coborî în fugă treptele noroite ale metroului, lunecoase din pricina apăraiei aduse de mii de paşi, şi cînd se aşeză la micul rînd de la casă pentru a schimba o monedă de cincisprezece copeici în monezi de cîte cinci, şi cînd porni din nou în fugă pe trepte, mai jos, şi cînd aruncă moneda de cinci copeici în crăpătura automatului, şi cînd mergea cu paşi grăbiţi de-a lungul peronului pînă în dreptul vagonului al patrulea, care se opreşte tocmai vizavi de bolta ce duce spre scara pentru pasaj. La acelaşi şi acelaşi lucru se gîndea, cînd mulţimea, tîrşîind, îl purta pe un coridor lung, unde în aerul închis plutea un miros persistent de alabastru jilav, şi tot aşa, cînd sta pe scara rulantă, cînd pătrundea anevoie în vagon, cînd cerceta cu privirea pasageri, serviete, cîte o gazetă, mape din material plastic, chipuri matinale boţite, bătrîne cu sacoşe pe genunchi, pornite după cumpărături în centru — poate că oricare dintre oamenii aceştia avea o soluţie salvatoare. Dmitriev era gata să strige către întregul vagon : „Cui îi trebuie o cameră bună, de douăzeci de metri ?..."

La nouă fără un sfert ieşi din subterană în piaţă, la fără cinci traversă stradela şi, ocolind automobilele ce staţionau lîngă acces, intră pe uşa în dreptul căreia atîrna sub sticlă o tăbliţă neagră cu inscripţia „IAPEGA".

În această zi urma să se rezolve chestiunea deplasării la Golîşmanovo, în regiunea Tiumenskaia. Deplasarea fusese hotărîtă încă din iulie, şi tocmai Dmitriev era vizat să plece, nimeni altul. Era vorba despre domeniul lui, pompele. El răspundea personal pentru treaba asta şi, într-adevăr, era singurul care cunoştea temeinic problema, dacă nu-l socotim şi pe Snitkin. În urmă cu o săptămînă începuse o discuţie cu el, dar Paşa Snitkin, politician subtil (în secţie îi ziceau „Snitkin Paşa Din-cerşit-cămaşa", pentru că nici o lucrare n-a făcut-o de unul singur, întotdeauna se pricepea s-o aducă în aşa fel, încît îl ajutau toţi), îi spusese că, din păcate, nu poate în nici un chip să meargă, tot din motive familiale. Minţea, fireşte. Dar era dreptul lui. Cui îi arde să se ducă pe frig şi zloată în Siberia ? Lui Snitkin îi era penibil să refuze şi lăsă să-i scape cu ciudă : „Nu ziceai chiar tu că maică-ta se simte mai bine ?"

Dmitriev nu stătu să-i explice, făcu doar un gest cu mîna : „De unde mai bine..." Doar Paşa se interesase mereu, cu toată luarea aminte, de sănătatea Xeniei Feodorovna, îi dăduse numerele de telefon ale unor medici, în general manifestase

compasiune, şi Dmitriev era pe deplin încredinţat că va consimţi să plece în locul lui. De ce însă ? Asta ca ce ? E limpede acum că această încredere fusese o neghiobie. Nu, ei nu sînt falşi cînd manifestă compasiune şi se interesează, arătîndu-se sincer îngrijoraţi : „Ei, cum stau lucrurile acasă ?" — pur şi simplu simpatia şi sinceritatea au o măsură, ca ghetele, sau pălăriile. Nu pot fi întinse prea mult. Paşa Snitkin urma să-şi transfere fetiţa la şcoala de muzică, treabă de care numai el se putea ocupa, nici mama, nici bunica. Iar dacă în octombrie ar pleca în delegaţie, s-ar spulbera orice speranţă la şcoala de muzică în acest an, ceea ce ar provoca o rană gravă fetiţei şi daune morale întregii familii Snitkin. Dar, Doamne Dumnezeule, se poate oare compara faptul că un om moare, cu acela că o fetiţă intră la şcoala de muzică ? Da, cum să nu. Se poate. E cam aceeaşi căciulă, dacă omul care moare e un *străin*, iar fetiţa care intră la şcoala de muzică este *propria* ta fiică.

Dmitriev era aşteptat la director la zece şi jumătate. Înclinînd capul într-o parte şi privindu-l în ochi pe Dmitriev cu o surprindere cam îngrijorată, directorul exclamă :

— Şi atunci, ce facem ?

Dmitriev răspunse :

— Nu ştiu, de dus nu mă pot duce.

Directorul tăcea, plimbîndu-şi degetele albe şi lătăreţe pe pielea obrajilor, a bărbiei, ca şi cum verifica dacă e bine ras. Privirea îi deveni îngîndurată. Într-adevăr, medita serios la ceva şi

prinse chiar să fredoneze, fără să-şi dea seama, o melodie oarecare.

— M-da... Totuşi, ce ne facem, Viktor Gheorghievici ? Ai ? Măcar pe vreo zece zile ?

— Nu ! răspunse răspicat Dmitriev.

Îşi dădea seama că dacă rămîne ca o stîncă, nu-l vor urni. Numai să nu dea nici o explicaţie. Chibzuind, directorul rosti numele lui Teagusov, un flăcău care terminase institutul cu un an în urmă şi care, după părerea lui Dmitriev, era cam nătărău.

Încă mai ieri Dmitriev ar fi început să protesteze, dar acum a înţeles imediat că toate astea n-au importanţă. Şi de ce nu Teagusov ?

— Desigur, spuse el. Am să stau două zile cu el şi am să-i explic totul. O să se descurce. Flăcăul e priceput.

Ajungînd în biroul lui, de la parter, Dmitriev se apucă să pregătească documentaţia pentru Golîşmanovo. Lucră un ceas şi jumătate fără să se ridice de pe scaun. Deşi nici înainte nu crezuse că îl vor obliga să plece, totuşi gîndul la deplasare îl apăsase, fusese încă o greutate adăugată la întreaga lui povară, iar acum, cînd i-au luat această greutate, simţea parcă o uşurare. Se gîndea plin de speranţă că ziua de astăzi va fi poate o zi reuşită. Ca toţi oamenii năpăstuiţi de soartă, ajunsese superstiţios : observa că există zile norocoase, cînd o reuşită se leagă de alta, iar în asemenea zile trebuie să te străduieşti să-ţi rezolvi cît se poate mai multe treburi, şi există zile cu ghinion, cînd orice ai face nimic nu merge, şi pace. Se pare că începe o zi a reuşitelor. Acum

trebuie să împrumute bani. Lora l-a rugat să-i aducă măcar cincizeci de ruble. Numai cu Isidor Markovici s-au dus într-o lună — de patru ori cincisprezece — șaizeci de ruble. De unde să-i ia ? E dezgustător să împrumuți bani. Dar de făcut trebuie să o facă astăzi, de vreme ce azi e *ziua reușitelor*.

Dmitriev se gîndea pe cine să tapeze. Aproape toți, își aminti, se văitau demult că n-au bani, că i-au tocat în timpul verii. Sașka Prutiev își construia un apartament, era înglodat în datorii. Vasili Gherasimovici, colonelul, partener de preferans și tovarăș de pescuit, întotdeauna îndatoritor față de Dmitriev, trecea printr-o tragedie — se despărțise de nevastă, era penibil să-l roage pe el. Prietenii de la C.S.C. (clubul semi-căsătoriților), la care Dmitriev trăgea în clipele de deznădejde, cînd se certa cu Lena, erau oameni fără bani — avutul lor consta într-un automobil, o barcă cu motor, un cort turistic, sticle de coniac franțuzesc sau whisky „White Horse", cumpărate de ocazie la Stoleșnikovo și păstrate pentru orice eventualitate, acasă, în dulapul cu cărți, — și nu puteau să dea cu împrumut mai mult de o monedă de douăzeci și cinci sau cel mult patruzeci de copeici, iar el avea nevoie de cel puțin o sută cincizeci de ruble. Exista totuși o ultimă posibilitate, culmea calvarului, să-i ceară soacrei. Dar asta însemna de-acum decădere. Dmitriev ar mai fi putut face un efort să îndure chinul, însă Lena suporta asemenea lucruri din cale-afară de greu. Ea își cunoștea mai bine mama. Deodată lui Dmitriev îi trecu prin cap

— era aceeași idee care îi provoca o neliniște nelămurită, dar de data asta îi apăru limpede — cum să-i spună mamei despre schimb ? Doar ea cunoaște prea bine părerea Lenei în această privință, iar acum, nu se știe de ce, Lena îi propune să locuiască laolaltă. De ce ?

Cînd realiză în întregime situația, Dmitriev simți că îl trec nădușelile. Ieși pe coridor, unde pe o măsuță era telefonul, și o sună pe Lena la serviciu. De obicei, o găsea greu. De astă dată însă avu noroc (ziua reușitelor !) : Lena se afla în birou și chiar ea ridică receptorul. Grăbit, într-o frază lungă și confuză, își expuse îndoielile. Lena tăcu, apoi întrebă :

— Va să zică nu vrei să-i vorbești ?

— Nu știu cum. Nu pot să-i sugerez tocmai eu ideea, mă înțelegi ?

Lena tăcu iar, apoi îl rugă să sune peste cinci minute la alt telefon de unde-i este mai comod să vorbească. O sună. De astă dată ea vorbi tare și energic :

— Spune-i așa : spune-i că tu vrei foarte mult, iar eu sînt împotrivă. Tu ți-ai impus însă punctul de vedere. Adică contrar părerii mele, e clar ? Atunci are să fie ceva firesc și mamei tale n-are să-i dea de gîndit. Aruncă totul asupra mea. Numai nu întrece măsura, încearcă așa, prin aluzii... Deodată începu să vorbească cu vocea schimbată, lingușitoare : Scuzați-mă, vă rog, o clipă, plec imediat ! Deci, e clar totul ? Ei, la revedere. Da, Vitea, Vitea ! Stai de vorbă cu careva de pe la voi, de la servici, care a făcut un schimb avantajos, auzi ? La revedere !

Desigur, era bine gîndit și chiar ingenios ceea ce spunea Lena, însă Dmitriev simți cum i se strînge inima de mîhnire. Nu putu să se întoarcă imediat în birou și cîteva minute rătăci pe coridorul pustiu.

Pînă la prînz nu se duse la nimeni și nu se interesă de nimic, dar după prînz urcă la etajul al doilea la economiști. Cum deschise ușa, Tania îl văzu și ieși. Fără să-i pună întrebări, îl privi cu spaimă.

— Nu, nimic rău, spuse el. Se pare chiar că îi merge ceva mai bine. Tania, n-ai idee dacă a făcut careva de pe la voi vreun schimb ? Schimb de locuință ?

— Nu știu. Mi se pare că Jerehov. Dar de ce ?

— Vreau să mă sfătuiesc. Sîntem nevoiți să facem repede un schimb, înțelegi ?

— Voi ?

— Da.

— Vreți să... — chipul Taniei se îmbujoră — să vă mutați la un loc cu Xenia Feodorovna ?

— Da, da ! E foarte important. Mi-ar trebui mult să-ți explic, dar trebuie neapărat să facem acum schimbul.

Tania tăcea, ținîndu-și capul plecat. În părul care-i cădea pe față se vedeau multe fire cărunte. Are treizeci și patru de ani, femeie încă tînără, dar în ultimul an s-a șubrezit rău. Poate că e bolnavă ? A slăbit foarte mult, gîtul subțire se ițește din guler, de pe chipul tras, de culoarea meiului, palid și pistruiat, niște ochi — buni — iradiază o spaimă continuă. Spaima aceasta i se datorește lui, e pentru el. Tania i-ar fi fost, probabil, cea mai bună soție. Totul a început în urmă cu trei ani, a durat o vară și s-a sfîrșit de la sine : cînd Lena și Natașka s-au întors de la Odessa. Nu, nu s-a sfîrșit, se prelungea ca un fir subțire, se mai rupea pentru cîteva luni, o jumătate de an. Știa că dacă e să judece rațional, ea i-ar fi fost cea mai bună soție. Dar numai rațional, rațional... Tania avea un fiu, pe nume Alik, și un soț cu nume de familie ciudat — Tovt. Dmitriev nu l-a văzut niciodată. Știa că soțul o iubea mult, îi ierta totul, însă după vara aceea, de acum trei ani, ea n-a mai putut trăi cu el și s-au despărțit. Dmitriev regreta nespus că a ieșit așa, că el a ajuns un om nefericit, și-a părăsit munca, a plecat din Moscova, iar Tania a devenit și ea un om nefericit, dar nu se mai putea face nimic. Tania a vrut să plece de la IAPEGA, să nu-l mai vadă zi de zi pe Dmitriev, dar plecarea s-a dovedit a fi dificilă. Apoi, încetul cu încetul, s-a împăcat cu această situație și a învățat să fie mai calmă cînd se întîlnea cu Dmitriev și să stea de vorbă cu el ca doi vechi tovarăși.

Dmitriev înțelese deodată la ce se gîndește ea acum : deci, totul s-a sfîrșit, definitiv.

— Ce putem face ? spuse el. E o șansă, o speranță, înțelegi ? Mama visa atît să locuiască împreună cu mine.

— Ce tot spui ? O fi visat dînsa, dar nu la așa ceva.

— Știu.

— Oh, Vitea... Atunci vorbește cu Jerehov al nostru. Îl chem îndată. Vezi numai că e mare

palavragiu și mincinos. Îl întrebă pe nepusă masă : N-ai nevoie de bani ?

— Bani ? Nu.

— Ia, Vitea. Știu ce-nseamnă să ai pe cineva bolnav. Mătușă-mea a zăcut opt luni. Am două sute de ruble puse deoparte pentru un pardesiu de vară, dar vara, cum vezi, s-a dus, iar eu n-am cumpărat nimic. Așa că pot foarte bine să ți-i dau pînă la primăvară.

— Nu, bani nu-mi trebuie. Am. Se crispă. Asta mai lipsea : să împrumute bani de la Tania ! Zîmbi. Într-adevăr, ciudată zi ! Una după alta...

— După program trecem pe la mine și ți-i dau, bine ?

Dmitriev se grăbi să precizeze :

— De fapt, te-am mințit, nu am bani. Dar nu vreau să iau de la tine.

— Prostule ! îl lovi ea peste obraz.

Dmitriev observă bucuria întipărită pe chipul ei. Cînd se îndreptară împreună spre ușa camerei unde lucra Jerehov, femeia îl luă chiar de mînă.

— Leonid Grigorievici ! strigă ea. Puteți veni pentru o clipă ?

Jerehov, un bătrînel prietenos, mic de statură, complet chel, cu dantură falsă, o dantură albă și regulată, prinse a povesti, foarte amabil și cu plăcere, cum a făcut el schimbul. Dmitriev îl cunoștea puțin pe Jerehov, observase însă că este amabil și prietenos cu toți — probabil pentru că, fiind la vîrsta păcătoasă a pensionării, bătrînelul se lupta pentru post și dorea să fie cu toți, de-a rîndul, în cele mai bune raporturi. De aceea po-

vestirea lui era insuportabil de amănunțită și lungă. Cutare a plecat în străinătate. Cutare s-a pomenit într-o situație fără ieșire. Cutare a fost nevoit să plătească. Toate acestea nu-i spuneau nimic lui Dmitriev. Însă pe urmă Jerehov exclamă brusc, și bătrînii săi ochi albaștri se dilatară într-un acces de amabilitate :

— Da ! Iată cu cine trebuie să luați legătura — cu Neveadomski ! Îl știți pe Neveadomski, pe Alexei Kirillovici ? De la K.B.—3 ? A trecut printr-o tărășenie asemănătoare, a făcut și el schimb, fiindcă... — Jerehov coborî vocea — fiindcă soacră-sa se îmbolnăvise rău de tot. Ea avea o cameră excelentă, de vreo douăzeci și cinci de metri, undeva prin centru. Iar Alexei Kirillovici locuia pe Usaciovka. Totul trebuia făcut în mare grabă. Și a mers, știți cum, de minune ! O să vă povestească el. Ce-i drept, avea o pilă pe la spațiul locativ raional. Într-un cuvînt, s-a petrecut cam așa : a reușit să legalizeze schimbul, a făcut reparațiile în apartamentul respectiv — l-au obligat cei de la J.E.K., — și-a mutat soacra, a trecut pe numele lui contul de întreținere, iar peste trei zile bătrînica a murit. Vă dați seama ? Mi-aduc aminte că s-a canonit mult, sărmanul, în iarna aceea. Cît pe-aci să cadă la pat. Dar acum are un apartament nemaipomenit, ce mai, de general, lux. Logii, două balcoane, o grămadă de dependințe. Într-un balcon cultivă și roșii. Duceți-vă pe la el, duceți-vă, o să vă povestească ! Vă urez succes !

Jerehov salută cu aceeași amabilitate și, retrăgîndu-se de-a-ndăratelea dispăru în biroul lui. Cît

timp vorbise, Tania stătuse alături de Dmitriev și-l ținuse pe neobservate de degetul mic.

— La șase cobori și mergem imediat, spuse ea în șoaptă.

— Știi, azi trebuie să ajung la Pavlinovo, la Lora. Mă așteaptă mama. Stă la ea acum.

Dmitriev știa că-i spulberă Taniei anumite speranțe, dar era mai bine să i-o spună direct.

— Mă rog. Faci cum crezi. Nu-și putu ascunde tristețea care, pentru o clipă, îi năpădise chipul.

— Nu, vroiam să...

— Înțeleg ! Crezi că nu înțeleg ? Nu te rețin nici o secundă. Îți dau banii și o iei din loc.

Cu o clătinare a capului, se îndreptă grăbită pe coridor. Nu demult, cu un an în urmă, statura ei înaltă avea ceva care-l tulbura pe Dmitriev. Mai cu seamă în clipa cînd pleca de lîngă el, lăsîndu-l să o urmărească cu privirea. Dar acum nu mai rămăsese nimic. Totul dispăruse undeva. Acum era pur și simplu o femeie înaltă, slabă, cu picioare lungi și cu un smoc de păr vopsit în galben-roșcat și prelins pe gîtul subțire. Și totuși, de fiecare dată cînd o privea, se gîndea că ea ar fi fost pentru el cea mai bună soție.

Dmitriev se întoarse în secție, lucră o jumătate de oră la documentație — gîndurile i se învîrteau în jurul acelorași probleme : mama, Lora, Tania, Lena, banii, schimbul — și își dădu seama că trebuie să plece de la serviciu mai repede, altfel ajunge la Pavlinovo mult prea tîrziu. Tania locuia într-un cartier cum nu se putea mai peste mînă, în Nagatino. Dmitriev intră în cabinetul

Varvarei Alexeevna Sotnikova, șefa lui, și-i spuse că ar vrea, dacă se poate, să plece astăzi la cinci. Varvara Alexeevna a fost de acord. Toți cei din secție știau ce se petrece în viața lui și manifestau înțelegere : în fiecare săptămînă, o dată, de două ori putea să plece înainte de sfîrșitul programului. Cîndva a și păcătuit sub acest pretext, a dat o fugă la magazinul universal „Moscova“ și a cumpărat uniformă pentru Natașka. Urcă din nou la etajul al doilea și-i spuse Taniei să se învoiască și ea pentru ora cinci. După aceea se duse la K.B.—3, la Neveadomski, la același etaj.

La Neveadomski se hotărî să meargă după oarecari ezitări. Raporturile dintre ei erau cam reci, din pricina unui prieten al lui Dmitriev, care, e adevărat, de o jumătate de an nu mai lucra la IAPEGA. Neveadomski avusese cu acesta niște scandaluri la comitetul sindical. Nici nu se salutau. Iar cînd Neveadomski îl întîlnea pe Dmitriev în compania prietenului, îl ignora, bineînțeles, și pe Dmitriev, care, din solidaritate pentru prietenul său, proceda exact la fel. Totuși, cînd se întîlneau numai ei, Neveadomski și Dmitriev, se salutau, deși oarecum rece, dar cu totul corect și chiar schimbau două-trei cuvinte. Toate acestea erau fleacuri, iar Dmitriev se hotărî să nu țină seama de ele și să se ducă. Dacă Neveadomski are într-adevăr *pile*, de care s-ar putea folosi și el ?

Neveadomski, un brunet uscățiv, cu bărbuța cîrlionțată neagră cu reflexe roșcate, ridică surprins din sprînceană în momentul în care Dmitriev, intrînd în încăpere, îi solicită „o scurtă

audiență". La o măsuță, în colț, doi inși jucau șah, mutînd piesele cu o iuțeală neobișnuită. Neveadomski stătea alături și privea. Ocupația preferată a „kabetreiștilor" era șahul, jucau fulger, partide de cîte cinci minute, iar la „kabedoiști" prospera ping-pongul. Întrecerile se desfășurau în pauza de prînz, dar uneori mai luau și din timpul de lucru, mai cu seamă spre sfîrșitul zilei. „O clipă ! Imediat, imediat", spuse Neveadomski și continuă să-i urmărească pe jucători. Aceștia trînteau piesele pe tablă cu o repeziciune de automat, pînă cînd unul strigă : „Ah, drace !" și-și răsturnă regele cu un bobîrnac. Neveadomski pufni într-un rîs răutăcios și rosti :

— Și atunci îi spuse nătărăul dojenindu-l : să nu fi alergat, părințele, după mărunțiș !

Apoi, mai purtînd încă pe chip expresia zîmbetului răutăcios, o porni spre ușă, dar dînd cu ochii de Dmitriev, zîmbetul îi pieri, iar sprînceana i se ridică din nou a surprindere. Dmitriev începu să-și expună incoerent rugămintea, mai bine zis aluzia la rugăminte, învăluită într-o bîiguială precipitată și care nu spunea de fapt mare lucru. Era de așteptat ca Neveadomski să priceapă : îi cerea sfatul, adică cum să procedeze în împrejurările cunoscute lui. Dar Neveadomski nu pricepea. Barbișonul lui negru-roșcat cu cîrlionți se săltă mai sus, ochii priveau tot mai rece și, după cum i se păru lui Dmitriev, cu aroganță.

— Iertați-mă, nu înțeleg, în fond...

— Vă explic îndată. Problema este că motivele care v-au determinat pe dumneavoastră și

pe mine... Într-un cuvînt, situațiile noastre sînt identice...

— Ce aveți în vedere ?

— Ce am în vedere ? Dmitriev simțea cum i se înroșesc obrajii și grumazul. Iată ce am în vedere : vreau și eu să fac un schimb cît se poate mai repede. Și doream să mă sfătuiți cum se face asta în general ? Cu ce trebuie început ?

— Cu ce trebuie început ? Cum adică — cu ce trebuie început ? Cu biroul de schimburi, firește. Se plătesc trei ruble și se dă anunț în buletin.

— Dar înțelegeți și dumneavoastră că, dacă omul e bolnav, foarte grav, și fiecare ceas e prețios...

— Păi nu puteți începe în nici un alt mod. Numai de la biroul de schimburi. Alte căi eu nu cunosc. Neveadomski vîrî degetul mare în nară, apăsă cu arătătorul deasupra ei și începu, concentrat, să deșurubeze ceva de acolo. Pesemne chibzuia cu încordare — face sau nu face să-l inițieze pe Dmitriev în *pilele* lui ? A hotărît : nu face. Eu nu am avut nici o altă cale. Deodată pufni. Știți, mi-ați adus aminte de o istorie din cale-afară de neghioabă. Cînd eram student, mi-a murit tatăl. Trecuseră vreo două sau trei luni... În timp ce povestea, continua să deșurubeze cu degetul ceva din nas. Și pe neașteptate vine la mine un vecin, un om necunoscut, de pe altă scară, și-mi spune : „Mi-a murit tatăl și am auzit că și al dumneavoastră a murit de curînd. De-aia am venit, să vă cunosc și să vă rog să-mi îm-

părtășiți din experiență." Ce experiență ? Care ? Cum ? Bineînțeles, l-am dat politicos afară.

„O îndur și pe-asta, cugetă Dmitriev, simțind că înțepenește. Trebuia să se întoarcă și să plece, dar continua să stea, uitîndu-se la barbișonul lui negru-roșcat. — Roșii pe mormîntul soacră-ti. Ei, totuna. S-o îndur și pe-asta. Mai vin ele și altele."

— Dacă doriți, am pe undeva telefonul unui oarecare Adam Vikentievici, misit. Pot să-l caut...

Înfrîngîndu-și încremenirea, Dmitriev se întoarse și ieși pe coridor. La cinci coborî cu Tania în piață și aici — întîmplare rară ! — tocmai trecea un taxi gol. Dmitriev îl înhăță, se aruncară în el și porniră. Stradela era înțesată de mulțimea care se îndrepta într-o singură direcție, spre metrou. La uzine se terminase tura. Taxiul mergea încet. Oamenii se uitau în cabină, cîte unul bătea cu degetul în capotă. După ce au trecut de metrou și au scăpat pe bulevard, Dmitriev a început să vorbească furios despre Neveadomski.

Tania îl prinse de mînă.

— De ce te înfurii ? N-are rost. Lasă...

Simțea cum calmul ei i se transmite. Zîmbind, Tania zise :

— Sîntem toți foarte diferiți. Noi, oamenii... Verișoarei mele i-a murit băiețelul. Firește, a fost o durere cumplită, o încercare grea, dar în același timp s-a ivit o dragoste nouă, pătimașă pentru copii, pentru cei bolnavi mai ales. Îi era milă de toți, se străduia, cu ce putea, să-i ajute. Am o cunoștință căreia, tot așa, i-a murit băiatul, de leucemie. Atîta ură a prins femeia asta față de

toți, că tuturor le dorește moartea. Cînd citește în ziar că a murit cineva, se bucură...

Tania se apropie. Își lăsă capul pe umărul lui, întrebîndu-l :

— Se poate ? Te deranjează ?

— Se poate, spuse el.

Străbăteau periferiile, noile raioane. Dmitriev povestea despre Xenia Feodorovna. Tania asculta cu o reală compasiune. Dmitriev știa că ea nutrește simpatie pentru mama lui. Xenia Feodorovna, la rîndul său, o plăcea pe Tania, s-au văzut de două ori, vara, la Pavlinovo. Tania îi ținea mîna într-a ei, uneori începea să-i gîdile ușor palma cu degetul. Dezmierdările Taniei aveau întotdeauna ceva școlăresc.

Fără să-și desprindă mîna din mîna ei, el povestea cu amănunte despre mamă-sa : ce spunea profesorul Zurin, ce a zis Isidor Markovici. Tania pufni în rîs :

— Tii, abjectă muiere ! Dă omului bani cu împrumut și-l sîcîie cu giugiuleli, așa-i ? Își vîrî deodată nasul în obrazul lui. Iartă-mă, Vitea... Nu pot...

El o mîngîia pe cap. Mult timp călătoriră în tăcere. Traversară șoseaua Varșoviei :

— Ei, ce ai ? întrebă el.

— Nimic. Nu pot...

— Ce ?

— Mi-e milă — de tine, de mama ta... Și de mine totodată.

Dmitriev nu știa ce să spună. O mîngîia pur și simplu pe cap și atît. Ea începu să smiorcăie și el simți ceva umed pe obraz. Se îndepărtă de

el şi, întorcîndu-se, începu să privească pe geam. Trecură în sfîrşit de chei, o luară pe linia tramvaiului, pe lîngă o fabrică, de-a lungul unei îngrăditurí înalte de piatră. La un chioşc la care se vindea bere se îndesea o mulţime pestriţă de bărbaţi. Cîte unul, cîte doi, cu halbe în mîini, stăteau mai la distanţă. Dmitriev simţea că i se usucă gîtul, îi veni poftă să bea şi el ceva, să mai prindă curaj. „Trebuie s-o întreb, se gîndi. La Taniuşka se mai găsea uneori. Măcar ceva, acolo."

În margine de cîmp se ridica o clădire nouă, cu cincisprezece etaje. Drumul făcea un ocol împrejurul cîmpului.

— Uite aici, zise Tania.

Dmitriev îşi amintea perfect. Ultima dată a fost pe aici în urmă cu doi ani.

— Reţii maşina ? îl întrebă Tania.

Fireşte, ar fi trebuit să o reţină. Dar, cu firea lui slabă de totdeauna — vedea cît de mult ţinea Tania să n-o facă — se pomeni răspunzînd :

— Lasă, n-are decît să plece. Găsesc eu pe urmă.

— Găseşti, bineînţeles ! îl asigură ea.

Urcară la etajul al zecelea. Tania şi fiul său locuiau într-un apartament de trei camere. Bietul Tovt a clădit corabia asta prin cooperaţie, numai ce reuşiseră să se instaleze şi uite că aici s-a petrecut totul. Alik se afla în tabără atunci. Tovt lucra pe undeva prin Daghestan, ca inginer de mine, Tania locuia singură în camerele goale, fără mobilă, mirosind a vopsea. Pe duşumele întinsese ziare. Într-una din camere aşezase un divan imens,

nimic mai mult. Dragostea lui Dmitriev era indisolubil legată de mirosul de vopsea şi de duşumele proaspete din stejar, neceruite încă. Desculţ, lipăia peste ziare la bucătărie, bea apă de la robinet. Tania ştia o mulţime de versuri şi-i plăcea să le recite cu voce înceată, aproape în şoaptă. Memoria ei îl uimea. El unul nu-şi amintea nici o poezie pe de rost, poate doar aşa, cîte un catren. „Tot mai trăieşti, bătrînă mamă ? / Ţie cu supunere mă-nchin !"[1] Iar Tania putea să murmure ceasuri în şir. Avea vreo douăzeci de caiete, încă de pe vremea studenţiei, în care copiase, cu un scris mare, citeţ, de elevă silitoare, versuri de Marina Ţvetaeva, Pasternak, Mandelştam, Blok. Şi aşa, în clipele de odihnă sau cînd nu găseau ceva anume de vorbit şi-i cuprindea tristeţea, ea începea să şoptească : „Cît de perfecte sînt, o Doamne, faptele tale, gîndea bolnav..." şi încă „Ridică-ţi mîna de pe pieptul meu, fire sîntem sub tensiune".

Uneori, obosit de murmurul monoton al buzelor, spunea : „Ei bine, mai trage-ţi răsuflarea, bucuria mea. De ce oare Hijneak ăsta al vostru n-o salută pe Varvara Alexeevna ?" Îi răspundea cu mîhnire, după o pauză : „Nu ştiu". La ea orice supărare era de o clipă. Chiar atunci cînd ar fi putut fi profund supărată. Ceva îi dădea convingerea că ea *nu va înceta niciodată să-l iubească*. În vara aceea trăise o stare pe care n-o mai încercase înainte : iubirea de sine. Uimitoare

---

[1] Din poemul *Scrisoare mamei* de Serghei Esenin (în româneşte de George Lesnea).

stare! Ar fi putut fi definită ca o stare de molcomă fericire, pentru că forţa ei consta în statornicie, în faptul că a durat săptămîni, luni şi continuă să existe chiar cînd totul s-a terminat.

Dar pe Dmitriev nu-l frămîntau asemenea gînduri: cum de i-a fost dată lui fericirea asta? Prin ce o merita el? De ce tocmai el — care nu mai e foarte tînăr, şi-i cam grăsuliu, cu tenul de o culoare nesănătoasă, cu gura mirosind mereu a tutun? I se părea că nu e nimic misterios în toate astea. Aşa trebuia să fie. Şi, în general, avea impresia că abia s-a iniţiat în această stare normală, într-adevăr omenească, pe care trebuie — şi cu timpul s-ar cuveni să o aibă mereu oamenii. Tania, din contră, trăia într-o teamă profundă şi într-un fel de nedumerire pătimaşă. Îmbrăţişîndu-l, ea murmura ca pe nişte versuri: „Doamne, de ce? De ce?"

Ea nu-i cerea nimic, nu întreba nimic, iar el nu făgăduia nimic. Nu, n-a făgăduit niciodată nimic. Pentru ce să-i fi făgăduit, cînd ştia bine că, oricum, *ea nu va înceta niciodată să-l iubească.* Pur şi simplu i-a intrat în cap că ar fi fost pentru el cea mai bună soţie.

În camere apăruse mobilă nouă — într-una o servantă şi o masă rotundă lustruită, în alta — o bibliotecă pe jumătate goală. Dar parchetul, ca şi odinioară, nu era ceruit şi arăta cam murdar. Din cameră ieşi Alik, crescuse vizibil, o fiinţă palidă, pistruiată, de unsprezece ani, cu ochelari pe năsucul delicat. Ţinea capul uşor lăsat pe spate şi înclinat, poate pentru că era suferind sau că aşa vedea mai bine prin ochelari. Această ţinută a capului şi gura mică, strînsă, îi dădeau băieţelului o expresie de aroganţă.

— Mamă, mă duc la Andriuşa. Schimbăm timbre, rosti el printre dinţi şi ţîşni pe coridor spre uşă.

— Ia stai! De ce nu l-ai salutat pe Viktor Gheorghievici?

— 'Mnăziua, aruncă peste umăr Alik, fără să privească.

Descuie broasca în grabă şi o zbughi trîntind uşa.

— Cel tîrziu la opt să fii înapoi! strigă Tania către uşa închisă. Tînărul nu străluceşte prin educaţie.

— M-a uitat, probabil. N-am mai fost, totuşi, demult pe aici.

— Şi chiar dacă venea un om necunoscut? Nu trebuia să salute? Tania trecu în camera cea mare, deschise uşiţa laterală a servantei şi spuse: Nu te-a uitat.

De sub un vraf de lenjerie curată scoase un pachet învelit în ziar, îl desfăşură şi-i dădu lui Dmitriev un teanc de bani, pe care acesta îi puse în buzunar.

— Hai, du-te, spuse Tania. Nu mai ai timp.

El trase pe neaşteptate scaunul şi se aşeză la masa lustruită.

— Şed niţeluş. Am cam obosit. Îşi scoase pălăria, apoi îşi duse palma la frunte. Mă doare capul.

— Vrei să mănînci? Să-ţi dau ceva?

— De băut n-ai nimic?

— Nu... Ia stai! Ochii începură să-i strălucească de bucurie. Mi se pare că a rămas pe undeva sticla cu coniac, din care n-am băut tot, ți-aduci aminte, cînd ai fost ultima dată? Mă uit îndată!

Dădu fuga la bucătărie și peste un minut aduse sticla. Mai erau vreo sută de grame de coniac pe fund.

— Pregătesc imediat și o gustare. O clipă!

— Ce-i nevoie de gustare?

— Îndată vin cu ea! Din nou o șterse în goană la bucătărie.

Dmitriev se ridică și se îndreptă spre ușa balconului. De la etajul al zecelea priveliștea era admirabilă — cîmpul necuprins, rîul și turlele întunecate ale catedralei din satul Kolomenskoe. Se gîndi că mîine ar putea să se mute în acest apartament de trei camere, ar privi dimineața și seara rîul, satul, ar respira aerul de cîmp, ar merge la lucru cu autobuzul pînă la Serpuhovo, de acolo cu metroul, nu i-ar lua chiar așa de mult timp. Tania aduse pe un platou de sticlă sardele afumate, două roșii, unt, pîine și păhărele. El își umplu păhărelul, iar Taniei îi turnă ce mai rămăsese. De obicei ea bea puțin, amețea imediat.

— Pentru ce bem? întrebă Tania.

— Pentru tine, să-ți meargă bine.

— Ei, hai! Ba nu. Pentru asta nu-i nevoie. Mie și așa are să-mi meargă bine. Uite, hai să bem pentru ca ție să-ți meargă bine. Da?

— Fie. Pentru el era totuna. Bău și luă o roșie. Hm, făcu, roșiile astea nu sînt cumva de pe mormîntul soacrei lui Neveadomski?

— Pentru că ție, Vitea — spuse ea — mare minune să-ți meargă bine vreodată. Dar, cine știe, poate... Uite, pentru asta!

Nu o întrebă la ce anume se gîndise. Discuții de prisos. Începuse să-i fie cald după coniac, mesteca roșia cu plăcere și o privea pe Tania, care se gheboșase îngîndurată, sprijinindu-se cu coatele de masă și uitîndu-se către colțul camerei.

— Stai dreaptă! o plesni Dmitriev ușor, părintește peste omoplați.

Tania se îndreptă, continuînd să privească spre colțul camerei. Pe fața ei crispată, cu pete trandafirii pe pomeți, de la picătura de coniac pe care o băuse, se citea limpede suferința. Pentru un moment Dmitriev simți foarte acut că o compătimește, îndată însă își aduse aminte că undeva, departe și în același timp aproape, în partea cealaltă a Moscovei, chiar pe malul acestui rîu, îl așteaptă mama, pe care o încearcă suferințele morții, pe cînd suferința Taniei ține de viață, așa încît de ce să o compătimească? Nu există nimic pe lume în afara vieții și a morții. Și tot ce e subordonat vieții — este fericirea, iar tot ce ține de moarte... Tot ce ține de moarte este nimicirea fericirii. Nu există nimic altceva pe lumea asta. Dmitriev se ridică dintr-un salt, cu o grabă neașteptată, de parcă cineva puternic l-ar fi înhățat și l-ar fi smucit de mîini, și, spunînd „La revedere! Am fugit!“ o luă la goană, cu pași mari, pe coridor, spre ușă. Tania nu apucă să-i spună nimic. Poate că nici nu vroia să-i spună.

Dmitriev ajunse pînă la metrou cu autobuzul, bineînţeles nici vorbă de vreun taxi, făcu două transbordări şi ieşi la ultima staţie a noii linii radiale. Cernea o ploaie măruntă. Moscova era acolo, departe, la orizont se vedeau albind clădiri imense, iar aici era cîmpul, scormonit de excavaţii, pe argila umedă zăceau nişte ţevi, iar pe şosea, în dreptul staţiei, stăteau o mulţime de oameni aşteptîndu-şi rîndul la troleibuz. Cerul era acoperit cu straturi de nori — deasupra se îngroşa o masă imobilă obscur-violetă, mai jos se mişcau nori luminoşi, afînaţi, iar încă şi mai jos pluteau purtate de vînt un fel de zdrenţe albe noroase, ca nişte şomoioage de aburi.

Cu vreo patruzeci de ani în urmă, cînd tatăl lui Dmitriev, Gheorghi Alexeevici, construise casa în aşezarea Partizanul roşu, meleagurile acestea de la Pavlinovo erau considerate locuri pentru vilegiatură. Aşa rămăseseră şi pînă la revoluţie, iar ca să se ajungă aici trebuia luat tramvaiul cu cai de la barieră. Prin anii treizeci, adolescentul Vitea, mediocru ca elev, dar sîrguincios ca ciclist, pescar-amator şi jucător de „cinci sute unu", care-i devora pe Sienkiewicz şi pe Gustave Aimard, venea aici în zilele de vară cu un autobuz vechi şi hodorogit, ce pornea la răstimpuri de cîte un ceas de pe caldarîmul pieţii Zvenigorodoskaia. În autobuz era întotdeauna zăpuşeală, geamurile nu se deschideau, mirosea a sumane. Se perindau maidane, grădini de zarzavaturi, un sătuc, încă unul, o gheţărie, o instalaţie radio, o şcoală împrejmuită cu zid din brichete albe, şi iar cîmp, grădini de zarzavat, o biserică ridicată pe o movilă, apoi, deodată, se deschidea arcul stăvilarului, unde se profilau întunecate bărcile pescăreşti în nemişcare, iar adolescentul Vitea simţea că i se strînge inima. Drumul de la staţia de autobuz trecea printre pini, pe lîngă garduri înnegrite de ploi, nevopsite de ani de zile, pe lîngă vile ascunse după tufe de liliac, măceş, bozii, sclipind în gemuleţele verzi ale verandelor. Era mult de mers pe drumul acesta, pavajul se termina, mai departe începea şleaul prăfos, la dreapta, pe o colină, mai putea fi recunoscută o pădurice de pini cu o porţiune largă pleşuvită — prin anii douăzeci a căzut un avion acolo şi pădurícea a ars — iar la stînga continuau să se întindă zăplazurile. Peste unul din zăplazuri, un pîlc de mesteceni tineri nu izbutea de fel să mascheze o casă din bîrne, cu etaj şi cu subsol, care însă nu semăna cu o vilă, ci mai degrabă cu o *casă de factorie*, de pe undeva de prin pădurile Canadei, sau o *hacienda* din savana argentiniană.

Casa fusese construită de cooperativa cu răsunătorul nume „Partizanul roşu". Gheorghi Alexeevici nu era partizan roşu, l-a chemat în cooperativă fratele lui, Vasili Alexeevici, partizan roşu şi activist la O.G.P.U. [1], proprietar al unui „Opel" tip sport cu două locuri. Nu departe de

[1] O.G.P.U. *(Obedinionnoe gosudarstvennoe politiceskoe upravlenie)* — Direcţia politică de stat unificată de pe lîngă Consiliul Comisarilor Poporului al U.R.S.S. A funcţionat în perioada 1922—1934.

această parcelă locuia celălalt frate, Nikolai Alexeevici, partizan roşu şi el, care lucra în comerţul exterior şi care trăia cu lunile cînd în Japonia, cînd în China. Nikolai Alexeevici adusese din China un joc, *ma-ciujong* — într-un scrin din lemn roşu cu patru policioare mobile erau aşezate o sută patruzeci şi patru de pietre, pe o parte bambus, pe cealaltă fildeş. La început jucau *ma-ciujong* cei vîrstnici, pe bani, iar cînd aceştia se plictiseau ori nu le mai ardea de aşa ceva, jocul trecea în stăpînirea odraslelor lui Nikolai Alexeevici şi a droaiei de copii din Pavlinovo. N-a mai rămas nimic din serile acelea, cu melodia „Soarele obosit s-a despărţit duios de mare", cîntată la patefon, cu discuţia zgomotoasă dintre cei doi partizani roşii, amîndoi fuduli de-o ureche, în veşnică dispută pe cine ştie ce temă, cu răpăitul pietrelor de fildeş chinezesc în veranda lui Nikolai Alexeevici. În lumea asta, se vede treaba, dispar nu oameni, ci cuiburi întregi, generaţii, cu felul lor de viaţă, cu discuţiile, cu muzica lor. Dispar cu totul, astfel încît este cu neputinţă să mai găseşti urme. Deşi acolo, în Pavlinovo, rămăsese Lora. Dar în afară de Lora — nimeni, nici un suflet de om. Dintre fraţi, cel mai mare, Gheorghi Alexeevici murise înaintea tuturor. Subit, de o congestie cerebrală — pe atunci i se spunea atac de apoplexie — moartea survenise într-o zi înăbuşitoare, chiar pe stradă.

Dmitriev avea amintiri vagi şi disparate despre tatăl său. Îşi amintea mustăţile negricioase şi bărbuţa, ochelarii cu rame de aur ; cămaşa din

şantung foarte fin şi moale la pipăit, de culoare gălbuie cu firicele tutunii, sub ea pîntecele rotofei, şi mai cu seamă rîsul lui de totdeauna, un fel de chicotit. Gheorghi Alexeevici fusese inginer de poduri şi şosele, dar toată viaţa visase să abandoneze această muncă şi să se ocupe cu compunerea de povestioare umoristice. I se părea că asta e chemarea lui. Umbla totdeauna cu un carnet de însemnări în buzunar. Lui Dmitriev îi rămăsese adînc întipărit în minte cît de repede şi uşor compunea tatăl său istorioare hazlii. Mergeau într-o seară la grădina de zarzavat să ude castraveţii şi au văzut-o pe Maria Petrovna, mătuşa unui partizan roşu, care se străduia să dea jos dintr-un pin mingiuţa lui Petka, nepotu-său. Mai întîi a aruncat toiagul, toiagul a rămas în pin, atunci a aruncat pantoful şi a rămas şi el în pin. Pînă cînd au ajuns la grădina de zarzavat, tată-său i-a povestit o istorie caraghioasă, cum că Maria Petrovna a aruncat în pin şi al doilea pantof, apoi bluza, după ea cingătoarea, fusta şi toate spînzurau în pin, iar Maria Petrovna, goală-puşcă, se aşezase la rădăcină, apoi cum s-a apropiat unchiul Matvei, s-a apucat şi el să zvîrle bocancii, pantalonii. Iar peste cîteva zile tata s-a înapoiat de la oraş şi a adus o revistă în care era publicată povestirea „Mingiuţa". Gheorghi Alexeevici îşi cam lua fraţii peste picior. Îi considera săraci cu duhul şi le zicea în glumă „cizme". Numai el terminase universitatea, în timp ce fraţii săi nu izbutiseră nici liceul să-l ducă pînă la capăt : pe unul vîrtejul războiului civil îl aruncase în Caucaz, iar pe celălalt în Extremul

Orient. Uneori, stînd de vorbă cu mama, se minuna : „Cum de trimit asemenea oameni peste hotare, cînd ei nu rup nici o boabă în vreo limbă ?". Îi mai dojenea pe frați pentru lăcomie, pentru traiul lor îmbuibat, își bătea joc de oscioarele chinezești și de veșnicul tărăboi automobilistic din zilele de repaus — după cum îl botezase el, „Opelul" fratelui era „o jale". Iar la Kozlov, mătușile apropiate îndurau foametea, mureau una după alta, fără ca nepoții să se sinchisească să vină la Moscova. Singur Gheorghi Alexeevici le ajutase cum putuse.

Între frați aveau loc certuri mari, luni în șir nu călca nici el pe la ei, dar nici ei pe la el. Mama socotea că de certurile și de toate nenorocirile care au urmat între frați erau vinovate nevestele lor, Marianka și Raika, amîndouă molipsite de apucături mic-burgheze, dar pînă la urmă nici ele, amărîtele, n-au dus-o mai acătării.

Doar tatăl său fusese mai bun și mai cu judecată dintre frați, un om de treabă. Numai că n-avusese noroc. A murit de timpuriu, n-a izbutit să ducă nimic pînă la capăt. Ce se mai păstrase din carnetele lui, în care erau atîtea însemnări frumoase, pline de haz ? Nimic, carnetele dispăruseră, ca și toate celelalte. Așa cum dispăruse Raika, nevasta lui Nikolai Alexeevici, cîndva o frumusețe și cea mai cochetă femeie din așezarea Partizanul roșu. Cum dispăruse povîrnișul nisipos de pe malul rîului, unde diminețile peștele trăgea grozav la undiță. După ora opt peștele pleca, între debarcader și sat începea să

huruie șalupa de pasageri, își făceau apariția bărcile cu motor. Trebuia să treci pe malul celălalt ; în golfulețele liniștite de-acolo se ascundea peștele, dar era insuportabil să stai în bătaia soarelui, nu se afla nici un copac, nici o tufă măcar, doar pășune cu iarbă uscată.

Pe neașteptate, Dmitriev sări din troleibuz cu o stație mai devreme decît trebuia. Îl cuprinse dorința să se apropie de locul unde fusese cîndva povîrnișul nisipos ce-i era drag. Știa că acolo e un chei de beton acum, dar pescarii tot mai veneau. Pescari noi, din clădirile cu cîte patru etaje, de dincolo de pod. Lor le era foarte comod, veneau cu troleibuzul.

Coborî treptele de piatră — totul era durat temeinic, ca într-un parc de cultură — și făcu cîțiva pași pe-acolo, pe lespezile de beton, care se înălțau cu vreo doi metri deasupra nivelului apei. Se putea ajunge așa, de-a lungul rîului, chiar pînă aproape de casă. Acum malul nu mai era povîrnit. În fiecare primăvară se năruiau aici bucăți din mal, uneori cu bănci și cu pini cu tot.

Pe lespezile umede nu era țipenie de om, licăreau doar stelele pe cer. Și totuși în depărtare cineva stătea încovoiat și Dmitriev păși agale către el. Părea că apa e foarte curată, fără gunoaie, dar întunecată, apă de toamnă. Dmitriev se opri în spatele pescarului și începu să privească la plută. Privi vreo cinci minute, simțind cum neliniștea îl cuprinde tot mai mult, iar curajul îl părăsește subit la gîndul că îi va fi atît de greu să vorbească. Din cale-afară de greu. Ca și cu

Lora dealtfel. Cu Lora va fi, probabil, chiar mai greu decît cu mama. Ce să facă ? Ele, bineînțeles, vor pricepe totul. Deși, s-ar putea ca mama să nu priceapă — dacă ar fi să iei lucrurile așa cum le prezintă Lena, mama-i foarte naivă — însă Lora o să priceapă imediat. Lora e isteață, ageră la minte și tare n-o are la inimă pe Lena. Dacă mama se deprinsese cu Lena, trecînd peste ostilitatea ei, unele lucruri neluîndu-le în seamă, altele iertîndu-le, vrăjmășia Lorei față de cumnată se accentua an de an, tocmai din pricina acestor eforturi la care era supusă mama. Odată îi spusese : „Nu știu ce fel de om trebuie să fii, ca să te porți față de mama noastră fără respect." Și într-adevăr, pe Xenia Feodorovna prietenii o iubeau, colegii o stimau, vecinele de apartament și de vilă o prețuiau, pentru că era binevoitoare, îngăduitoare, gata să-ți sară în ajutor și să *participe*. Dar Lora nu înțelege... Ah, ea nu înțelege, nu înțelege ! Lora n-a învățat deloc să pătrundă dincolo de ceea ce se află la suprafață. Gîndirea ei nu este deloc maleabilă. Întotdeauna e zburlită și țepoasă ca părul de cal dintr-un veston prost cusut. Cum de nu înțelege că nu pentru defectele lor nu-i iubești pe oameni și nu pentru virtuțile lor îi iubești !

Adevărul ăsta e, cinstit vorbind : mama e permanent înconjurată de oameni la a căror soartă *participă*. În camera ei locuiesc vreme îndelungată tot felul de oameni în vîrstă, aproape necunoscuți, prieteni de-ai lui Gheorghi Alexeevici și bătrîni încă mai ramoliți, prieteni ai bunicului, ca și prietene întîmplătoare, de pe la casele de odihnă, care doresc să ajungă la medici moscoviți, sau fete și băieți din provincie, copii ai unor rude îndepărtate, veniți să intre în facultăți. Mama se străduiește să-i ajute pe toți absolut dezinteresată. Deși, cum poate să-i ajute acolo ? Demult nu mai are vreo relație, cît despre forțe... Și totuși — cu un adăpost, un sfat, o compasiune. Îi place foarte mult să ajute dezinteresat. Sau, mai exact : îi place să ajute în așa fel, încît să nu se-aleagă, Doamne ferește, cu vreun profit. Dar profitul tocmai în asta constă : făcînd fapte bune, să te poți considera mereu un om bun. Iar Lena, adulmecînd mica slăbiciune a mamei, îi spunea lui Dmitriev în momentele de iritare : este ipocrită. El se înfuria. Striga : „Cine e ipocrită ? Mama mea e ipocrită ? Și tu îndrăznești să o spui..." Și se pornea, se dezlănțuia... Nici mama, nici Lora nu știau ce tărăboi face el din pricina lor. Cîte ceva, desigur, bănuiau ele, și la unele scandaluri fuseseră chiar martore, dar adevărata proporție a lucrurilor — întreaga garnitură de insulte, plînsetele Natașkăi, *tăcerea* ce-i apăsa zile-n șir, iar într-o vreme chiar cîte o mamă de bătaie — asta n-o mai știau. Ele considerau, Lora îndeosebi era ferm convinsă, că, încetul cu încetul, el le-a trădat. Soră-sa spunea cîndva : „Ce te-ai mai lukianovit, Vitea !" Lukianov era numele de familie al părinților Lenei.

Dmitriev luă deodată hotărîrea să chibzuiască la o soluție serioasă, definitivă. N-avea putere să intre în casă și mai amînă un minut.

Se așeză nu departe de pescar, pe o ladă de lemn — tot pescărească, proprietatea cuiva —

care zăcea acolo demult, acoperită cu un strat negricios și răzbită de umezeală. Doar apucă să se așeze, că lada se și înclină puțin și el fu nevoit să-și proptească zdravăn picioarele ca să-și mențină echilibrul. Pe malul opus, unde fusese cîndva o luncă, acum era amenajată o plajă imensă, cu baraci, cabine. Șezlongurile fuseseră stivuite, numai două din ele mai zăceau cine știe de ce chiar la marginea apei, albăstrind șters pe nisipul mai închis la culoare. Pe malul acela totul era cenușiu-întunecat, de culoarea cimentului. Dincolo de plajă se ondula un crîng de mesteceni, plantați cu vreo zece ani în urmă, iar dincolo de crîng, ca niște stane albe-neguroase, se înălțau munți de locuințe, din mijlocul cărora țîșneau două turnuri foarte înalte. Totul se schimbase pe malul acela. Totul se „lukianovise". Fiecare an adusese cîte o schimbare a detaliilor, iar după paisprezece ani totul părea lukianovit — definitiv și fără speranță. Dar poate nici nu era chiar atît de rău? Iar dacă asta se petrecuse cu toate — chiar și cu țărmul, cu rîul și cu iarba — însemna, probabil, că era firesc să fie așa, că așa și trebuie să fie?

Primul an Dmitriev și Lena fuseseră nevoiți să locuiască în Pavlinovo. Lora, care atunci încă nu era cu Felix, locuia la Moscova, împreună cu Xenia Feodorovna. Vila era goală, iar Dmitriev și Lena doreau să rămînă singuri. Numai că n-au prea avut noroc. Vila intrase demult în paragină. Prin acoperiș se infiltra apa, cerdacul putrezea. Îngrijorarea cea mai mare o pricinuia însă groapa de canalizare, tot timpul se umplea, îndeosebi de la ploi, și se răspîndea în jur o duhoare insuportabilă, amestecîndu-se cu aroma de liliac, de tei și de brumărele. Locuitorii se obișnuiseră demult cu acest amestec de mirosuri, care pentru ei devenise un accesoriu inevitabil al vilegiaturii, ca și cu gîndul că repararea gropii e fără speranță, că trebuie să coste o sumă fabuloasă, pe care nimeni nu putea să o aibă. Așezarea sărăcise, locuitorii nu mai erau cei de odinioară, foștii proprietari fie că muriseră, fie că dispăruseră care încotro, iar moștenitorii lor, văduvele și copiii duceau o viață destul de grea ce nu semăna nici pe departe cu cea de vilegiaturist. Petka, de pildă, nepotul Mariei Petrovna și fiu de profesor roșu, lucra ca simplu hamal la baza de aprovizionare cu lemne. Iar Valerka, fiul lui Vasili Alexeevici, vărul lui Dmitriev, se înhăitase cu golănimea, ajunsese hoț și pierise cine știe pe unde într-un lagăr. Alți urmași, istoviți de impozitele pe vile și privind în perspectivă — orașul se apropia — își vînduseră contribuțiile de asociați, iar în așezare începuseră să apară oameni cu totul străini, care nu aveau nici o legătură cu partizanii roșii. Și numai mestecenii și teii sădiți cu patruzeci de ani în urmă de tatăl lui Dmitriev, pomicultor pasionat, ajunseseră pădure viguroasă, unindu-și frunzișurile și dînd de știre cu semeție drumeților care se uitau peste gard că prin partea locului totul e în toi, înflorește și crește așa cum se cuvine.

Și pe neașteptate Ivan Vasilievici Lukianov, tatăl Lenei, venit să-i vadă pe tinerii căsătoriți și

să stea în ospeţie cîteva zile, spuse că meşterul de la alimentarea cu apă, Kalughin, care de treizeci de ani repara conductele în localitate, e un pungaş şi un netrebnic şi că el, împreună cu vidanjorii, îi pradă pe partizanii roşii, iar că reparaţia gropii se poate face repede şi la un preţ convenabil. Toţi erau uluiţi. Au strîns bani. Ivan Vasilievici a adus lucrători şi într-o săptămînă reparaţia era isprăvită. Urmaşii partizanilor roşii s-au temut că, ofensat, Kalughin o să părăsească aşezarea lor, o să-i lase în voia soartei; însă Ivan Vasilievici a procedat în aşa fel, încît bătrînul beţivan nu se supără pe nimeni, iar lui Ivan Vasilievici, faţă de care fu cuprins de consideraţie, începu să-i spună „Vasilici".

Cu maniera ei directă de a-şi spune părerea, Lora zicea că asta, negreşit, s-a întîmplat deoarece Kalughin a adulmecat în Ivan Vasilievici un om care-i seamănă. De unde a adus el lucrători? Cum a făcut rost de cărămizi? De ciment? E clar că pe sub mînă. Pe căi destul de întortocheate. Mama era indignată. „Tu de unde ştii? Cum de-ţi permiţi să calomniezi oamenii atît de brutal şi neîntemeiat?" — „Nu ştiu, mamă, nu ştiu. Poate că mă-nşel. Lora zîmbea misterios. Nu e decît o presupunere. O să vedem..."

Dar Ivan Vasilievici era într-adevăr un om puternic. Forţa lui principală erau relaţiile, cunoştinţele de ani de zile. Doar în cîteva luni instală telefon la vilă. Ivan Vasilievici era tăbăcar de profesie, lucrase cîndva la stăpîn, în oraşul Kirsanovo, dar din anul 1926, cînd fusese promovat ca director de fabrică — o făbricuţă mică, rechiziţionată de la un nepman [1], pe Mariinaia Roşcea — îşi începuse cariera pe linie administrativă. Cînd l-a cunoscut Dimitriev, Ivan Vasilievici era deja tare îmbătrînit, greoi, avea dispnee, suferise un infarct, trecuse printr-o gamă întreagă de necazuri şi furtuni — scoatere din muncă, sancţiuni de partid, reabilitări, avansări, clevetiri şi defăimări din partea unor ticăloşi care încercaseră să-l distrugă — dar, cum recunoştea singur, „în aceste momente numai aşa m-am salvat: am fost cu ochii în patru".

Permanenta suspiciune şi veghea neostoită pătrunseseră într-atît în firea lui, încît Ivan Vasilievici şi le manifesta ca atare pretutindeni, în toate fleacurile. Seara, înainte de culcare, de pildă, îl întreba pe Dmitriev: „Viktor, ai pus cîrligul la uşă?" „Da", răspundea Dmitriev şi imediat îşi auzea socrul cum lipăie pe culoar spre uşă, să verifice. (Asta se petrecuse mai tîrziu, cînd locuiau deja în apartamentul Lukianovilor, în oraş.) Uneori Dmitriev, agasat de-a binelea, se răstea: „Ivan Vasilievici, de ce, dumnezeu, mai întrebaţi?" „Mata nu te supăra, scumpule, o fac aşa, automat, fără vreo intenţie rea." Era amuzant că şi Vera Lazarevna se molipsise de aceeaşi suspiciune faţă de toţi şi de fiecare în parte, şi în primul rînd faţă de oamenii cu care trăia cot la cot. Sună uneori la telefon de pe undeva şi

[1] Proprietar, negustor particular, patron în vremea N.E.P.-ului (denumire prescurtată a Noii politici economice, înfăptuită în U.R.S.S. în perioada trecerii de la capitalism la socialism).

întreabă de Lena. Dmitriev îi răspunde că Lena nu e acasă. După un timp se aude iar soneria, și Vera Lazarevna, schimbîndu-și vocea, iar o cheamă pe Lena. Dar ce scene comice se desfășurau uneori seara, cînd socrul și soacra își ofereau unul altuia doctorii. „Ce mi-ai dat, Ivan ?“ „Ți-am dat ce mi-ai cerut.“ „Dar ce anume, ce ? Zi-i pe nume !“ „Mi-ai cerut, după părerea mea, dibazol.“ „Și mi-ai dat dibazol ?“ „Da.“ „Precis ?“ „Dar ce rost are întrebarea asta ?“ „Uite ce : adu, te rog, flaconul din care ai luat, nu știu de ce am impresia că nu mi-ai dat dibazol...“

Asemenea convorbiri, auzite în treacăt, îl distrau cîndva pe Dmitriev, ca și maniera de a se exprima a socrului : „În această privință, Xenia Feodorovna, vă voi spune din parte-mi următoarea axiomă“. Sau : „Eu nu i-am fost tatei niciodată executant tehnic și Lenei i-am pretins în mod analog“. Îl cam luau în rîs pe ascuns. Noii sale rude, mama îi zicea „vecinul cel savant“ — o spunea, se înțelege, în absența lui, și îl considera un om destul de bun, chiar simpatic deși, din păcate, total incult. Și el, și Vera Lazarevna erau alt soi de oameni, dintre „cei ce știu să trăiască“. În definitiv, nu-i chiar așa de rău să te înrudești cu oameni de alt soi. Să inoculezi sînge proaspăt. Să profiți de iscusința altuia. Cei ce nu știu trăi, după o îndelungă viață în comun, încep să-și fie întrucîtva povară unii altora, tocmai prin distinsa lor neiscusință cu care se mîndresc într-ascuns.

Ar fi putut oare Dmitriev, sau Xenia Feodorovna, sau oricare altul din neamurile lor să organizeze și să rezolve cu atîta îndemînare reparația vilei, cum o făcuse Ivan Vasilievici ? La toată povestea asta mai dădu și bani cu împrumut. În prima lor vară, Dmitriev și Lena plecară în sud. În august, cînd se întoarseră, vechile cămăruțe erau de nerecunoscut — dușumelele sclipeau, albul cercevelelor și ușilor era strălucitor, în toate camerele se aflau tapete de preț, cu desene imprimate, într-o cameră verzi, în alta sinilii, iar într-a treia roșcat-maronii. Ce-i drept, în mijlocul acestei străluciri, mobila rămînea cea de pe vremuri, sărăcăcioasă, cumpărată încă de Gheorghi Alexeevici. Înainte nu se observa, dar acum sărea în ochi ; cîtă sărăcie ! Un fel de plase de fier pe capre, în loc de paturi, mese și dulapuri din placaj vopsit, o canapea împletită, încă un obiect împletit, din cale-afară de șubred. Bineînțeles, Lena aruncă toate vechiturile din camera mare, unde se instalaseră ei, tinerii, și cumpără cîteva piese, dintre cele mai simple, dar noi : o dormeză, o măsuță de scris pentru școlari, două scaune, o lampă, o perdea, iar din celelalte camere aduse două covoare vechi, dar foarte bune, de Buhara, unul pe perete, altul pe dușumea. Dmitriev se minuna : ca printr-un miracol se schimbase totul ! Chiar și mamei îi spusese : „Privește, ce gust are Lena ! De-atîția ani trăim aici, și nu ne-a venit ideea să întindem covorul ăsta pe perete. Da, are foarte mult gust !“

În camera de la mijloc, cea sinilie, se stabiliseră Vera Lazarevna și Ivan Vasilievici, temporar, pentru august și septembrie, să-i fie de ajutor Lenei, care aștepta să nască, iar în cea mică,

roşcat-maronie, locuia Xenia Feodorovna şi, din cînd în cînd, Lora. Pe atunci începuse să se înfiripe o poveste plicticoasă între Lora şi Felix, aşa că Lorei nu-i ardea de vilă. Mai trăia bunicul, tatăl Xeniei Feodorovna ; venea şi el uneori în vizită, dormea în camera de trecere, pe un pat simplu. Pare ciudat, cînd stai să-ţi aminteşti ! Oare nu fusese aşa : se aşezau toţi laolaltă pe verandă în jurul unei mese mari, beau ceai, Xenia Feodorovna le turna în ceşti, Vera Lazarevna le tăia plăcintă ? Iar Lorei îi zicea cîndva Lorocika şi o prezentase celor mai bune croitorese ale ei ? Aşa fusese, desigur. Da, da, aşa fusese. Numai că nu-i rămăsese în amintire, trecuse repede totul, pe alături, se spulberase, pentru că nu-l interesa nimic, nu vedea pe nimeni, în afară de Lena. Fusese vremea petrecută în sud, zăpuşeala, toridul Batum, bătrîna Vlastopol, unde închiriaseră o cameră aproape de bazar, apoi un abhazian, cu care s-a încăierat, din cauza Lenei, pe cheiul nocturn, abhazianul încercase să-i strecoare Lenei un bileţel la restaurant ; ajunseseră lefteri, de nu mai aveau nici bani de mîncare, şi se hrăneau cu castraveţi, telegrafiară la Moscova, Lena stătea culcată, fără puteri, goală şi neagră pe cearşaf, iar el alerga să vîndă aparatul de fotografiat. Toate acestea continuară şi mai tîrziu, deşi altcum, la Moscova, el lucra deja — a fost o vară stranie care a zburat în goană — şi la fel stătea Lena culcată pe cearşaf ca o mulatră, la fel se scăldau pînă îi apuca noaptea, înotau spre malul celălalt ; apoi pajiştea care se răcorea, vorbe, destăinuiri, neostoire, mlădiere, degetele,

ce nu mai cunoşteau nici o oprelişte, buzele, oricînd gata de dragoste. Şi printre altele, un drăcesc spirit de observaţie ! Oho, cît de bine se pricepea ea să surprindă ceea ce era slab sau ridicol. În timp ce lui totul îi plăcea, de toate se minuna, se uimea în sinea lui, se bucura.

Îi plăcea uşurinţa cu care făcea ea cunoştinţă şi se împrietenea cu oamenii. Era tocmai ceea ce îi lipsea lui. Cu totul admirabil reuşea în privinţa cunoştinţelor *utile*. Abia se stabiliseră în Pavlinovo, că ea îi şi cunoştea pe toţi vecinii, pe şeful miliţiei, pe paznicii de la staţia de bărci, era „per tu“ cu tînăra directoare a sanatoriului şi aceasta îi permisese Lenei să ia mîncarea de prînz de la cantina casei de odihnă, ceea ce în Pavlinovo era considerat un confort suprem şi un succes aproape inaccesibil pentru muritorii de rînd. Dar ce o mai pusese la punct pe Nijniaia Dusia, locatara de la demisol, cînd venise cu tupeul ei obişnuit să le pretindă lor, Dmitrievilor, să elibereze propria magazie pe care, ce-i drept, Nijniaia Dusia o folosise de una singură în ultimii zece ani. Aşa zbură Nijniaia Dusia din pridvor, de parcă vîntul ar fi măturat-o. Dmitriev era entuziasmat, îi şoptea mamei : „Ei, ce spui ? Nu e ca noi, tu şi cu mine — doi papă-lapte ! Curînd însă toate extazierile i se risipiră de la sine, pentru că de-acum ştia că nu este şi nu poate fi o femeie mai frumoasă, mai înţeleaptă şi mai energică decît Lena. Şi atunci — de ce să te extaziezi ? Totul era natural, în firea lucrurilor. Nimeni nu avea pielea atît de moale ca a Lenei. Nimeni nu ştia să citească romanele Agat-

hei Christie atît de captivant, traducînd direct din engleză în rusă. Nimeni nu se pricepea să-l iubească așa cum îl iubea Lena. Însă Dmitriev — cel de odinioară, slab, cu ciuful cîrlionțat caraghios — trăia amețit și năuc, ca omul toropit de arșiță, cînd înțelege anevoie lucrurile, nu-i trebuie nici de mîncare, nici de băut și moțăind, se prăbușește pe pat într-o cameră cu ferestre perdeluite.

Dar într-o seară, pe la sfîrșitul verii, Lora îi spusese : „Vitka, două vorbe..." Coborîră din cerdac pe alee și, cît timp se aflară în pătratul luminii care se proiecta din verandă, făcură cîțiva pași în tăcere, iar îndată ce pătrunseră în umbră, sub tei, Lora i se adresă, zîmbind șovăitor : „Vitea, vreau să vorbim despre Lena, se poate ? Nimic deosebit, nu-ți fie teamă, sînt fleacuri. Știi că am despre ea o părere foarte bună, îmi place, dar pentru mine esențial e că tu o iubești." Introducerea aceasta îl afectă imediat, pentru că *esențialul* nu era nicidecum faptul că el o iubea. Ea era foarte frumoasă independent de el. Și, cu atenția încordată de-acum, ascultă mai departe.

„Pur și simplu mă uimesc cîteva lucruri. Mama niciodată n-o să spună singură, dar eu văd... Vitea, n-ai să te superi ?" — „Nu, nu, fii serioasă ! Spune." „Într-adevăr, sînt nimicuri, prostii, faptul că Lena, de exemplu, a pus mîna pe cele mai bune cești ale noastre, și că așază găleata lîngă ușa de la camera mamei..." („Doamne, se gîndi el, și asta o spune Lorka !") „N-am observat,

zise apoi cu voce tare. Dar am să-i spun." „Nu trebuie, nu trebuie ! Și nici să observi n-ar trebui." Lora zîmbi din nou, un pic jenată. „Asta ar mai lipsi, să observi fiecare prostie ! Pe mama însă am certat-o. De ce să nu i-o spună ea : «Lenocika, avem nevoie de cești și, te rog, nu mai așeza găleata aici, ci acolo». Așa i-am zis eu astăzi și cred că nu s-a supărat nicidecum pe mine. Cu toate că e foarte neplăcut, crede-mă, să vorbești despre asemenea fleacuri. Însă pe mine m-a șocat altceva — cine știe din ce motiv a scos portretul tatei din camera mijlocie și l-a agățat în camera de trecere. Mama a fost foarte surprinsă Ei bine, despre așa ceva ești dator să știi, pentru că nu e un amănunt al vieții cotidiene, ci altceva. După părerea mea, e pur și simplu lipsă de tact." Lora tăcu și cîtva timp pășiră fără să scoată o vorbă. Dmitriev își trecu podul palmei peste tufe și simți cum îl înțeapă crenguțele ascuțite. „Mă rog, făcu el într-un tîrziu. În privința portretului am să-i spun. Numai că uite ce e : dar dacă tu, Lorchen, ai nimeri într-o casă străină ? Oare n-ai face nici o gafă, nici o boroboață ?" „E posibil. Dar nu de natura asta. Și, în general, nu trebuie să tăcem, ci să spunem lucrurilor pe nume, cred că așa e corect, și atunci totul va fi în ordine."

Îi spuse Lenei despre portret a doua zi de dimineață, nu în seara aceea. Ea luase portretul doar fiindcă îi trebuise cuiul pentru pendulă, nu fusese nici o altă intenție în treaba asta. I se păru ciudat că pentru așa un flecușteț Xenia Feodorovna trimisese solie prin Viktor, în loc

să-i fi spus ei direct, acordînd astfel o semnificație exagerată unui fleac. El îi atrăsese atenția că Xenia Feodorovna nu-i vorbise deloc despre asta. Atunci cine vorbise? Aici el scăpă din prostie — o, cîte „scăpări" asemănătoare aveau să urmeze! — că Lora vorbise. Pesemne, remarcă Lena roșind, cumnata ei își asumase rolul de a-i face observații fie direct, fie prin terțe persoane.

În ziua aceea, cînd Dmitriev se înapoie din oraș, în apartament era o liniște neobișnuită. Lena nu ieși imediat să-l întîmpine, se arătă după vreo două minute și-i puse o întrebare inutilă: „Să-ți încălzesc mîncarea?" Lora plecase la Moscova. Mama nu ieși din camera ei. Apăru după aceea Vera Lazarevna, îmbrăcată ca pentru oraș, pudrată, cu mărgele pe pieptul care-i ieșea viguros în relief și spuse, zîmbind, că ea împreună cu Ivan Vasilievici le mulțumesc pentru ospitalitate și că l-au așteptat să-și ia rămas bun. Ivan Vasilievici sosește imediat cu o mașină. Prin ușa întredeschisă pentru o clipă Dmitriev văzu că portretul tatălui atîrna la locul de odinioară. Se interesă: De ce așa, pe neașteptate? Doar intenționau să stea toată luna septembrie. Da, însă s-au ivit niște treburi — pentru Ivan Vasilievici la serviciu, iar pentru ea — casnice, are de făcut dulceață și apoi, vorba aceea: „Oaspeți dragi, nu v-au plictisit cumva gazdele..." Xenia Feodorovna ieși să-și ia rămas bun de la rude — avea un aer descumpănit — îi invită să mai poftească. Vera Lazarevna nu făgădui. „Mă tem că nu vom reuși, dragă Xenia Feodorovna. Avem și așa foarte multe griji de tot felul. Atîția prieteni vor să-i vedem, ne cheamă, tot așa, la vilă..."

Plecară, iar Dmitriev și Lena se duseră să joace pocher într-o vilă vecină. Noaptea tîrziu, cînd se întoarseră, Xenia Feodorovna îl chemă pe Dmitriev în camera ei cu tapeturi roșcat-maronii, îi spuse că se află într-o proastă dispoziție și nu poate să adoarmă din cauza acestei istorii. El nu înțelese: „Care istorie?" — „Uite, din cauză că au plecat".

Dmitriev băuse la vecini două păhărele de coniac, era ușor surexcitat, pricepea vag și, dînd din mînă, zise înciudat: „Ah, mamă, astea-s fleacuri! Merită oare să vorbim?" — „Și totuși Lora e o nestăpînită. Pentru ce a stîrnit toată tărășenia asta? Iar tu, nu știu de ce, i-ai transmis Lenei, ea — mamei, a fost o discuție prostească aici... Curată absurditate!" — „Păi ca să nu mai mutați de colo-colo portretele! spuse Dmitriev ridicînd vocea și admonestînd aspru din deget. Se simți dintr-o dată în postură de arbitru al familiei, ceea ce îi era chiar plăcut. — Și dacă au plecat, să fie sănătoși. Lenka nu mi-a spus *absolut* nimic, nici un singur cuvînt. Ce mai, e muiere isteață. Așa că nu te mai frămînta și dormi liniștită." Își pupă mama pe obraz și ieși.

Cînd trecu însă la Lena și se culcă lîngă ea, aceasta se trase la perete și-l întrebă de ce a intrat în camera Xeniei Feodorovna. Presimțind o oarecare primejdie, el începu să bîiguie, să se eschiveze, spuse că e obosit și că vrea cu totul altceva, dar Lena, luîndu-l mai cu o vorbă as-

pră, mai cu o dezmierdare, scoase totuşi de la el ce dorea să afle. Apoi îi spuse că părinţii ei sînt oameni foarte mîndri. Vera Lazarevna îndeosebi e mîndră şi ambiţioasă. Dealtfel, toată viaţa ea n-a depins de nimeni, de-aia cea mai mică aluzie la dependenţă o face să sufere. Dmitriev se gîndea : „Cum adică n-a depins, cînd ea n-a muncit niciodată şi a fost întreţinută de Ivan Vasilievici ?" dar n-o spuse cu voce tare, întrebă numai cu ce a fost ştirbită independenţa Verei Lazarevna. Se vede treaba că, în momentul în care Lena îi redase Verei Lazarevna discuţia în legătură cu portretul, aceasta rămăsese perplexă : Doamne, ar fi zis, e cu putinţă să le fi trecut prin cap că noi am fi în stare să pretindem camera asta ? Dmitriev nu mai înţelegea acum nimic : „Cum adică să pretindă ? De ce să pretindă ?" În afară de asta, el avea poftă de altceva. Pînă la urmă Lena îl sili să-i promită că, mîine chiar, de la serviciu, îi va telefona Verei Lazarevna şi blînd, cu delicateţe, fără să pomenească de portret sau de supărare, îi va invita la Pavlinovo. Fireşte, ei nu vor veni, pentru că sînt oameni mîndri. Dar de sunat trebuie să-i sune. Să fie cu conştiinţa împăcată.

Telefonă. A doua zi veniră. De ce îşi amintise această poveste atît de veche ? Că după aceea fusese doar cu mult mai rău şi mai sumbru. Poate pentru că, prima fiind, se întipărise pentru totdeauna. Îşi amintea pînă şi ce palton purta Vera Lazarevna, cînd a venit a doua zi. şi cu aerul ei de demnitate fermă — privind înainte mîndră şi mulţumită de sine — a urcat în

cerdac ţinînd în mîna dreaptă o cutie cu tort.

Apoi fuseseră întîmplările cu bunicul. În toamna în care Lena o aştepta pe Nataşka. Eh, bunicul ! Mulţi ani Dmitriev nu-l văzuse pe bunic, dar încă din vremurile acelea, atît de îndepărtate, încît le uitase, purta în adîncul inimii devotamentul de copil. Bătrînul era atît de străin de *lukianovisme*, de orice natură ar fi fost ele — multe lucruri pur şi simplu nu le înţelegea — încît ar fi fost o nechibzuinţă să-l pofteşti la vilă, cînd oamenii aceştia locuiau acolo. Dar pe atunci nimeni încă nu înţelegea şi nu putea să prevadă nimic. De invitat trebuia să-l invite pe bunic, revenise nu demult la Moscova, era foarte bolnav şi avea nevoie de odihnă. După un an primise cameră în cartierul de Sud-Vest.

Bunicul îi spunea lui Dmitriev minunîndu-se : „A venit azi un meşter să refacă sofaua, iar frumoasa Elena a ta şi nu mai puţin frumoasa-ţi soacră, amîndouă îi vorbeau cu «tu». Ce-o mai fi şi asta ? Aşa se obişnuieşte acum să te adresezi ? Unui tată de familie, unui om de patruzeci de ani ?" Altă dată porni o discuţie din cale-afară de ridicolă şi plictisitoare cu Dmitriev şi Lena, pentru că dăduseră vînzătorului de la magazin — şi o povesteau amuzaţi — cincizeci de ruble ca să le pună deoparte un aparat de radio. Iar Dmitriev nu putea să-i explice nimic bunicului. Lena spunea rîzînd : „Feodor Nikolaevici, sînteţi un monstru ! Nu v-a spus-o nimeni ? V-aţi conservat bine ca monstru !" Bunicul nu era un monstru, era pur şi simplu foarte bă-

trîn — şaptezeci şi nouă de ani, asemenea bătrîni au rămas puţini în Rusia, iar jurişti, absolvenţi ai universităţii din Petersburg, încă şi mai puţini, şi poate doar unul sau doi dintre ei care în tinereţe au îmbrăţişat cauza revoluţionară, au stat închişi în fortăreaţă, au fost deportaţi, au fugit peste graniţă, au muncit prin Elveţia şi Belgia, au cunoscut-o pe Vera Zasulici. În sensul acesta, poate, bunicul era un monstru.

Şi ce ar fi putut discuta el cu Ivan Vasilievici şi Vera Lazarevna ? Oricît se sileau ambele părţi, nu găseau nimic comun. Era vădit că pentru Ivan Vasilievici şi Vera Lazarevna trecutul bunicului nu prezenta vreun interes, iar din viaţa actuală bunicul pricepea atît de puţin, încît tot nu putea să comunice ceva util, astfel că îl tratau cu nepăsare : un bătrîn ramolit. Se tîrîie prin verandă şi pufăie ţigări ieftine care miros urît. Vera Lazarevna avea de obicei discuţii cu bunicul pe seama fumatului.

Bunicul era mic de statură, gîrbovit, cu pielea feţei vînătă-arămie, avea nişte mîini aspre, ţepene, schilodite de o muncă grea. Se îmbrăca întotdeauna îngrijit, purta cămăşi cu cravată. Îşi lustruia oglindă ghetele, nişte ghetuţe pentru băieţi, numărul patruzeci, şi-i plăcea să facă plimbări pe malul rîului. Era într-o duminică, una din ultimele zile călduroase ale lui septembrie, cînd toţi se pregătiseră de plimbare, — de la o bună bucată de vreme încoace discuţiile se purtau cu opinteli — nimeni nu avea nevoie de această plimbare în cîrd, dar se potrivi să fie

gata toţi în acelaşi timp şi o porniră agale împreună.

În ziua aceea peste tot era lume puzderie. Forfoteau în pădurice, pe mal, ocupaseră toate băncile : care în costum de sport, care în bluză peste pantalon, cu copii, cu căţei, cu ghitare, cu cîte-o jumătate de litru pe un ziar întins pe iarbă. Dmitriev prinse a face ironii pe seama vilegiaturiştilor de după război : dracu' să-i mai înţeleagă, zicea. Iar pînă la război, îşi amintea, se preumblau pe aici numai barbişoane şi pince-nez-uri... Vera Lazarevna îl susţinu în mod neaşteptat, spunînd că şi înainte de revoluţie Pavlinovo fusese un locşor minunat pentru vilegiatură, venea aici, cînd era copil, la unchiul ei. Era un restaurant, cu ţigani, se numea „La vadul rîului", a fost incendiat. În general se perindau oameni de vază : jucători la bursă, comercianţi, avocaţi, artişti. Uite, cărarea aceea ducea la vila lui Şaliapin.

Xenia Feodorovna se interesă : ce a fost unchiul ? La care Vera Lazarevna răspunse : „Tata a fost simplu muncitor-blănar, dar un blănar foarte bun, calificat, i se comandau lucrări scumpe..." — „Mămico ! pufni Lena în rîs. Te întreabă despre unchiul, iar tu vorbeşti despre tatăl tău." Unchiul, după cum s-a lămurit, avusese magazin de marochinărie : genţi, geamantane, serviete. Pe Kuzneţki, la etaj, unde-i acum magazinul de îmbrăcăminte pentru femei. Şi pe vremea n.e.p.-ului fusese magazin de marochinărie, dar nu mai era al unchiului, pentru că unchiul, prin nouă sute nouăsprezece, pe timpul foametei,

dispăruse pe undeva. Nu fugise, nu murise, pur și simplu dispăruse pe undeva. Ivan Vasilievici își întrerupse soția, remarcînd că nu interesează pe nimeni aceste date biografice.

Bunicul, care tăcuse pînă atunci, prinse deodată a vorbi, adresîndu-se lui Dmitriev: „Așadar, dragă Vitea, închipuie-ți, dacă unchiul soacrei tale ar fi apucat timpurile cînd pe aici se plimbau barbișoane și pince-nez-uri, ce-ar fi spus? Probabil: ce mai public întîlnești astăzi în Pavlinovo! Niște golani cu tolstovcă și pince-nez... Ai? Nu-i așa? Și mai demult încă era o moșie aici, moșierul s-a ruinat, a vîndut casa, a vîndut pămîntul, iar acum cincizeci de ani vreun moștenitor s-a repezit în trecere pînă încoace, cu vreun trist prilej, și-a aruncat privirile la neguțători, la funcționare, la domnii cu gambete, la unchișorul dumneavoastră — bunicul se înclină în fața Verei Lazarevna — care sosise în goană cu o birjă, și s-o fi gîndit: «Phii, că tare-i dezgustător! Oameni de nimic!» Ai? — prinse a zîmbi. — Nu-i așa?"

Vera Lazarevna remarcă oarecum uimită: „Cum adică — oameni de nimic, nu înțeleg? De ce să vorbim așa?" Atunci bunicul explică: a disprețui — e o prostie. Nimeni nu trebuie disprețuit. O spuse pentru Dmitriev, iar acesta își dădu imediat seama că bunicul are dintr-un punct de vedere dreptate... Dintr-un punct de vedere ce-l privește îndeaproape pe el, pe Dmitriev. Toți rămaseră puțin pe gînduri, după care Xenia Feodorovna spuse că nu, ea nu poate fi de acord cu tata. Dacă renunțăm la dispreț, ne lipsim de ultima armă. Chiar dacă acest simțămînt ar fi să fie înlăuntrul nostru și complet nevăzut din vreo parte, el trebuie să existe. „În ce mă privește, spuse Lena zîmbind ironic, sînt întru totul de acord cu Feodor Nikolaevici. Atîția oameni se fălesc, e de neînțeles pentru ce, cu un soi de mituri, cu niște himere. E atît de caraghios!" „Cine și cu ce anume se fălește?" — întrebă Dmitriev pe un ton mai de glumă, deși sensul discuției începea să-l neliniștească puțin. „Cîți nu sînt! spuse Lena. Prea vrei să le știi pe toate..." — „Trufia, Lenocika, și disprețul calm — sînt lucruri diferite", rosti Xenia Feodorovna cu un zîmbet. „Ei, depinde cum o iei, replică Lena. În general urăsc ifosele. Nimic nu e mai detestabil, după părerea mea." — „Vorbești pe un ton de parcă eu aș susține că ifosele ar fi ceva foarte frumos. Nici mie nu-mi plac ifosele." — „Mai ales cînd nu au un suport. Cînd ai de a face cu o nulitate..."

Și de la un nevinovat schimb de cuvinte se ajunse la o discuție de proporții, care se termină pentru Lena cu o criză cardiacă în timpul nopții, urmată de chemarea urgenței, de strigătele Verei Lazarevna despre egoism și cruzime, de plecarea lor precipitată cu taxiul dimineața, apoi de plecarea Xeniei Feodorovna și de liniștea ce pătrunse în vilă, în momentul în care rămaseră doar Dmitriev și bătrînul. S-au plimbat pe malul apei și au discutat îndelung. Dmitriev simțea nevoia să stea de vorbă cu bunicul despre Lena — plecarea ei îl tortura — să o foarfece pentru că e arțăgoasă, pe părinți să-i ocărască

pentru stupizenie şi, poate, să se blesteme pe sine, să-şi zgîndăre cumva această rană, bunicul însă nu scotea măcar un cuvînt nici despre ea, nici despre părinţii ei. Vorbea despre moarte şi despre faptul că nu se teme de ea. El, unul, împlinise ce îi fusese dat în viaţa asta şi bună pace. „Doamne, se gîndea Dmitriev, ce-o fi cu ea acolo ? Dacă e ceva grav cu inima ?"

Bunicul spunea că tot ce lasă în urmă, toată viaţa lui nesfîrşit de lungă, nu-l preocupă. Nu există o neghiobie mai mare decît să alergi după idealuri în trecut. El priveşte cu interes numai înainte, dar, din păcate, vede puţin.

„Să sun, să nu sun ? se gîndea Dmitriev. Totuşi, indiferent în ce stare s-ar fi aflat, asta nu o îndreptăţea..."

Seara telefonă. Patru ani mai tîrziu bunicul muri.

Dmitriev venise la crematoriu direct de la lucru şi arăta caraghios cu voluminoasa lui servietă galbenă, în care ducea cîteva conserve de peşte cumpărate întîmplător pe stradă. Peştele acesta îi plăcea foarte mult Lenei. Cum pătrunse din curte în incinta crematoriului, Dmitriev o luă repede la dreapta şi îşi aşeză servieta pe podea în colţ, după o coloană, astfel încît să n-o vadă nimeni. Şi tot repeta în gînd : „Să nu uit servieta, să nu uit servieta". În timpul ceremoniei funebre îşi aminti în cîteva rînduri de servietă, îşi aruncă privirea spre coloană gîndindu-se în acelaşi timp că moartea bunicului se dovedea a nu fi o încercare chiar atît de cumplită cum presupusese el. Mama era de compătimit. O ţineau la braţ, de o parte mătuşa Jenia, de cealaltă — Lora, iar chipul mamei alb, scăldat în lacrimi, era parcă altul : tare bătrîn şi în acelaşi timp copilăresc.

Lena, care venise şi ea, îşi sufla nasul, îşi freca ochii cu batista, iar cînd sosi clipa despărţirii, izbucni într-un plîns cu hohote şi, cramponîndu-se de braţul lui Dmitriev, prinse a se tîngui cu voce joasă, ce om bun fusese bunicul, cel mai bun din neamul Dmitrievilor, şi cît de mult îl iubise ea. Era o noutate. Însă Lena hohotea atît de sincer, ochii îi erau plini de lacrimi adevărate, încît Dmitriev o crezu. Apărură şi părinţii ei, în ultimul moment, în paltoane negre, cu umbrele negre. Vera Lazarevna avea chiar şi o voaletă neagră la pălăriuţă, şi mai apucară să arunce un buchețel de flori în sicriul care pornise să se cufunde în subterană. Mai tîrziu, Vera Lazarevna avea să spună minunîndu-se : „Ce de lume a fost !" Asta i-a şi adus, curiozitatea bătrînească : să vadă, vor veni mulţi să-l conducă ? Spre uimirea lui Dmitriev veniseră mulţi. Şi ce e mai important, veniseră, tîrîndu-se cine ştie de unde, nu puţini despre care ai fi crezut că dispăruseră, şi totuşi nu, mai erau încă în viaţă, bătrîni ciudaţi, bătrîne care fumau, cu priviri severe şi uscate, prieteni de-ai bunicului, pe unii dintre ei Dmitriev şi-i amintea din copilărie. Venise şi o bătrînică gîrbovită, cu chipul micşorat de zbîrcituri, despre care mama povestea odată că fusese o revoluţionară înverşunată, teroristă, că aruncase o bombă în cineva. Tocmai bătrînica asta gîrbovită a rostit ultimul cuvînt în faţa sicriu-

lui. În curte, cînd toți ieșiseră și mai stăteau în grupuri, fără să se împrăștie, de Dmitriev se apropie Lora și întrebă dacă el și Lena merg la mătușa Jenia, unde urma să se adune rudele și prietenii. Pînă în clipa aceea Dmitriev socotea că va merge negreșit la mătușa Jenia, acum însă ezită : însăși întrebarea Lorei includea în ea posibilitatea de a alege. Așadar, și Lora, și mama presupuneau că, dacă nu vrea, el poate să nu meargă, adică nu era obligatoriu să meargă, pentru că — pricepu asta imediat — în ochii lor el nu mai era părticică din familia Dmitrievilor, ci altceva, legat de Lena și, poate, chiar de aceia în paltoane negre, cu umbrele negre, și trebuia să-l întrebe ca pe un străin.

„Voi mergeți la mătușa Jenia ?" Întrebarea a fost pusă în treacăt, dar cîte sensuri ascundea ! Printre altele : „Dacă ai fi fost singur, nu mai stăteam să te întrebăm. Pe tine întotdeauna vrem să te vedem, știi. Dar cînd ne lovește nenorocirea, ce nevoie avem de oameni străini ? Dacă se poate, e mai bine fără ei. Dacă se poate, dar — tu faci cum vrei..." Dmitriev spuse că, probabil, ei nu vor merge la mătușa Jenia. „De ce ? Du-te ! zise Lena. Eu nu mă simt prea bine, dar tu du-te. Mai e vorbă, du-te !" Nu, n-avea să meargă, Lena are o migrenă. Lora înclină capul înțelegătoare, chiar îi zîmbi Lenei cu compătimire și o întrebă dacă nu vrea să-i dea o tabletă. „Na ! făcu Dmitriev. Am uitat servieta !" Se întoarse în incinta crematoriului, unde pe catafalc era deja depus sicriul în care zăcea un nou răposat, în jurul căruia se aciuaseră în neorîndu-

ială cîțiva oameni, și trecu în vîrful degetelor după coloană. Luîndu-și servieta, se opri să păstreze un moment de reculegere. Senzația de ireparabil, de *însingurare*, frecventă la înmormîntări, îi trecuse definitiv, îl părăsise o dată pentru totdeauna, dar parcă se prelungea și totuși nu, era ceva nou acum, în alte combinări, care îi provoca o durere dintre cele mai istovitoare, poate mai mult decît jalea după bunic. Bunicul era bătrîn, doar, trebuia să se stingă, dar împreună cu el pierea ceva, legat nu direct de el, ceva care exista aparte, un fel de fire între Dmitriev și mama, și sora lui. Iar dispariția aceasta se făcu simțită nemilos și pe neașteptate la numai cîteva minute după ce ieșiră la aer din mireasma grea de flori. Lora acceptă în tăcere faptul că el n-o să vină la mătușa Jenia, iar el se împăcă ușor cu tăcerea ei. Numai mama, reușind printr-un efort să se întoarcă pe jumătate, schiță cu mîna un gest de rămas bun, iar el simți deodată că i-a pricinuit încă o durere și zvîcni să o ajungă, o zvîcnire lăuntrică, de o clipă — era însă prea tîrziu, ireparabil, ruptura se produsese. Lena îl trăgea la taxi, să meargă acasă.

În mulțimea care se îndepărta, alături de mama, Lora, Felix, mătușa Jenia și alte rude pășea Levka Bubrik. Probabil că venise mai devreme, dar Dmitriev îl observă abia cînd ieșiră în curte. Levka era fără căciulă, negricios, cu părul încîlcit, ochelarii îi licăreau nedeslușit. Nu se apropie de Dmitriev, înclină capul de departe. Lena întrebă în șoaptă : „Ce-i cu Bubrik aici ?" Reprimîndu-și o senzație de surprindere neplăcută, Dmitriev ex-

clamă : „Cum adică ? Ne e oarecum rudă, cam de a şaptea spiţă."

Era prima dată după cîteva luni de la acea poveste apăsătoare în legătură cu institutul, cînd Dmitriev îl vedea pe Levka Bubrik. Şi imediat îşi aminti că răposatul bunic îl blamase din cauza lui Levka. Avusese loc chiar o discuţie, cînd bunicul îi spusese : „Xenia şi eu ne aşteptam să iasă din tine altceva. Nu s-a întîmplat nimic teribil, de bună seamă. Tu nu eşti un nemernic. Dar nici minunat nu eşti."

Se cunoştea cu Levka încă din copilărie, studiaseră la acelaşi institut. Nu erau prieteni „la cataramă", însă erau legaţi ca vecini şi rubedenii. Tatăl lui Levka, doctorul Bubrik, care îl tratase pe Dmitriev în copilărie, era frate cu soţul mătuşii Jenia. Imediat după absolvirea institutului, Levka plecă în Başkiria şi lucră acolo trei ani în exploatare, în timp ce Dmitriev, care era mai în vîrstă şi îşi luase diploma cu un an mai devreme, rămase să lucreze în Moscova la o uzină de gaze, în laborator. I se propuseseră şi lui diferite odisei ademenitoare, dar îi fusese greu să consimtă. Mama ar fi vrut tare mult ca el să meargă în Turkmenia, la Dargan-Tepe, fiindcă nu era departe de Kuni-Urghenci — locul acela atît de scump Lorei, vreo şase sute de kilometri, o nimica toată ! — s-ar fi putut întîlni frate cu soră la o ceaşcă de ceai, să mai depene amintiri de pe acasă. Nataşka se născuse firavă, bolnăvicioasă, Lena suferise şi ea, nu avea lapte, găsiră o dădacă, pe Frosea, femeie de serviciu la şcoală, locuia într-o baracă pe Tarakanovka, în fiecare seară se ducea Dmitriev la ea după sticluţe cu lapte. Şi atunci ce Dargan-Tepe ! Nici nu putea fi vorba de Dargan-Tepe ! Erau doar vise, în dimineţile liniştite, cînd se trezea vioi, cuprins de curaj şi se gîndea : „Ce bine-ar fi..." Şi totul îi apărea atît de limpede, de precis, încît parcă se urca aievea pe munte şi de acolo privea departe în vale. „Vitea, i se adresă Lena (sau Vitenka, dacă era o perioadă de pace şi iubire), de ce te amăgeşti ? De-acum tu nu mai poţi pleca nicăieri de lîngă noi. Nu ştiu dacă ne iubeşti, dar nu poţi, nu poţi ! Mai înainte ar fi trebuit..." Şi, îmbrăţişîndu-l, îl privea în ochi cu albaştrii ei ochi mîngîioşi de vrăjitoare. El tăcea, pentru că astea erau propriile-i gînduri de care se temea. Da, da, întîrziase. Trenul plecase. Trecuseră deja patru ani de cînd absolvise institutul, apoi mai trecură cinci, şapte, nouă. Nataşka a ajuns şcolăriţă. Şcoala specială de engleză, din pasajul Utinîi, obiect de rîvnă şi invidie, criteriu de apreciere a dragostei părinteşti şi a *puterii de a răzbate*. Se afla în alt microraion — ceva aproape de neconceput. Şi oricui i-ar fi fost imposibil, în afară de Lena. Pentru că ea se încăiera pentru dorinţele sale ca un buldog. O drăgălaşă femeie-buldog cu tunsura scurtă de culoarea paiului copt, cu chipul uşor bronzat. Nu se lăsa pînă cînd dorinţele ei, de care ţinea cu dinţii, nu se întrupau aievea. Mare calitate ! Admirabilă, uimitoare, hotărîtoare în viaţă. Calitate de bărbat adevărat.

„Nici un fel de expediţie. Nici o deplasare pe mai mult de o săptămînă" — asta era do-

rința ei. O biată dorință nevinovată de care ținea cu dinți de fier.

O altă dorință care o preocupase pe Lena timp de cîțiva ani fusese să se aranjeze la INCOINFIN. Ah, INCOINFIN, INCOINFIN, inaccesibil și himeric precum Chomolungma cel de dincolo de nori! Discuții despre INCOINFIN, apeluri telefonice în legătură cu INCOINFIN, disperări înlăcrimate, izbucniri pline de speranță. „Tata, ai vorbit cu Grigori Grigorievici în legătură cu INCOINFIN?“ „Lenocika, te-au sunat de la INCOINFIN!“ „De unde?“ „De la INCOINFIN!“ „O, doamne, de la cadre sau pur și simplu Zoika?“ Două prietene care se aranjaseră ideal în viață lucrau la INCOINFIN — Institutul de coordonare informatică internațională. În fine, a reușit! INCOINFIN-ul începu să se întrupeze și trosnea în dinți ca o aripioară de găină bine friptă. Comod, convenabil, amplasat admirabil — la un minut de mers pe jos de la GUM — iar șefă directă îi era una dintre prietene, cu care a studiat împreună la institut. Prietena îi dădea Lenei să traducă atît cît cerea. Mai tîrziu se certară, dar vreo trei ani totul fusese „O.K.“. În pauza de prînz dădeau o fugă pînă la GUM să vadă dacă n-au adus ceva bluzițe. Joia vizionau filme străine netitrate. Dar Lena nu putea, din păcate, să pregătească dizertația în locul lui Dmitriev. Pe atunci, Dmitriev cîștiga la laborator o sută treizeci de ruble, iar un cunoscut al lui de la institut, coleg de an — flăcău șters, dar foarte harnic, istețul Mitea, care se lipsea de toate, nici nu se însurase pînă

la un moment dat — cîștiga de două ori mai mult, pentru că nu s-a dezlipit de pe scaun pînă nu s-a văzut cu dizertația. Grozav dorise Lena ca Dmitriev să devină candidat în științe. Toți o doreau. Lena îl ajuta la engleză, mama îl încuraja, seara Natașka vorbea în șoaptă, iar soacră-sa se potolea, dar el, după o jumătate de an, se lăsă păgubaș. Pesemne, pentru că scăpase trenul. Nu avusese suficientă tărie, în fiecare seară ajungea acasă cu dureri de cap, cu o singură dorință — să se aștearnă pe somn. Și chiar se trîntea pe pat, dacă la televizor nu era ceva care să merite — fotbal, sau vreo comedie veche. Și, lăsîndu-se păgubaș, prinse ură față de toată tevatura asta cu dizertația, zicea că e mai bine să cîștigi cinstit o sută treizeci de ruble decît să te chinui, să-ți ruinezi sănătatea și să te umilești în fața unor oameni de care depinzi. Acum și Lena gîndea la fel, iar despre candidații cunoscuți spunea cu dispreț că sînt niște afaceriști și sforari. În acest timp, cum nu se putea mai bine — sau, poate, mai rău — pică Levka Bubrik cu rugămintea lui în legătură cu Institutul pentru aparatură de petrol și gaze, prescurtat IAPEGA.

Întorcîndu-se din Bașkiria, Levka nu putuse găsi mult timp o slujbă convenabilă. Și uite că dădu de IAPEGA. Dar mai trebuia să și pătrundă acolo. Nici Levka și nici altcineva n-ar fi pătruns vreodată la IAPEGA dacă Ivan Vasilievici nu i-ar fi telefonat lui Prusakov. După aceea se duse chiar la Prusakov, personal, într-o mașină a statului. Prusakov păstra postul pentru altcineva, dar Ivan Vasilievici insistă și Prusa-

kov consimți. La urma urmelor, doar nu socrul lui Levka, ci al lui Dmitriev mersese la Prusakov. Ce-i drept, pentru Levka. Asta-i adevărat. Tocmai pentru că îl rugase pe tatăl ei, Lena îi compătimea pe Levka și pe soția lui, această Innocika grăsană. Mai tîrziu, fiind în vizită la niște prieteni comuni, Innocika avea să o facă de oaie, se pornise pe strigăte : „Ești un om înspăimîntător !" Dar Lena făcuse toate acestea în mod conștient și rămase foarte fermă și calmă. Prietenii spuneau că Lena se comportase admirabil. Luase totul asupra ei și spunea că Dmitriev n-a vrut, însă ea a stăruit. „Eu sînt de vină, numai eu, pe Vitka să nu-l acuzați ! Adică voi ați vrea să trăim dintr-o sută treizeci de ruble, iar Vitea să se omoare trei ceasuri pe drum ?"

Într-adevăr, așa era. Ei îi trecuse întîi prin cap ideea, cînd s-a întors Ivan Vasilievici și a povestit ce e cu postul. Iar Dmitriev, ce-i drept, n-a vrut. Trei nopți n-a dormit, s-a frămîntat și s-a chinuit, dar, treptat, ceea ce nu era nici de conceput, darmite de făptuit, s-a transformat în ceva neînsemnat, minuscul, bine ambalat, un fel de casetă pe care urma — era chiar necesar pentru sănătate — să o înghită fără să țină cont de conținutul ei dezgustător. Doar nimeni nu observă acest conținut dezgustător. Însă toți înghit casete. „Îl stimez pe Lev, spunea Lena, și chiar îl iubesc, dar nu știu de ce pe bărbatul meu îl iubesc mai mult. Și dacă pînă și tata, om bătrîn, care nu poate suporta să fie îndatorat, s-a hotărît și s-a dus..."

Ar fi trebuit să le-o spună de la bun început, dar n-au avut curajul — au tărăgănat, apoi au tăcut. Ceilalți aflaseră pe căi lăturalnice. Și au curmat-o : nici n-au mai venit, nici n-au mai dat vreun telefon. Dracul să-i știe, poate că aveau dreptate, dar nici așa nu se procedează : veniți, stați de vorbă omenește, ascultați cum și ce fel. Cînd s-au întîlnit la prieteni, Bubrik le-a întors spatele, iar Innocika a țipat ca o precupeață în tîrg. Ei, nu rămîne decît să nu-ți pese și să dai uitării. Și numai după vreo patru sau cinci ani — era ziua de naștere a Xeniei Feodorovna, iarna, pe la sfîrșitul lui februarie — toată povestea asta s-a agitat din nou. Mama și bunicul îl cicăliseră și mai înainte, dar nu cu prea multă mînie, pentru că, pe drept cuvînt, socoteau că totul fusese pus la cale de Lena. Iar de la Lena ce să ceară ? Cu Lena trebuie să te împaci cum te împaci cu vremea rea. Și uite atunci, de ziua mamei...

Parcă acum s-ar petrece totul : urcă pe scară, se opresc în fața ușii. Natașka ține cadourile, o cutie cu bomboane și o carte în engleză, *Bîlciul deșertăciunilor* de Thackeray, iar Lena se sprijină cu umărul de ușă și, închizînd ochii, murmură ca pentru sine, dar, de fapt, pentru Dmitriev : „Vai, Doamne Dumnezeule, Doamne..." Uite, adică, prin ce încercări trec pentru tine. Iar el, ca de obicei, începe să fiarbă. Lenei nu-i place să meargă la soacră-sa. Cu fiecare an îi e tot mai mult peste puteri. Ce să-i faci ? Asta e, nu-i place, nu poate, nu suportă. Totul o irită. Oricîte bunătăți le-ar pune dinainte, oricît ar

căuta să le intre în voie, e zadarnic — ca și cum ai face focul să încălzești strada. Îmbrățișîndu-și fiica, Dmitriev i se adresează pe un ton intenționat dezmierdător: „Ia spune, maimuțico, îți pare bine că ai venit la bunica?" — „Ihî" „Îți place să vii aici?" „Îmi place!" La care Lena adaugă zîmbind: „Îmi place, spune-i, dar trebuie să mă culc devreme. Și tăticul, mai spune-i, să nu zăbovească prea mult, încît să-l sculăm cu forța de la masă. Spune-i că la nouă și jumătate ne ridicăm și plecăm."

Toate ar fi mers bine atunci dacă n-ar fi fost toanta de Marina, verișoară-sa. Cum îi văzu mutra roșie la masă, peste plăcinte și prăjituri, imediat își dădu seama: are s-o pățească. Mult mai inteligentă decît ea, Lena îi semăna totuși întrucîtva. Și întotdeauna, cum se întîlneau la reuniunile familiale, se și stîrnea o încăierare între ele ca între cocoși. Fie că se înfruntau fățiș, fie că își adresau înțepături viclene, cum fac jucătorii de polo, care se lovesc reciproc cu picioarele sub apă, fără să vadă spectatorii. Noaptea, Dmitriev se pomenea asaltat pe neașteptate: „De ce m-a împuns toată seara vară-ta?" — „Cum te-a împuns?" — „Dar tu n-ai auzit?" — „Ce anume?" — „Ei bine, nici măcar ce spunea pe seama femeilor din Orient? În privința dosurilor și picioarelor lor?" — „Dă-mi voie, dar tu, după cît se pare, nu ești femeie din Orient?!" — „Ah imposibil să discute omul cu tine..."

Iar atunci, în februarie — nu știe de ce își amintește pînă la ultimul cuvînt — totul a pornit de la ceva absolut nevinovat, de la niște ghionturi subacvatice. Își amintește pentru că Lena a fost ultima oară în vizită la mama. De atunci n-a mai fost niciodată. În cinci ani nici măcar o dată. Xenia Feodorovna mai trece, vine să-și vadă nepoțica, dar Lena pe la ea — nu. „Cum o duci, Marina? Toate ca înainte?" — „Firește! Dar tu? Tot acolo faci serviciu?" Frazele acestea, spuse zîmbind și în limitele bunei-cuviințe, însemnau, de fapt: „Ei, cum e, Marina, tot nu-ți dă nimeni tîrcoale? Eu una sînt sigură că nimeni nu ți-a dat și n-o să-ți dea tîrcoale niciodată, dragă fată bătrînă". — „Asta nu mă frămîntă, pentru că trăiesc viața creator. Nu ca tine. Tu faci numai serviciu, eu însă creez, trăiesc prin ceea ce creez." Pe atunci Marina lucra ca redactor într-o editură. Acum e pe undeva pe la televiziune. „Ați editat ceva interesant în ultimul timp?" — „Am mai editat cîte ceva. Tu de unde ai făcut rost de stofa asta? Ai luat-o de la GUM?" Și aici erau niște lovituri pe sub apă: „Despre ce creație tot îndrugi acolo? Tu, personal, ai redactat, ai dat la tipar măcar o carte bună?" — „Da, bineînțeles, numai că n-are sens să vorbesc cu tine despre asta, pentru că pe tine nu te poate interesa. Pe tine mărfurile de larg consum te interesează." Au avut loc niște controverse despre versuri, despre filistinismul mondial. Tema îi plăcea Marinei în mod deosebit, nu scăpa prilejul să calce în picioare filistinismul. Uf, filistinismul! Cînd clocotea împotriva celor care nu-l recunosc pe Picasso, pe sculptorul Erzu, din gura ei vorbele ieșeau vîrtejuri, parcă scăpărau.

Orice lucru detestabil, care pentru Marina se contopea în cuvîntul „filistinism“, pentru Lena era cuprins în cuvîntul „ipocrizie“. „Ipocrizie ?“ — „Da, da, ipocrizie“. — „Să-ţi placă Picasso e o ipocrizie ?“ — „Fără îndoială, pentru că cei ce spun că le place Picasso, de regulă nu-l înţeleg, şi tocmai asta e ipocrizia“. — „Dumnezeule ! Ţineţi-mă ! — hohotea Marina. Ipocrizie — să-ţi placă Picasso ! Vai-vai-vai !“ Amîndurora le ardeau obrajii, iar privirile le erau învăpăiate de o strălucire ameninţătoare. Picasso ! Van Gogh ! Sublimare ! Acceleraţie ! Paul Jackson ! Care Paul Jackson ? N-are importanţă, fiindcă-i ipocrizie ! Ipocrizie ? Ipocrizie, ipocrizie. Nu, atunci explică-mi : ce numeşti tu ipocrizie ? Păi, tot ce se face nu din inimă, ci cu un gînd ascuns, din dorinţa de a se prezenta pe sine în culorile cele mai favorabile. „Aa ! Prin urmare, e o ipocrizie ce faci tu cînd vii la mătuşa Xenia de ziua ei şi-i aduci bomboane ?“

Privindu-l pe Dmitriev cu un zîmbet aproape triumfător (eu am prezis, dar tu ai insistat, aşa că înghite-o), Lena spuse că, într-adevăr, relaţiile ei cu Xenia Feodorovna nu sînt dintre cele mai bune, dar nu din ipocrizie a vrut să o felicite, ci pentru că a rugat-o Vitea. Ceva cam în genul acesta. Nu mai ţine minte ce-a urmat. Oaspeţii şi-au luat rămas bun. Mama era încurcată. Mătuşa Jenia începu să vorbească — cine ştie de ce — despre Levka Bubrik. Întotdeauna vrea să procedeze cît se poate de bine, dar iese pe dos. Revoltătoare poveste, spuse mama, n-am crezut mult timp că Vitea a putut să procedeze aşa. „Ah, dumneata consideri că eu sînt vinovată de toate ? Dar Viktor al dumitale n-are nici un amestec ?“ — „Nu-l scuz pe Viktor“. — „Şi cu toate astea, vinovată sînt eu ?!“ Obrajii Lenei fură cuprinşi de o roşeaţă violentă, iar chipul Xeniei Feodorovna deveni de granit.

„Da, sigur, eu sînt în stare de orice, Viktor al dumitale e băiat bun, eu l-am abătut de la calea cea dreaptă.“ Mătuşa Jenia spunea, clătinîndu-şi căpşorul încărunţit : „Lena, dragă, doar voi înşivă i-aţi explicat aşa lui Levocika, mi-amintesc bine“. — „Ei şi ce dacă i-am explicat ! Eu m-am îngrijit de bărbatul meu. Şi nu aveţi, nu aveţi...“ — „Isprăveşte cu ţipetele !“ — „Iar tu eşti un trădător ! Cu tine nu vreau să discut“. Se ridică brusc de la masă, înşfăcînd-o pe Nataşka. „De ce taci mereu, cînd sînt jignită ?“ Şi dusă a fost — o porni pe scară, prin ger, pentru totdeauna.

Coborî şi Dmitriev în goană, începu să facă salturi peste băltoacele acoperite cu gheaţă. Lena şi Nataşka săriră prosteşte în troleibuz, uşa se închise, iar el nu ştia încotro s-o ia, ce-o să mai urmeze. Nu era în stare de nimic. Cînd se năruia casa nu ştia încotro şi către cine s-o apuce. Nu, după acel februarie ea a mai fost pe la mama — n-a avut încotro, Ivan Vasilievici zăcea bolnav de congestie cerebrală, soacră-sa îl veghea zile şi nopţi, iar Dmitriev şi Lena aveau bilete pentru Nisipurile de aur şi puteau să le piardă — n-aveau cu cine s-o lase pe Nataşka. În Bulgaria s-au plimbat seara în pulovere şi s-au iubit cu

patimă. În timpul zilei camera se încingea, cu toate că trăgeau storurile, apa la duş era caldă. Şi niciodată nu se iubiră cu atîta patimă.

Dmitriev stătea în faţa casei şi se uita la singura fereastră luminată, cea de la bucătărie. Etajul şi aripa stîngă a clădirii erau întunecate. În această perioadă a anului nu locuia nimeni aici. Lora trebăluia la bucătărie, Dmitriev îi vedea capul aplecat deasupra mesei, părul negru cu fire cărunte strălucind sub becul electric, fruntea arsă de soare — cele cinci luni anual petrecute în Asia mijlocie făcuseră din ea aproape o mică uzbecă. Contemplînd-o din întunericul grădinii ca pe un ecran fosforescent, Lora i se părea o femeie străină — vedea tinereţea ei trecută, suferinţele care începuseră să o macine încă din anii petrecuţi prin corturi, vedea mîhnirea grea din inima ei năpădită acum de îngrijorare.

Ce-o fi făcînd acolo ? Calcă, parcă. Simţea că n-o să fie în stare să-i spună nimic. Cel puţin astăzi, acum. Ducă-se dracului totul ! N-are nevoie nimeni, nimănui nu-i arde de treaba asta, doar chinuri aduce şi o nouă suferinţă.

Pentru că nu e ceva mai de preţ decît un suflet apropiat.

În timp ce urca treptele cerdacului, inima i se zbătea cu putere. Lora tăia cu foarfecele pe masa din bucătărie nişte fîşii lungi dintr-un ziar. Felix intră aducînd o strachină cu pap. Dmitriev se apucă să le dea o mînă de ajutor. Mai întîi lipiră fereastra de la bucătărie, apoi trecură în camera din mijloc. Mama a adormit pe la şase, dar, cu siguranţă, o să se trezească repede. Cam pe la patru şi jumătate i s-a făcut rău, au început durerile. Lora s-a speriat foarte tare, a vrut să cheme urgenţa, dar mama a spus că n-are rost, trebuie chemat Isidor Markovici sau medicul de la spital. A luat papaverină şi durerea i-a trecut. Ce se întîmplă ? Mama e foarte deprimată. O agravare atît de subită ! Este pentru prima dată după ce a ieşit din spital. Zice că e absolut la fel ca în mai : o durere de aceeaşi intensitate şi în acelaşi loc.

Discutau cu voce scăzută.

— Te-am sunat pe la patru !

— Da, şi totul era normal. Iar după o oră...

Felix, fredonînd ceva, îndesa cu cuţitul de bucătărie un ciorap vechi de nailon în crăpătura dintre canaturi, Lora ungea cu pap fîşiile de ziar, pe care Dmitriev le aplica. Se aşezară apoi să bea ceai. Tot timpul trăgeau cu urechea la camera mamei. Ochii Lorei aveau o căutătură jalnică, răspundea la întîmplare, iar cînd Felix ieşi pentru un moment din cameră, şopti în grabă :

— Te rog ceva : îndată are să înceapă despre Kunia-Urghenci, spune-i că eşti categoric împotrivă... Că nu poţi...

Felix se întoarse cu un plic negru cu nişte fotografii. Tot fredonînd, începu să le arate. Erau fotografii în culori de la săpăturile din Kunia-Urghenci : hîrburi, cămile, bărbaţi bărboşi. Lora în pantaloni, cu pufoaică, Felix stînd pe vine alături de nişte bătrîni, şi ei stînd pe vine. Felix spuse că la sfîrşitul lui noiembrie trebuie să plece. Cel mai tîrziu — la începutul lui decembrie. Pînă

pe cincisprezece neapărat să fie acolo. Bine, bine, are să ajungă la timp, căuta Lora să-l liniștească. Îl lasă. Firește, e absolut necesar să plece, îl aș-teaptă optsprezece oameni. Strîngînd fotografiile și vîrîndu-le în plicul negru — degetele îi tremurau ușor — Felix spuse că, din păcate, și Lora trebuie să meargă. Pentru că cei optsprezece oameni și pe ea o așteaptă.

— Ne-am înțeles doar : mai întîi pleci tu...

— Cum îți închipui una ca asta ?

Ochelarii săltară pe nasul mare al lui Felix, el îi ridică puțin printr-o mișcare ciudată a obrajilor și a sprîncenelor.

— Și cum îți închipui tu toată treaba asta ?

— Dar e Vitea, după părerea mea, ca fiu bun...

— Ei bine, destul ! Vitea, Vitea. Și ce dacă e Vitea... Nu discutăm azi despre asta.

Felix ascunse plicul în buzunarul jachetei de molton, porni către ușa celeilalte camere, dar în ușă se opri.

— Și cînd ai de gînd să discutăm ? Trebuie să-i trimitem telegramă lui Mamedov.

Încă o dată Lora dădu din mîini a lehamite, de data asta mai energic, și Felix dispăru închizînd ușa în tăcere. Felix e tare bun, spunea Lora, o iubește pe mama, mama îl iubește, dar adesea e tare mărginit. Grozav de mărginit. Uneori Lora are chiar impresia că e ceva patologic. Sînt lucruri pe care îi este imposibil să i le explice, atunci e nevoită pur și simplu să-i spună categoric : uite așa și așa, fără discuții ! Și el se supune. Nu e în stare să se împotrivească. Dmitriev trebuie să-i spună răspicat că *nu poate* să rămînă

cu mama, și atunci el va înceta s-o mai sîcîie. De fapt, cum poate Dmitriev să rămînă ? Să o ia pe mama la el ? Să se mute pe strada Sindicatelor ? Lena nu va fi de acord nici cu una, nici cu alta. Pentru Felix e important, desigur, să plece la Kunia, la fel de important e și pentru ea, totul e adevărat, dar ce să-i faci ?

În camera Xeniei Feodorovna era încă liniște. Felix luă găleata de cărbuni și, după ce trecu prin verandă, coborî tropăind pe scări la magazie. Se auzea de acolo zgomotul lopeții cu care aduna cărbunii. Bineînțeles, ar putea încerca, spunea Dmitriev, să schimbe cele două camere pe un apartament de două camere — cîndva a căutat să o facă — astfel încît să locuiască împreună cu mama, dar e o întreagă poveste. Nu-i chiar atît de simplu. Cu toate că acum există asemenea posibilități.

Nu avea de gînd să vorbească despre asta, o spuse oarecum fără să vrea, fiindcă veni vorba. Lora îl privi un timp cu o ușoară uimire. Apoi îl întrebă :

— E ideea Lenei, cumva ?

— Nu, a mea. O idee mai veche a mea.

— Numai să nu-i comunici lui Felix această *idee a ta*, de acord ? spuse Lora. Pentru că o să se agațe de ea. Iar mama nu are în nici un caz nevoie de așa ceva. În starea în care se află să o mai supui la alte încercări... Știu de pe acum : la început totul va fi drăguț, distins, iar după aceea o să înceapă iritarea. Nu, ideea e îngrozitoare. Un coșmar. Brrr, numai cînd mă gîndesc ! — Lorei i se crispară umerii într-o expresie brus-

că de groază şi dezgust. — Nu, ce mai, rămîn cu mama, nu plec nicăieri, iar Felix are să se descurce într-un fel.

Felix se înapoie cu găleata de cărbuni. Se auzea cum scotoceşte cu mîinile prin găleată, cu grijă, să n-o trezească pe Xenia Feodorovna, scoţînd cărbunii bucată cu bucată şi cum aşează bucăţile pe foaia de tablă dinaintea sobei. Uşiţa de fontă lăsă să se audă un scrîşnet uşor. Lora schiţă un zîmbet, vrînd parcă să spună ceva, dar continuă să tacă.

— Ce este ? întrebă Dmitriev.

— Nu, nimic. M-a uimit adesea, între altele : de ce nu vă construiţi voi un apartament prin cooperaţie ? Nu e prea scump. Rudele v-ar ajuta. Doar îşi iubesc atît de mult nepoţica... Chipul ei zîmbea, dar în priviri i se citea răutate. Era vechiul chip al Lorei, aşa cum îl cunoştea de mulţi ani. În copilărie se încăierau de multe ori şi Lora, cînd se înfuria, era în stare să lovească cu ce-i venea la îndemînă : cu furculiţa, cu ceainicul.

— Ce tot vorbiţi acolo ? întrebă Felix din bucătărie. Simţise ceva în vocea Lorei.

— Ziceam, de ce Viktor şi Lena nu-şi construiesc un apartament prin cooperaţie ? Unul mic, de două camere. Nu ?

— Nu ne trebuie nici un fel de apartament, spuse Dmitriev cu glas înăbuşit. Nu ne trebuie, pricepi ? Mie, în orice caz, nu-mi trebuie. Mie, mie ! Nici un capăt de aţă nu-mi trebuie, absolut nici un capăt de aţă. Nimic altceva decît să-i

fie bine mamei noastre. Ea doar a dorit întotdeauna să locuiască laolaltă cu mine, o ştii foarte bine, şi dacă acum asta poate să o ajute...

Lora îşi acoperi faţa cu palmele. I se vedeau doar buzele : se frămîntau, se crispau. Dmitriev se gîndea cuprins de disperare : „Ce idiot ! De ce mai îndrug toate astea ? că doar, într-adevăr, nu-mi trebuie nimic..." Îi venea să se repeadă la soră-sa şi să o îmbrăţişeze. Dar continua să stea ţintuit pe scaun. Felix, care se oprise în uşă, privea cu un aer pierdut, cînd la soţie, cînd la fratele soţiei. Umbla ca stăpînul prin aceste camere — un bondoc străin în jachetă de molton cu buzunare aplicate, stăncuţă stranie în papuci de casă cu branţuri scîrţîitoare — prin camerele în care Dmitriev şi-a petrecut copilăria. Privea cu nedumerire la sora care plîngea, ca la ceva neorînduit în casă. Ca la uşiţa bufetului, deschisă cine ştie de ce. Dmitriev mormăi :

— Felix, dispari un minut !

Omul în jachetă de molton dispăru. Dmitriev se apropie de Lora şi începu să o bată cu stîngăcie pe umăr :

— Hai, linişteşte-te...

Ea clătina din cap, fără să-l ridice.

— Cum vreţi, cum vreţi... Dacă vrea — fie...

Exact după un minut se auzi dincolo de uşă glasul lui Felix : „E voie, prieteni ?"

Intră aducînd un fel de plic.

— Ia uite, azi a sosit un mesaj de la Aşirka Mamedov. Bietul om întreabă dacă să cumpere saci de dormit pentru noi. E în Ceardjou, la baza

Guber. Bani are, dar trebuie să-i răspundem fără întîrziere : să ia sau nu. Chiar telegrafic.

Fredona și scîrțîia din branțurile papucilor, stînd lîngă scaunul Lorei cu plicul în mînă. Din camera Xeniei Feodorovna se auzi zgomot. Dmitriev se repezi pe vîrfuri către ușă. Observă imediat că fața mamei era alta.

— Ei, vezi ce urît mă comport ? spuse cu voce slabă Xenia Feodorovna și încercă să se ridice puțin.

Cartea așezată deasupra plapumei alunecă pe podea. Dmitriev se aplecă : același *Doctor Faustus* cu semnul de carte după prima sută de pagini.

— Doar azi-dimineață am vorbit cu tine ! făcu Dmitriev cu un fel de reproș înverșunat, ca și cum tocmai faptul acesta era din cale-afară de important pentru starea mamei și pentru întreaga evoluție a bolii.

— Cum te mai simți, mamă ? întrebă Lora. Uite medicamentul. Și să-ți pui termometrul.

Pentru o clipă Xenia Feodorovna stătu pe pat în nemișcare, abandonîndu-se într-o concentrare lăuntrică, absentă la cele din jur, de parcă își ațintea asupră-și toate simțurile. Apoi zise :

— Acum mă simt ca și cum... — Întinse cu prudență mîna și luă ceșcuța cu apă oferită de Lora. Se înclină puțin înainte. Ca și cum nu s-ar fi petrecut nimic. Sau aproape nimic. Măi, măi, un fleac ! Prinse a zîmbi și-i făcu semn lui Dmitriev să se așeze pe scaun lîngă pat. Totuși, boala asta ulceroasă e ceva tare dezgustător. Sînt indignată, îmi vine să scriu un protest. Să cer condica de reclamații. Numai că ai cui ? Poate lui Dumnezeu ?

— Stai comod așa ? întrebă Lora. Trage-te mai aproape. Acum pune-ți termometrul, ți-aduc ceaiul îndată. Dă-mi termoforul.

Lora ieși. Dmitriev se așeză pe scaun.

— Așa, Vitea ! Bine că ai venit, spuse Xenia Feodorovna. Știi, Lora și cu mine am pus astăzi rămășag. Pe un baton de ciocolată. Vezi desenul tău, de cînd erai copil ? Uite acolo, pe pervaz. Lorocika l-a găsit, în dulapul cel verde. Eu sînt de părere că ai făcut desenul în vara lui treizeci și nouă sau în patruzeci, iar Lora susține că după război. Cînd locuia aici, ți-aduci aminte, ăsta, cum îl chema... ei ? Unul tare dezagreabil, cu nume oriental. Spune, că l-am uitat.

Dmitriev nu-și aducea aminte. Nu-și amintea nici desenul. Tot ce era în legătură cu arta lui îi dispăruse din memorie. Cum însă mama păstra cu drag aceste amintiri, spuse : da, prin treizeci și nouă sau prin patruzeci. După război nu mai erau garduri împletite, le arseseră. Xenia Feodorovna îl întrebă despre delegație și Dmitriev spuse că tocmai astăzi s-a hotărît, nu va mai pleca.

Xenia Feodorovna încetă să mai zîmbească.

— Nu din pricina bolii mele, sper ?

— Nu, pur și simplu au amînat-o. Ce amestec are boala ta aici ?

— Vitea, nu vreau să vă tulbur treburile, oricît de neînsemnate ar fi. Pentru că înainte de toate e munca. Altfel cum ? Toate bătrînele suferă de cîte ceva, asta le e profesia. Mai stăm

o vreme la pat, mai gemem, ne punem pe picioare, iar voi pierdeţi timp preţios, vă stricaţi rostul muncii. Nu, aşa nu e bine. Acum, de pildă... — coborî vocea — mă necăjeşte Lorocika. Minte cu neruşinare, zice că anul acesta nu e neapărat necesar să plece, Felix şi el mormăie nu ştiu ce, îmi răspunde în doi peri. Dar eu ştiu bine ce se petrece cu ei ! De ce procedează aşa. Oare sînt o bătrînă neputincioasă, care nu poate fi lăsată singură ? Nicidecum ! Sigur, mai pot surveni unele înrăutăţiri, ca astăzi, chiar şi dureri acute, admit, pentru că procesul evoluează încet, dar în principiu sînt pe cale de restabilire. O scot eu la capăt foarte bine şi singură. Are să treacă pe la mine mătuşa Paşa. Tu eşti aproape, există telefon — Doamne, ce, astea-s probleme ? În fine, e Marinka, e Valeria Kuzminicina, care cu plăcere... — Tăcu pentru că în cameră intrase Lora cu ceaiul.

— Nu te agita, mamă, spuse Lora. Lasă-l pe Vitea să vorbească, tu ascultă. De ce te agiţi atîta ?

— Mă revoltă unii oameni, unii care spun neadevăruri.

— Vai, vai ! Ca să vezi. Ia dă-ncoace termometrul... Lora luă termometrul. Temperatură normală. Ia seama, Vitea, să n-o necăjeşti pe mama. Că altfel te gonesc. Şi peste zece minute vino să cinăm.

Cum ieşi Lora, Xenia Feodorovna se porni din nou pe şuşotit, cum trebuie procedat ca bătrînii să-şi vadă de beteşuguri, fără să-i tulbure cu nimic pe copii. Ca de obicei, mama vorbea mai în

glumă, mai în serios. Încetul cu încetul, Dmitriev începu să se enerveze. Ce atîta vorbă despre asta ? Discuţii deşarte. Oricum, nu se poate schimba nimic. Apoi Dmitriev fu chemat la telefon. Lena îl întreba dacă vine acasă sau rămîne la Pavlinovo peste noapte. Era de-acum ora unsprezece. Îi răspunse că înnoptează aici. Lena îi porunci să transmită multe salutări Xeniei Feodorovna şi-l întrebă dacă a luat cheia. „Noapte bună", răspunse, şi puse telefonul în furcă.

Asta îl privea numai pe el. Numai el putea hotărî dacă să întrebe de cheie sau nu. Peste vreo jumătate de oră, înainte de culcare, găsi un moment potrivit, cînd Xenia Feodorovna era singură, şi-i spuse :

— Mai există o variantă : s-ar putea face un schimb, mutarea într-un apartament cu tine, atunci Lora o să fie independentă...

— Un schimb cu tine ?

— Nu, nu cu mine, cu cineva, aşa încît să stai cu mine.

— Ah, aşa ? Fireşte, înţeleg. Tare mult vroiam să stau cu tine şi cu Nataşka... Xenia Feodorovna făcu o pauză. Acum, însă — nu.

— De ce ?

— Nu ştiu. E mult de cînd nu mai am asemenea dorinţă.

El tăcu uluit.

Xenia Feodorovna îl privi cu calm, apoi închise ochii. Părea că doarme. Pe urmă rosti :

— Tu, Vitea, ai făcut deja schimbul. Schimbul s-a petrecut... — Iarăşi se aşternu tăcerea. Con-

tinuînd să țină ochii închiși, ea șopti ceva nedeslușit, fără noimă : — Asta a fost tare demult. Și se întîmplă mereu, în fiecare zi, așa că nu fi surprins, Vitea. Și nu te supăra. Uite așa, pe neobservate...

După ce mai stătu puțin, el se ridică și ieși în vîrful picioarelor.

Se culcă în camera în care stătuse cîndva cu Lena, în prima lor vară. În același loc ca odinioară atîrna pe perete covorul bătut în cuie de Lena. Dar frumoasele tapete verzi cu desene aplicate se decoloraseră vizibil, începuseră să pleșuvească. Cufundîndu-se în somn, lui Dmitriev îi apăru în minte vechiul lui desen în acuarelă : un colț de grădină, zăplazul, cerdacul vilei și cățelușa Nelda în cerdac. Cățelușa tare semăna cu o oaie. Cum de a uitat Lora că după război Nelda nu mai era ? După război el desena ca un nebun. Nu se despărțea de blocul de desen. Cel mai grozav îi ieșea din peniță, în tuș. Dacă n-ar fi căzut la examen și nu se năpustea de necaz la primul institut care s-a nimerit, indiferent care — de chimie, de petrol, de industrie alimentară... Gîndurile îl purtară apoi la Golîșmanovo. Îi apăru camera din baraca în care locuise anul trecut o lună și jumătate. Și iar se gîndi că Tania ar fi fost pentru el cea mai bună soție. Se trezi o dată în toiul nopții și auzi cum în încăperea de dincolo de perete Felix și Lora discutau cu jumătate de glas.

De dimineață, Dmitriev plecă devreme, cînd Xenia Feodorovna încă mai dormea. Îi dădu Lorei o sută de ruble. Lora spuse că au picat tocmai

bine. Luară în grabă micul dejun, apoi el alergă la troleibuz. Era un revărsat de zori întunecat. De pe pomii din grădină se prelingea ploaia nopții. În stație se aflau doi oameni, iar puțin mai departe un cîine ciobănesc. Greu de înțeles cui aparținea. Sosi un troleibuz gol, urcară toți și după ei, pe neașteptate, sări în troleibuz și dulăul. Era burtos, sări greoi și se așeză lîngă casa de bilete. Cei doi se traseră înapoi speriați, iar Dmitriev se opri nehotărît. Dulăul privea pe geam. Căuta ceva în troleibuz. Nimeni nu pricepea ce se petrece cu el și de ce se află în troleibuz. La stația imediat următoare, la care oamenii se împrăștiară de la ușă, Dmitriev coborî și-l chemă „Hai, hai“, iar cîinele sări jos cu docilitate și se așeză pe pămînt. Dmitriev reuși să facă un salt înapoi. Prin geamul troleibuzului ce pornise, văzu cîinele care îl privea.

Xenia Feodorovna îi dădu telefon lui Dmitriev peste două zile, la servici, și-i spuse că e de acord să se mute împreună, îl rugă, numai, să facă treaba asta cît se poate de repede. A început însă tărăgănarea. Ideea cu Markușevicii căzuse, bineînțeles, căzură apoi multe altele, după aceea apăru un ciclist, maestru al sportului, și totul se aranjă cu el pe la jumătatea lui aprilie. Xenia Feodorovna nu se mai simțea atît de rău. Ba și sărbătoriră instalarea în noua locuință, veniră rudele, lipseau doar Lora și Felix, nu se înapoiaseră de la Kunia lor, unde rămîneau pînă la arșița cea mare. Dar cu aceasta grijile nu luară sfîrșit : era necesară transcrierea ambelor conturi

personale pe numele lui Dmitriev, treabă care se dovedi a nu fi cu nimic mai ușoară decît schimbul. Inițial, comitetul executiv respinse declarația, care nu fusese bine întocmită, iar hîrtiile acelea insuficiente. Bătrînelul Spiridon Samoilovici, misit, care se tot lăuda că juristul de la comitetul raional pentru spațiul locativ îi e cunoscut, se dovedi a fi pur și simplu un mincinos. Juristul nici măcar nu-l salutase cînd s-au întîlnit față-n față. Ori juristul acela era piesa principală în chestiune, pentru că la ședință nu sînt chemați declaranții, iar hotărîrea se ia numai pe baza concluziilor juristului și a actelor prezentate. La sfîrșitul lui iulie starea Xeniei Feodorovna se înrăutăți brusc și o duseră la același spital, unde fusese internată cu aproape un an în urmă. Lena se zbătu în fel și chip să obțină reexaminarea cererii. De data aceasta juristul era într-un bună dispoziție și toate actele fură în regulă : a) actul care atestă gradul de rudenie, adică certificatul de naștere al lui Dmitriev ; b) copia ordinelor eliberate la timpul respectiv pentru dreptul de a ocupa spațiul locativ ; c) extrasele din cartea de imobil ; d) copiile conturilor financiare personale eliberate de contabilitatea J.E.K.-ului ; e) extrasele din procesul-verbal al Comisiei Sociale pentru Locuințe de pe lîngă J.E.K., prin care C.S.L.-ul solicita Comitetului executiv să aprobe cererea de unificare a conturilor personale. Ei bine, de astă dată hotărîrea era favorabilă. După moartea Xeniei Feodorovna, Dmitriev făcu o criză de hipertensiune și zăcu acasă

trei săptămîni, supus unui regim sever de ședere la pat.

Ce-i puteam eu spune lui Dmitriev, atunci cînd ne-am întîlnit la niște cunoștințe comune și mi-a povestit toate astea ? Arăta rău. Parcă dintr-o dată se ruinase, devenise cenușiu. Nu era încă bătrîn, dar arăta deja în vîrstă, cu obrajii căzuți, ca de unchiaș. Doar îl țin minte, de cînd era un băiețel, la vilele de la Pavlinovo. Era rotofei pe atunci. Noi îi ziceam „Vitea-Vîrtosu“. E cu trei ani mai tînăr decît mine și pe vremea aceea eram prieten mai mult cu Lora decît cu el. Vila din Pavlinovo a Dmitrievilor a fost dărîmată nu demult, ca și celelalte vile din jur, pe locul acela s-au construit stadionul „Burevestnik“ și hotelul pentru sportivi, iar Lora cu Felix al ei s-au mutat în Ziuzino, într-o clădire cu opt etaje.

UN LUNG BUN RĂMAS

PE VREMURI, cu vreo optsprezece ani în urmă, pe locul acesta creştea din belşug liliacul. Acolo unde se află acum magazinul cu firma „Carne", se vedea gărduţul galben, de lemn, al unei vile — dealtfel, totul în jur avea aspectul unei staţiuni de odihnă, pînă şi oamenii care locuiau aici parcă se socoteau veniţi în vilegiatură — iar pe deasupra lui se grămădeau tufele de liliac. Neputînd fi stăvilite de îngrăditură, se revărsau, bogate, în stradă. Era ca o izbucnire frenetică de flori şi de frunze. Oricît furau trecătorii, oricît jumuleau, rupeau şi trăgeau de crengi, liliacul îşi păstra rotunjimile feminine şi în fiecare primăvară stîrnea uimirea, cu florile şi parfumul lui, pe strada aceea prăfuită şi dosnică. Cînd înflorea şi părea acoperit tot de spumă, semăna cu un oraş. Un oraş vechi pe ţărmul mării, undeva în sud, cu străzile tăiate în stîncă, unde casele se grămădesc una deasupra alteia, un oraş cu mănăstiri, cu scări întortocheate de piatră, unde bătrînele, adăpostite la umbră, vînd sipeţele din scoici. Liliacul amintea un oraş vechi, la ceasul asfinţitului.

Asta a fost însă cîndva, demult. Acum pe locul unde creştea liliacul se înălţa o clădire cu şapte etaje, la parterul căreia s-a deschis magazinul cu firma „Carne". Atunci, pe vremea liliacului, locuitorii căsuţei aflate în spatele gardului galben, cu aspect provincial, plecau cu tramvaiul departe, tocmai la piaţa Vaganka, să cumpere carne. Acum le-ar fi foarte la îndemnă să cumpere carne, dar, din păcate, nu mai locuiesc aici.

La început, cînd au sosit la Saratov, lucrurile mergeau foarte prost : s-au instalat la un hotel de mîna a treia, era o căldură toridă, publicul nu venea la teatru, totul le ieşea pe dos, actorii se îmbolnăveau şi Serghei Leonidovici, care nu suporta căldura şi hotelurile proaste, s-a întors la Moscova, lăsîndu-l pe Smurnîi în locul său. Smurnîi venise de vreo doi ani în teatru şi chiar de la început — cum bine observase Lealea — „pusese ochii pe ea". Lealea însă l-a respins fără să şovăie, pentru că se zvonea că el unelteşte ceva împotriva lui Serghei Leonidovici, că vrea să-i ia locul, iar lucrul acesta i se părea Lealei de-a dreptul monstruos. Nu-i putea suferi pe oamenii lipsiţi de caracter. E drept că nu ştia precis pînă unde merge ticăloşia de care era în stare Smurnîi şi în ce fel uneltea el împotriva lui Serghei Leonidovici, dar se spunea că acesta ar fi purul adevăr şi Lealea dădu crezare zvonurilor datorită unui simţ al ei deosebit, în care se obişnuise să creadă. Smurnîi era un individ cam prea politicos, cu faţa albă, ochii codaţi şi obiceiul

provincial de a-şi arunca şuviţa de păr de pe frunte, printr-o mişcare mîndră a capului. Serghei Leonidovici avusese într-o zi ocazia să-l observe întîmplător şi le arătase, cu mult haz, cum străbate Smurnîi foaierul pustiu, cu pasul său rapid, energic, aproape în fugă, şi cum se opreşte brusc în faţa oglinzii, se priveşte pătrunzător şi, printr-o mişcare a capului, îşi aruncă părul spre spate. Gestul vădea atîta voluptate şi înfumurare, încît Serghei Leonidovici le mărturisise că a rămas de-a dreptul uluit. Serghei Leonidovici se pricepea formidabil să imite ; fără să scoată o vorbă, totul era limpede — portretul era gata schiţat.

Smurnîi nu uitase, fireşte, că a fost respins şi începuse să-i facă Lealei tot felul de mizerii, s-o persecute sau, cum se spune în teatru, s-o „ţină" în loc. Între timp, o urmărea cu atenţie, să vadă cum reacţionează. Pusese în scenă două spectacole, în perioada cît Serghei Leonidovici a fost bolnav, şi amîndouă căzuseră : unul rezistase, cu chiu, cu vai, o jumătate de stagiune, celălalt şi mai puţin, dar important era că pe Lealea n-o distribuise. Unul din roluri i s-ar fi potrivit fetei ca o mănuşă, era limpede pentru toată lumea din teatru, totuşi făcuse ce făcuse şi nu i l-a dat ei, ci a invitat o stagiară de la Institutul de teatru să-l interpreteze. Lucrurile erau cum nu se poate mai clare. Prietenele o sfătuiau pe Lealea : „De ce te încăpăţînezi ? Omul e jignit, fii şi tu drăguţă cu el, aşa, în glumă. Ce ai de pierdut ?" Dar pe Lealea parcă o bătuse cineva în cuie. Nu numai că nu putea accepta curtea lui, dar nici nu suporta ideea să stea alături de el la bufet.

Cînd războiul se apropia de sfîrşit şi Lealea n-avea decît optsprezece ani, în viaţa ei se mai petrecuse ceva asemănător.

Pe intrarea Putnikovo, la Allocika Şleifer acasă, se aduna o societate veselă — unii abia veniţi de pe front, alţii din spital sau din evacuare, de prin Kamîşlov sau Namangan. Viaţa prinse a se înfiripa din nou pentru Lealea : nădejdile, cîntecele, dorinţa tinerească de a trăi, de a se realiza, dragostea şi mila faţă de toţi care se întorseseră, plimbările lungi prin Moscova, cînd era condusă pînă acasă, intrările cufundate în beznă ale caselor — şi deodată apăruse un bărbat cărunt, de vreo treizeci de ani, cu ochii de culoare deschisă, limpezi ca cristalul : el nu cerea nimic şi nu chema pe nimeni, pentru că toţi veneau la el, fără să fie chemaţi. Spuse că are de gînd să înfiinţeze un studiou, „Arca albastră". Lealea dorea din tot sufletul să intre în acest studiou, pentru că luase o hotărîre fermă : fără teatru, pentru ea viaţa n-avea nici un sens. Ideea cu studioul căzuse, fireşte, dar de crezut au crezut multă vreme în ea.

Pe-atunci existau în preajma fetei doi bărbaţi : Iaşa şi Lazik ; îi părea rău de amîndoi, i se frîngea inima în două : Iaşa apăruse primul, în patruzeci şi trei, cînd ieşise din spital — toată familia lui pierise undeva pe lîngă Minsk, era cu doisprezece ani mai mare ca Lealea, un matematician de excepţie, dar nepriceput şi neajutorat ca un copil ; Lazik, în schimb, era poet, îşi pierduse un picior în luptele pentru apărarea Leningradului, compunea muzică uşoară — texte şi me-

lodii — şi cînta foarte frumos din gură, acompaniindu-se la ghitară.

Bărbatul cu părul cărunt tuns perie şi ochii străvezii era însă cu totul altceva : de el depindea viaţa Lealei. Cu el nu ştia cum să se poarte. Într-o sîmbătă, în apartamentul uriaş şi pustiu al Allocikăi (părinţii ei erau plecaţi cu misiuni importante în Germania învinsă), se adunaseră vreo douăzeci de tineri, şi deodată bărbatul acela o trăsese pe Lealea afară, pe scară, şi-i spusese pe un ton poruncitor că vor pleca imediat la el acasă, ca să-i dea cartea pe care i-o făgăduise mai demult. Lealea n-a fost în stare să scoată o vorbă şi a început să tremure. Tot drumul, cît au călătorit cu tramvaiul, o stăpînise un tremur imperceptibil şi strîngea din dinţi, ca să nu-i clănţăne. Nu, nu se temea de nimic, nu tremura de frică : era freamătul visului ei, „Arca albastră“ ! Pînă atunci el nu-i vorbise şi parcă nici n-o băgase în seamă. Nu fusese vorba niciodată de nici un fel de carte. De îndată ce au intrat în camera lui — nici nu apucaseră să aprindă lumina şi Lealea nu-şi scosese încă paltonul — el a prins-o de umeri, gata s-o trîntească, şi i-a căutat buzele brutal, ca un stăpîn ; de mînie, fata a simţit că i se întunecă înaintea ochilor şi a început să-l împingă, el nu-i dădea drumul, o trăgea undeva ; s-au luptat pe întuneric, pînă ce ea i-a ars un pumn drept în obraz, destul de tare pesemne, fiindcă el a scos un ţipăt de durere, iar ea a fugit afară.

Două zile n-a mai ieşit din cămăruţa ei de la mansardă, spunînd că e bolnavă ; în realitate

plîngea în hohote, pentru că viaţa ei s-a sfîrşit, pentru că visele nu se împlinesc şi nu poţi avea încredere în oameni ; abia a treia zi a ieşit din casă, a ajuns la staţia de metrou „Sokol“ şi şi-a cumpărat o îngheţată — era o plăcere gustată cîndva, înainte de război, acum abia începuseră s-o vîndă curent, deşi la un preţ destul de piperat, dar era un semn sigur că se vor desfiinţa cartelele, că vechea fericire e aproape şi cea nouă nu prea departe. Se simţi liniştită, cu inima împăcată, cum i se întîmpla întotdeauna pe neaşteptate, din pricina unor adevărate fleacuri. Nu-i mai părea rău că se spulberase visul cu „Arca albastră“, că lovise un bărbat mai în vîrstă ca ea şi că nu se va mai duce niciodată la Allocika Şleifer. Dar amintindu-şi şi meditînd la cele întîmplate, se vedea într-o lumină nouă. Aşadar, îşi spuse Lealea, lucrul cel mai înfricoşător şi imposibil de suportat este să depinzi de cineva. Cînd nu mai eşti liber, s-a terminat, te afli în impas, nu poţi sări peste obstacol. Atunci cînd călătorea cu tramvaiul, stăpînindu-şi din răsputeri tremurul, ea ştia *ce se va întîmpla* şi *pentru ce merge acolo*. Trebuia să hotărască. Şi tot acolo, în tramvai, înţelesese : nu este în stare. Făcuse destule greşeli în scurta ei viaţă, dar toate fuseseră greşeli datorate sentimentelor, nu greşeli din calcul. Pe bărbatul acela îl mai întîlnise, peste trei ani, întîmplător, la un prieten al lui Grişa, dar amîndoi se prefăcuseră că nu se cunosc.

Aidoma celuilalt, care avea ochii ca cristalul, Smurnîi plăcea multor femei, mai ales celor ti-

nere, întotdeauna în număr mai mare după un război îndelungat. Puterea lui Smurnîi în teatru creştea cu fiecare lună, cu atît mai mult, cu cît Serghei Leonidovici n-o ducea bine cu sănătatea şi lipsea cu săptămînile. Se ştia că Smurnîi divorţase de nevastă-sa, îi cedase un apartament mare, în modul cel mai elegant — îşi luase numai două schimburi de lenjerie şi maşina de scris (era un mister la ce-i folosea lui maşina de scris !) — că are vîrsta ideală, treizeci şi opt de ani, că locuieşte singur într-o cămăruţă modestă, lîngă Krasnîie Vorota. Era limpede însă pentru toţi că nu va duce lipsă de nimic şi va obţine tot ce-şi doreşte în viaţă. Lealea o scotea cu greu la capăt, jucînd roluri neînsemnate, şi totuşi nu se dădea bătută, de parcă o ţintuise cineva în cuie.

În scurt timp, Smurnîi încetă complet s-o mai vadă şi la Saratov, cînd rămăsese el mai-marele, o băgase în camera cea mai proastă, la parter, împreună cu machieuza.

La Saratov jucau piesa montată în primăvară de Serghei Leonidovici, în care Lealea avea un fleac de rol : două intrări în scenă, vreo douăzeci şi cinci de cuvinte cu totul. Spectacolul era anost, dar nu din vina lui Serghei Leonidovici, ci din vina piesei. Ceva îngrozitor de plicticos, legat de perdelele de protecţie. Fusese pusă în scenă pentru temă. Deşi lăudată în presă, publicul nu se prea înghesuia. Ziarele din Saratov comentau spectacolul cu zel îndoit, pentru că autorul — un dramaturg începător, Smoleanov, destul de puţin

cunoscut — era din Saratov, mai precis, în prezent locuia la Moscova, dar îşi petrecuse la Saratov copilăria şi tinereţea. Autorul sosise şi acum, în zilele turneului, în oraşul natal, unde locuiau bătrîna lui mamă şi fiica, o fetiţă bolnavă. Într-o luni, cînd teatrul avea „relache" — era o zi călduroasă de iulie — îi invită pe toţi actorii care jucau în piesă la el la cină.

Ziua începuse în mod neplăcut. Dimineaţa, Smurnîi o întîlnise pe Lealea în coridorul hotelului şi, fără s-o salute — fapt destul de ciudat pentru el, un bărbat atît de politicos — o poftise la el în cameră, să stea de vorbă.

— Cinci minute ! spusese el şi fluturase în mod stupid, prin faţa Lealei, palma cu degetele răsfirate.

În camera lui Smurnîi, cea mai bună din hotel şi denumită „de lux familial" — avea draperii din catifea pan, de culoare zmeurie, o măsuţă ovală, acoperită cu aceeaşi catifea, pe care se afla cana de apă, un alcov despărţit tot prin draperii zmeurii, în fundul căruia se zărea ceva alb — mirosea foarte urît a mucuri de ţigară şi a apă de colonie „Chypre" ; Lealea se aşeză lîngă măsuţa ovală, iar Smurnîi dispăru o clipă în alcov, de unde se întoarse ţinînd în mînă o hîrtie.

— Poftim, priveşte, a sosit ieri de la Moscova. Retransmisă de la forul nostru superior. A fost expediată acolo, iar ei ne-au trimis-o nouă.

Lealea văzu cîteva pagini scrise de mînă, cu cerneală, şi recunoscu, îngrozită, scrisul mamei sale.

Iată lucrul de care se temuse Lealea cel mai mult. Mama dorea să se facă dreptate. Doamne, de cîte ori îi spusese, o implorase în genunchi să nu cumva să se amestece, să nu scrie nici un fel de scrisori, de reclamații ! Ocupația preferată a mamei erau scrisorile. Cîndva îi scrisese directorului școlii pretinzînd ca scrisoarea să fie discutată la consiliul părinților, scrisese la secția raională de învățămînt, apoi, cînd Lealea nu reușise la examenul de admitere în Institutul de teatru, scrisese la minister. Și acasă, cînd se supăra pe cineva, relațiile erau restabilite tot prin mijlocirea scrisorilor. Adeseori, Lealea găsea pe masă, cînd se trezea, două, trei, patru, sau mai multe pagini, chiar și un caiet de școală întreg, cu rînduri compacte scrise mare, fără semne de punctuație : „Liudmila trebuie să știi că dacă ai luat un lucru care nu-ți aparține se cuvine să-l înapoiezi fără să aștepți să ți se ceară este nedelicat mi-ai luat pelerina neagră de blană..."

Înăbușindu-și un oftat, Lealea trase mai aproape foile scrise de mînă — recunoscuse pe loc registrul mare de contabilitate al tatălui său, din care fuseseră smulse — și începu să citească în fugă, sărind peste rînduri. N-avea răbdare să pătrundă sensul fiecărui cuvînt. „Vă scrie mama unei tinere actrițe... Încă la cercul de artă dramatică din școală, condus de artistul emerit... Este al șaselea an de cînd face parte din trupă... Oare tinerii noștri actori trebuie să... Pînă cînd bunul plac al regizorilor..."

— Ce-aș putea spune, Gherman Vladimirovici ! Lealea aruncă foile și-l privi deznădăjduită pe Smurnîi, care plana deasupra măsuței și o contempla de sus, cu un zîmbet încremenit pe buze. Mama mea a scris-o. Eu nu pot răspunde pentru ceea ce face ea, după cum prea bine vă dați seama. Este și bolnavă pe deasupra.

— Bolnavă ? N-aș zice, după scrisoare. Scrie foarte logic, acuzațiile sînt grave, deși lipsite de dovezi, cu alte cuvinte sînt calomnioase. Au fost scrise însă cu dibăcie și, printre rînduri, se pot citi unele lucruri. Bolnavii nu sînt în stare de așa ceva.

— Ce se poate citi printre rînduri ?

— Uite, aici ! Și împunse cu degetul. Un pasaj picant.

Lealea văzu o frază peste care sărise prima dată : ...nu i-a răspuns la avansuri, după care a urmat răzbunarea regizorului, în amîndouă spectacolele puse de el..." Of ! Pentru ce ? Doamne, la ce bun ? Acum Lealea nu-și mai putea ridica ochii spre Smurnîi și trăgea de timp, mișcînd buzele, făcîndu-se că nu izbutește să descifreze scrisul. Smurnîi așteptă răbdător, apoi o întrebă :

— Ei ? Aș vrea să știu...

— Ce pot eu să vă spun ?

Lealea îi aruncă o privire — el nu zîmbea, avea ochi severi-de plumb, buzele strînse.

— Cum adică, ce ? Aș vrea să știu : ce înseamnă această aiureală ? Ce fel de răzbunare ? Ce-s neroziile astea ?

— Nu știu, Gherman Vladimirovici, zău...

Și deodată pufni în rîs, nemaiputîndu-se stăpîni. Pentru că totul era o jalnică farsă. Doar

nu era cazul să-i amintească. Şi acest chip congestionat, învolburat de mînie. Mama făcuse o gafă, dar scrisese adevărul. El ştie prea bine că a scris adevărul, dar o ţintuieşte cu o privire grea şi pretinde — Doamne, oare ce pretinde ? — ca ea, Lealea, să se ruşineze de maică-sa, să moară de ruşine, şi această ruşine să fie un fel de plată pentru neplăcerile pe care le-a avut el primind scrisoarea transmisă de la forul superior. Acum e totuna. Aşadar, nu trebuie să se ruşineze pentru maică-sa. De ce să se ruşineze pentru că o femeie nefericită, care se frămîntă şi nu doarme nopţile din pricina insucceselor fiică-si, încearcă, pe măsura înţelegerii ei, să... Şi mai ales, da, mai ales că a scris adevărul ! De la primul pînă la ultimul rînd.

Şi, pe deplin liniştită, Lealea îi trînti lui Smurnîi totul în obraz : desigur, mama nu-i diplomată, a procedat prosteşte şi va primi o săpuneală zdravănă, dar pe undeva are dreptate. Cum aşa, dreptate ? La ce vă referiţi ? Păi, la cutare, şi la cutare. După cum prea bine ştiţi. Sînteţi îngrozitor de încrezută ! Nu am nimic de pierdut. Ba nu, draga mea, ai ce pierde. Nu mă speriaţi, Gherman Vladimirovici. Prezentatoare la Teatrul de estradă din Moscova sau spicheriţă la radio şi tot va fi mai bine decît aici, sub aripioara dumneavoastră ocrotitoare. Să nu-ţi închipui că te poţi aranja atît de uşor, mai ales dumneata, care n-ai studii de specialitate. Nici o grijă, şase sute cincizeci de ruble pot cîştiga oricînd, ba chiar mai mult. Foarte bine, planurile dumitale personale nu mă interesează, iar plăcinta

asta i-o vom trimite chiar azi lui Serghei Leonidovici, s-o înghită el. Forurile superioare cer un răspuns. Mie mi-e indiferent, procedaţi cum credeţi de cuviinţă. Deci, ne-am înţeles. La revedere. Rămîneţi sănătos. Ar trebui, Gherman Vladimirovici, să aerisiţi camera : e un aer stătut aici.

Lealea ieşi în fugă pe stradă, se învîrti prin scuar, stătu fără scop la o coadă, apoi se întoarse la hotel şi se culcă. Îi bătea nebuneşte inima, tot felul de cuvinte răutăcioase, drepte, care nu fuseseră rostite, îi veneau în minte. De ce joacă Miliutina, angajată la teatru de ieri, de-alaltăieri ? şi altele, cîte şi mai cîte. Ei, pe Jenka Miliutina s-o lăsăm în pace, vai de capul ei, are un copil din flori. Ce ticăloşie din partea lui : să-i spună că n-are studii ! E-a doua oară cînd o înţeapă cu asta. Poţi să ai diplomă şi să joci ca o cizmă ! Parcă nu-s destule exemple. Artist nu te faci, ci te naşti, cap pătrat ce eşti ! Pe ea au primit-o în trupa teatrului la rugămintea personală a lui Serghei Leonidovici, iar el se pricepe ceva mai bine decît un Smurnîi oarecare. Dar nu-i ăsta baiul. Nenorocirea e că se ruşinează de faptele maică-si. Ba nu — chiar de ea însăşi, e îngrozitor ! El asta a şi urmărit : s-o facă să moară de ruşine. Şi, zău, chiar ar dori-o. Să se întindă, pur şi simplu, să strîngă dinţii, să închidă ochii şi să stea nemişcată : *să moară de ruşine*. Să ardă, să se carbonizeze, să se pulverizeze. N-o să mai aibă trai în teatru, Serghei Leonidovici o s-o blesteme. Actorii vor rîde şi, cum spune Bob Mironovici, vor face „băşcălie“ aflînd povestea : o vor afla fără îndoială, Smur-

nîi o să aibă grijă de asta. Şi va fi nevoită să plece. Dar n-are unde şi nu poate. Dacă treburile lui Grişa ar merge puţin mai bine, ar mai risca ea... Dar acum, ce să facă? De unde să scoată şase sute cincizeci de ruble? Şi ca întotdeauna, după ce primea un bobîrnac — şi asemenea bobîrnace se adunaseră destule în viaţa ei, tot mai dureroase cu fiecare an — după jignirea suferită, după deznădejdea mută, după planurile înjghebate în grabă şi dezordonat în legătură cu felul în care trebuie să acţioneze, să protesteze, ajungea la starea cea mai jalnică şi insuportabilă: îndoiala. Dar dacă ei au dreptate? Poate că n-are talent? Şi toţi văd şi înţeleg acest lucru, lui Serghei Leonidovici îi este milă de ea în calitate de vechi prieten, dar Smurnîi n-are de ce s-o compătimească.

Copleşită de gîndurile acestea înspăimîntătoare, Lealea rămase multă vreme nemişcată, întinsă pe pat, în camera goală — colega ei era plecată undeva şi n-avea cui să-şi împărtăşească necazurile — pînă cînd cineva strigă pe coridor: „Telepniova, la telefon!", scoţînd-o din starea aceea de deprimantă încremenire. Era luni! Mama îi telefona în fiecare luni, cînd teatrul avea zi de „relache". Auzi perfect la capătul firului:

— Fetiţo! Ce mai faci? Ce noutăţi?

Telefonul se afla în vestibul, în jur forfotea lumea. Paşa Kornilovici şi Makeev trecură spre uşă cu o sacoşă, se duceau probabil la piaţă. Trecînd pe lîngă ea, Paşa o plesni peste fund — ce porc, o face întotdeauna! — şi Lealea, deşi era tulburată şi absorbită de convorbirea telefonică, acoperi receptorul şi strigă:

— Trage-mă de poală! Imediat!

Paşa se apropie ascultător şi o trase de fustă: să nu-i piară admiratorii! Bineînţeles, Lealea nu-i putea spune mamei tot ce avea pe suflet. O întreabă ce face tata şi află că este sănătos, se agită cu grădina, pînă acum însă nici o mişcare. Grişa este la el în Başilovka, l-a rugat zilele trecute să-i facă piaţa, e drept, cartofii au fost destul de proşti, mărunţi şi scumpi, acum se găsesc cartofi noi peste tot cu trei ruble şi jumătate, dar el n-a prea nimerit-o, s-a dus la piaţă de dimineaţă şi a plătit patru ruble — discuţia despre cartofi o cam nelinişti pe Lealea, căci ascundea o aluzie la obişnuita nemulţumire a soacrei faţă de ginere; Lealea o întrerupse cam enervată pe maică-sa, spunînd că n-o interesează preţul cartofilor, ci mai curînd ceva despre treburile lui Grişa: a primit vreun răspuns de la studioul cinematografic? De parcă numai asta ar fi aşteptat, mama spuse pe un ton de plîngăreaţă agresivitate:

— Ştii prea bine, Grişa al tău nu ne povesteşte niciodată nimic despre treburile lui!

Altădată Lealea s-ar fi făcut că n-aude, ar fi considerat această frază ca ceva normal, dar acum, cînd abia se stăpînea să n-o ia la rost pe maică-sa, nu putu să tacă şi răspunse cu reproş:

— Dar te puteai interesa şi tu! Ştii ce important e pentru noi.

— Nu-mi place să mă amestec în treburile altora!

— Ba nu, îți place ! explodă Lealea. Îți place, îți place !

Și nu se mai putu stăpîni, își vărsă tot năduful : te-am rugat de o sută de ori *să nu faci asta*, te-am implorat, ți-am explicat și iată *asta* a ajuns aici, ce femeie încăpățînată și rea trebuie să fii, acum e scandal mare, bine, lasă, ce să mai vorbim, n-ajută la nimic, dar totul a ieșit cît se poate de rău. Neînțelegînd, mama se agita la celălalt capăt al firului :

— Ce ? Cum ? Vorbește mai clar !

— Mă refer la *poeziile* tale !

— Ce poezii ?

— Pe care-ți place să le *compui* și să le trimiți la tot felul de redacții !

— Doamne, păi... cînd a fost asta ? Acum patru luni ?

Era inutil să discute, Lealea spuse cu glas stins : „Bine, mamă, la revedere“ și trînti cu zgomot receptorul.

Bătrîna actriță Almazova, care tocmai se ducea să ia apă fiartă pentru ceai, își făcu de lucru în vestibul, cu urechile ciulite, și cînd Lealea trînti receptorul, în privirea ei arzînd de curiozitate parcă străfulgeră ceva. Fie că Almazova trăsese cu urechea și ghicise despre ce era vorba, fie că Smurnîi lansase un zvon, dar seara, în casa dramaturgului, una din actrițe îi șopti Lealei, tulburată :

— E-adevărat ce se spune, că ai fi scris o reclamație împotriva alor noștri ?

Lealea era atît de prost dispusă, că n-avea nici un chef să meargă la masa oferită de drama-

turg. Nu era hotărîtă deloc, dar și perspectiva de a-și petrece seara singură în cameră n-o atrăgea. Puteai să mori de plictiseală. Și-apoi, era o ocazie să mănînce bine. Poate și să bea un păhărel de vin, să se mai înveselească. Totuși îi venea greu să stea în încăperea mare, unde se-nghesuiau cu toții în jurul mesei, umăr lîngă umăr, cu Smurnîi în frunte — vedea în față chipul lui încrezut, îi observa mișcarea prin care-și arunca părul, ochii care priveau furiș și asculta toasturile stupide, glumele, înțepăturile. O revolta și faptul că actorii — mai ales Pașka Kornilovici și Makeev, indivizi mai din topor, dar și Smurnîi, acesta ceva mai abil — își băteau joc de bietul autor, glumeau pe ascuns pe seama lui ; acesta nu pricepea sau pricepea ceva, dar nu chiar tot, încerca să le răspundă tot în glumă, destul de jalnic, bătrîna lui mamă se speria, se văita sau le mulțumea din inimă, musafirii făceau haz. Toate glumele se învîrteau în jurul bucatelor servite la masă.

— Pașa, ce zici, parcă varza din piroști are un ușor iz ? Nu ți se pare ?

— Nu mi se pare, înălțimea voastră. Dacă-mi permiteți să vă spun însă, ciupercile într-adevăr parcă nu erau prea...

— Cum, nu erau ? De ce-ai tăcut ? Și eu care am înfulecat două farfurii !

— Ciuperca nu face casă bună cu stomacul, înălțimea voastră... Autopsia o va dovedi...

Cam în stilul acesta se desfășura jocul, actorii se distrau, rîdeau pînă la lacrimi, beau, mestecau,

sorbeau, din cînd în cînd cineva sărea în sus de pe scaun și proclama în gura mare :

— Dragă Nikolai Demianovici ! Vă mulțumim pentru fiecare rînd pe care l-ați scris ! Vă mulțumim pentru că existați !

Ceilalți aplaudau, strigau „ura". Nefericitul de Smoleanov, cu fața pămîntie de emoție — așa arătase și la premieră, în primăvară — nu știa ce să facă : să mulțumească sau să răspundă printr-o glumă ; se mărginea să zîmbească și să dea mutește din cap.

— Nikolai Demianovici ! strigă Makeev. Ne-ați amețit de tot cu vorba ! N-ați lăsat pe nimeni să deschidă gura !

Și pune-te iar pe rîs, în timp ce Smoleanov se mărginea să dea din cap, zîmbind.

Lealea nu se simțea în apele ei. *Bășcălia* nu-i era pe plac. Ei și ce dacă piesa e slăbuță, și nu e Shakespeare ? Omul pare cumsecade. I-a poftit cu inima deschisă, a cheltuit la bănet — vreo trei miare, cu siguranță. Și au venit cu toți, n-a refuzat nimeni invitația, a venit și Smurnîi, deși Lealea l-a auzit, cu urechile ei, cum îl bîrfea pe Smoleanov în cabinetul directorului, spunînd că piesa lui este „dramaturgie reptiliană" — Lealea nu cunoștea asemenea cuvînt, după aceea încercase chiar să se informeze. Era și Bob Mironovici aici, înfruptîndu-se din plăcintele cu carne și bînd votcuță, el care se arătase, la consiliul artistic, categoric împotriva piesei lui Smoleanov, se contrazisese cu directorul, încercase să-l convingă pe Serghei Leonidovici să renunțe. Toți, toți erau aici, critici ascunși, batjocoritori, dispre-

țuitori, toți dăduseră buzna la pomană, niște actorași nenorociți. Le dădea inima ghes să se înfigă la băuturică și la mîncărică. Of, Doamne, ți se face și silă să-i privești, sînt jalnici și totodată caraghioși, sărmanii : ca niște copii ! Se joacă, trag la măsea, fac haz din orice fleac, dar și jignesc, sînt cruzi, tot ca niște copii. Cînd se ridică jalnicul actoraș Ivan Vasilievici Eroșkin și începu și el, ca să nu se lase mai prejos : „Dragă maestre, vă rog să-mi permiteți să ridic cupa aceasta în semn că aș dori să ne bucurați încă de multe, multe ori cu minunatele dumneavoastră... (pauză) piroști cu varză ! — și urmară strigăte de „ura", „bravo", Lealea n-a mai fost în stare să îndure aerul hăituit al autorului și a ieșit în camera de-alături. Se apucă s-o ajute pe Evdokia Nilovna, mama lui Smoleanov, să servească ceaiul.

Bătrîna cădea din picioare de oboseală. De cum o văzuse, Lealea se simțise atrasă de ea — semăna cu bunica, era la fel de agitată, se învîrtea de colo-colo, fără rost. Bunica murise acum doi ani, la Izmailov, unde locuise în casa veche, bătrînească.

— Nu le mai dați plăcinte ! îi șopti Lealea. Prăjiturelele sînt prea de-ajuns !

— Să nu mai dau ? se sperie bătrîna.

— Mai lăsați-i încolo ! Le-ajunge.

Îi părea rău de munca Evdokiei Nilovna : două platouri cu pilaf și un castron uriaș cu piroști fuseseră golite într-o jumătate de oră. Apoi Lealea urcă pe o scară scîrțîitoare pînă la odăița de la mansardă — bătrîna o duse să facă cunoștință

cu fetița bolnavă. Lealea se miră din nou : acasă, la Moscova, are și ea o cămăruță ca asta, la mansardă, unde și-a petrecut toată copilăria, tinerețea și unde acum stă cu Grișa. Fetița avea treisprezece ani, era grăsană, bine dezvoltată, cu pieptul format, ca al unei adolescente, dar fața ei n-avea nici o expresie, privirea era tîmpă, de oiță. Se vedea că bunica o iubește mult pe Galocika : începu să-i vorbească încet, cu duioșie, îi îndreptă ciorapii căzuți, îi închise bareta de la pantof și, cînd socoti că totul e în ordine, îi dădu pe farfurie o bucată de plăcintă și o ceașcă cu ceai. Galocika ședea într-un leagăn și, legănîndu-se, se juca cu o minge prinsă de un elastic, lovind ritmic podeaua. Galocika împinse ceașca cu mîna, în semn că nu voia ceai, dar mîncă plăcinta fără să lase mingea din mînă și continuînd s-o lovească de podea.

— Și eu care mă tot gîndeam : cine ciocăne sus ? spuse Lealea.

— Cioc-boc, făcu blînd bătrîna. Asta-i Galocika noastră, cioc-boc, cioc-boc... Și-i șopti Lealei la ureche : Toată ziulica bocăne așa. Mare nenorocire pe capul nostru, mare...

Jos, în camera de oaspeți, se porniră să cînte. Cineva începu să danseze, tropăiau, mutau cu zgomot mobila din loc. Lealea simți deodată dorința arzătoare să fie acasă, să-l vadă pe tata, pe Grișa ! Să iasă în grădină. Își aminti cum acasă uneori se cînta și se dansa la fel. Cînd se adunau rudele, unchiul Kolea, mătușa Jenia cu copiii, unchiul Mișa, ba mai veneau și neamurile tatii de prin părțile Uralului, se puneau pe cîntat, iar Lealea, dacă se plictisea, o ștergea sus la ea și citea, în timp ce jos era larmă și joc. Fetița bocănea cu mingea, fără să se uite la Lealea, de parcă nici nu-i remarcase prezența. Bătrîna își vărsa în șoaptă amarul : Galocika este făcută cu prima nevastă a lui Nikolai Demianovici, care s-a prăpădit, că mult s-a mai necăjit din cauza fetiței, iar actuala soție, Marta, femeie tare ambițioasă, nu vrea să știe de Galocika și nici de ea, de Evdokia Nilovna, nu vrea s-o vadă, nu vine niciodată pe-aici, nu-i scrie și nici lui Nikolai Demianovici nu-i dă voie să vină. Trimite bani, adicătelea, și nimic mai mult. Și ce bani ? La drept vorbind, o pensie mică : patru sute de ruble. Numai cînd se ceartă între ei, atunci vine el aici, la un an o dată. Mamă, zice, e o femeie foarte rea, o muiere smucită, dar eu, zice, o iubesc și ea mi-e de ajutor în munca mea.

Lealea o asculta pe bătrînă, întristîndu-se și compătimind-o, se uita la chipul nătîng al fetiței și se gîndea : „Toți au necazuri. Și el care e dramaturg, cu perspective..." Gîndul că toți au necazuri, ba chiar mai mari, făcea ca neplăcerile ei să-i pară mai ușoare, să se destrame.

Peste o oră, oaspeții se pregătiră de plecare, directorul telefonă după autobuz, pe Ivan Vasilievici Eroșkin l-au tras, sărmanul, tîrîș, ținut pe sub brațe, nu s-a lăsat pînă n-a făcut-o lată ; la miezul nopții au plecat cu toții, numai Lealea a rămas să spele vasele, căci o prinsese milă de biata bătrînă. Șoferul i-a făgăduit că se întoarce s-o ia peste vreo treizeci de minute. Nu se știe de ce, n-a mai venit. Smoleanov umbla prin casă

îmbrăcat cu pantalonii de pijama, în maiou şi, fredonînd, împingea mobilele la locul lor ; căra vasele murdare la bucătărie şi se apropia întruna de bufet, să mai tragă cîte-o duşcă. Lealea credea că acuşi o să cadă din picioare. Dar dramturgul se ţinea bine, o privea cu ochii săi blînzi albaştri, prin ochelarii cu ramă rotundă, şi zîmbea ca un ospătar. Era limpede : se bucura că musafirii au plecat şi totul a luat sfîrşit.

Lealea continua să spere că el o să se prăbuşească pe divan şi o să înceapă să sforăie, cum se cuvine să facă orice om beat, cum se întîmpla întotdeauna cu tata, cu unchiul Mişa, cu unchiul Kolea, ba chiar cu Grişa care se pornea să sforăie brusc, stînd la masă, cu musafirii — dar dramaturgul era, se pare, mult mai rezistent. Avea un spate lat, de atlet, iar pe mîna stîngă, mai sus de cot, un tatuaj reprezentînd o sirenă cu coadă şi de jur împrejur două nume. Văzînd sirena, Lealea nu se simţi în apele ei — se gîndi că aici, în toiul nopţii, într-o casă unde nu se află decît o bătrînă şi o fetiţă bolnavă, dramaturgul nu mai este dramaturg, ci un bărbat zdravăn, care, beat fiind, poate să-şi dea în petic. Smoleanov însă nu părea că are asemenea gînduri, nici nu realiza că în casa lui rămîne să înnopteze o femeie tînără — unde era să plece la ora unu din noapte ? Deodată îi luă mîna, i-o atinse cu buzele umede — aşa făcuse şi atunci, pe scenă, la premieră — şi mormăi neclar, cu glas plîngăreţ :

— Iartă-mă, draga mea... Nu te supăra pe mine, vrei ?

— Nu mă supăr deloc, Nikolai Demianovici, spuse Lealea, în timp ce-şi trăgea încet mîna, pentru mai multă siguranţă.

— Sînt un om mic, neînsemnat, îmi ştiu lungul nasului, dondănea Smoleanov, nu-s nici un fel de... Ce sînt eu, la naiba ? Da' şi ei sînt oameni de nimic... Te-aş ruga numai să nu te superi, bine ? Draga mea, scumpo...

Şi iar dădea să-i pupe mîna.

Lealea se alarmă şi strigă tare :

— Evdokia Nilovna !

El se rezemă de masă, izbucni în plîns, îşi scoase ochelarii şi începu să-şi şteargă lacrimile cu palma.

Lealea se culcă pe divan, neavînd unde să se retragă, şi se înveli cu pardesiul. Nu putea însă să adoarmă, era neliniştită şi, într-un fel, îngrozitor de jenată. Se simţea chiar vinovată : pentru Paşa, pentru toţi nătărăii aceia. De ce să jignească omul ? Un bărbat voinic, cu umerii şi pieptul lat, tînăr încă, deşi cam chel — să-l vezi plîngînd, să-l vezi nefericit. Probabil că este bogat. Bogăţia nu aduce însă fericirea, mai e nevoie de ceva, mai important. Acest gînd trezi în ea o bucurie nelămurită şi un sentiment de superioritate : i se părea că ea are acel *ceva* tainic, necesar fericirii. N-ar fi putut să lămurească precis ce era, dar ştia cu siguranţă că ea îl are. Pentru că, atunci cînd alţii erau nefericiţi, ea simţea nevoia să-i compătimească şi să-i mîngîie, să împartă ceva cu ei, prin urmare, avea ce împărţi. Uneori se gîndea că lipsa unui copil ar

putea fi cauza acestei dorințe. Dar, analizîndu-se mai adînc, înțelegea că existența copiilor nu i-ar fi știrbit intenția de-a împărți din acel ceva necesar fericirii, deoarece proprii ei copii ar fi fost una cu ea însăși.

Tot mai neliniștită, Lealea îl întrebă pe Smoleanov dacă n-ar vrea o cafea tare. Bărbatul se învoi, Lealea se duse la bucătărie, făcu două cafele și le aduse. După ce băură cafeaua — se făcuse deja două și jumătate — somnul le pieri de tot. Smoleanov se trezi din beție, începu să se plîngă de viața pe care o duce, de felul cum lucrează : n-are prieteni, oamenii se arată neîncrezători, nu este fericit în viața de familie. Venise la Moscova doar de patru ani, pînă atunci lucrase în provincie, în timpul războiului — la un ziar de front, iar mai-nainte, prin anii treizeci, făcuse parte dintr-o expediție polară, petrecuse o iarnă pe Dickson, făcuse parte din unitățile de grăniceri, din miliția judiciară, activase în organizațiile de cultură fizică și sport, de fapt era boxer. Împușcase odinioară, cu mîna lui, un bandit, în gara Kalaci. Asta-i a treia piesă, două se joacă în provincie, simte lipsa studiilor, n-are pe cine să se bizuie, trebuie să se zbată singur muncind pe rupte ; în iarnă, cînd se lupta să scoată piesa *Zări împădurite*, i-a fost cum nu se poate mai greu. Au vrut să-l desființeze, totul era pregătit, dar nu le-a mers. Acum știe ce oameni ticăloși există pe lume. Și în teatrul ei drag, da, chiar așa. Spuse rîzînd : vă e silă de piroștile cu varză ? Nu-i nimic, drăguților, o să mă implorați, în genunchi : nene, dă-ne piroști cu

varză ! Lealea îl asculta cu un interes avid și se mira : povestea noastră seamănă, seamănă leit. Și lui îi dau peste nas cu studiile, profită de ocazie. Își închipuia cum se reped cu toții să-l doboare pe omul acesta vînjos, voinic, iar el se apără cu pumnii, boxînd.

Începuse să se lumineze, se auziră cocoșii cîntînd. Smoleanov și Lealea ieșiră în grădină, coborîră pînă la malul abrupt al Volgăi, pe o cărăruie ce șerpuia printre hățișuri — mirosea năbușitor a urzici — pe lîngă un vechi cimitir cu crucile aplecate care-ncotro, și se așezară pe o buturugă.

— Toată tinerețea buturuga asta mi-a fost prieten nedespărțit, spuse Smoleanov. Și cum de n-au ars-o în timpul războiului ? Bărbații lipseau...

Lealea se zgribuli de frig, el o cuprinse pe după umeri. Fluviul era acoperit tot de zdrențe albe, doar lîngă mal se vedea apa întunecată, mogîldeața neagră a unui șlep și încă ceva mai închis la culoare pe țărm, poate niște bărci. Acolo, în mijlocul spațiului întunecat, pe nisip, ardea un foc. Smoleanov spuse că pe locul acela s-au pripășit niște haimanale, că e primejdios să treci pe-acolo. Dacă ai coborî acum — n-ar sta la gînduri să bage cuțitul în tine, pentru o nimica toată. Îi vorbi din amintirile lui despre haimanale, bandiți. Lealea asculta cu interes, nu-i era deloc frică, ci numai frig. Pe drumul de întoarcere el o ținea tot așa, pe după umeri, deodată se opri și o strînse cam stîngaci, ca s-o încălzească mai bine ; au rămas un timp pe loc, îmbrățișați. E drept că era tare frig, n-ai fi zis că ziua e o căldură așa de mare. Smoleanov o în-

călzea mişcîndu-şi palma pe tot trupul ei, în timp ce vorbea întruna, cu glasul lui gros, sau fredona ceva ; o mîngîia fără grabă şi cu putere, tot mai apăsat, şi cu cît se prelungea această mîngîiere, făcînd-o să-i simtă puterea, cu atît Lealea îl compătimea mai mult.

Ajunşi acasă, băură puţină votcă, să se încălzească, urcară la etaj şi se furişară într-o cămăruţă unde era întuneric, storurile trase şi mirosea a locuinţă neaerisită de burlac. Vorbeau în şoaptă, ca să n-o trezească pe fetiţă care dormea de cealaltă parte a peretelui.

Bărbatul mormăia ceva, jignit, destul de confuz, ameninţa pe cineva, iar Lealea nu putea scăpa de sentimentul acela de ruşine pentru amărîţii de actori ; i se părea că trebuie neapărat să se justifice, să-l consoleze, deoarece ei l-au jignit fără vreun motiv, doar pentru că se purtase frumos. Îl consola din tot sufletul, aşa cum se pricepea s-o facă. Nu trebuie să fii supărat pe ei, sînt oameni naivi şi buni, foarte buni la suflet, nişte colegi minunaţi, şi-ar da şi cămaşa de pe ei, dar uneori vorbesc aiurea, prostii, aşa, ca să nu tacă, dă-i încolo, ea îi iartă întotdeauna, pentru că, dacă stai să te gîndeşti, ce viaţă duc ei ? Încearcă să trăieşti cu şapte sute de ruble pe lună. Ivan Vasilievici Eroşkin ţine o familie de cinci persoane. Ca să rezişti, trebuie să porţi în suflet o dragoste, cea mai nemărginită, cea mai lipsită de interes. Ea, Lealea, are duşmani care îi fac mizerii, încearcă s-o „ţină" în loc, dar tot nu sînt în stare să-i umbrească bucuria — pentru această bucurie, poate chiar fericire, fie şi de-o

clipă, trebuie să îndure tot, să ierte, pentru că... Altfel, pentru ce ? Smoleanov, împăcat, se arătă de acord : „Da, aşa e, vă înţeleg..."

În felul acesta şi-a consumat Lealea ultima ei dovadă de bunătate şi ultimul simţămînt de compătimire. Dimineaţa tîrziu, deschizînd cu greu ochii şi fără să înţeleagă încă nimic, auzi un ciocănit ritmic. Apoi îşi aminti brusc că este fetiţa bolnavă care se joacă cu mingea, în camera de alături.

Cam la o lună şi jumătate după aceea, întorcîndu-se la Moscova din vacanţa petrecută în Crimeea, în continuarea turneului, aproape în prima zi Lealea se întîlni cu Smoleanov. Acesta îi spuse că lucrează la o nouă piesă. Îi adusese lui Serghei Leonidovici primul act şi se pare că acesta era mulţumit.

Lealea ştia că întotdeauna arată bine cînd se întoarce de la mare. De fapt toţi oamenii arată bine cînd se întorc de-acolo, la ea însă schimbarea e cu totul deosebită. Cum afirmă buna ei prietenă Maşa, este *revoltător* de frumoasă, pentru că stă fără teamă la soare, pînă devine tuciurie, părul blond i se decolorează ca paiul, pe faţa bronzată ochii albaştri strălucesc mai tare, pentru că se scaldă fără să obosească, înoată departe în larg, la rînd cu cei mai buni înotători, iar seara joacă volei, tenis, poate cam fără stil, dar cu multă pasiune, ca să fie tot timpul în mişcare, să sară, să rîdă, să cadă frîntă de oboseală. Nu era amatoare de nici un fel de aventuri în vacanţă, le socotea trecătoare şi fără de

rost. Dar și cînd se întorcea acasă, era plină de forțe și de dor după despărțirea de bărbatul ei, de prietene, de teatru și chiar de ulicioara lor care se furișa pe lîngă biserică, pe lîngă magazinul de legume... Smoleanov o cercetă pe Lealea zîmbind, și privirea lui exprima admirația sinceră a bărbatului, admirație care-i făcea plăcerea Lealei, deoarece asta însemna că totul este *în ordine* și ea arată *așa cum trebuie*. În asemenea clipe de tainic triumf pentru propria sa persoană, Lealei i se schimba pînă și vocea. Dînd mîna cu Smoleanov, l-a salutat cu vocea aceea schimbată, și s-a auzit singură pronunțînd cîntat și nazal :

— Nikolai Demianovici, chiar așa, ne bucurați cu ceva nou ? Ce bine-mi pare, grozav de bine !

În același timp se gîndi că într-o noapte îl compătimise din tot sufletul pe omul acesta cu chip posac — doamne, pentru ce oare ? Fața lui Smoleanov parcă era din aluat crud, insuficient copt.

El mormăi ceva în felul lui, cam neclar, îi strînse mîna. Lealea spuse fără efort : „Nikolai Demianovici, ne mai vedem noi ! La revedere !" și o zbughi. Se opri o clipă și mai adăugă privind în urmă :

— Sînt foarte bucuroasă că ați venit din nou la teatru !

Trecură însă cîteva zile și tot ce cîștigase în Crimeea se făcu nevăzut, sau poate că se nărui peste ea Moscova cu frigul, ploaia, graba veșnică, boala tatii, nervii lui Serghei Leonidovici, emoțiile pricinuite de noua piesă în pregătire și

alergătura prin magazine în căutarea unor pantofi cu talpă de cauciuc pentru vremea umedă.

În noua piesă Lealea s-a ales, ca de obicei, cu un bobîrnac. Smoleanov a adus însă în decembrie piesa *Ignat Timofeevici*, a început să treacă mai des pe la teatru, ba pentru citirea textului, ba ca să participe la discutii, la modificări, la distribuirea rolurilor. La început Lealei nu i s-a dat nimic, apoi i-au dat un rol mic, de formă, apoi — un rol bun, unul din rolurile feminine principale. Lealea nu ceruse absolut nimic. Smoleanov a înțeles singur și a stat de vorbă cu Serghei Leonidovici. La consiliul artistic, Smurnîi s-a opus, dar Nikolai Demianovici a spus categoric : „Asta e !" și Smurnîi n-a mai scos un cuvînt.

Deși rolul Evdokiei, soția lui Ignat Timofeevici, directoarea unei școli sătești de șapte clase, nu era cine știe ce — cam prea îngroșat : gelozie, suferință, discuții moralizatoare — Lealea nădăjduia să-i uimească pe toți, să-și arate arta, să facă „din coadă de cîine sită de mătase", cum spunea Serghei Leonidovici. Se apucă de lucru cu dăruire. Căuta să descopere în rolul său asemenea subtilități, atîta profunzime, încît autorul se minuna cu toată sinceritatea :

— Ei, poftim ! Și eu care nici nu mă gîndisem la asta...

Totuși, orice-ar fi spus despre Smoleanov tot felul de deștepți de-alde Bob Mironovici, Niki Gherasimov sau chiar Grișa al ei, unii din snobism, alții din invidie pentru succesele lui, ce să ne mai ascundem după deget — numele lui Smoleanov era pomenit tot mai des în ziare, tot mai

lăudat, piesa cu „împăduririle" se juca în vreo patruzeci de teatre — acest provincial avea ceva simpatic, ceva temeinic, o pricepere de a te supune voinţei sale fără grabă, dar cu autoritate, de a ajunge, cu pas lent, de urs, la esenţă, la ţel. Smoleanov venea acum zilnic pe la teatru, să asiste la repetiţii. Uneori, după repetiţie, pierzîndu-se pe nesimţite de ceilalţi, el şi Lealea se duceau la restaurant — de obicei la hotel „Moskva", la etajul al nouălea, unde cunoşteau un şef de sală — iar de acolo în apartamentul gol al unui prieten al lui Smoleanov, care plecase în China şi-i lăsase cheile. O dată, într-un magazin de încălţăminte de la periferie, unde un cunoscut al lui Smoleanov era responsabil, au cumpărat pantofi cu talpă de cauciuc (Lealea căutase zadarnic toată toamna, iar acum n-apucase decît să arunce o vorbă şi — poftim !). Era de mirare cum un om care nu locuia de prea multă vreme la Moscova ştia să se descurce atît de bine şi avea cunoştinţe peste tot. Şi nu era foarte sociabil, ba chiar cam ursuz din fire, nu era genul de om şmecher. Prin urmare, avea un talent deosebit. Există oameni din ăştia : totul le izbuteşte fără multă zarvă, treburile le merg din plin, banii curg, femeile se topesc după ei, proastele. Talent ! Şi încă talentul cel mai de preţ : să-ţi aranjezi viaţa, aşa cum îţi aranjezi mobila în cameră. De-ar fi avut şi Grişa măcar un pic din talentul ăsta. Şi ceea ce la Saratov fusese o întîmplare, un capriciu născut din compătimire, o himeră la ora cînd se îngînă ziua cu noaptea — a fost aievea, sau nici măcar n-a fost — devenise acum, la sfîrşitul iernii, un lucru obişnuit şi simplu, fără de care viaţa nici nu era de conceput. În martie, cînd premiera bătea la uşă, Lealea observă că Smurnîi începuse să-i zîmbească şi s-o salute respectuos primul, încă de departe.

...Şi iată cum ajungi să uiţi toate mizeriile vremii urîte, frigul, umezeala şi ţi se pare că întotdeauna a fost cald şi soare şi, mai ales, că aşa *va fi întotdeauna*. Şi în viaţa Lealei se înfăptuise acum visul pe care îl aşteptase ani de-a rîndul, aproape fără speranţă, pentru că în adîncul sufletului se socotea, cu oarecare teamă şi resemnare, o ghinionistă. Serghei Leonidovici lucra acum ore în şir numai cu ea, machieuza, o muiere prefăcută, începuse să-i spună Liudmila Petrovna, o dată directorul a trimis maşina după ea, să meargă la radio împreună cu el şi cu Serghei Leonidovici, unde urma să povestească despre felul cum lucrează la noul spectacol — cînd toate acestea şi altele asemănătoare se petrecură cu Lealea la sfîrşitul iernii anului 1952, la împlinirea vîrstei de douăzeci şi cinci de ani, ea se obişnui foarte repede, poate chiar într-o clipă, cu schimbarea intervenită, crezînd că aşa *va fi întotdeauna* şi că în viitor nu poate fi decît mai bine.

Ce făcuse oare ca viaţa Lealei să-şi schimbe cursul ? Era pentru ea un mister, pe care însă nici nu încerca să-l dezlege. Oare îşi schimbaseră direcţia vînturile în ţăriile cerului ? La mii de mile depărtare bîntuiseră uraganele ? Răposata ei bunică avea o vorbă preferată : „Cînd i-o fi scris, o să vină şi vremea." Iată că-i venise şi Lealei timpul, de ce nu ? Aşteptase cu atîta îndărătnicie,

răbdase atîtea. Mama era convinsă, bineînțeles, că lucrurile luaseră o întorsătură favorabilă datorită ei: ajutase reclamația aceea veche. Poate că așa era. Poate că Nikolai Demianovici avusese o influență. Dar și mai probabil era că Serghei Leonidovici, care dintotdeauna, încă de la probele de admitere în institut, la care Lealea căzuse, o privise cu bunăvoință, chiar cu prea multă bunăvoință, se obișnuise cu ea, o cercetase cu atenție și deodată o văzuse cu alți ochi și se mirase singur: „Cum se poate, tovarăși, ce facem noi cu Liudmila Telepniova?“ I se transmisese cîndva că el ar fi spus despre ea: „Drăgălașă foc, drăgălașă, dar mai departe?“ Păi, dacă există, drăgălășenia înseamnă foarte mult. Drăgălășenia n-o găsești pe stradă. „Drăgălășenia este har dumnezeiesc, spunea pictorul Ksenofont Fiodorovici, care-i transmisese cele auzite. Trebuie crescută, îngrijită, și nu privită cu dispreț“. Ksenofont Fiodorovici era un om minunat, o iubea pe Lealea ca pe fata lui. A murit, sărmanul, din pricina unui atac de cord: bea prea mult.

Totuși bunica s-a dovedit mai înțeleaptă decît toți — cînd i-a fost scris, i-a venit și ei vremea.

Cortina s-a lăsat, actorii s-au repezit în culise, dar Lealea n-a apucat să iasă după ei și, cînd s-a ridicat din nou cortina, valul de ovații din sală a prins-o numai pe ea pe scenă; nu știa ce să facă: să mulțumească salutînd singură sau să-i aștepte pe ceilalți. Cineva o apucă de mînă și, strîngîndu-i degetele pînă la durere, o

trase spre rampă. Lealea se înclină și se uită cu coada ochiului să vadă cine era. Zîmbind, Makeev îi șopti răutăcios:

— Mulțumește, hai! Pe tine te aplaudă...

Și totul se repetă: actorii se repeziră grămadă, împingîndu-se, în culise. Lealea zăbovi cumva și valul de aplauze o surprinse singură. Cineva aruncă un buchet de flori. Actorii nu se mai înclinară, ci se înșiruiră alcătuind o linie cam strîmbă, începură și ei să aplaude și se întoarseră cu toții în partea dreaptă, de unde apăru Serghei Leonidovici, cu chipul palid și crispat, cum îl avea uneori de oboseală, spre sfîrșitul repetiției. Lealea îl privea, abia stăpînindu-și lacrimile, ar fi vrut să-l îmbrățișeze și să-i spună cît este de autentic și măreț. Deodată el o luă de mînă și o scoase înainte. Stăteau numai ei doi în fața sălii, golite pe jumătate, dar care tuna de ovații, clocotea și se revărsa și mai puternic ca înainte peste scenă.

— Mulțumesc, Serghei Leonidovici, spuse Lealea. Vă mulțumesc...

— Uită-te spre sală, spre sală! mormăi el fără s-o privească.

Apoi apăru Nikolai Demianovici, într-un costum impecabil, de culoare deschisă, cu batistă albă în buzunarul de la piept, purtînd ochelari noi cu ramă groasă, neagră, de proveniență americană — ochelarii aceștia îl schimbau complet și, în general, avea un aer deosebit. Nu se mai înclina salutînd ca un ospătar, chipul lui nu mai avea paloarea aceea cadaverică și nu lucea de transpirație, se ținea drept, saluta cu gravitate,

înclinînd capul, ca și cum ar fi aprobat pe cineva: „Da! Așa! Așa!" Apoi se apropie de Serghei Leonidovici, îl îmbrățișă și-l sărută. Lealea băgă de seamă că acesta se înroși, strîngîndu-l impetuos pe Nikolai Demianovici în brațe, și spunîndu-i ceva la ureche. După aceea Nikolai Demianovici se apropie de Lealea, îi sărută mîna și șopti:

— Ar fi cazul să sărbătorim ziua de azi...

Lealea nici n-apucă să-i răspundă, căci el se și depărtase; strîngea mîna actorilor, iar femeilor le-o săruta. În cele din urmă aplauzele se stinseră, se potoliră, toți coborau scara îngustă vorbind în cor, rîzînd, felicitîndu-se. Serghei Leonidovici o sprijinea pe Lealea de cot.

— Șapte chemări la rampă! Șapte, șapte! strigă Lemberg, regizorul secund, care stătea în josul scării și, ridicînd amîndouă mîinile, arătă cu degetele răsfirate: șapte. Adevărat succes, Serghei Leonidovici!

— Da, da, vom vedea... răspunse acesta, dînd din cap. Ada Maximovna, dumneata însă te grăbești prea tare cu cortina. Pare cam forțat, provincial.

— Dumneavoastră mi-ați cerut-o, Serghei Leonidovici!

— Trebuie să judeci singură: dacă vezi că a fost un succes, nu-i necesar să te grăbești cu cortina, căci se aplaudă și fără asta. Dumneata apreciezi. Ei, nu-i nimic, e un fleac. Te felicit. Zîmbind obosit, regizorul îi strînse mîna lui Lemberg. Notează-ți: trebuie scoși norii în actul al treilea. Nu iese nimic, seamănă cu un fel de terci.

Serghei Leonidovici trecu mai departe, iar Lemberg o prinse pe Lealea de umeri, din spate, și o sărută zgomotos pe obraz.

— Lealea dragă, te felicit! Vai, iartă-mă, te-am mînjit! Nu-i nimic, tot îți ștergi fardul. Totul a fost minunat, excepțional, numai în ultimul act, cînd Makeev se apropie de cerdac și tu te întorci...

Lemberg turuia emoționată, mișcînd buzele gurii sale mari, strident vopsite, dar Lealea n-o înțelegea prea bine.

— Mulțumesc, Adocika, îți mulțumesc foarte mult.

Dădea aprobator din cap și zîmbea aproape inconștient, apoi o sărută și ea pe Lemberg pe obraz. Îi trecu brusc prin cap că acum o lună (ce o lună — nici măcar ieri!) n-ar fi îndrăznit nu numai s-o sărute pe Ada Maximovna, dar nici să-i spună Adocika, iar acum o făcuse simplu, ca de la sine, și Lemberg părea chiar mulțumită că a fost pupată. Totul continua să se schimbe în jurul ei și se schimba și ea, o simțea prea bine. Așa trebuie să fie, nu-i nimic ciudat. Nu trebuie să se mire. Tot ce era în jurul ei și legat de ea se schimba, se schimba inexorabil, cu fiecare clipă, și oamenii păreau că o simt, cum simt păsările că se schimbă vremea.

După ce își șterse obrazul de fard și se îmbrăcă, Lealea ieși în sala din spatele culiselor unde Serghei Leonidovici, înconjurat de actori, făcea unele remarci cu privire la o scenă. Le

arăta cum trebuia jucată și ce greșiseră, și după felul hazliu și pasionat în care o făcea, era limpede că este cît se poate de bine dispus, că simte succesul, că probabil a și auzit de la cineva vreo apreciere favorabilă. Toți înțelegeau acest lucru și, privindu-l pe Serghei Leonidovici, rîdeau încîntați. Era și Smurnîi de față, zîmbea și el, urmărindu-l pe regizor ; pe chipul lui încremenise însă o expresie de bucurie cam forțată. Îi spuse Lealei :

— Bravo, foarte bine, Liudmila Petrovna ! Vă felicit din toată inima !

După ochii lui se vedea însă că nu-i sincer. Ca și Jenka Miliutina, dealtfel, care o sărută pe Lealea, spuse că se bucură grozav pentru ea și că a venit în sfîrșit timpul să se pună capăt teroarei babelor și că tot tineretul trebuie să se unească. Înainte, cînd Jenka era băgată în seamă, iar Lealea persecutată, nu făcuse vreo propunere de acest fel. Nimic n-o mai impresiona însă pe Lealea acum, uitase lucrurile urîte, voia să fie bună, mărinimoasă și, citind în adîncul ochilor lingușitori ai lui Smurnîi o măruntă teamă de cățeluș, simți față de fostul ei dușman chiar un fel de compătimire și răspunse bucuroasă :

— Vă mulțumesc, Gherman Vladimirovici, vă mulțumesc !

În sală apăru Nikolai Demianovici, spuse ceva în legătură cu banchetul de la „Grand-hotel“, care va avea loc parcă luni — Lealea nu era prea atentă, căci se gîndea cum să procedeze : Grișa o așteaptă jos, va trebui să le facă cunoștință celor doi bărbați. Nikolai Demianovici se apropie de Lealea și-i comunică mai încet, dar perfect liniștit, de parcă n-ar fi fost nimeni în jur :

— Te aștept jos, lîngă biroul directorului. Voi fi cu doi amici.

Și se făcu nevăzut.

Lealea se întoarse în cabină, își strînse lucrurile într-o valijoară, luă florile, dar, înainte de a ieși, se așeză o clipă în fața oglinzii. Se simțea neliniștită. Bucuria se amesteca cu un sentiment de tulburare, se apropia un moment de mare stinghereală. Grișa nu ardea de dorință să vină la premieră, nu-i plăcea aici, fiindcă avea un amor propriu bolnăvicios și se simțea jignit. Lealea reușise însă să-l convingă. Mama, care nu-l putea lăsa pe tata singur, căutase și ea să-l convingă, în stilul ei : „Du-te, du-te ! Cineva trebuie s-o întîmpine pe Lealea și s-o aducă acasă“. Or să dea năvală și multe rude — unchiul Kolea cu tot clanul, Veronika, sora cea mică a mamei, mătușa Jenea și unchiul Mișa, copiii lor, Maika și Borka ; Maika vine precis, căci este mare amatoare de teatru ; Valentina Ambramovna, sora unchiului Mișa, voia și ea să vină, iar mătușa Toma avea de gînd să se deplaseze special de la Alexandrov. Mama i-a zgîndărit pe toți, Lealea o certase chiar. Ce rost avea să organizeze la teatru un pelerinaj al Telepniovilor ! Ba nu, este mai corect să spui pelerinajul Fomiciovilor, pentru că sînt rudele mamei, dintre ale tatii s-ar putea să vină doar unul singur, Slavik, feciorul unchiului Fedea. Tuturor li s-a spus însă în modul cel mai categoric : nici un fel de manifestații familiale, întîmpinare în foaier, exclamații, bu-

chete și altele. După actul al treilea — paltonul, galoșii și la revedere. Ne întîlnim acasă, în strada a 4-a a Poștei, nr. 32. Singur Borka, fotograf pasionat, avea voie să facă două-trei fotografii în foaier, după ce se va sfîrși totul. Numai Grișa o va întîmpina și Lealea se va întoarce cu el acasă. Lealea știa bine că Grișa era singurul care va veni fără nici un chef și, probabil, chiar fără flori. Ei, asta n-are importanță. Lui i se putea ierta cea mai pesimistă stare de spirit. Uneori simțea o milă cumplită față de el, noaptea își bătea capul și nu putea să doarmă : ce să facă pentru el, cum să-l ajute ? I se părea că dacă nu-l aduce cu forța la teatru, îi va fi și mai urît să stea singur acasă sau acolo, la biblioteca lui preferată. Totul ar fi fost în ordine, dacă Nikolai Demianovici n-ar fi invitat-o la restaurant. El era singur, fără nevastă. Deci iar s-au certat. Ce femeie îngrozitoare : să se certe într-o zi ca asta. Să-i strice orice prilej de bucurie. Ei, n-ar fi rău să meargă undeva să mănînce ceva bun, să bea un vin negru, sec, de pildă, la „Aragvi" — Lealea simți un gol la lingurică și gustul de *sațivi* pe vîrful limbii. Dar Grișa... Și dacă ar merge cu toții ? Chiar așa, ce-i rău în asta ?

Lealea se privi în oglindă — avea fața palidă, ușor îmbujorată pe pomeți, rujul nemțesc rozdeschis dădea buzelor ei un luciu umed, foarte proaspăt, feciorelnic. Toată lumea spunea că Lealea are gură frumoasă, lucru pe care îl știa și ea. Își privi gura cu satisfacție. Nu se grăbea deloc : e mai bine să plece actorii, să se întîlnească cu Nikolai Demianovici cînd foaierul va fi

aproape gol, și undeva, lîngă garderobă, să-i facă cunoștință cu Grișa. Pînă atunci tocmai bine vor dispărea și rudele. Cele mai periculoase erau Maika, cu insistențele ei, și nevasta unchiului Kolea — Lipa, Olimpiada Afanasievna, neroada familiei. De clipa stînjenitoare a întîlnirii dintre Grișa și Nikolai Demianovici, n-avea firește cum să scape. Poate că Grișa a și simțit ceva, dar mai precis nu, pentru că este mult prea copleșit de insuccesele sale. A fost povestea aceea nefericită cu cămașa pe care Lealea i-o cumpărase lui Nikolai Demianovici de ziua lui : o pusese în șifonier, Grișa dăduse peste ea din întîmplare, se mirase, întrebase a cui este. Gulerul era cam mare, măsura patruzeci și cinci. Grișa purta patruzeci și unu. Lealea a fost nevoită să mintă, spunînd că este un dar colectiv pentru violoncelistul Tamarkin din orchestra teatrului, un om tare cumsecade. I-a fost destul de rușine, dar ce era să facă ? Dacă-i spunea cinstit tot adevărul, ar fi însemnat, în primul rînd, să-i dea lui Grișa o lovitură cumplită, ceea ce ar fi fost lipsit de omenie, mai ales acum, cînd se afla într-o situație atît de proastă, iar, în al doilea rînd, minciuna, mai bine zis adevărul parțial, nu era adevărul adevărat. Pentru că ceea ce se petrecea între Lealea și Smoleanov nu putea fi numit nici pasiune, nici altceva bine definit. Lealea nu știa ce este. Nu-i pretindea nimic, nu aștepta nimic de la el. Nu simțea nici un fel de înflăcărare sau necesitatea arzătoare să-l vadă și să știe ce face în fiecare zi, în fiecare ceas — așa cum simțise cîndva pentru alții. Putea să nu-l

vadă pe Smoleanov cu săptămînile, nu suferea că el nu-i telefonează la teatru, că n-o caută. Cînd se întîlneau însă, se simţea întotdeauna bine. Şi întotdeauna îl compătimea pentru ceva. Ştia că el are nevoie de înţelegerea ei ; nici egoista lui de nevastă, nici fetiţa bolnavă, nici bătrîna mamă, aflată acolo, departe, şi cu atît mai mult publicul, prietenii de la teatru nu i-o puteau dărui. El i-o şi spunea : „Numai tu izbuteşti să mă înţelegi într-o oarecare măsură."

Să-l părăsească pe Grişa pentru el ! Poate că Smoleanov ar fi dorit-o. Dar nici nu putea fi vorba de asta, Lealea n-ar fi consimţit niciodată — ar fi suferit şi mai mult pentru Grişa. Cu Grişa îşi petrecuse viaţa, deşi nu erau căsătoriţi. Parcă asta contează ! Şcoala, tinereţea, războiul, foametea, speranţele, copiii care nu veniseră. Şi tocmai acum, cînd apărea o geană de lumină...

Lealei i se strînse un nod în gît de emoţie, cînd şi-l închipui pe Grişa părăsit de ea. Nu, niciodată ! Acum plouă afară, se aude şuvoiul de apă scurgîndu-se cu zgomot pe burlan, dar Grişa precis n-o aşteaptă în incinta teatrului sau nici măcar sub arcada de la intrare, ci undeva mai departe, lipit de un zid. Ăsta-i omul. Totul în el este bolnăvicios, sucit. Lealea luă trusa, florile, stinse lumina şi ieşi grăbită.

Mergînd pe coridor repede, aproape în fugă, prinse o frîntură de discuţie :

— Ai băgat de seamă cum căuta să se evidenţieze ? A rămas de cîteva ori singură pe scenă. Obiceiul primadonelor de provincie.

— Doamne, da tu ce-ai vrea ? În teatrul nostru numai aşa poţi să te afirmi...

O clipă a fost ispitită să se întoarcă, să vadă cine vorbeşte. N-are importanţă. Aşa va fi acum, or să înceapă să vorbească şi au dreptate, aşa trebuie să fie. În foaier era semiîntuneric, publicul aproape se împrăştiase şi din fericire nu văzu nici o figură cunoscută. Deodată în stînga se aprinse un bliţ orbitor — Borka îi luă o fotografie de foarte aproape. Lealea nici nu privi în direcţia lui. Nikolai Demianovici stătea de vorbă cu doi necunoscuţi, mai erau şi directorul Roman Vasilievici şi administratorul Bravin. Lealea trecu pe lîngă ei, salutîndu-i rezervată :

— Rămîneţi cu bine !

Bărbaţii răspunseră la salut veseli, nu amîndoi odată, se pare că băuseră deja un coniac, aflîndu-se într-o uşoară stare de excitare, directorul îşi etală într-un zîmbet dinţii de aur, administratorul Bravin glumi : „Liudocika, aştept să faci cinste ! Cu ocazia premierei !", iar Nikolai Demianovici spuse :

— Liudmila Petrovna, nu vreţi să vă conduc ? Sînt cu maşina.

Fireşte, Rebrov nu venise la spectacol. Atîta i-ar mai fi lipsit : să vadă o piesă de Smoleanov ! De la orele unsprezece se instalase la Biblioteca „Lenin" în sala a treia, de lucrări ştiinţifice ; se documenta în legătură cu Ivan Gavrilovici Prîjov. În ajun comandase tot ce găsise în catalog : *Arhiva rusă* pe 1866, *Istoria crîşmelor*, *Cerşetorii*

în sfînta Rusie, articole din revistele *Golos*[1], *Moskovskie vedomosti*,[2] *Sankt-Peterburgskie vedomosti*[3], cartea lui Altman *Anii trecutului*, o culegere de articole și scrisori din 1934, și multe altele. Excelentă lectură pentru cîteva zile. Ce nevoie avea de Prîjov nu știa nici el prea bine. Trebuia să citească, și pace! Să stea la bibliotecă și să înghită pe nerăsuflate tomuri întregi, ziare și reviste vechi devenise la el o obișnuință apăsătoare, de nebiruit, ca patima pentru jocul de cărți sau droguri. Rebrov dăduse peste Prîjov, interesîndu-se de Neciaev. De fapt aflase pentru prima dată de acest nume cu un an în urmă, cînd tot aici, în sala a treia, citea niște reviste vechi. Toate acestea n-aveau nici un sens. Era un fel de amețeală, de care nu putea scăpa. Erau zile cînd nici nu mînca la prînz, ieșea numai să fumeze. Trebuia să scrie însă o schiță, să găsească ceva pentru un scenariu! Dar Ivan Gavrilovici Prîjov, un unchiaș cu totul nefolositor și demult uitat de toți, un răzvrătit ghinionist, un istoric, cam bețivan și pomanagiu, om de o rară noblețe, scriitor de moravuri din viața poporului, care trăise acum o sută de ani, nu-i dădea pace lui Rebrov. Poate era vorba de o neghioabă, nesfîrșită sete de a cunoaște, sau de o și mai neghioabă lene. Pînă pe la șase cînd începură să-i joace literele în față, Rebrov stătu la bibliotecă, umplînd vreo douăzeci de pagini — Doamne, la ce bun? — cu diferite fapte

[1] *Glasul.*
[2] *Știrile Moscovei.*
[3] *Știrile din Sankt-Petersburg.*

și considerații scoase la iveală din viața lui Ivan Gavrilovici și din operele lui. După aceea se duse la cafeneaua „Național" să mănînce. Găsindu-și locșorul preferat la măsuța de lîngă fereastră, bău cafea, mestecă toată seara un șnițel rece cu cartofi pai uscați, pe care numai aici, la „Național", se pricepeau să-i facă așa cum trebuie; bău și vreo două păhărele de coniac: tot felul de cunoscuți veneau la masa lui și-i făceau cinste. Rebrov n-avea bani; dimineața luase zece ruble de la Lealea. La „Național" lucrurile își urmau cursul: oamenii se așezau la masă, făceau cunoștință, plecau, transmiteau, comunicau, glumeau, amenințau, se indignau, se împrumutau, aranjau afaceri, se îmbătau, făceau scandal. Pe la șapte, veniră cei care asistaseră la curse, povestind despre cîștiguri și noile trucuri, la nouă, ca de obicei, s-a înființat pictorul Rîsev; se spunea că e bine să fii cît mai prudent în relațiile cu el; pe la zece începură să apară actorii care nu mai jucau în ultimele acte. „Se pare că spectacolul de la Teatrul Mic a fost o cădere totală...", „Pe Mîșcikov chiar l-au scos?", „Ascultați, pe-asta o știți: vine un rabin la o prostituată", „După o marfă ca asta trebuie mers la Riga!", Priviți, ce frumusețe are prietenul nostru! „Asta ce mai e: Lealka are premieră, iar dumnealui stă aici și bea? De ce nu ești în loja directorului, ticălosule?"

Rebrov făcu o mișcare leneșă, disprețuitoare cu mîna, nedorind să dea explicații: disprețul se referea și la faptul în sine, și la cel care-i pusese întrebarea. Atîta ar mai lipsi — să dea seama

de ceea ce face fiecărui bețivan. Pe deasupra îl deranja modul acesta de a vorbi — „ticălosule“, „Lealka“. Veșnicul obicei actoricesc de a te bate pe burtă cu toți. El tot se mai afla sub vraja lui Ivan Gavrilovici și, vorbind cu acești bețivani, se gîndea la el. Mecanismul cîrciumilor rămăsese, pesemne, neschimbat : aceeași atracție pentru comuniune, pentru uitare. Nu degeaba arsese Prîjov ultimele sale două volume din *Istoria crîșmelor*, temîndu-se că guvernul va întări vigilența și va desființa aceste cluburi ale amărîților. Nimeni nu putea pricepe ce se petrece cu Rebrov.

Către orele zece, cînd se pregătea de plecare — cu troleibuzul făcea doar un sfert de ceas pînă la teatru — apăru Șahov și, ca de obicei, în fugă, îl întrebă cum îi merg treburile. Avea aerul preocupat al unui inspector și, în timp ce-i punea întrebarea, examina cu o privire de vultur măsuțele învecinate : nu pierdea nici o clipă. Rebrov îi răspunse că n-are nici o noutate. Și adăugă, în maniera lui Prîjov :

— Mor, dar tot dau din picior.

— Uite ce-i drăguță, spuse Șahov, căutînd cu privirea pe cineva într-un colț îndepărtat al sălii, mai sună-mă peste vreo cinci zile sau te chem eu. Poate găsim ceva. Să dăm din picior împreună...

Era frig, ploua cu găleata. Publicul începuse să se scurgă din teatru, dar nu grămadă, ci ca un fir subțirel : erau cei care ieșiseră înainte de sfîrșitul spectacolului. Rebrov nu se adăposti sub arcada de la intrare, nedorind să întîlnească actori și tot felul de personaje cunoscute care obișnuiau să vină la premiere, dar mai ales temîndu-se să dea peste rudele Lealei. N-ar fi putut spune că nu-i înghite pe acești oameni, majoritatea din clanul Irinei Ignatievna, dar căuta să se țină cît mai departe de ei. Poate mulți erau oameni minunați, cît se poate de cumsecade, dar în fiecare din ei i se părea că vede o mică porție din soacră-sa. Se așeză lîngă zid, ca să se adăpostească de ploaie și în același timp să-i vadă pe cei ce ieșeau. De ce oare — chiar așa, de ce ? — nu se postează în fața intrării, ca să întîmpine cunoscuții zîmbind, să strîngă mîna rudelor, să răspundă glumind la saluturi ?“ „Soțul are emoții ?“ „Ce să-i faci ? *C'est la vie !*“ Sau și mai bine — cu un buchet de flori în foaier, jos, și în fața tuturor să-i sară Lealei înainte, s-o îmbrățișeze, s-o sărute, în murmurul aprobator al mulțimii ?

Acest lucru era însă *absolut imposibil*. Rebrov se temea mai mult ca orice pe lume să pară caraghios.

Această trăsătură, proprie firilor ambițioase și rezervate, îi pricinuise lui Rebrov multe neplăceri în viață. Neplăcerile începuseră demult, încă din anii de școală. Era coleg de clasă cu Lealea, o iubea nespus de mult, chinuitor, în tăcere ; era de neînțeles ce-i plăcea atît la ea — cozile sau glăsciorul, feminitatea timpurie sau îndrăzneala cu care evolua pe scena școlii în rolul Nelei din Eulenspiegel. Nu era în stare să-i vorbească, nu putea nici să se uite la ea — îndura adevărate chinuri. Odată, cînd ieșise cu băieții de la ore, Lealea era în curte și l-a întrebat : „Mergi aca-

să ?" În loc să strige: „Sigur! Să mergem!" — a fost gata să se sufoce și a mormăit: „Ba nu, eu mai rămîn..." Dacă n-ar fi fost băieții! Dar ăștia aveau ochi ageri, și fata a plecat, și nici nu l-a mai întrebat nimic altă dată... Un an de zile sau chiar doi au mers în aceeași direcție, dar nu împreună.

Mai tîrziu, cînd erau deja în clasa a noua, în sala unui club de pe Tverskaia-Iamskaia, la spectacolul de seară, pe ecran rula un film cu urmărirea unor infractori, se auzeau împușcături, oamenii goneau călări. Așezați în ultimul rînd, Grișa și Lealea nu înțelegeau nimic. Mîna lui stîngă și mîna ei dreaptă se uniseră pe întuneric, degetele se mîngîiau, li se împleteau, se strîngeau pînă la durere. Filmul a durat o oră și jumătate, tinerii n-au scos o vorbă, chipurile le erau îndreptate spre ecran. Cînd s-a aprins lumina, s-au ridicat și, cu ochii plecați, tot fără să vorbească, s-au dus spre ieșire. Pe stradă Lealea a izbucnit într-un hohot de rîs și i-a spus că este foarte caraghios. Rănit pînă în adîncul inimii, băiatul a mormăit: „Și tu ești o caraghioasă!"

Da, da, era obsedat de vechea teamă: să nu fie caraghios. Pînă la urmă o brodea însă și mai rău. Să spună simplu „te iubesc" i se părea o absurditate ridicolă, o încălcare a tuturor regulilor de bun simț și, drept urmare, tăcea îndărătnic, ceea ce era o și mai mare absurditate. Ea a fost cea care i-a vorbit prima de căsătorie — în iarna lui '47, cînd erau deja împreună. Rebrov nu se putea hotărî defel. Dar dacă îl refuză? Atunci nu-i rămîne decît să se arunce sub roțile trenului. În jurul ei roiau atîția bărbați, șchiopul acela, apoi regizorul care o angajase la teatru, mai era unul Iașa, altul Valeri, cu care copilărise, feciorul unei prietene de-a soacrei. Aceasta visa demult s-o mărite pe Lealea cu Valeri și se pare că nici acum nu renunțase la speranța ei bizară.

Grișa o iubea numai pe Lealea, de treisprezece ani. Nu era zi să nu se gîndească la ea. Cînd Lealea pleca în turneu sau pe litoral — îi plăcea să plece singură, așa se obișnuise — el nu-și găsea locul, umbla fără rost, se chinuia de dorul ei, nu putea nici să lucreze, nici să se plimbe. Prietenii îi prezentau fete, încercau să-l mai distreze, dar pe el nu-l interesa nimic cînd Lealea se afla pe alte meleaguri și cînd ar fi fost poate momentul cel mai potrivit. Cînd ea era acasă și totul mergea bine — nu s-ar fi dat nici el în lături de la o aventură. De fapt, mai mult cu vorba decît cu fapta. „Ce-ar fi dacă ne-am acorda, cum s-ar zice... o relaxare", spunea el unui prieten, la o cafea, fixînd niște studente cu chipuri palide la cantina bibliotecii. Ei bine, în toți acești ani au fost poate două sau trei cazuri cînd s-a relaxat. Asta înseamnă oare ceva pentru un bărbat tînăr? Este egal cu zero. Mai era la mijloc și o superstiție, un fel de frică tainică, pe care nu și-o mărturisea nici sieși: dacă el își permite ceva, înseamnă că și ea, acolo, se poartă la fel. Probabil, chiar așa era. Acesta era chinul cel mare al vieții lui. Lealea era de o naivitate uimitoare — nu-și făcea probleme să sărute pe cineva, să răspundă cu ușurință cînd era curtată. Bineînțeles,

asta nu însemna că va merge pînă la capăt, dar nu stătea la gînduri să parcurgă cîţiva paşi *pe calea* ce duce către acel capăt. Nu era vorba nici de un obicei actoricesc, nici de mediu, ci numai de firea ei. De bunătatea ei, fir-ar ea blestemată să fie. Odată, demult, înainte de război, se petrecuse ceva ce el n-a putut uita pînă astăzi. Sigur, era chiar înainte de a izbucni războiul, în iunie : s-au dus amîndoi, după un examen, să se scalde pe plaja Sciukino. De fapt, înainte de război, nici nu era plajă acolo, ci doar un mal foarte înalt şi abrupt, acoperit cu nisip. Fiind început de vară, apa, bineînţeles, era rece, au intrat ei de vreo două ori în apă şi s-au întins pe nisip ; de undeva au apărut trei flăcăi, care au început să-i dea tîrcoale Lealei, să se ia la harţă cu Rebrov : voiau să ajungă la bătaie. Ca de obicei în asemenea ocazii, Rebrov a răbdat o vreme, s-a montat, apoi parcă a luat foc deodată şi s-a aruncat în neştire cu pumnii înainte ; ăia atîta au aşteptat ca să-l ia la bumbăceală. Probabil că i-ar fi „venit de hac", cum se spune golăneşte, dacă n-ar fi sărit Lealea să-l apere, strigînd : „Încetaţi ! Ce faceţi ? Ce vreţi de la noi ?" Şi deodată : „Poftim, vreţi să vă sărut pe toţi ?" Chiar aşa a şi făcut, i-a sărutat pe toţi trei, unul după altul. Flăcăii au rămas încremeniţi, ea l-a prins pe Rebrov de mînă şi l-a luat de-acolo. Au sosit cu tramvaiul la ea acasă. Părinţii ei s-au îngrozit, i-au pus comprese, l-au ospătat cu ceai şi i-au propus să înnopteze pe veranda vilişoarei. Noaptea fata a venit la el, nu s-a întîmplat nimic în afară de mîngîieri, Lealea manifestîndu-şi mila în felul ei, tumultuos ; Rebrov n-a simţit nevoia să dovedească fetei că e bărbat adevărat — o simţea şi altfel cu tot trupul său mîndru, stîlcit în bătaie. Un singur gînd îl chinuia, nu-l lăsa să doarmă liniştit şi dimineaţa — în ciripit de păsărele, în lumina soarelui, strecurată prin frunziş — l-a trezit ca o durere ascuţită : cum ai putut să-i săruţi ? Pe toţi trei ? Atît de simplu ? Doamne, dar am vrut să te salvez. Şi te-am salvat, te-am salvat ! M-ai salvat ? Dar dacă ar fi trebuit să faci ceva şi mai rău ca să mă salvezi ? Cu toţi trei ? Chibzuind puţin, fata i-a răspuns hotărîtă : dac-ar fi fost nevoie, ca să te salvez, o făceam. Da, aş fi făcut-o. Fără îndoială, ar fi fost în stare s-o facă numai ca să-l salveze. El gemuse, trîntindu-se pe canapea, muşcîndu-şi buzele pînă la sînge. Îl aducea la disperare nu faptul că ar fi putut s-o facă, ci că o spunea atît de simplu, de categoric, fără să şovăie. Mai tîrziu, cînd s-au întîlnit întîmplător, după trei ani în care i-a fost pe deplin credincios — după front, rănire şi internarea într-un spital siberian — într-o casă lîngă porţile Sretenskie, l-a văzut alături de ea pe poetul şchiop, renumit prin cîntecele compuse pentru invalizi şi orbi, o creatură jalnică, un sfrijit, un alcoolic. Lui Rebrov i s-a spus că Lealea îl îngrijeşte pe acest Lazik ca o infirmieră şi că îi este foarte devotată. Cînd poetul a fost dat la o parte, deşi cu multă greutate, cînd totul s-a sfîrşit, cînd trecutul a fost şters, acoperit cu vopsea neagră de catran, prin negreală tot se mai străvedeau şi Lazik, şi cei trei flăcăi de pe plajă, şi un ticălos

care încercase s-o violeze, și încă mulți necunoscuți, de a căror existență nu știa nimic precis, dar pe care-o bănuia. Nici unul din ei nu putea fi desființat pentru totdeauna.

În diferite perioade apăruseră diferite motive de neliniște : ba Makeev, ba chiar Serghei Leonidovici, despre care Lealea vorbea cu admirație în glas, ca despre o făptură divină ; îl neliniștea și regizorul Smurnîi, deși Lealea nu-l putea suferi, ceea ce ar fi putut prezenta o oarecare garanție, dar Rebrov știa că Lealea, fiind atît de slabă de înger, putea ușor să treacă de la cea mai înverșunată ură la o milă înfocată, ba chiar la simpatie, deci trebuia să fie cu ochii în patru. Nu-i plăcea Valeri cu maică-sa cu tot, pe care soacra se arăta mereu dispusă să-i invite. Uneori îi trezeau bănuieli autorii dramatici, mai ales cei care se bucurau de succes, ca Fedka Arnoldov, un tip oacheș, genul de bărbat care-i plăcea Lealei ; și Smoleanov putea fi primejdios, dar cel mai tare îl irita un actor, Pașka Kornilovici, care sub pretextul că erau colegi se purta față de Lealea cu o revoltătoare familiaritate, își permitea să-i spună glume scabroase, o tutuia, o lua de gît, o ținea de mînă. Iată de ce lui Rebrov nu-i plăcea să frecventeze cercul actorilor. Și ce să vorbească cu ei ? Se plictisea, ba pe deasupra stătea încordat, căutînd să-și stăpînească gelozia, sentiment atît de urît și înjositor. Tocmai asta era : se chinuia, dar nu dorea să-și trădeze prin nimic chinul. Era gata să moară noaptea sufocat de dor, dar nu s-ar fi repezit pentru nimic în lume în orașul unde avea loc turneul, sau în

localitatea unde Lealea pleca cu o prietenă în vacanță, și niciodată n-o căuta la telefon în asemenea împrejurări. Telefona Irina Ignatievna. Ea îi comunica toate noutățile. El prindea cu lăcomie fiecare cuvînt, luîndu-și un aer plictisit, calm, ba chiar distrat, din pricina căruia soacra clocotea în adîncul sufletului ; socotea că dacă nu-l interesează, înseamnă că n-o prea iubește pe Lealea, fapt de care era aproape convinsă dintotdeauna.

Cînd Lealea se întorcea — erau zilele cele mai fericite ! — el încerca din primele clipe, la gară sau la aeroport, să afle cîte ceva, în modul cel mai abil. Cerceta cele mai mărunte schimbări petrecute în zilele cît nu se văzuseră, în obiceiurile ei, în glas, în starea sănătății, în atitudinea față de el, și în prima noapte dragostea ei era supusă unui sever examen tainic : ferească sfîntul să fi purtat pecetea vreunei noi experiențe. Lealea habar n-avea, firește, de nimic. Tocmai din pricina acestor motive nu putea el să vină la teatru nestingherit și să vorbească zîmbitor cu toți acești oameni. Vara, cînd s-au întors de la Saratov și Rebrov venise s-o întîmpine la gară, Kornilovici îi spusese Lealei, vorbind dinadins tare și făcînd pe bufonul : „Ei, Lealea dragă, îi mărturisim totul lui Grișa ? Ce zici ? Hai să-i spunem tot !" Actorii făceau haz, Grișa se silea să zîmbească, în timp ce în suflet i se strecura îndoiala : mai știi, dar dacă ?

Nu-i plăcea să vină pe la teatru și pentru că aici Lealea era înjosită. El n-avea cum s-o apere. Era și el înjosit. Predase la secretariat două piese,

una pentru tineret, ceva cu un șantier al universității, alta în genul unei povești pentru copii, despre războiul din Coreea — amîndouă au fost respinse. Față de piesele sale proprii Rebrov avea o atitudine dedublată : pe de o parte, părea să nu le ia în serios, le vedea părțile slabe, urzeala străvezie, dar nu se necăjea prea mult, socotind că aceste piese reprezintă pentru el o treabă secundară, auxiliară ; pe de altă parte, ele aveau importanță, ba chiar foarte multă, în viața de zi cu zi ; pe ele se baza viitorul lui. Și-apoi, era de-a dreptul jignitor — de ce fuseseră respinse ? Oare sînt atît de proaste, mai proaste decît celelalte, chiar decît vreo aiureală de-a lui Smoleanov ?

Publicul ieșea acum grămadă, ploaia se întețea tot mai mult, se vorbea despre taxi, metrou, cineva spunea că trebuie să treacă pe la patiserie, dar nimeni nu se referea la spectacol. „Păi, e și firesc ! Cum altfel ?“ se gîndea Rebrov, fără să se mire. Pe Smoleanov nu-l cunoștea, nu-i văzuse și nu-i citise piesele, dar era convins că n-are pic de talent și este un mare șmecher, iar piesele lui — curată aiureală.

Iată că apăru secretarul literar Boris Mironovici Marevin, sau Bob, cum era numit în teatru ; ținuse patru luni piesele lui Rebrov, ce porc, și abia de curînd îi transmisese prin Lealea că nu merg. Nu se învrednicise nici măcar să-l invite, ca să-i dea o explicație. Nu i-a trimis nici un răspuns oficial. De ce să se poarte cu mănuși ? Rebrov era unul de-al lor, soțul Lealei, nu însă și un dramaturg *adevărat*. Cînd îi aduce o piesă Berg sau Fedea Arnoldov, o înghite pe nerăsuflate, într-o

singură noapte, și în zori le și telefonează : „Asta-i curată nerușinare, să știți, m-ați făcut să-mi pierd somnul, n-am putut s-o las din mînă...“ Pe stradă, cumplitul Marevin, în fața căruia tremurau actorii, părea cu totul altfel decît în micul său cabinet unde avea pe masă o călimară din marmură verde, cu ornamente de bronz — arăta destul de jalnic, mai ales pe ploaie. Un bărbat nearătos, mărunt, cu beretă și un palton care nu-l întrecea pe-al lui Rebrov, cu servieta în mînă, ieșind fuga în ploaie, zgribulit, mișcînd ca un țînțar din piciorușele sale subțiri ; se uită în jur — văzîndu-l pe Rebrov, îl salută. Acesta răspunse printr-un semn distant din cap. O pală puternică de vînt și ploaie îl clătină pe Marevin, împingîndu-l spre zidul clădirii și astfel, fără să vrea, acesta se apropie de Rebrov — nu se putea să nu-i întindă mîna și să schimbe cîteva cuvinte :

— O așteptați pe Lealea ? A fost o zi mare pentru ea. Vă felicit...

Rebrov n-avea chef să vorbească despre Lealea cu el. Îl întrebă :

— Așadar, piesa a avut un succes colosal ? Publicul e în delir ?

— Aș, de unde ! șopti Marevin. E un rahat, o mediocritate. Vă salut cu stimă...

Și o șterse, în pas săltăreț. Deodată lui Rebrov îi veni ideea : s-ar putea scrie o piesă excelentă despre Ivan Gavrilovici. Găsești aici de toate — dramă, moarte, zdrențe pline de pitoresc ; devotamentul unei femei, viața de mucenic a unui om de litere sărac lipit pămîntului, gata să-și vîndă manuscrisul pentru un păhărel de bău-

tură ! Dar cu crima cum rămîne ? Bine, dar el n-a vrut să-l ucidă pe Ivanov, i-a refuzat, i-a implorat, a spus că e bătrîn, orb, dar ei au declarat : „Te ducem noi !" Şi, pare-se, l-au şi îmbătat cu votcă. Asta-i toată grozăvia. Dostoievski a creat o genială caricatură, *Demonii*, dar dacă ar fi scris simplu, aşa cum a fost... Dar pentru ce ? Pentru cine ?

La intrare apăru Makeev, într-un palton superb cu guler şal, cu mîinile în buzunare, cu nasul ascuns într-un fular alb ; cineva îi ducea valijoara, în urmă. Admiratoarele lui, care făceau de gardă sub arcadă, ţipară în cor : „Makeev e un amor ! Da ! Da ! Da !" După aceea ieşi afară un grup mare, avînd-o pe Lealea în centru. În mîna stîngă îndoită, ţinea un buchet uriaş de flori, ca pe un copil. Îşi luară rămas bun zgomotoşi, strigînd, agitîndu-şi pălăriile, o femeie o sărută pe Lealea, grupul se împrăştie repede. Rebrov făcu cîţiva paşi înapoi, ieşind sub ploaie. Lealea continua să vorbească cu cineva ; recunoscîndu-l pe Smoleanov, Rebrov se încordă şi încremeni pe loc. Îşi spuse că nu mai face nici un pas în direcţia Lealei, n-are decît să se apropie ea. Vorbind, cei doi înaintau încet spre el, Lealea îl văzu, dar era atît de preocupată, încît nu-i făcu semn cu capul, nu-i zîmbi, nu schiţă nici un gest care să arate că l-a observat. Părea că nu băgau de seamă nici că plouă. „Ei, drăcie ! De ce-l mai cară şi pe ăsta ?" se alarmă Rebrov. Lealea şi Smoleanov se apropiară, se opriră la doi paşi de el şi, fără să-l privească, Lealea îi întinse florile.

— Ce-i asta ? întrebă Rebrov, luîndu-le. Un cadou pentru mine ?

— Grişa, ţine-le puţin. Lealea se uită la el pentru prima dată. Avea o privire buimacă, îi luceau ochii. Vai, iartă-mă, Grişa ! Nu vă cunoaşteţi ? Nikolai Demianovici Smoleanov ! Grigori Fiodorovici Rebrov ! Grişa, uite, Nikolai Demianovici ne propune să mergem undeva, să sărbătorim evenimentul...

Smoleanov ridică puţin pălăria, mîna lui se dovedi neaşteptat de puternică.

— Vă felicit, ca să zic aşa, pentru succesul... mormăi Rebrov, simţind josnicia din propriul său glas. În secunda următoare, se justifică în gînd : „Ei şi ce, sărmanul de el are vreo vină că nu-i talentat ? Oricum, omul a avut premieră."

Smoleanov nu l-a auzit probabil, pentru că nu i-a mulţumit, n-a făcut nici măcar un gest de răspuns la felicitări ; în loc de asta, a mormăit nu ştiu ce aiureală :

— Să vedeţi ce curios, Grigori Fiodorovici : eu n-am jucat pe scenă, n-am alergat, am stat în lojă şi am privit, dar, ştiţi, mă doare spinarea, de parcă aş fi cărat saci cu cartofi. Ce muncă ! Eu le-aş da autorilor dramatici lapte gratuit, ca supliment pentru mediu nociv...

Doi bărbaţi se apropiară de ei, Smoleanov făcu prezentările : unul era de la direcţia teatrelor, celălalt — un concetăţean din Saratov, care lucra acum la Moscova. Acesta îşi luă rămas bun, iar primul îi pofti să se urce într-o „Pobeda". Cînd să intre în maşină, năvăliră te miri de unde rudele Lealei, vreo cinci sau şase persoane, în frun-

te cu mătuşa Lipa, o proastă cu voce de stentor ; toţi se năpustiră la Lealea cu flori, sărutări, strigăte ; în lumina unor bliţuri, cineva fotografia toată învălmăşeala asta ; în cele din urmă, Lealea reuşi să scape, se refugie în fundul maşinii, Rebrov urcă după ea, din fericire nimeni nu-l remarcase, şi ultimul se îndesă Smoleanov, trîntind portiera. În maşină n-aveai loc de atîtea flori, Lealea rîdea ca o nebună. Unde să meargă ? Hotărîră că la noul hotel „Sovetskaia", pe şoseaua Leningradului. Se spunea că acolo există un restaurant cu ţigani.

Înainte de revoluţie, căsuţa în care locuiau Telepniovii fusese pesemne vila vreunui mărunt slujbaş, sau funcţionar de fabrică, care nu avusese destui bani să-şi cumpere proprietăţi în preajma Moscovei, pe malul rîului şi cu loc de scaldă, la Losinîi ostrov sau Kuskovo, şi pe care serviciul îl obliga zilnic să se ducă la Moscova, apropierea de oraş fiind de cea mai mare însemnătate ; revoluţia îi alungase pe toţi proprietarii de vile, mari şi mici, din căsuţele lor, populînd odăiţele, săliţele şi verandele cu oameni ai muncii, foşti soldaţi, mujici şi femei care năvăliseră în capitală de prin meleagurile bîntuite de foamete. Astfel, în 1922 se instalase în căsuţa aceea, aflată pe-atunci în afara oraşului, ostaşul roşu demobilizat Piotr Telepniov, provenit dintr-o familie mic-burgheză din Ekaterinburg, de profesie maistru-cazangiu şi grădinar amator. Învăţase la facultatea muncitorească, muncise la început ca maistru, apoi ajunsese pînă la funcţia de inginer-şef de schimb la uzina cea nouă şi mare ce se înălţase nu departe de casă, pe fostul cîmp al Hodînkăi.

Piotr Telepniov îşi iubea însă mai presus de orice grădina pe care o crescuse şi o îngrijise timp de treizeci de ani — mai mult decît uzina, decît cazanele dragi inimii sale şi, poate, chiar mai mult ca pe nevasta şi fata lui. Cele mai frumoase erau daliile lui Telepniov care-şi cuceriseră faima în întreaga Moscovă. Printre cultivatorii de flori erau numite chiar „dalii Telepniov", uneori li se spunea simplu „telepniove", deoarece se ştia despre ce flori este vorba. Mai erau în grădină şi alte flori — lalele, ochiul-boului, crizanteme, micsandre, stînjenei, la fel de frumoşi şi renumiţi, precum şi liliac, optsprezece tufe de o bogăţie nemaivăzută, plantate de-a lungul gardului. Piotr Alexandrovici nu se îngrijea însă de liliac cu atîta rîvnă, ca de celelalte flori, permitea să fie rupt, planta alte tufe, dăruia în dreapta şi în stînga, că tot aveau la neamuri jumate din oraş.

În timpul războiului, grădina fusese gata să piară. Cui să-i mai ardă de flori cînd abia aveau ce mînca, fetiţa n-avea nici rochiţe, nici pantofi ; în mai, pe vreme frumoasă, alerga în pîslari, iar Irina Ignatievna se chinuia cu ulcerul ei, internată cu săptămînile prin spitale. Totuşi au scăpat cu viaţă şi au salvat şi grădina. A salvat-o Piotr Alexandrovici — cu ore, nopţi furate de la viaţă, cu credinţa că odată oamenii se vor întreba, dezmeticindu-se : „Parcă ne-ar lipsi ceva ? Înainte, parcă puneam ceva în mijlocul mesei ?"

Şi într-adevăr, lumea se întorcea la flori, cartofii şi ridichile de lună începeau treptat să nu mai fie la modă, deşi nu cedau încă locul de pe răzoare, dar nu mai erau stăpîni atotputernici, ci doar nişte chiriaşi vremelnici, pe care îi rabzi de nevoie, pentru o sumă frumuşică de bani, abia aşteptînd să scapi de ei. Altă primejdie s-a abătut însă în chip neaşteptat asupra grădinii : la doi ani după sfîrşitul războiului, pe străzile Poştei au început să se construiască clădiri de cărămidă. Deasupra grădinii de liliac, deasupra celor patruzeci şi opt de soiuri de *Dahlia variabilis* atîrna o mare năpastă — demolarea. Căsuţa — naiba s-o ia, nu-i părea rău de ea — o grămadă de lemne, acolo, în schimbul căreia va primi altă locuinţă, chiar mai bună, grădina însă era ameninţată cu moartea.

Piotr Alexandrovici se apucase să adune hîrtii, se dusese pe la clienţii mai de vază, cărora le dăruise cîndva liliac, după semnături, scrisese întîmpinări la Sovietul raional, la Secţia raională a spaţiului locativ, la Sovietul orăşenesc al Moscovei, la Direcţia orăşenească a spaţiului locativ, la arhitectul-şef al oraşului — toate conţinînd o singură solicitare : grădina să rămînă neatinsă, ca unicat ce avea să treacă, după moartea lui Piotr Alexandrovici, în patrimoniul statului, iar lui să i se repartizeze o locuinţă prin apropiere, ca să poată îngriji mai departe grădina şi duce la capăt cercetările cu caracter ştiinţific de interes general.

Situaţia aceasta dura de trei ani, Piotr Alexandrovici scria, telefona, se perinda prin sălile de

aşteptare, bătea la toate uşile, casele de cărămidă se apropiau, de la biserică pînă la Tarakanovka, pe toată strada, clădirile erau gata, pîrîiaşul firav fusese astupat cu moloz, se adusese pămînt, se făcuse o grădiniţă, intrase în funcţiune linia de troleibuz, Lealea jucase deja trei roluri la teatru, dar era mereu nemulţumită, voia să plece, ba se împăca, ba se certa cu ghinionistul ei de Grigori, se născuse şi apucase să moară de meningită singura lor fetiţă Varenka, iar problema grădinii tot nu se rezolvase.

Inginerul de la secţia raională spusese : „Casa dumitale se află în cvartalul opt. Acum avem de terminat două cvartale după Tarakanovka, sînteţi la rînd pe locul al treilea. Dacă pînă atunci Sovietul orăşenesc al capitalei nu va lua nici o hotărîre, nu-ţi rămîne decît să aştepţi tractorul în vizită."

Pe deasupra, doi vecini care locuiau în căsuţe de lemn asemănătoare cu a lor stricau toată treaba : scriau şi ei cereri, strîngeau semnături. Dar dimpotrivă, ei se grăbeau cu demolarea, îl criticau pe Piotr Alexandrovici în fel şi chip. Mai ales Kurtov, miliţianul. Cîndva trăiseră în bună pace, mai beau cîte-o votcă, se mai duceau împreună la pescuit, fetele, Lealea şi Margarita, erau prietene, colege de clasă, iar acum, din pricina acestei tevaturi, se certaseră definitiv.

Piotr Alexandrovici se făcuse cenuşiu la chip, se încovoiase de atîta alergătură şi emoţii. În septembrie ieşise în grădină să taie cîteva dalii *imperialis*, alb-galbene, ca să le dăruiască lui Dudarev, colonel în rezervă, care împlinise şaizeci

de ani — în toamna aceea daliile erau de o frumusețe rară, demne de trimis la expoziția de la Geneva, din soiul *imperialis* uriaș; deodată se gîndi că la anul nu vor mai fi aici nici el, nici daliile, ci o groapă de fundație, cu var de jur împrejur și niște femei cărînd cu targa cărămizile. În aceeași clipă ceva i s-a înfipt în inimă, ca un sfredel mic, și l-a trîntit jos. Stătea culcat peste rondul de stînjenei, pe deplin conștient, simțind durerea aceea sfredelitoare și temîndu-se să facă vreo mișcare. Strigă cu glas stins: „Irina! Irina!" Nevasta nu-l auzi, bineînțeles, dar Kandidka, cățelușă deșteaptă, a început să latre de lîngă gard, și după puțin timp Irina Ignatievna a ieșit afară și l-a văzut. Două luni Piotr Alexandrovici a zăcut acasă. Primele douăzeci de zile i s-a prescris imobilizare totală, n-avea voie să miște nici capul, nici să se întoarcă de pe o parte pe alta; încet-încet a început să-și revină, să meargă. În ianuarie l-au trimis o lună și jumătate la sanatoriu. Cînd s-a întors, parcă se simțea bine, dar nu era prea sigur de puterile lui. Era și nu mai era același.

Piotr Alexandrovici întîmpina bucuriile — premiera Lealei și marele ei succes — într-o stare nu tocmai bună. Bineînțeles, îi părea bine pentru fată și mai ales pentru nevastă-sa, care înflorise de cînd cu reușita Lealei, era mîndră de ea, uitase și de ulcer, totuși bătrînul era chinuit în continuare de gîndurile negre legate de grădină.

Îi veneau tot felul de idei. Dacă s-ar trimite o scrisoare din partea teatrului? Semnată de întregul colectiv? Cutare, artist al poporului, cutare, artistă emerită. Ce-ar fi să-l atragă și pe regizorul principal... „Aflînd de distrugerea barbară ce amenință centrul de horticultură din raionul Leningradski..." Lealea făgădui să vorbească cu administratorul-șef, tovarășul Bravin. După spusele ei, acest tovarăș era foarte folositor și priceput, lumea i se adresa în legătură cu tot felul de probleme, scria cereri, se ducea pe la tribunale, era consultat și în materie de divorțuri și procese de spațiu locativ. Lealea nu reușea defel să stea de vorbă cu el, ar fi trebuit s-o facă între patru ochi, pe îndelete, la teatru era întotdeauna zor mare, alergătură, n-aveai o clipă de liniște. Totuși îi făgăduise c-o să vorbească. „Poate îl poftesc într-o zi acasă, la un păhărel de votcă, n-o să mă refuze." O altă idee a lui Piotr Alexandrovici era publicarea unui foileton. Pentru asta trebuia să insiste pe lîngă Grigori: în afară de relații în lumea ziariștilor, avea el însuși condei. Bătrînul vorbise cu el, Grișa făgăduise c-o să se ocupe, ca de obicei însă trebuie să-i amintești de zece ori pînă se urnește din loc. Nici să-i amintești nu e prea simplu, deoarece trebuie ales momentul potrivit: adeseori Grigori era prost dispus, pornit împotriva Irinei Ignatievna, certat cu Lealea, uneori, nu se știe de ce, era bosumflat și pe Piotr Alexandrovici. Cîteodată Lealea îi anunța pe părinți: „Astăzi să-l lăsați în pace pe Grișa, are neplăceri cu lucrul. Este foarte indispus." Dar oare cînd avea *plăceri?* Toți anii aceia n-au însemnat pentru el decît neplăceri și prilejuri de enervare.

După părerea lui Piotr Alexandrovici, momentul potrivit pentru a-i aminti și a-i da ghes va fi luni, cînd tinerii se vor întoarce de la banchet, dacă n-o să fie trecut, firește, de miezul nopții. Piotr Alexandrovici observase că atunci cînd Grișa era băut — nu i se întîmpla prea des, că n-avea gologani, iar de cinstit nu prea se găseau amatori în ziua de azi — devenea vorbăreț, prietenos și nici nu se arăta zgîrcit. În general, bătrînul îl socotea pe ginere-său cam zgîrcit. Nu atît cu banii, cît cu lucrurile: se întîmpla să-i ceară un fleac, o lamă de ras, pămătuful sau fularul, ca să dea o fugă pînă în stradă; întotdeauna le împrumuta parcă în silă, nu dintr-o dată. Dacă-i cereai o carte, iată, îi ceruse ceva de Jukovski, de Anatole France — Grișa avea în strada Bașilovka o bibliotecă de valoare, cu cărți una și una — promitea: „Bine, Piotr Alexandrovici, mîine v-o aduc." Iar mîine: „Vai, am uitat! Data viitoare cînd mă duc pe-acolo, o s-o iau negreșit." Cu Jukovski l-a dus așa vreo două luni, apoi i-a spus că a căutat anume volumul și nu l-a găsit, nu știe pe unde o fi băgat. Cam strîns la dat, ce mai încolo-încoace. E drept că n-are o viață ușoară: de cîți ani se zbate și fără nici un folos! Nimeni nu-i primește piesele, nici scenariile de film. De scris scrie bine, chiar frumos, are talent. Nu-i cu nimic mai prejos decît alții. I-a dat să citească ceva despre răzmerița din Siberia: strașnic! Limbă foarte frumoasă, viguroasă, material faptic bogat. Pesemne, n-are destule relații, fără asta în lumea literară nu poți ajunge.

O sută de ani să te zbați — zadarnic e totul, poți să-ți muți gîndul...

Piotr Alexandrovici adormi înainte să se întoarcă Grigori și Lealea. Avu un coșmar: se făcea că un tractor dă buzna în grădină, rupînd gardul, fărîmînd stîlpii, trece peste ronduri, întîi peste dalii, apoi peste brumărelele de culoare dulce, trandafirie, peste stînjeneii și micsandrele în toată splendoarea lor tomnatică, făcînd totul zob. La volanul tractorului stă Mitea Kurtov care strigă mînios: „Destul! S-a terminat cu joaca!" Se trezi cu împunsături în inimă, o chemă zadarnic pe Irina, de dincolo se auzeau zgomote, voci. Rîsul vesel al Lealei. Ceasul arăta unu și jumătate.

Pe neașteptate Irina Ignatievna, speriată, intră fuga în cameră:

— Tată! Nu dormi?

— Pe unde-mi umbli, drăcoaico? Oameni buni, e aproape două, bombăni Piotr Alexandrovici supărat, cu voce slabă, încă sub impresia coșmarului. Nu vă mai săturați de petreceri... Dă-mi doctoria pentru inimă. Și puțină apă.

Cînd ceva îi apăsa pieptul și-l apuca frica, de parcă moartea ar fi fost aproape, toate i se păreau fleacuri: și bucuriile neveste-si, și succesele sau insuccesele Lealei — totul, absolut totul. Un singur lucru îl interesa: grădina.

— Roagă-l pe Grigori să vină aici.

— Piotr, au musafiri, beau ceai, șopti Irina Ignatievna, aplecîndu-se spre obrazul lui. Zîmbea prin întuneric, în chip neînțeles, stupid. E dramaturgul, a cărui piesă s-a jucat...

— Ei, naiba să-l ia, mare lucru! Cheamă-l pe Grişa! Spune-i că e urgent!

După un timp, Grigori intră, deschizînd larg uşa, şi se aşeză uşurel pe un scaun lîngă pat. Se clătina. În odaie se răspîndi miros puternic de băutură.

— Grişa, uite care-i treaba... începu bătrînul, încercînd să dea vocii sale o notă de severitate, ca într-o discuţie de afaceri. Ţi-am explicat că nu putem pierde nici o zi, nici o oră. În legătură cu ziarul. Chiar mîine dimineaţă să telefonezi unde trebuie, să scrii, să predai articolul, este o porcărie strigătoare la cer, sabotaj de cea mai pură speţă, dacă povesteşti cuiva — nici nu te crede că se mai pot petrece asemenea lucruri, după treizeci şi cinci de ani sub Puterea Sovietică.

Grigori stătea cu capul plecat, cu coatele pe genunchi, şi aproba, fără să-l privească:

— Da... da... da. Deodată ridică fruntea şi întrebă: Piotr Alexandrovici, de ce nu mă felicitaţi?

— Pentru ce?

— Păi, pentru premiera soţiei mele fără cununie, Liudmila Petrovna Telepniova.

— Prea bine, poftim! Te felicit.

— Pe mine trebuie să mă felicitaţi. Şi-l ameninţă cu degetul. Toţi mă felicită şi eu le mulţumesc. Adineaori, la hotelul „Sovetskaia", toţi mi-au strîns mîna, spunînd: „Vă felicităm, stimate." Sau: „Vă felicităm din inimă, dragă tovarăşe." Şi eu le-am mulţumit: „Vă mulţumesc, mersi." Pentru că e obligatoriu să mulţumeşti! Omenirea piere din cauză că lipseşte mulţumirea. Mulţumirea în sens înalt, cu literă mare...

Irina Ignatievna, care stătea în uşă, în spatele ginerelui, îi făcea soţului semne: spune-i să plece, nu vezi că e beat? După mişcările ei cam smucite, după zîmbetul nătîng — ce i-o fi venit, proastei, să le servească ceai în toiul nopţii! — îşi dădu seama că şi măicuţa a cam tras la măsea.

— Bine, du-te... spuse bătrînul cu glas pierit. Vorbim mîine. Te felicit.

— Mulţumesc, mulţumesc. Sînt sincer mişcat... şopti Grigori, lovindu-şi călcîiele şi înclinîndu-se, ca un bufon. Cînd era beat, întotdeauna vorbea aşa, în şoaptă, şi făcea pe clovnul.

Irina Ignatievna stinse lumina pe coridor. Peste o clipă, Grigori o aprinse din nou, se strecură în odaie şi spuse în şoaptă:

— Apropo, dramaturgul va înnopta aici. Deoarece ora e tîrzie. M-am certat, zice, cu soţia, n-am chef să plec acasă.

— Ei, n-are decît, spuse Piotr Alexandrovici. Loc avem destul. Tovarăşul Smoleanov?

— Tovarăşul Smoleanov. Trebuie să spun că este un om enigmatic în cel mai înalt grad. Am o bănuială, după unele date şi mărunte observaţii... Aplecîndu-se, şopti: Că nu l-a citit pe Dostoievski!

— Nu zău? făcu bătrînul, de parcă s-ar fi speriat.

— Nu l-a citit. Pe cuvînt! Sst... Grişa rîdea muteşte, dînd din mîini deasupra lui Piotr Alexandrovici, întins în pat. Nici cu Tolstoi cred

că nu este totul în ordine... Printre altele, Dostoievski a exprimat în *Demonii* ideea că omul, pentru a fi fericit, are nevoie în egală măsură atît de fericire, cît și de nenorocire. Este foarte profund, Piotr Sanîci! Vedeți, Ivan Gavrilovici Prîjov... Nu v-am povestit! Ei, nu contează. Un funcționar de stat ieșit la pensie. E o poveste întreagă. Nu contează, nu contează. Așadar, viața acestui Prîjov a fost înfiorător de chinuită, un lanț de nenorociri, și totuși a avut parte și de fericire. Ce anume, veți întreba? Nevasta lui, Olga Grigorievna Matros... O femeie plină de abnegație... Cît s-a mai chinuit cu el la Moscova, totdeauna fără un ban, veșnice insuccese, el era un bețiv incurabil, la urmă a plecat și în Siberia, după el... Asta-i situația...

Grigori stătea clătinîndu-se pe picioare, ștergîndu-și obrajii cu palma; rămase așa tăcut, preț de un minut, apoi ieși în vîrful degetelor.

A doua zi, Lealea îl duse pe dramaturg, pe tovarășul Smoleanov la bătrîn, să le facă cunoștință. În timp ce Lealea cu maică-sa și mătușa Toma, venită de sîmbătă de la Alexandrov anume pentru premieră, pregăteau micul dejun, iar Grigori dădu o fugă pînă la „bisericeasca" — așa numeau ei prăvălia de lîngă biserică, cea mai apropiată, puteai să ajungi direct prin parc la ea — să cumpere o sticluță de băutură ca să se dreagă, Piotr Alexandrovici și Nikolai Demianovici stăteau de vorbă. Dramaturgul îi făcu impresie bună bătrînului: părea un bărbat simpatic, blajin. Se chinuia rău așteptînd băutura, ca să se dreagă. Vorbiră de pescuit. Era mare amator. Avea la el acasă, lîngă Saratov, o barcă cu motor și tot utilajul, în fiecare vară se refugia acolo pentru o lună sau o lună și jumătate, ca să scape de insuportabila agitație a capitalei. Spunea că sînt nisetri mari — o frumusețe. Tatăl lui, care făcuse comerț cu pește și avusese cîndva, hăt de mult, două barcaze numite „astrahanka", povestea că în timpurile vechi pescuiau și nisetri de cîte cinci puduri fiecare. Pe nesimțite, discuția alunecă spre grădină. Piotr Alexandrovici își vărsă tot năduful. Nikolai Demianovici făgădui să-l ajute, să aranjeze cu cineva și spuse că, dacă ar fi avut un telefon aici, ar fi telefonat chiar acum și ar fi lămurit unele lucruri.

Piotr Alexandrovici se însufleți, își chemă nevasta, cerînd să-l conducă pe oaspete în grădină, să-i arate totul. Inima începu să-i bată mai tare: ce-ar fi să-l ajute cu adevărat? E om cu influență. Dacă vrea — o face! Ceru să fie scoase dosarele cu acte, înșiră pe plapomă toate hîrtiuțele, cererile, telegramele, jalbele.

— Iată ce scrie doctorul în științe Strujaninov... și el un tovarăș de seamă: „Aflînd cu indignare..."

Grigori se întoarse cu o sticlă, se așezară la o gustare, Lealea luă ghitara în mînă, cînd deodată cineva bătu în geam. Intrară: vecinul Kurtov, îmbrăcat în uniformă de locotenent-major de miliție, un alt vecin, pensionarul Bespalov, și tușa Roza Halidova, femeie de serviciu la școală. Irina Ignatievna fusese înainte în relații cît se poate de bune cu această Roza, care venea la spălat rufe,

făcea piaţa, mai vindea uneori şi flori, iar Irina Ignatievna avea grijă de ea, le mai trimitea cîte ceva copiilor, căci femeia era văduvă şi avea de crescut patru suflete. În ultimul an însă ajunseseră, fireşte, să se duşmănească.

Se iscă zarvă — Halidova ţipa ceva cu glas ascuţit, nu se putea înţelege ce spune, pensionarul dondănea şi ameninţa cu pumnul. Lealea încercă să-i potolească şi să curme scandalul — ce ruşine, avem un musafir! — dar ei dădeau mai tare cu gura, fluturînd nu ştiu ce hîrtie de la arhitectul raionului. Piotr Alexandrovici îl cunoştea : un om de nimic, îţi semnează orice vrei.

Se trînti pe sofa, ascultîndu-şi în tăcere bătăile inimii. Mîinile îi amorţeau şi i se răspîndea amorţeala aceea tremurătoare, neplăcută prin tot trupul. Deodată Irina Ignatievna strigă :

— Ce faceţi, ticăloşilor! Nu vedeţi că e un om bolnav aici ? Nemernicilor!

„La ce bun îi insultă ? se gîndi Piotr Alexandrovici, aproape indiferent. Nu trebuie. Nu foloseşte la nimic..."

Kurtov îi dădea zor cu secţia raională a asigurărilor sociale. „Să-i suspende pensia.. Face speculă cu florile..."

— Eşti un prost, Mitea, spuse bătrînul atît de încet, încît probabil nu-l auzi nimeni.

Nikolai Demianovici se făcu deodată roşu ca sfecla, obrajii îi tresăltară şi izbi cu pumnul în masă :

— Afară cu voi toţi din odaie. Afară, afară! Imediat, chiar în clipa asta! Despre conduita dumitale, tovarăşe locotenent-major, spuse arătînd cu degetul spre Kurtov, care încremenise, am să stau de vorbă cu Ivan Grigorievici! Ce secţie ? Raionul Leningradski ?

Ieşiră buluc din cameră, larma se mai auzi o vreme de-alături, Irina Ignatievna se aşeză lîngă sofa, îşi acoperi faţa cu mîinile şi izbucni în plîns :

— Într-o zi ca asta, Lealea, ce ticăloşi... Piotr, dar dacă i-ai lăsa încolo ? Viaţa ta e mai de preţ...

Piotr Alexandrovici tăcea, trăgînd cu urechea. Se petrecea ceva rău cu el. Înlăuntrul lui totul se prefăcuse în tremur, slăbiciune, n-avea chef nici să vorbească, nici să se mişte, pentru că ceea ce îl apăsa putea să sfîşie ceea ce nu mai opunea rezistenţă ; începuse deja să sfîşie, durerea apăruse. Nu într-un singur loc, în inimă sau în mijlocul pieptului, ci peste tot, în tot corpul, o unică durere uriaşă. Autorul dramatic se întoarse în cameră şi spuse : „Le băgăm noi minţile în cap! Fleacuri, nu vă faceţi griji!" Grişa striga ceva în curte, cu glas ascuţit. Durerea, şi aşa cumplită, îl ardea cu fiecare clipă tot mai tare. Bătrînul rosti cu greutate :

— Chemaţi doctorul, ce mai...

În vara aceea Lealea a cunoscut pentru prima dată în viaţă Leningradul, plimbările, restaurantul „Astoria", o formaţie de jazz adevărat, venită de undeva din China, care te îmbia să dansezi indiferent cu cine, pînă la închiderea localului ; Nikolai Demianovici era greoi, avea o beţie grea, într-o noapte a trebuit să cheme doctorul, inima

i se frîngea de mila lui, dar şi a celuilalt, rămas la Moscova, căruia i-a adus o haină de piele cumpărată la un magazin de consignaţie de pe Nevski ; au urmat nopţi de plîns, refugiul în strada Başilovka, la teatru s-au schimbat multe : stagiunea nouă a început la un înalt nivel, spectacolul *Ignat Timofeevici* avea toate şansele să fie premiat, Nikolai Demianovici îşi cumpărase maşină, se mutase în casa cea nouă, sacul de pînză groasă din vestibul se umfla de scrisori, primea multe, mai ales de la soldaţi ; după ce portretul Lealei a apărut pe coperta unei reviste, Smurnîi nu ştia ce să mai facă să-i intre în voie, prietenele însă şi-au cam dat arama pe faţă, unele dispăruseră cu totul, neputînd să-i suporte succesul, iar bietul ei tată se chinuia la spitalul „Botkin", fiind internat din nou acolo spre sfîrşitul toamnei, după al treilea infarct.

Venise iar luna decembrie, zăpada. Dar era alt decembrie, altă zăpadă. Lealea ieşi din curtea spitalului — stătuse mai mult cu taică-său, îi adusese mandarine şi o carte abia apărută *Piatra selenară*, după care alergau toţi, plătise cincizeci de ruble unei bătrîne, ca să aibă mai multă grijă de bolnav — şi porni încet pe ulicioara cam întunecoasă, învăluită în aburul geros : i-o luau înainte oameni cu plase şi pachete în mînă, care alergau spre tramvai, în timp ce ea mergea fără să se grăbească, pentru că pe ea o aştepta maşina ; pentru prima oară tocmai aici, în chip neînţeles, ieşind din spital, într-o clipă de oboseală şi amărăciune din cauza bolii tatălui, se simţi *o femeie bogată*, sentiment nou, nemaiîncercat şi aducător de linişte.

Toţi aceşti oameni care aleargă înaintea ei, îngrijoraţi de sănătatea celor dragi, se grăbesc spre treburile lor, anoste şi nesfîrşite, ca gardul spitalului, iar ea merge încet, răsuflă adînc, trist, liniştit, aşa cum se cuvine s-o facă o *femeie bogată*. Senzaţia era complexă, neînsemnînd defel că Lealea ar fi avut mulţi bani în poşetă — bani n-avea, deoarece îi cheltuia repede — ci avînd semnificaţii de altă natură ; de pildă, că Lealea nu simţea deloc frigul : poate pentru prima dată în viaţă, îmbrăcată într-un splendid mantou din blană fină de capră, cu miros atît de proaspăt şi plăcut, n-o speria gerul de afară. Mai însemna de asemenea şi liniştea în legătură cu lucrul cel mai de seamă, fără de care nu se poate trăi : acum nimeni nu va mai îndrăzni să spună sau chiar să gîndească ceva rău despre ea, o dovedise, era un fapt recunoscut, era de ajuns să vezi cum se lungesc feţele actriţelor cînd intră ea în sala de repetiţii sau cînd, sau cînd, sau cînd... În această senzaţie se împletea şi siguranţa că place, că este iubită, că din cauza ei unii suferă, că îşi poate cumpăra ceea ce înainte i se părea inaccesibil, de pildă, un serviciu chinezesc de ceai, şi seara poate să mănînce ce-i place — pui „tabaka", brînză „suluguni" — să bea vin negru şi să facă cunoştinţe foarte interesante.

După o premieră venea alta, apoi colaborarea la radio, apoi o invitaţie la „Mosfilm", o recenzie, un articol, un portret, mărirea retribuţiei,

făgăduiala de a primi o nouă locuinţă, participarea la o conferinţă, la o recepţie, propunerea de a fi premiată ; într-un magazin de blănuri de pe Sretenka, în timp ce căutau o căciulă pentru Grişa, responsabila magazinului, o doamnă mai în vîrstă, cu ochelari, cu pete purpurice pe bărbie, a întrebat-o, înroşindu-se :

— Vă rog să mă scuzaţi, sînteţi cumva de la Teatrul de dramă ? Nu vă numiţi Telepniova ?

Căciula le-a fost adusă din depozitul magazinului, învelită în ziar, pentru a nu enerva lumea care stătea la rînd. Cînd au ieşit în stradă, Grişa mormăi, cu un fel de rîs în glas :

— La naiba, ai ajuns o celebritate ! Parcă mi-e şi ruşine să vă însoţesc, *madame*...

Da, da, îi era ruşine. Lealea simţea că Grişa se ghemuia tot cînd celebritatea ei îl împungea în coastă, în spinare. Se şi bucura, fireşte, triumfa pe ascuns, ba chiar plînsese o dată — cineva l-a văzut ştergîndu-şi ochii la un concert, cînd ea interpretase cîntecele Evdokiei din *Ivan Timofeevici* ; aceste cîntece deveniseră populare, acum ea participa adeseori la concerte, făcînd chiar turnee în alte oraşe — dar în adîncul fiinţei lui ceva îl rodea fără răgaz. Treburile lui personale nu înaintaseră nici măcar cu un pas, nici cu un centimetru ! Era o nouă durere pe care o încerca Lealea ; din pricina ei sentimentul de *femeie bogată* nu putea să se transforme în adevărată fericire, poate chiar în beatitudine. Pînă la beatitudine nici nu mai era aşa de mult. Dar iată nefericirea omului drag o stînjenea. O mai stînjeneau mama cu nervii ei, cu slăbiciunea ei, cu

veşnica ei teamă pentru sănătatea tatii şi tata, a cărui soartă rămînea sub semnul întrebării : cînd părea că a ieşit la liman, cînd din nou se apropia groaznicul sfîrşit.

Nikolai Demianovici deschise portiera, şi Lealea, ridicîndu-şi poala lungă a hainei de blană — înainte privea doar cum îşi ridicau femeile, cu o mişcare obişnuită şi nepăsătoare, poala blănurilor scumpe, pentru a se face nevăzute în automobil, iar acum face şi ea acelaşi gest, invidiată de alte femei — se strecură destul de iute pe canapeaua din spate. Smoleanov o întrebă cum se simte bătrînul. Şoferul străbătu bulevardul Bieloruski, piaţa Maiakovski şi o coti la stînga pe Sadovaia.

— Unde mergem ? întrebă Lealea.

— Vom cina la Alexandr Vasilievici. Sîntem invitaţi.

Alexandr Vasilievici Agabekov, prietenul lui Nikolai Demianovici, locuia lîngă gara Kurski. Lealea nu ştia precis cu ce se ocupă, avea o muncă de răspundere. Nu mai fusese la el acasă şi nu prea avea chef să meargă. De fapt, n-avea chef de nimic. O chinuia gîndul că Grişa îşi pierde timpul, cu jalnică înverşunare, la vreo bibliotecă, la vreun prieten sau se învîrteşte prin cameră ca un lup, aşteptînd-o. Ce să facă ? Cum să-l ajute ? Este un om bun, capabil. Un om minunat ! Un intelectual adevărat, înzestrat cu rare calităţi — cunoaşte la perfecţie istoria, literatura, limba polonă a învăţat-o singur, ca să citească ziarele. E talentat în toate direcţiile, desenează foarte frumos, îi place muzica. Îl urmă-

rește însă ghinionul și viața i se scurge fără rost.

Nikolai Demianovici o asculta pe Lealea cu răceală.

— Omul acesta nu stă cu picioarele pe pămînt, n-are o temelie, aici e toată nenorocirea, spuse el deodată și Lealea își aminti că mai vorbise cîndva astfel. Folosise chiar aceste cuvinte : pămînt, nenorocire.

Vara, în parcul „Gorki", avusese loc într-o seară o întîlnire cu spectatorii în aer liber : se jucaseră cîteva scene din spectacol, apoi Smoleanov luase cuvîntul ; Grișa a fost și el acolo, după aceea au mîncat la restaurantul „Poplavok". Mai erau de față Serghei Leonidovici și încă vreo cîțiva actori. Se iscase o discuție elevată, Grișa era nervos, îi repezea, și Smoleanov spusese : „Nenorocirea dumitale este că..." Bineînțeles, nu trebuia să-i spună asta, a fost o imprudență. Grișa se aprinsese și începuse să strige : „Ce temelie, care pămînt ? Ce vreți să spuneți ? Cernoziom ? Podzol ? Fecale ? Pămîntul meu este o experiență a istoriei, tot ce a pătimit Rusia !" Și începuse să spună că una din bunicile lui era din polonezele surghiunite, că străbunicul i-a fost iobag, iar bunicul — amestecat în mișcările studențești și deportat în Siberia, că cealaltă bunică a fost profesoară de muzică la Petersburg, tatăl acestei bunici a fost „cantonist", iar tatăl lui, al lui Grișa, a luat parte la primul război mondial și la războiul civil, deși era un om pașnic ; înainte de revoluție lucrase ca statistician, apoi ca economist, și toate acestea la un loc, striga Grișa cuprins de tulburare, alcătuiesc temelia, pămîntul, experiența istoriei, Rusia însăși, dracu să vă ia cu mintea voastră încîlcită cu tot ! A fost o discuție penibilă, asemănătoare cu o ceartă, Serghei Leonidovici încerca să-l potolească, spunînd că Nikolai Demianovici s-a referit probabil la experiența lui de viață, că Grișa este încă tînăr, netrecut prin încercări, dar Smoleanov o ținea pe-a lui, cu îndărătnicie de bețiv : „Ba nu, pămîntul e de vină, temelia, cu siguranță..." Grișa îi răspunse cu o răutate. Pe neașteptate la masa vecină s-a iscat o bătaie în lege, a sosit miliția. Cînd au ieșit în stradă, nu s-a mai vorbit nimic despre „pămînt".

— Nu despre asta e vorba ! spuse Lealea. Omul trebuie ajutat.

Nikolai Demianovici rămase tăcut un timp.

— Dar dacă s-ar angaja undeva ? E-adevărat, nu-i va fi ușor, dar o încercare...

— Nu ! Știi prea bine ce mîndru e, ce sensibil...

— S-ar putea găsi ceva convenabil...

— Nu, Kolea, trebuie ajutat în munca lui de creație. Dacă ar fi împins puțin, dacă i s-ar întinde o mînă, ar porni singur mai departe. Măcar o vorbă bună...

Vocea Lealei tremura ușor. Nu-i ceruse niciodată nimic atît de deschis lui Nikolai Demianovici, el dacă făcea ceva, o făcea singur — din intuiție. Acum îl ruga pentru prima dată. Lealea se simți stînjenită pentru că el părea cam încordat. Deși era un om bun. Lealea știa că ajutase pe mulți, mai ales consăteni de-ai lui, tineri, oa-

meni sărmani, lipsiţi de noroc ; ştia că el nu-şi părăsea soţia, cu toate că n-o iubea, îi suporta sminteala, dar nu putea s-o lase : îi era milă de ea pentru că suferea de un dezechilibru psihic.

Acum cu Grişa era altceva, Lealea simţea că va fi greu, dar era hotărîtă să înfrunte partea neplăcută. Probabil că el nu uitase ieşirea aceea de la restaurant, deşi nu-i spusese Lealei o vorbă. Numai o dată făcuse, destul de sfios, o remarcă : „Nu înţeleg cum poţi să trăieşti cu un astfel de om ?" Lealea se înfuriase. Nu, chestii din astea nu înghite ea ! Grişa nu este un „astfel" de om, ci un om în sensul cel mai adevărat şi înalt. „Dar tu cum poţi să trăieşti cu isterica ta ?" Kolea încercase să se dezvinovăţească : „Marta nu e isterică, ci o femeie bolnavă. N-am pentru ea nici un fel de sentimente, în afară de cel al datoriei şi teama de a-i pricinui o rană mortală. Pe cînd tu n-ai să te dezlipeşti niciodată de Grişa al tău." Era un adevăr. De ce l-ar fi negat ? Grişa era Grişa. Cum scrie Cehov undeva : „Nevasta e nevastă". Mai curios era că Grişa nici nu-i este „nevastă", adică bărbat, nu sînt cununaţi, Grişa şi-a păstrat camera din strada Başilovka, unde se refugiază de obicei după certurile cu Lealea sau în zilele cînd se simte foarte deprimat ; el nu-i dă să mănînce, cum se cuvine s-o facă un soţ, şi n-o îmbracă şi totuşi — este de neînţeles şi imposibil de explicat ! — totuşi nu şi-l poate scoate din suflet. S-a lipit, s-a sudat de ea cu toate necazurile sale copilăreşti, cu pojarurile, scarlatinele, vorbele peltice, eczemele, sudaminele...

Nikolai Demianovici îşi aşeză mîna peste palma Lealei.

— Bine ! Am să mă gîndesc...

Agabekov avea musafiri. În sufrageria uriaşă — Lealea nu văzuse niciodată o cameră atît de mare, de vreo patruzeci de metri — şedeau în jurul mesei, sub lustră, ca la teatru, cîteva femei şi cîţiva bărbaţi, petrecerea era în toi, cu belşug de mîncăruri alese care se vedea cît de colo că erau comandate la restaurant şi nu pregătite în casă. Prinzînd o clipă prielnică, Nikolai Demianovici îi şopti :

— Am uitat să-ţi spun. Este ziua de naştere a lui taică-său...

În capul mesei şedea un bătrînel cu o feţişoară trandafirie, cu pielea lucioasă, ca un mulaj, îmbrăcat cu o *cerkeskă*[1] neagră. Oaspeţii închinau paharele în sănătatea lui, rosteau discursuri.

O doamnă ridică paharul, înflăcărîndu-se brusc şi închinînd „pentru cea care se află printre noi, o admirabilă reprezentantă..." Lealea simţi privirile încîntate ale bărbaţilor.

— În sănătatea dumneavoastră, Liudmila Petrovna ! Goliţi paharul pînă la fund ! Să bem cu toţii pentru Liudmila Petrovna !

Cineva strigă :

— Vă atrag atenţia, cine nu va goli paharul în sănătatea Liudmilei Petrovna...

Se agitau, se grăbeau să ciocnească, radiind de bucurie devotată şi poate chiar admiraţie, deşi Lealea bănuia că nu-i decît o flecăreală de beţivi,

[1] Caftan lung şi îngust, fără guler, strîns în talie.

că cei mai mulți dintre ei n-au văzut-o niciodată pe scenă și probabil nici n-au auzit de ea ; totuși îi făcea plăcere, chiar foarte multă. I-au adus o ghitară. Lealea începu să cînte, la început fără chef, dar prea o rugau toți, iar Nikolai Demianovici i-a strîns genunchiul sub masă, spunînd încet : „Te rog să nu-i refuzi". După aceea, golind un păhărel-două, Lealea se dispuse și le cîntă cu plăcere *„In licăriri astrale, printre lumi"* [1], melodii țigănești și cîntecul preferat, învățat din copilărie de la mama, *„Husarii"*. Alexandr Vasilievici o privea țintă, fără să clipească. Avea o privire ciudată, îndreptată asupra buzelor ei, și din pricină că nu se uita în ochii ei, ci la gura care cînta, Lealea avea o senzație neplăcută. Omul acesta cu frunte proeminentă și mustăcioară avea ceva mort în ochii care se făceau tot mai ficși, mai rigizi, ca cea mai perfectă sticlă rece. La un moment dat, Lealei i se făcu chiar teamă, dar pleoapele bărbatului tresăriră și fixitatea privirii dispăru. Georgienii cîntau pe limba lor, foarte frumos. Lealea încercă să-i acompanieze. Unul din oaspeți sări deodată în picioare și începu să bată din palme, cîntînd cu accent georgian :

Să cîntăm, să cîntăm
Să ne veselim !...

Cu toții îi ținură isonul, bătură din palme, apoi se mutară în altă încăpere, trăgînd-o și pe Lealea cu ei — i se cam învîrtea capul, avea chef

[1] Cunoscuta romanță, pe versuri de I. Anenski.

să facă o trăsnaie, să fie adevărata regină a balului, dacă e la o adică ! Lealea se trînti cu ghitară cu tot pe jos, pe o blană de urs, și prinse a cînta, cît o ținea gura, acoperind muzica de la picup :

„Has-Bulat, viteazule,
Sărmană-i căscioara ta..."

Și de unde atîta veselie ? *Has-Bulat* era un cîntec pe care-l știa de-acasă. Tata cînta cu vocea lui de bas, iar unchiul Mișa, bărbatul tușei Jenia, încerca din răsputeri să cînte subțirel-subțirel. Cînd se întoarse după o jumătate de oră în camera mare cu lustră, simți deodată o împunsătură dureroasă, ca un junghi în coastă — era gîndul la Grișa. La masă ședeau numai bărbații, discutînd ceva. Nikolai Demianovici lipsea. I se spuse că a plecat să aducă un prieten și se întoarce repede. Lealea trase cu urechea — vorbeau politică, ceva despre președintele Statelor Unite, despre Germania, Iugoslavia, lucruri care pe Lealea n-o interesau deloc, ba o plictiseau chiar. Mai trecură două ore.

Alexandr Vasilievici și Lealea ședeau la o masă mică în birou, deasupra lor erau aprinse trei lumînări într-o aplică de bronz. Se făcuse cald de la caloriferele încinse, de la băutură ; Alexandr Vasilievici își lărgi nodul de la cravată și-și desfăcu nasturele de sus al cămășii albe. Vorbiră despre muzică. Lealea urmase în copilărie trei ani la școala de muzică, se spunea că are ureche muzicală și o voce plăcută, dar trebuiau să-i cum-

pere pian şi tata nu putea defel să strîngă bani, cheltuia totul cu grădina ; reuşiră să-l cumpere chiar în ajunul războiului, dar în '43, cînd a fost foamete, l-au vîndut. E drept că mama i-a cumpărat atunci o ghitară. Alexandr Vasilievici spuse că-i place foarte mult muzica italienească şi are multe discuri nemţeşti cu înregistrări din Caruso, Gigli, Toti Dal Monte. Lealea îşi exprimă dorinţa vie să le asculte. Trecură în odaia de-alături, se aşezară pe divan. Oaspeţii plecaseră, n-au mai rămas decît ei doi. Discurile erau atît de frumoase, încît Lealea uită totul : că este aşteptată acasă, că Nikolai Demianovici a dispărut nu se ştie unde şi că Alexandr Vasilievici nu prea-i plăcuse la început, făcîndu-i impresia că ar fi afemeiat. Fără vreun motiv, ci aşa, subconştient. Prostii : probabil mustăcioara şi purtarea prea delicată o făcuse să creadă aşa ceva, el părea că se fereşte s-o atingă măcar cu un deget. Pe bărbaţii afemeiaţi Lealea nu-i putea suferi.

Cînd se făcu aproape ora unu, Lealea se alarmă de-a binelea :

— Unde-o fi Nikolai Demianovici ? Nu i s-o fi întîmplat ceva rău ?

— Vine el Kolea, făgădui categoric amfitrionul. Vine negreşit.

— Dar v-am obosit prea mult !

— De mine să n-aveţi grijă, eu nu dorm noaptea, am obiceiul să lucrez. Am căscat pentru că sufăr de inimă, bate motoraşul. Înseamnă că trebuie să-mi iau doctoria. Scoase din buzunar un tub de sticlă şi scutură în palmă cîteva pilule minuscule roşii.

— Să v-aduc apă ?

— Vă rog, dacă nu vă e greu...

Lealea dădu fuga la bucătărie, aprinse lumina, era o cameră uriaşă, aproape cît sufrageria — după o draperie sforăia cineva — turnă într-o ceaşcă apă răcită din ceainic. Alexandr Vasilievici se întinse pe divan, cu ochii întredeschişi. Chipul lui, care se înroşise de la vin, era acum palid şi tras. Ceva nu-i plăcea Lealei. După ce îşi înghiţi medicamentul, bărbatul o prinse de mînă.

— Să nu plecaţi, Liudmila Petrovna.

— Nu plec, spuse Lealea, dar în sinea ei se gîndi : „Cum să plec ? E trecut de unu. Am întîrziat la metrou. Nu-mi place deloc cum arată bătrînul, iar Grişa mă aşteaptă acasă..."

— Aşezaţi-vă mai aproape, lîngă mine. Uite-aşa. Aici, vă rog... O ţinea strîns de mînă, nu-i dădea drumul. Parcă se temea s-o lase, se purta ca un bolnav cu infirmiera lui, totuşi Lealea nu simţea milă faţă de el. Deodată se auzi telefonul sunînd în camera cea mare. Nikolai Demianovici anunţă cu o voce pierdută, care abia se auzea prin păcănitul unui telefon public, că s-au împotmolit în Zamoskvorecie, au intrat în şanţ şi nu există nici o maşină prin apropiere, nu-i mai scoate nimeni pînă dimineaţă.

— Te rog să mă ierţi, rămîi peste noapte acolo, la Alexandr Vasilievici, dimineaţa vin să te iau. Dar să fii cuminte ! Auzi ? Să fii cuminte.

— Eşti teafăr ? strigă Lealea, speriată.

— Da, da ! Sînt sănătos ! Te rog să mă ierţi !

Nu prea înţelegea pentru ce se scuză atît.

— Nikolai Demianovici nu mai vine, îi comunică Lealea bărbatului întins pe divan, înapoindu-se în odaie. Am fugit, Alexandr Vasilievici ! Poate mai prind troleibuzul. La revedere ! Unde mi-e poşeta ?

Simţi deodată că trebuie să plece imediat, că nu mai poate rămîne nici o clipă. Aşa i se întîmpla : se decidea dintr-o dată şi n-o mai puteai reţine cu nici un chip. Amfitrionul încercă s-o convingă, ba se şi ridică de pe divan cu neaşteptată vioiciune. Unde să plecaţi ? Ce s-a întîmplat ? Nu voia să-i dea poşeta. Nu, nu, trebuie, neapărat. Dar este aproape două noaptea ! Nu-i nimic, găsesc un taxi. Ce-ar fi să-l comandăm prin telefon ? Nu, nu. Nu, exclus, absolut imposibil. Vă las poşeta ca amintire. Am fugit, am plecat, scuzaţi-mă, vă mulţumesc mult. Dar de ce atîta grabă ? Ce s-a întîmplat, de fapt ?

Se uita la ea cu o mirare ciudată, plină de importanţă, aproape arogant.

— Ce v-a spus Smoleanov ?

— Mi-a spus să fiu cuminte. Ce înseamnă asta, cum credeţi ?

— Înseamnă... eu aşa cred... O apucă de mîini şi o trase spre el. Că e un prost ! Ce nevoie ai de el ?

Bănuiala căzu ca trăsnetul, înmărmurind-o. Aşa i se întîmpla întotdeauna : întîi o simplă senzaţie, instinctul, apoi venea certitudinea. În prima clipă nu putu să creadă, apoi se gîndi că probabil telefonul primit n-a fost întîmplător. Altfel pentru ce să se scuze ? Cînd e beat, omul nu

ştie să se prefacă. S-a dat de gol fără voie, cerîndu-şi iertare.

— Trebuie să mai discutăm despre multe... N-am apucat...

Omul cu fruntea proeminentă vorbea acum foarte sever şi-i strîngea cu putere mîinile ; ea le smulgea, dar deocamdată nu cu toată forţa, pentru că el părea bolnav şi ea se temea să nu-l tulbure. Bărbatul îi vorbea despre Teatrul Academic, despre posibilitatea de a o aranja, de a o muta, numi, promova, de a-i oferi orice : concerte, voiajuri şi că, în caz contrar, ea trebuie să înţeleagă, o femeie cu buze ca ale ei... Ei, asta-i prea de tot ! Prin asemenea mijloace nimeni n-a putut obţine nimic de la ea. Îl întrebă deodată blînd :

— Spuneţi-mi, Nikolai Demianovici se teme tare de dumneavoastră ?

— Cum ? Ba bine că nu !

Lealea izbucni în rîs. Calm, calm, odihniţi-vă, enervarea vă face rău. Simţea mîhnire şi dispreţ pentru mincinosul acela care se prefăcuse dintr-o dată într-o făptură jalnică, monstruoasă. Îşi jură în sinea ei să nu-i mai adreseze nici un cuvînt, nici o privire. O luă la goană prin viscol, pe strada Sadovaia, uriaşă şi pustie. Încotro ? După ce alergă destul de mult timp, îşi dădu seama că aleargă fără rost, trebuia s-o ia spre centru, pentru că metroul era închis.

Coti pe Pokrovka, să ajungă la bulevarde, apoi — la Maşa, în cartierul Cistîie prudî. După o jumătate de oră, se tîra istovită printr-un parc, pustiu şi liniştit ca o pădure : nici vagabonzi,

nici milițieni, doar bănci îmbrăcate în zaua lor groasă de zăpadă. Se gîndea, cu ochii în lacrimi : „Doamne, ce proastă pot să fiu ! Cum îmi irosesc viața... Iar Grișa, dragul meu..."

Rebrov mai cîștiga cîte ceva scriind răspunsuri la scrisori pentru două redacții și reportaje pentru radio. Uneori mai publica mărunte însemnări istorice în niște reviste subțirele. Toate erau fleacuri, un mijloc de a se menține într-un fel la suprafață. În perioadele cele mai bune scotea vreo mie pe lună. Uneori nu încasa decît șapte sute, sau trei, sau chiar nimic. Acum, cînd Lealea cîștiga bine și le mai picau și venituri neașteptate, viața parcă le era mai asigurată, totuși se făcuse în mod inexplicabil și mai neliniștită, și mai anostă. Înainte, n-aveau bani — și asta era. Se mulțumea cu o cafea, că nu era boier. Acum Lealea putea să-i dea treizeci de ruble, ba chiar o sută, dar trebuia să-i ceară. Ba îi mai făcea inimă rea și Irina Ignatievna. Era convinsă că el o obligă pe Lealea să alerge după angajamente pentru concerte și reprezentații, ca să cîștige mai mult, cu alte cuvinte că el *o exploatează.*

Ghicind aceste gînduri ale soacrei — pe care ea nu le rostea chiar pe față, dar dădea de înțeles, sau cînd îi mai cădeau în mînă bilețele de-ale ei adresate Lealei, pe care aceasta le arunca pe unde se nimerea — Rebrov simțea uneori că începe s-o urască. Seara o auzea plîngîndu-se fiică-si : „A intrat în bucătărie și n-a zis bună ziua... L-am rugat de trei ori să spargă niște lemne"... Nu era în stare să mai suporte toată

această plictiseală. Dorea din suflet să se refugieze în Bașilovka, Lealea îl implora să rămînă, pentru că ar fi trebuit și ea să se mute acolo — se mai întîmplase și altă dată — dar nu putea s-o lase pe mama singură. De implorat îl implora, dar n-a avut niciodată tăria s-o strunească pe maică-sa cum se cuvine.

Rebrov tăcea, răbda, încerca s-o șteargă cît mai devreme la bibliotecă, să se întoarcă cît mai tîrziu acasă.

În ziua aceea, parcă dinadins, se întorsese acasă devreme. Era indispus : la una din redacții, unde se ocupa al treilea an de răspunsurile la scrisori, i se comunicase că noua conducere revizuiește lista colaboratorilor externi și că el a fost pus sub semnul întrebării. De ce ? Care este motivul ? Un cunoscut dăduse din umeri, încurcat :

— Nu înțeleg nimic. Cred că ceva mai tîrziu situația se va lămuri...

O doamnă observase cu ironie :

— După cît se pare, nu mai sînteți chiar atît de strîmtorați ! Soția dumneavoastră are o situație înfloritoare ? Există oameni pentru care aceste scrisori reprezintă singurul mijloc de a cîștiga o bucată de pîine.

Ar fi trebuit să manifeste mai multă stăruință, să se plîngă, să se milogească, lucrurile nu fuseseră încă hotărîte, dar vechea teamă — de a părea un solicitant caraghios, demn de milă — îl făcu să cedeze. Firește, există oameni mai merituoși, mai e vorbă ? Totul e în regulă. Vestea era cît se poate de neplăcută, dar el nici nu clipi, ba chiar o luă în glumă, spuse o anecdotă și plecă,

plin de o calmă mîndrie. Bugetul i se reducea cu o treime. N-avea chef să dea ochii cu nimeni, nu dorea decît să ajungă acasă, la Lealea. Numai ea putea să-l liniştească, să-i spună nimicuri consolatoare.

Lealea trebuia să-şi viziteze tatăl la spital la ora şase şi să ajungă acasă pe la şapte ; nu avea spectacol în seara aceea. Nu veni însă nici la şapte, nici la opt, nici la zece. Soacra începuse să intre în panică, manifestîndu-se ca întotdeauna printr-o agitaţie fără rost : ba se hotăra să dea o fugă pînă la staţia de metrou, ba voia să telefoneze la spital sau să plece direct acolo. Rebrov o convinse cu greu să renunţe : ar fi o prostie să-l sperie pe bătrîn ! De cîteva zile se afla la ei mătuşa Toma din Alexandrov, care venise s-o ajute pe soră-sa la gospodărie. Această bătrînă înaltă, liniştită, avusese o soartă tare nefericită : toţi ai ei, bărbatul şi copiii, se prăpădiseră care pe unde apucase. Deşi se stabilise la Alexandrov, la o sută de kilometri distanţă, locuia mai mult la Moscova, la surorile ei Jenia, Veronika, sau la Izmailov la fratele Kolea ; cel mai rar stătea, aici, la Irina Ignatievna. Lucra croitorie la domiciliu, nu era prea pricepută, soacra lui Rebrov îi spunea „cîrpăcioreasă“ în loc de croitoreasă ; învăţase meserie ca să aibă din ce trăi şi adeseori stătea cu săptămînile la oameni cu totul străini. Soacra n-o prea avea la inimă pe soră-sa Tamara. Lealea şi Piotr Alexandrovici se purtau mai frumos cu ea decît ruda sa bună, care încerca, sub tot felul de pretexte, să se dispenseze de prezenţa şi serviciile pe care i le

făcea. De cele mai multe ori pretexta că se teme de amendă, pentru că Tamara doarme la ei fără să fie trecută în spaţiu. Avînd în vedere faptul că vecinul lor, miliţianul, îl duşmănea pe Piotr Alexandrovici, te puteai aştepta oricînd la o astfel de reclamaţie.

Adevărul era însă altul — o gelozie stupidă de bătrînă, avînd un dedesubt care data de vreun sfert de veac. Cînd Piotr Alexandrovici a fost internat pentru a doua oară, soacra îi scrisese chiar ea soră-si, rugînd-o să vină. Tot ce se adunase în sufletul Irinei Ignatievna : teama pentru sănătatea bărbatului, enervarea împotriva ginerelui, grijile pricinuite de fiică-sa, sîcîiala vechii boli de ulcer — totul se descărca precum tunetul pe capul deşiratei şi blîndei mătuşi Toma. Ea suporta, răbda, ierta, încerca să liniştească furtuna. Şi acum căuta s-o potolească pe Irina Ignatievna şi, în orice caz, s-o facă să renunţe la ideea cu spitalul. Riposta primită în schimb a fost dură :

— Tu ai rămas de mult fără bărbat şi fără copii, tu nu mă poţi înţelege !

Pe la unsprezece însă începu şi Rebrov să se nelinişteasă, dădu fuga la un telefon public şi o sună pe Maşa, prietena Lealei, la care aceasta îi lăsa uneori cîte un mesaj — era un mijloc de a ţine legătura. Maşa era acasă. Nu, nu primise nici un telefon. S-ar putea totuşi să se fi ivit vreun concert neprevăzut ! Parcă fusese vorba de aşa ceva, la Krasnogorsk.

— Dar tu de ce n-ai plecat ? întrebă Rebrov bănuitor, deşi puţin mai liniştit.

— Nu-i concertul nostru, ci al Teatrului de estradă din Moscova, îl lămuri Maşa. Dar nu ştiu precis, este o simplă presupunere.

Rebrov comunică soacră-si cele aflate şi ea păru că se mai linişteşte. Se aşezară la ceai. Lealea nu veni nici la douăsprezece, nici la unu. Turneele pentru Teatrul de estradă se făceau de obicei cu autocarul şi Lealea era adusă pînă acasă. Cu toate acestea, pe la douăsprezece şi jumătate, soacra îşi puse şuba, se îmbrobodi cu o basma, hotărîtă să dea o fugă pînă în staţia de metrou de la Sokol — s-o aştepte. Pe cine să aştepte ? Rebrov încercă să-i argumenteze că e o absurditate, un consum inutil de energie. Irina Ignatievna se afla însă în acea stare de seminebunie, cînd logica este neputincioasă.

— Sigur, nu-i prea plăcut să colinzi noaptea pe străzi... E mai bine să stai acasă, la căldurică... mormăi ea.

— Poftim, pot merge eu în locul dumneavoastră. Dar ce sens are ?

— Sens, sens ! Vrei un sens în toate. Nu poţi să înţelegi că mă arde la inimă, că nu-mi găsesc locul...

În curte, căţeluşa începu să latre subţirel, schelălăind de bucurie : înseamnă că o dezleagă şi o ia cu ea. Poate să fie liniştit, cîinele o va apăra de orice agresor, dar în toată această scenă — fuga asta demonstrativă, absurdă — era ceva jignitor. Nu se ducea la staţia Sokol s-o întîmpine pe Lealea, nici ea nu credea aşa ceva, ci o făcea cu scopul de a-l jigni şi a-l învinui pe el. Să vadă şi soră-sa ce om îngrozitor, nesimţitor

este Rebrov : rămîne acasă, lasă o bătrînă singură, noaptea... Dar el nu putea să procedeze nesăbuit, numai ca să dovedească ceva !

Tamara Ignatievna ieşi încet din camera lui Piotr Alexandrovici, cu un aer vinovat. Se plimbă un timp prin încăpere, tîrşindu-şi picioarele, apoi spuse :

— Am vrut să merg cu ea, dar m-a repezit... Se supără că ţi-am luat apărarea... Dar ce, eu n-am drept de vot ? Spun şi eu ce văd...

Rebrov fuma, aşezat la masă.

Bătrîna vorbea pe un ton plîngăreţ, continuînd să se plimbe în jurul lui, cu paşi tîrşiţi.

— Eu nu-s un parazit, o miloagă, acolo. Am casa mea. Am o mulţime de prieteni în Moscova. Uite, generăleasa Natalia Alexeevna Mihnaciova cît s-a rugat de mine să stau la ea, mi-a trimis două telegrame ! Eu de ce crezi c-am venit ? Mi-a fost milă de Irina, care se perpeleşte aici fără bărbatu-său ; şi-a pierdut cumpătul, n-o mai ţin nervii, eu ştiu bine — ea n-a trecut prin ce am trecut noi... Mi-e milă şi de Lealea, am vrut s-o ajut... Parcă ce, îs obligată să rabd atîtea din partea ei ? Asta nu ştiu, aia nu înţeleg. De ce te dai bine pe lîngă el ? Eu, să mă dau bine pe lîngă dumneata ! Ei, spune-mi, nu-i proastă ? Ce interes aş avea să mă dau bine ? Ce, îmi plăteşti pensie, îmi cumperi ciocolată ?

— Sora dumneavoastră simte o plăcere deosebită să jignească oamenii, spuse Rebrov.

— Aşa este, e adevărat, Grişa, îi place foarte mult s-o facă. Ai dreptate. Încă de pe vremea

cînd eram la liceu avea defectul ăsta. Pe Veronika, sora noastră cea mică, a silit-o o dată să mănînce cretă — pentru că se ruga de ea să-i arate o scrisoare... În familia noastră, Irina nu este prea... Şi vezi : ea a fost cea mai fericită ! Toate ne-am pierdut familiile, ceva n-a mers cum trebuie. Jenka este măritată a doua oară, cu Mihail Abramovici, primul bărbat i-a murit încă înainte de război. Veronika n-are deloc bărbat, a avut un beţivan şi l-a dat afară din casă ; de mine nici nu mai vorbesc. Parcă şi Kolea, are cu ce să se laude ? Olimpiada este atît de lacomă, de interesată. I-a scurtat zilele mamei noastre. Zău, nu au fost oameni fericiţi în familie la noi, în afară de Irina, dar iată că a bătut-o şi pe ea soarta... Şi de dumneata ce-am spus ? Nimic deosebit. Îl compătimesc, zic, întotdeauna pe Grişa al vostru pentru că este singur, singur cuc ! N-are nici tată, nici mamă, nici surori, nici fraţi, nimic. Aşa-i ?

— Da, spuse Rebrov. Dar nu-i nevoie să vă fie milă...

— Grişa, nu mi-e milă de dumneata, dar i-am spus — ce-o fi aşa de greu de înţeles ? — tu îi ai pe Lealea, pe Piotr, pe noi, tot felul de neamuri, un sat întreg, dar el pe cine are ?

— Nu trebuie, nu-i nevoie să mă plîngeţi. Pe mine nu mă impresionează acest lucru.

— Da' ea de colo : „Te dai bine pe lîngă el !" Faptul că e singur nu reprezintă nici un merit. Şi tu eşti singură, la o adică. Ei, ce să mai vorbesc cu ea, mi-am zis — te las în plata

Domnului, viaţa încă nu te-a învăţat, dar o să te înveţe... Da...

Aşezîndu-se la masă, sub lampa care-i lumină toată faţa, brăzdată de mulţi ani, de multe necazuri, de zbîrcituri adînci, pe care aerul de bătrînă neputincioasă se îmbina ciudat cu înfăţişarea unui marinar cu pielea tăbăcită de vînturile mării, spuse deodată blînd şi chiar rugător :

— Totuşi, să nu te mînii pe ea, bine ? Ştii ce frumoasă era Irina ! Cîţi pretendenţi a avut în 1923 ! Era pur şi simplu încîntătoare. A fost balerină. A învăţat la studioul lui Poleakov, pe Bronnaia. Dădeam fuga, toată gaşca, s-o vedem. Poleakov i-a propus să plece la Riga. Dar ea n-a plecat, i-a fost milă de mama — tatăl nostru tocmai se prăpădise, iar Kolea avea neplăceri... Piotr apăruse deja, da nu ştia nimeni... Nu, ea din cauza mamei, numai pentru ea... Eu spun că a fost fericită. Dar ce fel de fericire e asta ? Să scormoneşti pămîntul, bălegarul, să cultivi cartofi, să tai lemne cu fierăstrăul, să le despici, ca un bărbat. Toate neamurile i-au spus : ar trebui să vindeţi casa asta, grădina, la ce vă trebuie în Moscova, o să vă cumpăraţi o locuinţă micuţă, confortabilă, în centru, să trăiţi şi voi omeneşte. Nu, Piotr nu poate. Nu poate trăi fără grădină. Ce-i al ei e al ei : este devotată familiei. Toată tinereţea Irinei, visurile ei, talentul, cît o fi fost el acolo — totul s-a dus în pămînt. Iată, Grişa, asta i-a fost fericirea, şi viaţa s-a sfîrşit. Doamne fereşte să se întîmple ceva cu Piotr Alexandrovici ! Asta are s-o doboare... Of, este atît de proastă, naivă, dacă ţi-aş povesti...

Tamara Ignatievna mormăia mai departe, Rebrov trăgea cu urechea — afară nu se auzeau nici cîinele, nici glasuri. Se gîndea ce respingătoare trebuie să fie fața unui om privită cu lupa, vezi toți porii, firicelele de păr, asperitățile pielii... Și noi nu facem decît să privim prin lupă. Fiecare minut, fiecare clipă, mărită de o mie de ori. Ar trebui să vedem tot timpul numai anii, întregul... Atunci n-ar mai exista ură. Nu trebuie să urăși o femeie care a dat naștere altei femei — aceleia fără de care nu poți să trăiești. Este imposibil, pentru că ele reprezintă un întreg, un tot neîntrerupt. Cum sînt copacul și crengile. Durerea nu poate fi despărțită. Poftim, a vrut să fie balerină și a trăit o viață jalnică, închinată grădinii și legumelor — ei și? Nu trebuie să urăști. Omul nu bagă de seamă cum se transformă în altceva...

Irina Ignatievna se întoarse peste o oră și, aflînd că Lealea n-a apărut, izbucni în plîns. Rebrov începu și el să-și închipuie tot felul de lucruri năprasnice, nenorociri, atacuri. Nici vorbă să se culce, dar nici nu putea să stea în aceeași cameră cu soacră-sa, care plîngea cu hohote. Grișa urcă la ei, în cămăruța de la mansardă, încercă să citească, dar nu izbuti, se culcă pe pat, fumă, se frămîntă, uneori îl biruia oboseala și ațipea puțin; treceau cîteva clipe în care visul se amesteca cu realitatea, deodată sărea în sus și punea mîna pe pachetul de țigări. La un moment dat, Irina Ignatievna apăru în pragul ușii, cu fața umflată de plîns, cu șuvițe de păr ieșindu-i de sub basma.

— Blestemați să fie banii ăștia! Toți banii nu se pot cîștiga! De ce o trimiți să aducă bani? Nu ți-e rușine?

Rebrov simți că se sufocă.

— Cine o trimite?

— Dumneata! Oare n-ai conștiință? În ochii spelbi, plini de lacrimi, nu era ură, ci convingerea că acesta-i adevărul și deznădejdea în fața unui om atît de rău ca el.

— N-o trimite nimeni! Dumneata ești cea care... nu eu! urlă Grișa, gîfîind. Dumneata ne distrugi viața! Dumneata, nu eu! Dumneata!

— Vai și amar, o trimiți să aducă bani...

— Nu minți! Ai și distrus familia noastră — da, da! I-ai interzis Lealei să se mărite cu mine! Îi ceri să nu lase copilul!

— Nu ești bărbatul ei. De ce să aibă copii cu dumneata?

— Ba nu, îi sînt bărbat, dumneata însă nu-i ești mamă, pentru că nu-i pricinuiești decît rău, numai rău!

Urmă o nouă criză de lacrimi, întretăiate de strigăte:

— Nu-ți permit să vorbești așa! Îmi iubesc fata mai mult decît viața! Și, după ce-și suflă nasul și-și șterse buzele, bătrîna adăugă: Nu ești bărbatul ei, ești un om vrednic de milă și fata mea este nefericită cu dumneata.

Rebrov coborî scările în fugă, înșfăcă paltonul, căciula, își vîrî picioarele în pîslari și ieși glonț în grădină. Rătăci prin întuneric, pe zăpadă. Avea o senzație neplăcută: frică față de el însuși, față de clipa aceea de ură, înrudită cu

nebunia. Ce s-a petrecut ? Cu puţin timp înainte, se gîndise liniştit la bătrînă. E pe cale să înnebunească, se transformă într-o făptură plină de răutate. Trebuie să facă ceva. Să-şi ceară scuze ? Ba nu : trebuie să facă ceva cu *el însuşi*. După ora două, înlemnit de ger, se întoarse în casă şi se prăbuşi pe pat. Lealea veni abia dimineaţă, rumenă de frig : începu să-l sărute cu o nerăbdare lacomă şi pătimaşă, iar pe maică-sa o căină :

— Doamne Dumnezeule, n-aţi dormit ! Săracii de voi ! Tuşă Toma, n-ai dormit nici matale ? Vai, ce păcătoasă sînt, cum v-am mai chinuit...

Mama o întrebă pe un ton plîngăreţ :

— Lealea, de ce te extenuezi cu concertele ?

— N-am fost la nici un concert, am nimerit într-o casă, în modul cel mai absurd, Smoleanov mi-a făgăduit că trece să mă ia, a avut o pană de maşină, am mers pe jos pînă la Maşa, la ora două noaptea, într-un cuvînt, a fost ca în visele rele...

— Vai, biata mea fetiţă !

Mama suspină, dar se vedea cum s-a liniştit dintr-o dată cînd a auzit de Smoleanov şi de „o casă". Rebrov simţea prea bine ce visuri îşi face ea.

Începu să-l roadă o nouă nelinişte — unde a fost Lealea ? N-a jignit-o nimeni cu insistenţele ? Din nou a apărut acest Smoleanov. Deşi avea un ghimpe în inimă, era fericit că Lealea suferă atît de sincer, atît de pătimaş din pricina suferinţei lui, că îl sărută cu atîta foc, fără să-i pese de prezenţa mamei şi a mătuşii. La rîndul ei, Lealea simţi că între maică-sa şi Grişa relaţiile sînt încordate — prindea aceste lucruri din zbor — şi-l întrebă dacă totul e în ordine. Urcară sus, la ei. Rebrov îi spuse că nu s-a întîmplat nimic deosebit.

— Grişa, te rog *foarte* mult ! şopti Lealea convingător. Fii mai bun cu mama. Ştii cît e de înnebunită din cauza tatii...

— Bine, răspunse Rebrov.

Lealea îşi scoase rochia, pantofii, îşi puse un halat şi se culcă. Bujorii din obraji se stinseră, stătea cu ochii închişi, palidă, oboseala i se aşternea pe chip.

— Şi totuşi unde ai fost ? Înainte de a ajunge la Maşa ?

— Uf, Grişa, n-are nici o importanţă. Într-o casă, unde se sărbătorea ziua de naştere a unui bătrîn... Am să-ţi povestesc altă dată. Aş vrea să dorm puţin.

— A fost cineva obraznic cu tine ?

— Fireşte... Mai mulţi... Se întoarse cu faţa la perete. Trezeşte-mă peste o oră, la unsprezece şi jumătate vine maşina să mă ia. Şi înveleşte-mă. Îţi mulţumesc, Grişa.

Rebrov ieşi. În coridor se întîlni cu soacra şi-i spuse, cu totul neaşteptat pentru el însuşi :

— Ieri am ţipat la dumneavoastră, am îndrugat prostii, nu le luaţi în seamă, Irina Ignatievna...

— Da, da, înţeleg, eram nervoşi amîndoi. E de vină păcătoasa asta. Grişa, du-te să iei lapte. Te rog ! Zîmbea umil, rugător, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Văd că tuşeşte, să-i dau nişte lapte cald...

Rebrov nu se lăsă rugat, dădu fuga pînă la magazinul alimentar și aduse două sticle de lapte : apoi urcă la el în „cabinet".

Alături de camera lor se mai afla o cămăruță, o chilie cu tavanul înclinat, un perete era comun cu cel al odăii, celălalt — cu panta acoperișului. Aici, în „cabinet", încăpeau un birou și un scaun, asta era tot, dar avea fereastră și putea să lucreze. Rebrov își aranjă dosarele, caietele groase, punîndu-și în față cel cu inscripția „Note pentru p. despre n.", ceea ce însemna „Note pentru piesa despre narodnici". Cu asta se ocupa în ultimele săptămîni, poate chiar de o lună, de cînd începuse să-l pasioneze Nikolai Vasilievici Kletocinikov, agentul narodnicilor din Secția a treia a poliției țariste. De Kletocinikov aflase pentru prima dată acum patru ani, cînd Editura Academiei de Științe publicase o nouă ediție a memoriilor revoluționarului Morozov, deținut în fortăreața Schlüsselburg, după aceea mai citise despre el și în alte cărți, în *Trecutul* de Figner. Ideea piesei se ivise însă de curînd și, ca de obicei, pe neașteptate. Începuse să lucreze cu avînt. La fel cum începuse cîndva nuvela despre decembriști, apoi pe cea despre răscoala polonezilor deportați în Siberia, sau povestea lui Ivan Prîjov, sau a poetului Mihailov. Toate aceste ciorne neterminate, învălmășite, zăceau în nenumărate dosare — teancuri întregi care-și așteptau ceasul. Brusc venea ziua cînd se întrezărea încă timid, cam rece, dar făgăduind adevăratul îngheț, întrebarea : la ce bun ? După aceea, totul se desfășura cu repeziciune. Motorul înceta să bată, se apropia

amenințător plictiseala și, pe deasupra, necesitatea de a cîștiga urgent niște bani pentru ca să trăiască.

Scoase un teanc subțirel de hîrtie — pe prima foaie, pe lîngă cîteva rînduri scrise cu cerneală, erau desenate chipuri cu favoriți, spade, cai. Lui Rebrov îi plăcea să deseneze cai. De fapt, nu era vorba de o deosebită dragoste pentru cai și nici de desen în sine, ci de o neurastenie exprimată prin desen — monștrii lățoși se nășteau singuri, în mod automat, de îndată ce cădea pe gînduri, preocupat de ceva.

Un număr mare de căluți urîți pe o foaie era semn rău — se apropia înghețul. Aha, știe el de ce ! E singurul vinovat. Acum vreo două zile stătuse de vorbă cu un cunoscut, redactor la un ziar, care auzind povestea lui Kletocinikov spusese : nu, n-aș crede că ar putea interesa pe cineva. Rebrov o știa de mult. Dar n-ar fi trebuit să întrebe. Bietul Nikolai Kletocinikov, șef de birou la departamentul poliției, care murise fără glorie, de inaniție, în fortul Alexeevski, după o viață scurtă și eroică, la fel de lipsită de glorie, pe ce-ar fi putut să conteze după ce s-au scurs șaptezeci de ani ? Era bolnav de o boală incurabilă, condamnat. Condamnat la uitare. Toate acestea n-au nici o perspectivă, și un prost o înțelege. Rebrov trebuia să ia o hotărîre. Poate să plece undeva ? În alt oraș, dracu știe unde. Dar Lealea n-o să vrea să plece acum nicăieri, ei îi merge cît se poate de bine.

Mîna lui Rebrov zugrăvea căluți cu o deznădejde abilă, obișnuită și în același timp cu o

viteză înfricoșătoare — unul după altul, unul după altul...

Acum doi ani i se propusese un post de gazetar la Barnaul și Lealea luase legătura cu teatrul de acolo, totul era aproape hotărît, dar în ultima clipă soacra reușise să-i împiedice, depunînd eforturi supraomenești — lacrimi, demagogie. Dar soacra nu conta. Ea se temea de un singur lucru : să nu se lege ei doi temeinic, pentru totdeauna. Or, Barnaulul tocmai asta ar fi însemnat. Pentru Rebrov ar fi fost un sacrificiu uriaș, ar fi pierdut mult — sala a treia, științifică, a bibliotecii, cărțile vechi, anticarii, prietenii, revistele subțirele, în care își publica arabescurile istorice (să le fi trimis prin poștă ? Puțin probabil ! Și-apoi, de unde să le ia ?) și totuși se hotărîse să lase totul. *Temporar*, firește. Dorea chiar din suflet să simtă lipsa a tot ce-a pierdut, ca să se producă o ruptură — s-o ia de la capăt. Viața este atît de mare. Într-adevăr, soacra protestase din răsputeri, dar Lealea proceda adeseori cum o tăia capul, nu era o fiică chiar atît de exemplară — în ciuda maică-si, plecase de la școala de muzică, în ciuda maică-si, se încurcase cu poetul acela, fugise la el acasă și, în ciuda maică-si, trăia cu Rebrov de cinci ani. Înseamnă că ea fusese aceea care nu s-a putut hotărî să plece la Barnaul, ca să rămînă cu el împreună pe vecie. El trebuia să reziste la un termen de probă, să dovedească ceva, să prezinte niște garanții. Soacră-sa o spunea deschis, iar Lealea — asta era convingerea lui — gîndea același lucru, fără să și-o mărturisească nici ei însăși. Dacă stai însă să chibzuiești mai adînc, pînă la capăt... Atunci probabil că nici de Lealea nu e vorba, ci de el. El nu este în stare să-și spună nici lui însuși, nici ei : să rămînem împreună pe vecie. Asta e adevărul, dacă depeni gîndul pînă la capăt. Nu pentru că n-ar iubi-o, ci pentru că o iubește prea mult, dar locul e prea strîmt, barca se poate răsturna, se teme să pornească în larg. Mai întîi trebuie să-și dovedească singur de ce este în stare. Să-și ofere singur o garanție. Lealea o simte prea bine și-i spune : „Grișa, acum, cînd nu trebuie să ne zbatem pentru o bucată de pîine, poți să stai liniștit și să-ți vezi de lucrul tău..."

Luîndu-și gustarea, Lealea povesti în grabă cum a decurs vizita la spital — s-ar putea ca tata să vină acasă în februarie. Mai spuse ceva despre teatru, de intrigile lui Smurnîi, de conflictul dintre Smoleanov și Serghei Leonidovici, care nu vrea să-i pună în scenă noua piesă. Bob este de aceeași părere cu el, dar directorul insistă, Bob este amenințat chiar cu concedierea, iar Smurnîi a și început să-i sară în ajutor lui Smoleanov. Mama îi punea întrebări, avidă să știe tot, Rebrov tăcea. În prezența bătrînei nu-i plăcea să discute cu Lealea problemele teatrului. Deodată izbucni :

— Bine face că nu vrea ! În sfîrșit, i-a venit mintea la cap.

— De ce, bine face ?

— Pentru că piesele lui Smoleanov sînt slabe. Cine are nevoie de ele...

— Grișa, n-ai dreptate și, iartă-mă, dar îl invidiezi puțin. Smoleanov a scris lucruri bune, publicul îl apreciază.

— Publicul îl apreciază ! Poftim, ce criteriu ! Scoate pe scenă doi tîmpiți, pune-i să-și care palme... Ce să zic, îl invidiez ! Pentru ce ? Pentru bani poate ? Atunci mai bine să-l invidiez pe vecinul nostru Arkașka, cizmar de comandă.

— Să știi, Grișa, se băgă în vorbă mătușa Toma, că nu sînt de acord cu dumneata. Spectacolul în care a jucat Lealea mi-a plăcut. Am rîs foarte mult.

— Lăsați discuțiile astea inutile. Așa nu mai apucă să mănînce nimic, spuse soacra cu severitate.

Rebrov rîse.

— Zău că mă uluiți ! Luați oare în serios toată muzica asta ? Așa-zisul succes, tam-tam-ul ?

Se înfierbînta, spunea ce nu trebuie. Soacra îl întrebă pe loc :

— Socotești că succesul nu contează ?

— Grișa, uite, să știi că Smoleanov este mai bun decît tine. Tu vorbești despre el cu atîta răutate, iar el este dispus să sară în ajutor.

— În primul rînd, nu vorbesc cu răutate. În al doilea rînd, să sară în ajutorul cui ?

— Am discutat ieri cu el. Despre tine.

— Despre mine ? Ce ? O privi înmărmurit. Chipul ei începu să se înroșească. Lealea se înroșea rar și, dacă se întîmpla, însemna că avea motive. Ei, și ce-ai putut să discuți cu el ?

— În general, am făcut o prostie. Nu este un om serios, dar trebuia...

— Ce-ai vorbit, ce ?

— Păi, să te ajute cumva. În munca ta de creație...

Grișa mormăi : „Ce aiureală... Cum să mă poată ajuta ?" făcu un gest de lehamite și ieși din cameră. Îl revolta lipsa ei de tact — să vorbească de față cu soacră-sa ! Pe deasupra, ar fi vrut pe loc, chiar atunci, să se lămurească în legătură cu Smoleanov — să împrăștie sau să confirme bănuiala care-i stătea ca un ghimpe în suflet, dar n-o putea face în prezența celor două bătrîne. De aceea urcă la ei în odăiță și o așteptă nerăbdător. În cele din urmă, Lealea veni fuga pe scară — „Pobeda" teatrului se afla deja la poartă — și, grăbită, începu să-și arunce lucrurile în valijoară. Rebrov întrebă cum a început discuția. Lealea îi răspunse ceva. El o apucă de umeri, o strînse și o privi cu deznădejde, dar plin de hotărîre :

— Te-ai încurcat cu el !

O clipă, Lealea îl privi nedumerită ; începu din nou să roșească :

— Bineînțeles, parcă se putea altfel ? Doar el este dramaturgul nostru, noi de el depindem. Nu, Grișa, m-am lămurit că e prost. Și, cum bine știi, pentru mine oamenii proști nu există. Am fugit ! La revedere !

Rebrov privi de sus cum se ițește pe fondul alb, printre copacii dezgoliți, mantoul din blană de capră. Nu se lămurise nimic. Ea glumea, firește. Ar fi fost de necrezut. Lealea știa bine că, în cazul acela, el n-ar mai putea trăi.

Peste o oră plecă cu tramvaiul în Bașilovka. Trebuia să ia cîteva cărți, pe care demult și le

smulsese din inimă, împăcîndu-se cu gîndul de a le vinde. Un vecin, Kanunov, îl anunţă că fusese căutat de la administraţia spaţiului locativ ca să prezinte neîntîrziat o adeverinţă de la locul de muncă. Dacă nu, poate fi scos din spaţiu şi evacuat din Moscova. Vecinul nu era un cetăţean prea onorabil. După război, ocupase cu forţa camera în care locuia, sub pretextul că este invalid. Camera aparţinuse înainte unor oameni cumsecade, vechi vecini de-ai lui Rebrov, care întîrziaseră în evacuare, iar Kanunov se instalase într-una din cele două încăperi ale lor şi nu mai putuseră să-l scoată cu nici un chip de acolo.

Repetînd de trei ori povestea cu adeverinţa, Kanunov se strecură obraznic în cameră.

— Grigori Fiodorovici, au spus că dacă n-o aduceţi pînă la întîi, anunţă la miliţie.

— Bine, bine. Am s-o aduc.

— V-aş ruga să vă daţi osteneala. Avînd în vedere faptul că am fost numit împuternicit pe scara noastră.

— Mă bucur mult... Rebrov trase uşa cu oarecare greutate — vecinul o ţinea cu mîna — şi o închise.

După o clipă, vecinul bătu în uşă şi rosti cu o voce tăioasă, mult mai autoritară :

— Şi vă rog să lipiţi fereastra ! Dumneavoastră locuiţi nu ştiu pe unde şi răciţi tot apartamentul. Vă rog să luaţi măsuri neîntîrziat pentru încălzirea camerei.

„Mai du-te dracului“, mormăi Rebrov în şoaptă, fără să-i răspundă. Se simţea enervat şi stors de puteri. Nu merită să te iei la harţă cu un

asemenea tip. Adeverinţă ? O vom aduce. Să lipim fereastra ? Poftim. Fără să mai piardă timp, începu să scotocească în bibliotecă, după cărţi. Dădu peste maculatoare vechi, albume cu desene şcolăreşti, lipsite de talent, iată şi un manual de limba polonă, altul pentru învăţarea limbii italiene de unul singur — doamne, cîte iniţiative frumoase ! În rafturi domnea haosul, fu nevoit să piardă vreo oră şi jumătate, ba se mai şi apucă să răsfoiască nişte caiete vechi, prăfuite şi, uitînd de toate, se delectă citind, pînă ce izbuti să găsească numărul necesar de cărţi, ca să obţină vreo sută douăzeci de ruble. În cele din urmă, cu servieta ticsită pînă la refuz, ieşi din casa care cîndva fusese casa copilăriei sale, casa unică ; după moartea părinţilor, după ce se prăpădise fratele lui şi viaţa îşi schimbase cursul datorită Lealei, casa aceea unică devenise o încăpere nelocuită, un fel de magazie.

Adeverinţa pentru administraţie i se eliberase doi ani la rînd chiar de la redacţia unde fusese scos în ajun de pe lista colaboratorilor externi. Trebuia găsită o ieşire. Şi cît mai urgent ! Unchiaşul ăsta n-o să lase lucrurile la jumătate. Se pare că a pus ochii pe camera lui. Păi sigur, are familie, stă înghesuit, în timp ce aici nu locuieşte nimeni cu lunile, asta-i dreptate ? La administraţie poate că au şi uitat de adeverinţă, a adus una anul trecut, dar Kanunov o să le amintească. Ce face el acolo, la combinatul de carne ? E meşter, inginer, normator, dracu ştie. Face cîrnaţi. O clipă de neatenţie şi el te-a şi înhăţat şi zdup cu tine în maşină ; de-acolo ieşi, pe

partea cealaltă, în formă de sălămior, îmbrăcat în celofan, cu codițele frumos legate la capete. Dacă la studio i s-ar primi scenariul, sau vreun teatru i-ar lua piesa — chiar pentru mai tîrziu, cu modificări, numai să fie încheiat un contract — treaba ar fi aranjată, ar avea adeverință. Deocamdată însă este un zero, un vînzător de aer. La fabrica de cărămizi e nevoie întotdeauna de mînă de lucru, poți primi adeverință. Nici măcar nu este soțul celebrei actrițe. A simțit ceva Kanunov, nu de pomană l-a iscodit : „De ce nu vă faceți intrarea în spațiul soției ? Sînteți membru al vreunei uniuni de creație ?"

Este cît se poate de limpede : Kanunov a pornit la acțiune. Data trecută a încercat, foarte blajin, să afle adresa Lealei, chipurile să nu-l aștepte scrisorile aici : să i le poată trimite acolo. Rebrov a intuit primejdia și nu i-a dat adresa. Nu-i nimic, scrisorile pot aștepta. Altfel, într-o bună zi, ăsta se și înființează : „Am venit, Grigori Fiodorovici, în legătură cu adeverința."

Rebrov privi înapoi, fără să vrea. Strada era pustie, vîntul mătura zăpada pe trotuarul îngust.

În pasajul Teatrului Academic de Artă din Moscova, la magazinul nr. 14, unde cunoștea un anticar, luă nouăzeci de ruble pentru cărți și se duse direct la redacția de pe Bulevardul Gogol, unde i se publicau uneori „Întîmplări istorice hazlii" și „Fapte uitate". Acolo i-au spus că nu i se poate elibera o adeverință, deoarece nu este trecut pe lista oficială de colaboratori. La cealaltă redacție, unde primea rareori de lucru — răspunsuri la scrisori — n-avea nici un rost să se mai ducă.

O luă agale spre restaurantul „Național". Șahov a fost primul om peste care dădu în sală.

— Aha, spuse Șahov, aproape prietenos. Cum îți merg treburile, tinerețe ? Ia loc, servește un păhărel. Ai aerul unui șalău congelat.

— Treburile mele merg excelent, răspunse Rebrov, așezîndu-se și turnîndu-și coniac din clondirul lui Șahov, într-un păhărel cu picior. Se purta impertinent, pentru că se decisese să comande de la început două sute de grame. Ascultă, îți amintești că mi-ai propus ceva ?

— Da ? Mi-amintesc. Ce ? Am uitat... Șahov izbucni în rîs, făcîndu-i cu ochiul. Obrăjorii rumeni bătînd spre violet, tumefiați de coniac, îi tresăltau, ochii erau cam tulburi de băutură, dar în același timp cu privirea ațintită, atentă. Să chibzuim acum. Tu mănîncă mai zdravăn. Comandă-ți niște crap. Astăzi este colosal...

Propunerea era următoarea : există cineva care l-ar putea ajuta. Rebrov să aducă, să arate tot ce are — scenariul, piesa, și omul va spune ce, unde, cum, cît. Este foarte serios, are multă experiență. Asta ce înseamnă — vrea să fie coautor ? De ce neapărat chiar de la început ? Cum se spune, om trăi și-om vedea. Varianta însă nu este exclusă. Ba da, este ! La toți dracii ! Cine-i acest personaj atît de serios ? Domol, domol, fără nervi, mai ales cînd mănînci crap. Are prea multe oase.

— Cum se spune, noi propunem, iar domnia-voastră dispuneți...

Cu ochişorii săi roşii, veşnic lăcrimoşi, semăna cu un setter bătrîn, bolnav de conjunctivită. Avea aproape şaptezeci de ani, dar toţi îi spuneau Kostea. Se pare că a învîrtit ceva la revista *Birjevîe vedomosti.*[1] Putea s-o fi făcut şi acum şaptezeci de ani, şi acum o sută de ani, ba chiar şi mai demult. La *Golos* a lui Kraevski, la *Moskovskie vedomosti* a lui Katkov — oriunde. Dragă Kostea, asta-i o impertinenţă nemaiauzită, unică ! De ce, dacă mi-este permis să ştiu ? Ce-ţi închipui despre dumneata, tinereţe ? Ei, fie, mai comandă încă două sute — şi n-am spus nimic. În caz de ceva, mă găseşti aici, marţi, după ora şase. Ce mai spune soţia dumitale ? Cum merg treburile lui Serghei Leonidovici ? Am auzit că are neplăceri ? Un conflict cu directorul ?

Era aproape ora trei. Rebrov se duse la teatru. Nu mai dăduse de multă vreme pe-acolo şi n-avea nici un chef să se ducă, nu era în stare. Acum însă ceva îl îmboldea s-o facă pentru ultima oară, *pentru că se afla la un hotar*. De fapt, nu primise un răspuns cum se cuvine. Nu se făcuse o discuţie asupra pieselor lui. Manuscrisele erau încă la ei. Mai voia ceva — s-o vadă pe Lealea şi s-o întrebe pe loc. Va fi aşa cum va hotărî ea.

Se strecură prin vestibulul pustiu, aruncă paltonul pe un cuier la garderobă şi se îndreptă direct spre micul birou îmbîcsit de fum de tutun al secretarului literar.

---

[1] *Ştirile bursei.*

Marevin şedea pe canapea, rezemat neglijent, cu un picior mic şi scurt adunat sub el şi legănîndu-şi-l pe celălalt ; alături, pe marginea canapelei, se afla o doamnă uscăţivă, ţeapănă, a cărei siluetă amintea un popic. Vorbeau cu jumătate glas, Marevin ţinea în mîini nişte mătănii. Le avea întotdeauna la el, ca un musulman drept-credincios. Îl privi pe Rebrov obosit, cu oarecare mirare.

— Scuză-mă, Grişa, dar cred că noi am stat de vorbă. Nu-i aşa ? Am impresia că te înşeli...

— Da' de unde ! Doar prin Lealea...

— Ba nu, am vorbit. Ai uitat. De „Casa înaltă“ — sau cum i-ai zis ? — ai întrebat la telefon... Ţi-am transmis părerea lui Serghei Leonidovici...

— Unde e răspunsul oficial, în scris ?

— Nu înţeleg, Grigori Fiodorovici... În ochii negri ai lui Marevin se aduna nemulţumirea. Sub ochi îi atîrnau pungi, nişte pete întunecate, cum au beţivii. Poftim, acest pigmeu, un intrigant nenorocit, era atotputernic aici ! De ce insişti ? Vrei o discuţie ? Noi te-am cruţat... Ce nevoie ai ? Actorii, membrii consiliului artistic, sînt oameni lipsiţi de tact, grosolani, o să-ţi spună lucruri neplăcute şi n-ai să mai fii în stare să scrii o jumătate de an, o să-ţi piară tot cheful. Este în interesul dumitale... O scrisoare oficială — poftim, pot să ţi-o dau pe loc.

Părea că-şi bate joc de el. Probabil că pe bună dreptate. Bătaia de joc era pe merit. *Il socoate un cîrpaci.* Durerea îi strîngea lui Rebrov capul,

de parcă cineva îi înfășura, tot mai strîns, un prosop în jurul craniului. Ei, puțin îi pasă ! Deodată spuse cu o voce de nerecunoscut, nerușinată și insistentă, cum trebuie că au cîrpacii :

— Boris Mironovici, aș vrea să obțin o adeverință din care să reiasă că lucrez la o piesă pentru teatrul dumneavoastră. Mi-este necesară...

Sună telefonul. Pigmeul își coborî piciorușele de pe canapea.

— ...pentru administrația locativă.

În timp ce secretarul literar mormăia ceva la telefon, cu glasul lui gros, doamna își aplecă trupul în formă de popic spre Rebrov și șopti :

— Știți, Boris Mironovici are un mare necaz. I-a murit soția. A rămas singur, n-are copii, n-are rude...

Marevin continua să mormăie la telefon :

— Un extras, da, da, luni, vă rog să pregătiți toate actele, da, da, da, este extrem de important...

— De ce a murit ? se interesă Rebrov.

— A bolit foarte multă vreme, spuse doamna, dînd din cap trist și respectuos, dar în același timp păstrînd un aer de inexprimabilă demnitate.

Marevin căuta să înțeleagă despre ce fel de adeverință este vorba. După ce înțelese, îi dădu un sfat : Liudmila Petrovna trebuie să vorbească cu directorul, care n-are s-o refuze. Ar fi putut și el să vorbească, dar acum nu mai are rost. El pleacă din teatru. Pentru el directorul nu va face nimic, mai curînd dimpotrivă, dar dacă îl roagă Liudmila, n-o să o refuze. Acum ea se

bucură de credit. Rebrov se cutremură la gîndul : să pierzi un om, singurul pe care-l ai pe lume. Să rămîi *complet singur*. Se uită pătrunzător la chipul mic, fără viață — acum vedea că e fără viață — al lui Marevin, care se așeză din nou pe canapea și se apucă să înșire mătăniile. Înțelese că acest om suferă. Nu face parte dintre aceia care pot trăi complet singuri. Doamnele uscățive ca cea prezentă aici nu-l pot salva. „Bob o să moară repede ! își spuse deodată Rebrov, cu spaimă. Fără teatru..."

— N-ar fi rău să treci pe la Serghei Leonidovici, îl sfătui Marevin. Vorbește cu el. Treci, treci chiar acum ! Este la el, știu sigur.

Rebrov voia să spună : dă-le-ncolo de piese și adeverințe. Toate sînt nimicuri, nu merită să mai vorbim. Adevărate nimicuri. Te poți descurca și trăi mai departe. Viața e mare. Merită să discuți despre altceva : despre moarte, despre singurătate. Dar tocmai asta era imposibil să spună. Grișa scutură energic mîna lui Marevin, privindu-l în ochi — erau lipsiți de apărare, dar în același timp exprimau aroganță — îi strînse degetele, se foi pe loc și apoi plecă, fără să spună nimic.

De ce să mai treacă pe la regizorul principal ? Totul devenise limpede, n-ar fi folosit la nimic. Acum acționa însă — așa cum i se întîmpla adeseori — în virtutea inerției, neputînd să se oprească. Regizorul îl cunoștea destul de bine pe Rebrov ca fiind soțul Lealei, dar nu stătuseră de vorbă niciodată, ci doar schimbaseră două-trei cuvinte în fugă, la masă, la gară, la bufet, lîngă garderobă... Și deodată acest om greoi și cărunt

— în mod uluitor şi neaşteptat — începu să-i spună lui Grişa tot ce avea pe suflet, tot ce-l chinuia. Rebrov îi dădea zor cu adeverinţa, iar el — că e furios pe întreaga lume, că se află în cea mai primejdioasă dispoziţie, de mizantrop, că omenirea nu şi-a justificat sensul, că vom pieri din cauza făţărniciei şi altele de acest gen. Aproape că alerga prin încăpere, iar Rebrov stătea lîngă fereastră, cu spatele lipit de pervazul înalt.

Cu o jumătate de oră înainte se terminase consiliul artistic şi bătrînul îi şfichiuise pe toţi — pe director, pe adjunct, pe regizorul secund!

Ieri-noapte, suferind de insomnie, înţelesese limpede că nu există decît o singură scăpare: să spui oamenilor adevărul în faţă. Bineînţeles, dramaturgul va fi informat chiar azi, pentru că din pricina lui se stîrneşte toată zarva. Boris Mironovici s-a opus categoric să fie montată cea de-a treia piesă... Ce reprezintă a treia piesă a lui Smoleanov, asta e altă poveste — acţiunea se petrece la Chicago, Belgrad şi pe Volga-Don...

— De fapt, de ce-ţi povestesc toate astea? Probabil pentru că Liudmila dumitale a fost singurul om care, la consiliul artistic, a încercat — chiar dacă destul de timid! — să-mi dea o mînă de ajutor ca să-l salvez pe Bob.

Îl privi cu atenţie pe Rebrov şi brusc schimbă tonul, care deveni sec şi duşmănos:

— Aşa, acum să vorbim despre dumneata. Te-am prevenit, astăzi voi fi necruţător. Eşti de acord? Îţi convine? Aşadar, citesc creaţiile dumitale, le citesc pe-ale altor tineri autori — printre ei, acelaşi Smoleanov — şi mă întreb nedumerit: de ce se chinuiesc aceşti oameni singuri? De ce scriu lucruri pe care nu le cunosc decît în foarte mică măsură? Căci fiecare din dumneavoastră are ceva propriu, ceva care-i aparţine, care-i este drag pînă la lacrimi, cum îl are Cehov pe unchiul Vania, pe doctorul Astrov, iar Gorki, să zicem, pe micii-burghezi, Bulîciovii, Dostigaevii. Dar voi pe cine aveţi? Ce aveţi? Uite, ai scris despre războiul coreean. Coreea n-o cunoşti, războiul de-acolo nu l-ai mirosit şi în Orient n-ai fost dincolo de gara Kazan, nu-i aşa?

— Piesa aceasta nu este pe de-a-ntregul realistă... E mai curînd o poveste, mormăi Rebrov, neputîndu-şi reţine zîmbetul, care părea probabil stupid. Poate chiar o parabolă...

— Parabolă! Ascultă-mă, este o afirmaţie cît se poate de încrezută: am scris o parabolă. Popoarele şi nu autorii scriu parabole. Să trecem la cealaltă piesă a dumitale, despre construirea universităţii. Rabdă, rabdă, n-ai ce-i face. Nepreţuiţii mei prieteni, pentru Dumnezeu, învăţaţi mai întîi să scrieţi despre căsuţe cu un cat, despre barăci, odăiţe cu tapetul înflorat, în care locuiesc Ivanii şi Mariile, şi abia după aceea aruncaţi-vă la clădiri cu patruzeci şi cinci de etaje! Uită-te la Smoleanov, om cu posibilităţi, ne-a adus cîndva prima sa piesă despre perdelele de protecţie, lipsită de complicaţii, avînd ceva proaspăt, împrumutat din viaţă... Nu prea avea experienţă, însă ţintea departe... Am stat în cumpănă, dar m-au convins, m-au înduplecat, tema era la ordinea

zilei, am pus piesa în scenă. Şi uite aşa se naşte mitul...

Rebrov nu era în stare să se concentreze şi să priceapă totul cum trebuie. I se spunea ceva despre Smoleanov, o poveste nesfîrşit de lungă, complicată, care pe Serghei Leonidovici îl durea. Dar totul este un fleac, o prostie. De ce atîta polologhie ? Atîta patimă ? Un singur lucru e clar : este singur, se simte jignit, a luat o decizie şi s-a speriat, n-are cui să se plîngă, n-are pe cine să-şi verse focul. Înseamnă că Smoleanov a apucat să i-o coacă zdravăn. Frînturi de fraze ajungeau pînă la el : „Gherman Vladimirovici, acest maestru în ale făţărniciei, tinde să facă regie... Înainte, îţi aminteşti ?... Amîndouă spectacolele sînt ale mele, păcatul meu, eu i-am dat naştere acestui Golem !..."

— Serghei Leonidovici, spuse Rebrov, care este părerea dumneavoastră în legătură cu problema mea ? Ce să fac ?

Din nou, ca în micul cabinet al lui Marevin, se simţi cuprins de pofta arzătoare şi grosolană a cîrpaciului : să insiste pe o singură temă. Păi, cum altfel să procedeze ? Dacă a apărut în această calitate, trebuie să se poarte în mod corespunzător.

— Aş fi vrut să obţin măcar adeverinţa.

— Adeverinţa ? Ce adeverinţă ? se miră regizorul principal. Aha, aceea despre care mi-ai vorbit. Adresează-te serviciului administrativ.

Aprinse lampa de masă, începu să mute nişte hîrtii, chipul îi îmbătrîni, scîrbit. Rebrov se aşeză în fotoliu, în bătaia luminii lămpii, şi spuse :

— Îmi acordaţi zece minute ? Vreau să vă povestesc ceva. Nu, nu este legat de ce-aţi citit. Piesele acelea sînt un moft ! Ţineţi seama, vă rog, că nu sînt deloc supărat pe dumneavoastră...

— Nu mai pierde vremea de pomană. Îţi acord şapte minute.

Stătură în cabinet vreo două ore şi jumătate. Rebrov îi vorbi despre Nikolai Vasilievici Kletocinikov. Povesti tot ce arsese în el în ultimele luni şi începuse să se răcească şi să se prefacă în gheaţă în ultimele zile. Acum, povestind, simţi că se înflăcărează din nou : căci istoria lui Kletocinikov era un exemplu de felul cum trebuie să trăieşti, fără să-ţi pese de marile fleacuri ale vieţii, fără să te gîndeşti la moarte, la nemurire... Nu se ştie nici măcar dacă a fost un adevărat revoluţionar, adică dacă era pe deplin conştient de sarcinile şi ţelurile revoluţiei. Se ivise pe neaşteptate, firav, bolnav, necunoscut, de nimeni, un funcţionăraş de provincie, cu ochelari rotunzi şi se oferise să ajute revoluţia. Avea îndoieli, nelămuriri — nimic eroic ! Nici muşchi de oţel ca Alexandr, nici pumnale şi pistoale ca Serghei, nici erudiţie ca Lev, nici romantismul mişcării cărbunarilor ca Nikolai. Nimic, nimic. Era un executant. Executa voinţa altora, numită de cîţiva oameni „narodnică".

Se infiltrase în trupul poliţienesc, pătrunsese pe sub zale, se strecurase în adîncuri, în intestine, în inima Secţiei a treia, şi de-acolo — salva, ajuta, ucidea. Executa voinţa propriei sale conştiinţe. Asta-i tot. E aproape imposibil de explicat, deoarece conştiinţa este o noţiune neclară,

asemănătoare cuvîntului „val". Dacă încercați să explicați acest cuvînt — n-o să izbutiți, o să începeți să fluturați degetele prin aer. Și totuși aici se ascunde o forță gigantică. E drept că în diferite momente această forță crește, sau scade, depinzînd poate de exploziile din soare. Cînd a fost anchetat, Kletocinikov a susținut tot felul de absurdități, defăimîndu-se singur, pretinzînd că ar fi primit bani de la revoluționari pentru informațiile furnizate, trebuia să găsească o explicație. Cum să explice ? Bine, e bolnav, tuberculos, n-ar fi dus-o mai mult de doi-trei ani, dar boala nu face decît să ascută ceea ce există în om — iată cum i s-a ascuțit conștiința.

Cînd juca cărți cu proprietăreasa grasă, informatoarea poliției, nu dorea decît să-i fie pe plac și prin ea să obțină un loc în instituția rîvnită...

Serghei Leonidovici asculta cu pasiune și aviditate, cum ascultă copiii. Bătrînul acesta gras avea indiscutabil ceva copilăros în el. În timpul povestirii, rosti brusc cuvintele „fățărnicie mondială". În cele din urmă, spuse :

— Extraordinar ce mulți oameni minunați și uitați au trăit pe lume. Și nu demult ! Tatăl meu a fost contemporanul lui Nikolai Vasilievici al dumitale, tot din Petersburg.

Comenta uimit aceste lucruri, aproape emoționîndu-l pe Rebrov. Pare-se că regizorul principal auzise pentru prima dată de nume ca Nikolai Morozov, nemaivorbind de Lev Tihomirov.

— Ca să vezi ce chestie : pentru dumneata anii optzeci înseamnă Kletocinikov, Secția a treia, bombe, vînătoarea după țar, iar pentru mine — Ostrovski, piesa „Nevolnicele" la Teatrul Mic, Ermolova în rolul Eulaliei, Sadovski, Muzil... Da, da, da ! Doamne, cît de nemilos s-a împletit totul ! Vezi bine, istoria țării este ca un cablu din multe fire, și cînd smulgem un fir... Nu, așa nu merge ! În timp, adevărul înseamnă contopire, toți împreună : Kletocinikov, Muzil... Ehei, dacă s-ar putea reprezenta pe scenă această curgere a timpului, care-i duce pe toți, totul ! Dar astăzi i-am anunțat : dacă pleacă Boris Mironovici, plec și eu. Așa că domnii trebuie să decidă. De obicei, după consiliul artistic, aici la mine e gălăgie, îmbulzeală, se povestesc anecdote, iar astăzi, vezi și dumneata, s-au împrăștiat cu toții, le-am dat de gîndit...

Rebrov ieși în stradă cînd se înserase, felinarele erau deja aprinse. Istovit de lunga discuție și vesel, fără să știe de ce — chiar fără nici un rost, pentru că nu obținuse nimic, nici cea mai mică fărîmă pe care ar fi putut s-o aducă în cioc — rătăci pe străzi : din piața Pușkin spre Trubnaia, de acolo în jos pe Neglinnaia, și din nou în piața Pușkin. Bucuria i se stingea treptat, făcînd loc deprimării. Nu, nu pentru că mai trecuse o zi fără folos, ba chiar pierduse biblioteca. Își zise deodată : bătrînul regizor, ca și el, n-avea chef să se ducă acasă. Era un gînd trist. Cînd l-a întîlnit la ușa cantinei dietetice pe Tolea Șciokin, un vechi prieten, amărăciunea pusese cu totul stăpînire pe el. Pe acest flăcău, cu care învățase cîndva la institut, Rebrov îl întîlnea totdeauna pe stradă. Șciokin primea pensie ca invalid de război. Era singur, trăia modest, era aproape

inexplicabil cum de reuşea s-o scoată la capăt, nu bea, nu fuma, mînca la cantină, purta întotdeauna un palton subţirel, cu acelaşi fular îngust, cadrilat, la gît.

Întîlnindu-l pe Rebrov, Şciokin îi vorbea de sus, cu un zîmbet protector. Lui Rebrov îi făcea însă plăcere să-l întîlnească. Numai la vederea acestui om, care încetase să mai facă vreun efort pentru a se ridica mai sus de linia zero, se simţea mai bine dispus. De obicei vorbeau despre femei. Rebrov îl întreba dacă nu cumva s-a însurat. Şciokin rîdea cu poftă: „Ce tot spui! Niciodată!" Chipul lui era veşnic rumen, dinţii îngrijiţi îi străluceau. Era prieten cu vînzătoarele, ospătăriţele, femeile care spălau vase la restaurant, recepţionerele de la atelierele de croitorie şi curăţătorie chimică cu care îşi petrecea planificat cîteva ore pe săptămînă: le invita în odăiţa lui modestă, le trata cu o masă modestă, cu o sticlă de vin, uneori numai cu ceai şi salam şi se mulţumea cu răsplata modestă pe care o primea. Despre ele stăteau uneori de vorbă, pe fugă. Acum însă oboseala şi amărăciunea nu-l predispuneau la glume. Privindu-l pe Şciokin pe sub sprîncene, Rebrov întrebă automat:

— Ei, încă nu te-ai însurat?

— Niciodată! rîse Şciokin şi-l bătu pe umăr prieteneşte, dar cu un aer cam protector. Era aproape de uşa cantinei, avea înainte numai nişte bătrîne, iar în spate vreo douăzeci de persoane. Oamenii stăteau pesemne demult la coadă, îngheţaseră şi, văzîndu-l pe Rebrov că se lipeşte, nu-l slăbiră din ochi, enervaţi. Rebrov simţi că i s-a

făcut foame. Mîncase pe la ora douăsprezece, iar acum era trecut de şase! Şciokin îl întrebă:

— Se vorbeşte că nevastă-ta e plină de ascensiune? Îţi cumperi maşină?

— Cine ţi-a spus?

— Toată Moscova vorbeşte, ha-ha...

— Cetăţene, treci la rînd! se auziră din spate voci scrîşnite.

Şciokin declară cu glas tunător că Rebrov a fost înaintea lui. Lumea aşezată la rînd începu să se agite, cineva strigă: „Noi nu l-am văzut!" Aerul era încărcat de electricitate. Rebrov nu se întoarse, şi cînd se deschise uşa, intrară în local trei bătrîne, iar după ele Rebrov, la adăpostul protezei lui Şciokin. Mîncînd supă şi budincă, Rebrov îşi povesti necazurile. Simţea nevoia să fie ascultat. Şciokin se pricepea să asculte. Dădea din cap, îl compătimea, îndrugînd tot felul de prostii, şi îl privea de sus, zîmbind.

Deodată îi spuse:

— Ehei, frate, da eşti stăpînit rău de trufie! Scrii nu ştiu ce piese, nuvele despre narodnici.

— Adică, ce vrei să spui? se miră Rebrov.

— Te-a dat gata ambiţia. Degeaba te agiţi. Uite, eu predau literatura la o şcoală serală, şase ore pe săptămînă. Ce vrei mai plăcut?! Fonvizin, Puşkin, Derjavin... *„Sînt ţar, sînt rob, sînt vierme, sînt Dumnezeu!"* [1] Vrei să-ţi fac rost de o slujbă? Vei preda istoria. Ai să obţii şi adeverinţă.

Rebrov clătină din cap.

[1] Citat din oda *Dumnezeu* de G. R. Derjavin.

— Deocamdată, nu.
— Bine, lasă. Mai zbate-te puţin. Dar să ştii că tot degeaba. Nu mai luăm cîte un pahar de *kisel* ?
Zdrobit, Rebrov nu răspunse.
Era o cruzime naivă, ucigătoare în vorbele lui Şciokin — un om cinstit, dar nu prea deştept ; Rebrov era convins că acesta este cam mărginit — rostite atît de deschis şi binevoitor. Iată, acesta este *adevărul în faţă.* Nu ca înţepăturile aruncate de Serghei Leonidovici. Într-adevăr, nu-i mai bine să te predai, cu lăbuţele-n sus ? Istoria la şcoala serală. Şase ore pe săptămînă. Adeverinţă, situaţie, existenţă. Şciokin aduse şchiopătînd două pahare de *kisel* şi spuse ceva despre vînzătoarea cam negricioasă, o cheamă Rita, e fată de familie bună. „Pot să-ţi dau telefonul ei. Vrei?" Rebrov era atît de departe, încît, deşi auzise întrebarea, nu-i răspunse. Cînd ieşiră în stradă, Şciokin spuse :
— Nu-ţi face inimă rea. Peste douăzeci de ani totul va fi invers. Tu şi regizorul ăsta, Serghei Leonidovici, o să faceţi schimb de locuri, îţi promit eu. Rîzînd adăugă : Numai eu voi rămîne pe acelaşi loc !
— Peste douăzeci de ani ? Cine mai are nevoie. Am să fiu un bătrînel, aproape la fel cu el...
— Eu ce-ţi spun : o să faceţi schimb de locuri. Iar el o să înceteze să mai existe. Aproape ca tine acum, ha-ha !
— Mulţumesc, mă bucur.

— Nu te necăji, dragul meu ! Telefonează-mi. Nu uita de şcoala serală. Ar mai fi un post de responsabil de club la raionul 1 Mai, te pot aranja. Nu te da la fund !
Şi acest profitor de viaţă de prin cantinele dietetice porni pe strada Puşkinskaia, în jos, spre metrou. Rebrov o luă pe aceeaşi stradă în sus. Ultimele vorbe ale lui Şciokin, aparent pline de bunăvoinţă, îl indispuseră definitiv. Să fi fost spuse fără rea-credinţă ? „Are dreptate însă, ticălosul, eu nu exist..."
Rătăci îndelung pe străzi, gîndindu-se la acest lucru.
Dacă ar da ortul popii, cine l-ar plînge ? Ba şi mai simplu — cine ar observa ? Lealea o să plîngă. N-o să mai aibă pe cine compătimi. Peste trei luni îi va fi prezentat un tuberculos, fizician, amator de muzică simfonică, sau un om minunat, topometru de meserie, beţiv înrăit ; Irina Ignatievna o să se bucure în orice caz şi o să găsească şi avantaje. Principalul avantaj va fi următorul : tuberculosul şi beţivul înrăit *există.*
Începu să ningă. Era încă prea devreme să se ducă acasă. Se simţea atras spre bulevarde ; porni în jos, pe Trubnaia, apoi la deal, spre Sretenskie vorota. Ştia unde ar fi vrut să ajungă : la casa de pe bulevardul Sretenski. „Annuşka" urca cu greu la deal. În căldura plăcută a tramvaiului se legănau feţele albe ca hîrtia ale călătorilor. Rebrov ajunse din urmă, aproape la pas, tramvaiul şi sări pe scară. Cîndva demult, era tot iarnă, ningea, bulevardul cu arbori dezgoliţi îşi arcuia cocoaşa şi chiar în locul acesta — în dreapta se

vedea un zid de cetate din cărămidă, vechi, înnegrit — el sărea pe scara tramvaiului. Ținea ghiozdanul cu stînga, alerga cu pași mărunți, preciși, străduindu-se să fie în ritm cu roțile și hop ! sărea voinicește. Cu dreapta se prindea de bară. Așa a mers zi de zi pînă în acel martie, pe polei, cînd piciorul i-a alunecat în gol, ghiozdanul a zburat și o mînă puternică l-a înșfăcat de guler, trăgîndu-l pe platformă. La Sretenskie vorota care reprezentau scopul final al plăcutei și scurtei călătorii — doar o stație ! — auzi strigăte și văzu silueta unui om care venea alergînd de jos, dinspre Trubnaia, și dînd din mîini. Era taică-său. Aducea ghiozdanul, după care Grișa tocmai se pregătea să dea o fugă. Se apropie, gîfîind, cu chipul palid și, fără să spună o vorbă, îl plesni cu atîta putere, încît băiatul căzu pe trotuar, și cum se ridică, îl mai lovi o dată, spunînd cu o ură înverșunată : „Nemernicule ! Am văzut tot !" Din acea zi, tatăl l-a pîndit multă vreme, ca un adevărat spion, de după colțul casei, pe Rojdestvenka, să vadă dacă Grișa nu mai sare în tramvai cînd se întoarce de la școală. Tata n-avea ce face. Pe-atunci nu mai lucra, era nervos, striga mereu, se certa cu mama. Mamei îi era milă de el. Cînd Grișa i se plîngea că tata îl spionează, că au observat pînă și copiii, care își bat joc de el, mama îi spunea să nu-l bage în seamă : „Să facă ce vrea ! El suferă, iar noi nu-l putem ajuta." Rebrov nu înțelegea de ce nu poate găsi o altă slujbă, ca să nu mai sufere. Tata era economist de profesie. Încă de atunci era bolnav, lucru pe care băiatul nu-l știa. La sfîrșitul verii, a

fost internat la spital și nu s-a mai întors de acolo. Mama se ducea să-l vadă, dar pe Grișa și pe fratele lui, Volodea, nu-i lua niciodată cu ea. O dată a venit bucuroasă și a spus că tata a recunoscut-o. L-a găsit așezat pe pat, cosînd o cuvertură din tot felul de cîrpe și, cînd intrase nevastă-sa în salon, o privise deodată și întrebase cu obișnuitul său ton arțăgos : „Vera, avem acasă o mulțime de bucățele de material. De ce nu mi le-ai adus ?" Mama se bucurase și se zăpăcise atît de tare, că nu știu ce să-i răspundă și o podidi plînsul.

Cînd a izbucnit războiul, spitalul a fost evacuat în regiunea Kirov, tata a murit la începutul anului '42 de congestie pulmonară, dar Grișa nu aflase acest lucru decît cu doi ani mai tîrziu. Probabil mama știuse imediat, căci era în corespondență cu spitalul. Ea lucra la Kuznețk, unde fusese evacuată uzina ; mama se prăpădise în 1943, din pricina unei crize de inimă, iar Volodea încetase să mai scrie în vara lui '42 — Rebrov o știa din scrisoarea mamei — și întorcîndu-se la Moscova, după ieșirea din spital, începuse să facă investigații, să scrie peste tot, dar răspunsul primit era același : nu dispunem de date. Doar mai tîrziu, punînd în legătură fapte cunoscute cu unele informații din ultimele scrisori ale lui Volodea, Rebrov înțelese că unitatea lui nimerise în punga de lîngă Harkov.

Iată casa cu etaj, împodobită cu coloane în basorelief și capete de lei coscovite. La etaj, ferestrele a treia și a patra din dreapta, erau ale locuinței lor. Aici se scursese partea cea mai frumoasă din

viața lui : pînă la clasa a șasea. Cînd tata fusese concediat, nu-i mai plăcuse să locuiască aici — spunea că-l supără zgomotul străzii, că-l chinuie insomniile — și se mutaseră pe liniștita stradă Bașilovka, aproape în afara orașului. Cît se mai împotrivise atunci băiatul ! Nu voia să părăsească școala, colegii, bulevardul, patinoarul din Cistîie prudî, magazinul de timbre de pe Kuznețki, unde dădeau o fugă cînd ieșeau de la școală și unde aveau loc încăierări într-un gang ! Odată primise de la mama șase ruble pentru seria de timbre cu coloniile franceze, ieșise fericit din magazin, cînd deodată cineva îl trăsese în gang — trei puști se apucară să-i răsucească în tăcere mîinile, ca să-i ia plicul, el se luptase cu disperare, îi împinsese, izbutise să se smulgă, o luase la fugă în jos pe stradă și, numai cînd a ajuns la metrou, și-a dat seama că pardesiul lui nou era făcut ferfeniță : în față i-l tăiaseră cu lama. Mîndria că reușise să scape din mîinile lor și că salvase prețiosul plic era însă mai mare decît o neplăcere măruntă ca cea cu pardesiul...

Ningea tot mai tare. Zăpada acoperea totul : bufetul, prin ale cărui uși batante răzbea afară aerul cald, trotuarul, oamenii care rătăceau în jur, căciulile, chipurile, amintirile, băiețașul cu cojocel negru, la început prea lung, mai tîrziu — prea scurt. Patru oameni trăiseră în spatele acestor ferestre de la etaj. Din toți patru a rămas doar Grișa — stă și privește în depărtatele vremuri apuse, dinainte de război... Unde erau oare toți ceilalți ? Nu-s nici aici, nici acolo — nicăieri. Așa a fost să fie. El este reprezentantul lor

pe pămînt unde acum ninge, unde troleibuzele înaintează încet, cu farurile aprinse...

Lealea îl întrebă :

— De ce ai venit astăzi beat ?

— Unde am venit ?

— Mi-a spus Bob. A venit al tău, zice, beat criță, s-a apucat să ceară discutarea pieselor. Și nu știu ce adeverință. Bob are niște neplăceri îngrozitoare, știi doar ?

Rebrov făcu un gest de lehamite. Știe ! N-avea putere să mai vorbească de toate acestea. Nu spuse decît un singur lucru :

— Transmite-i lui Smoleanov mulțumiri.

Se culcară. Rebrov povesti că a fost să vadă vechea lor locuință de pe bulevard. Pe Lealea o emoționa viața lui Rebrov dinainte de Bașilovka, îi plăcea să-l întrebe de taică-său, de timpurile cînd Rebrov era mic, căci ei se cunoscuseră abia în clasa a șaptea. Acum îl asculta, tăcută. Rebrov îi povestea cum demult, prin 1933, tata cumpărase două fotolii micuțe de răchită și le prinsese pe biciclete, la spate : unul pe-a lui, unul pe-a mamei. Duminica se duceau la plimbare toți patru : Grișa și Volodea ședeau pe portbagaj, în fotolii. Are pe undeva o fotografie, trebuie s-o caute. Mîna Lealei îi atinse pe întuneric fruntea, părul și începu să-l mîngîie. El i-o luă și o duse la buze.

Îi spuse că astăzi cineva i-a propus o slujbă : să predea ore de istorie la o școală serală. Sau ar mai putea ocupa postul de responsabil al clubului din raionul 1 Mai. Lealea îl mîngîia în tăcere pe obraz. El îi mai spuse că există și o

altă propunere : să predea piesele cuiva care are relaţii şi poate să-l ajute. Va fi nevoit probabil să-l ia coautor. Dar tot e mai bine, decît aşa, fără nici o mişcare. Deşi i se face de-a dreptul silă. Lealea şopti :

— Atunci, nici nu trebuie. Începu să-l sărute. Nu trebuie, iubitule. Nu-i nevoie, dragul meu. Nu te mai gîndi. Totul o să fie bine. O să scoatem adeverinţa, vei lucra în linişte, ai să obţii totul, eşti talentat, nu trebuie, lasă, nu-ţi pierde curajul. Care prost ţi-a mai spus şi de locul ăla de responsabil ?

Grişa nu se mişca, asculta, lăsînd să-i pătrundă pînă în inimă mormăiala, şoapta ei dulce, învăluitoare ca eterul.

— Ştii ceva ? Mi se pare că sînt... înţelegi ?

— Da ?

— Aşa cred, da. Şi vreau să-l las.

Inima îi bătea năvalnic în piept, puterile îi reveneau. Bucuria, teama — totul de-a valma, împreună. Să ai tot atîta fericire, cît şi nenorocire : asta e tot ce-i trebuie unui om. Fiinţa dragă, caldă de lîngă el era singura dovadă că el *există* !

Aşa cum se întîmplă în somn, îi apăru adevărul, limpede şi vechi de cînd lumea : nu *cogito ergo sum*, ci iubesc *ergo sum*, asta-i tot. Cum de nu ghicesc oamenii ? De ce nu înţeleg ? Este o evidenţă uimitoare. „Şi eu exist ! Exist în ciuda voastră, a tuturor", îşi spunea Grişa cu o duioşie năvalnică şi răutăcioasă, simţind numai gustul dragostei pe buze şi un val de puteri noi în toată fiinţa lui.

Pe la orele unsprezece veniră doi inşi de la telefoane, să vadă pe unde şi cum să tragă firele în casă. Nu-i chemase nimeni. Toţi crezură că-i vorba de o greşeală, dar muncitorii arătară hîrtia pe care figura numele L. Telepniova, semnată de directorul centralei telefonice. Lealea pricepu atunci şi spuse : „Aha, ştiu eu despre ce-i vorba !", dar se vedea că este încurcată şi parcă nu prea mulţumită. Rebrov îi ceru explicaţii. Lealea spuse că direcţia teatrului a făcut demult demersuri pentru telefon, că şi pe ei îi deranjează să trimită adeseori maşina numai ca să-i comunice ceva — dar n-au izbutit, nu există cablu prin apropiere, instalarea unui telefon costă scump şi, iată, probabil că Smoleanov s-a pus în mişcare. El are relaţii şi în acest domeniu. Irina Ignatievna exclamă bucuroasă :

— Minunat, Lealea ! Îi foarte, foarte mulţumim. Transmite-i lui Nikolai Demianovici că este un drăguţ, un om admirabil...

— Mamă, nu vreau să-i fiu cu nimic datoare.

— Ce prostii ! Cum adică, datoare ? Toate rudele noastre, toate cunoştinţele noastre au telefon de o sută de ani, numai noi parcă trăim la ţară...

Ceva îl făcu pe Rebrov să devină bănuitor — era suspectă această grabă, această instalare venită pe neaşteptate, *nemulţumirea* Lealei şi încîntarea soacrei, excesiv de călduros manifestată. La naiba, telefonul e totuşi o treabă ! El n-a avut niciodată telefon, nici cînd a locuit pe Sretenka, nici pe Başilovka. Lealea însă s-a arătat ciudat de tulburată : de parcă s-ar fi împiedicat mer-

gînd pe un loc neted. Curînd sosi mașina, Lealea plecă, iar peste o oră soacra telefona deja lui nenea Kolea, mătușii Jenea, unchiului Mișa, întregii liote de rubedenii, ca să le comunice numărul de telefon și ultimele vești în legătură cu Piotr Alexandrovici.

I se promisese la spital că-i vor da drumul acasă peste o săptămînă.

Rebrov se întorcea de la metrou acasă — la vreo două zile după instalarea telefonului — și, apropiindu-se de gărduțul galben al casei, văzu ceva ce în prima clipă îl uimi.

La poarta casei vecine stăteau de vorbă milițianul Kurtov și Kanunov, îmbrăcat cu un palton lung, negru. Kanunov întoarse capul într-o parte, făcîndu-se că nu-l vede pe Rebrov. Acesta se prefăcu de asemenea că nu-l recunoaște, deși în trecere aproape că îl atinsese cu umărul.

Avu un sentiment puternic de scîrbă, și din pricina surprizei parcă i se muiară picioarele.

Este neplăcut să afli că cineva te sapă cu stăruință. Tu îți vezi de viața ta, în timp ce rîtul cuiva lucrează. „Ei, gata !" își spuse în gînd și, ajungînd lîngă poarta lui, izbucni în rîs. Întorcînd capul, îi văzu cum se uită amîndoi la el.

Steaua lui Smoleanov, care se deplasase patru ani în curbă ascendentă, își încetini dintr-o dată mersul. De fapt nu intervenise nimic primejdios în treburile lui, nu se petrecuse nici o catastrofă, dar ritmul scăzuse — ceea ce putea fi un semn rău. Oricît încerca Nikolai Demianovici să se convingă că pînă și cea mai bună echipă de fotbal, de pildă ȚDKA, mai pierde uneori niște puncte, fiindcă e imposibil să nu greșești niciodată și să-ți meargă întotdeauna în plin, simțea că-l părăsește răbdarea și că n-are destulă înțelepciune. În loc să meargă mai departe, cu sînge rece, fără să reacționeze la gemete și jigniri, el se lăsă atras de-a dreptul într-un scandal : neizbutind să se stăpînească, pe scară, din mers, răspunse la strigătele și grosolăniile unui om bătrîn, îl amenință, fluturîndu-i degetul prin fața nasului, pe fostul secretar literar Marevin îl făcu individ cu două fețe și, ca un neghiob, își dezvălui în întregime jocul.

Îi cedaseră nervii ! Într-un fel era de înțeles, căci în ianuarie avusese mari neplăceri : la Saratov bătrîna lui mamă paralizase, nu mai putea merge, nici vorbi, Smoleanov nu știa ce să facă cu fetița, unde s-o ducă ; pînă una-alta angajase o vecină, o bătrînică, s-o îngrijească. La vreo zece zile după aceea, Marta îi făcuse o figură : încercase să se arunce de la etajul șase, din noua locuință. Frosia, cumnata lui, o văzuse și reușise s-o prindă pe pervaz. Era a doua încercare ; prima dată se întîmplase același lucru în octombrie, cînd locuiau încă în casa veche. A fost nevoit, firește, s-o interneze la ospiciul Kașcenko. Nikolai Demianovici nu povestise nimic nimănui, mai ales la teatru. La ce bun ? De înduioșat nu înduioșezi pe nimeni, dar un rău ți-ar putea pricinui. Toate acestea îl făceau să fie cît se poate de prost dispus.

Liudmila îl evita de două săptămîni. Cînd se întîlneau la teatru, dădea rece din cap, ca răs-

puns la salutul lui, și trecea mai departe. Uneori și Nikolai Demianovici se gîndise că ar fi cazul să „pună punct" legăturii lor. Ia să-l mai slăbească și ea cu fasoanele! Nu știa precis, dar bănuia — ea crede pesemne că a vrut s-o paseze lui Alexandr Vasilievici. E adevărat că acesta îl rugase, ba chiar i-o ceruse și nu putuse în nici un fel să-l refuze, dar dac-ar fi știut, proasta de ea, cum a suferit din cauza ei, ce grozăvii și-a închipuit și cît a sperat în firea ei independentă, care-l înfuriase de atîtea ori. În *noaptea aceea*, el n-a închis ochii. N-a avut o clipă de somn, l-au chinuit tot felul de vedenii de coșmar: ba i se năzărea Alexandr Vasilievici, dînd cu pumnul în masă și sfredelindu-l cu privirea, așa cum știa el, ba o vedea pe Liudmila într-o poziție insuportabilă, împreună cu acesta, și scoțînd limba la el, la Smoleanov. Totuși credea din toată inima, din străfundul rărunchilor: nu, nu, ea n-o va face pentru nimic în lume! Era ferm convins, ar fi pariat pe o mie de ruble contra una, că lui Alexandr Vasilievici *n-o să-i meargă*. Și, slavă Domnului, așa a fost! Nu și-a găsit omul! Cînd Alexandr Vasilievici i-a telefonat spre dimineață, mormăind ceva mînios — nu puteai înțelege nimic, decît că e supărat foc — Nikolai Demianovici a sărit în sus de bucurie. „Vai", săracul de tine! Zici că ai arsuri, te sufoci, ce rău îmi pare..." îl compătimea el, în timp ce, privindu-se în oglindă, făcea strîmbături vesele.

Se deprinsese cu Liudmila, se lipise de ea, ce-i drept e drept. Și cît de repede! Deși îl obosea, îl enerva cu aerele ei jignite, îl scîrbea uneori cu

nătărăul de Grișa, cu toanele și cu despotismul ei („Ce gălăgie a făcut din pricina lui Marevin! Și cît de absurd l-a apărat pe bătrîn?"), ba îl făcea chiar să dorească despărțirea. De fapt erau destule femei în jurul lui — nu ești cea mai fermecătoare, nu te încrede, sînt altele și mai și — iar el, dacă stă să se gîndească bine, are ocazii cu duiumul, nu trebuie decît să le facă un semn; cu toate că legase în grabă tot felul de cunoștințe cu care fusese la vilă, la Himki, pe la prieteni, încoace-încolo, după vreo oră se sătura și se simțea cuprins de plictiseală. Pentru că oamenii sînt superficiali, nu judecă. Nu vor decît să ia caimacul, iar el a văzut destui din ăștia.

El este un individ a cărui soartă n-a fost ușoară, la fel îi e și firea, nu orice femeie îl poate înțelege.

Liudmila îl înțelegea. Era de-a dreptul uimitoare: nu-i cerea nimic, nu-l dojenea pentru nimic, nu primea bani de la el. Îi oferise de vreo două ori și ea l-a refuzat categoric: „Nu ți-e rușine?" El se bucura, acest lucru îi făcea plăcere — nu pentru că ținea la bani, ci pentru că o femeie atît de extraordinară ca ea îl iubește. Nu cheltuise decît trei sute optzeci de ruble cîndva, mai demult, pentru o pereche de pantofi cu talpă de cauciuc. Și, bineînțeles, și restaurantele, care nu intrau la socoteală. Nikolai Demianovici a răbdat cît a răbdat, s-a chinuit și, cînd n-a mai putut, a oprit-o pe coridor, a prins-o de mînă și i-a spus:

— Liudmila, sînt foarte necăjit...

Ea l-a privit :
— Ce s-a întîmplat ?
— Mama e la spital, paralizată. Nu știu ce să fac cu Galocika...
În ochii ei se aprinse o licărire blîndă, ca în trecut : poate de spaimă, poate de milă.
— Ia-o pe fetiță la Moscova. Altfel pe mama are s-o răpună neliniștea...
— Și la Moscova am un necaz. Cu Marta...
Îi povesti pe scurt. E împresurat din toate părțile — război la teatru, Marevin, ticălosul, i-a montat pe actori, i-a influențat pe critici, bine că au scăpat de el, acasă soarta i-a dat lovitura de grație. Iar oamenii apropiați nu vor să știe de el — nici un ajutor, nici un pic de căldură.
— Îmi pare rău de Marta, foarte rău. Încă nu-i bătrînă, are treizeci și opt de ani. Sistemul nervos central este însă complet distrus, trebuie să facă tratament cel puțin un an și nu se știe care vor fi rezultatele. Mi-e foarte milă de ea. Era un pedagog minunat, a predat gimnastica la copii. Diagnosticul ei este : halucinație de tip maniacal și idei obsesive. De aici, scandalurile cu Frosia, toată ziua urlete, a sărit la ea s-o bată, știi bine. Dar iată că de vină este boala, nu-i nimic de făcut. Îmi pare atît de rău...
În timp ce povestea, mormăind cu jumătate de glas, Nikolai Demianovici se uita cum pălește chipul drag, cum în ochii Lealei parcă stau să apară lacrimile. Deodată îl întrebă :
— Vrei să te ajut ?
El dădu din cap.

— Să mergem la mine, chiar acum !
Se gîndi însă că Frosia poate să se supere, să trîntească farfuriile, naiba s-o ia. Mai bine ar trimite-o undeva. La vilă, la Tarasovka, să facă focul acolo, că n-au mai încălzit demult vila.
— Unde-i telefonul ? Sun imediat și mergem.
— Nu... nu mergem.
Ieșiră din coridor, pe platforma largă a scării, în fața ferestrei. Se vedea curtea cu pămîntul noroios amestecat cu zăpadă murdară, bătătorită. Mașina directorului era în fața garajului, cu capota ridicată. Lîngă zidul de cărămidă, care despărțea curtea teatrului de casa vecină, se îngrămădeau niște decoruri acoperite în întregime de zăpadă. „Să nu uit să trec pe la garaj pentru acumulator", se gîndi Smoleanov.
— Nikolai Demianovici, între noi totul s-a terminat, auzi glasul ei. Așa am hotărît.
— De ce ?
— Așa...
Se auzi închizîndu-se ușa de jos, cineva urca scara cu greu, gîfîind. Liudmila tăcu. Era un pensionar de-al teatrului, care o salută. Liudmila răspunse și, cînd bătrînul trecu în coridor, repetă ferm :
— Așa !
— Alt moment nu ți-ai găsit ?
— N-am știut de necazurile tale.
— Dar acum știi ?
— Știu. Îmi pare rău... După o pauză, adăugă : Nu se schimbă nimic.
Avea ochi străini, reci.

— Mi se părea că ești... Dar te-ai dovedit altfel ! M-am deprins cu bărbații slabi... Le eram și pavăză, și mamă, și nevastă... Am crezut la început că și tu ai nevoie de mine...

— Ce-i bun la bărbații ăștia slabi ?

— Ei nu fac ticăloșii.

— Zău ? Ba bine că nu !

— Nu, la asta nu se pricep.

— Nu-i adevărat ! Debitezi prostii, absurdități, mormăi Smoleanov, simțind cum crește în el o stare neplăcută de enervare, ca atunci cînd ai frisoane și febră. Eu, de exemplu, ce ticăloșie am făcut ? Pe cine am omorît sau am sugrumat ?

— Ai putea s-o faci cu oricine, la nevoie. Pe Bob l-ai distrus, acum e rîndul lui Serghei Leonidovici — văd eu...

— Ei și ? Vezi bine. Numai că n-am nici o vină. I-a trecut vremea, înțelegi ? S-a încurcat, nu mai poate face față, este total depășit.

Lealea rîse :

— Depășit de cine ? De tine, vrei să zici ?

— De *timp*, draga mea !

— Of, Doamne... Lealea continua să rîdă.

Deodată Smoleanov înțelese : febra care l-a cuprins era frica, pentru că venise sfîrșitul, o vedea bine.

— Atunci, pentru ce-ai jucat teatru ?

— Nu mi-am dat seama, Nikolai Demianovici. Ce să-i faci, sînt proastă, o femeie proastă. Am greșit, aștept pedeapsa. Uite, Grișa nu-i un om tare, chiar deloc, fără mine ar pieri, dar niciodată n-ar face o ticăloșie...

— Nu-i adevărat, îndrugi numai prostii, melița aproape neauzit bărbatul, cu glas cocoșesc, căci nu putea vorbi mai tare. E un om obișnuit, ca și mine, Grișa al tău. Ce, parcă el nu știe ce este între noi ?

— Nu știe.

— Ba știe perfect, dar are mai multă minte decît sînge nobil.

— Nu știe ! strigă deodată Lealea și-l fulgeră cu privirea, încît Nikolai Demianovici se trase înapoi.

— Nu-i adevărat... șopti el deznădăjduit, uitîndu-se cum Lealea dă din cap, îi face un semn de adio cu mîna, se întoarce și pleacă.

Două zile mai tîrziu, Kostea Șahov i-l aduse acasă pe acest Grișa, care îi arătă, cu o figură împietrită, toată harababura lui de hîrțoage băgată în dosare jerpelite cu fundițe, repetînd mereu, fără nici un rost : „Toată treaba ar consta în..." În timp ce Kostea se foia și bea cu obrăznicie coniac, așezat la măsuța cu reviste, în contul comisionului, Nikolai Demianovici se uita la Grișa aproape cu un fel de tristă uimire și se gîndea : „Ce-a găsit la el ? Pentru ce ?" Grișa arăta neîngrijit, năuc și îndruga prostii : ceva în legătură cu o adeverință pentru administrația locativă. Nikolai Demianovici îl rugase pe Kostea s-o facă pe misteriosul cît mai mult, să nu-i spună lui Grișa la cine îl duce, să-i dezvăluie cine e persoana numai în ziua aceea, la stația de metrou unde aveau întîlnire. Grișa n-a renunțat, n-a strigat plin de indignare : „Va să zică, asta era ?", n-a făcut cale întoarsă. A venit ca un mielușel.

Stă pe divan comod, frumos, picior peste picior, cu ţigara în gură şi priveşte plin de demnitate, ca un om onorabil. Poate că nu bănuieşte ? Ferească sfîntul ! Ştie, cîinele. Ştie precis. Liudmila i-a povestit cum a dat acasă peste cămaşa pe care ea i-o cumpărase lui Nikolai Demianovici, de ziua lui de naştere, şi o pusese în scrin. Grişa a întrebat-o ce-i cu cămaşa, ea a găsit un răspuns zicînd că-i cadoul cumpărat de colectiv pentru un muzicant din orchestră. Nikolai Demianovici se îmbrăcase dinadins cu cămaşa şi-şi lăsase halatul deschis, să se vadă. Grişa observase pesemne de la bun început cămaşa, dar tăcea, nu întreba nimic, holbîndu-şi numai ochii la ea. Vorbiră de toate — de critici, de regizorul principal, care ar fi trebuit demult să se pensioneze, să elibereze locul, dar nu vrea, se încăpăţînează, de faptul că ar trebui luate măsuri, cineva să se ridice la şedinţă, să povestească ce porcării se fac, că autorii tineri sînt persecutaţi („Ar fi cazul poate să ridicaţi dumneavoastră problema, Grigori Fiodorovici ?"), şi tot timpul Grişa pipăia cămaşa cu ochii şi, pesemne, se chinuia rău de tot. În cele din urmă, nu-l mai răbdă inima :

— Nikolai Demianovici, spuneţi-mi, unde aţi cumpărat cămaşa asta ?

— Asta ? Mi-a făcut-o cadou Liudmila Petrovna.

— Aha ! spuse Grişa.

Şi atîta tot. Într-adevăr, bărbaţii cu firi slabe nu fac niciodată scandal. Ar fi putut să-l pălmuiască sau măcar să strige : „Cum ? Asta de ce ? Din care motive ?" S-au despărţit paşnic, învoindu-se ca Nikolai Demianovici să se uite, să se gîndească şi peste vreo trei-patru zile să-i dea de ştire.

— Acum aveţi telefon, ştiu, ştiu... spuse el zîmbind binevoitor, cu un aer de şef, şi-i făcu semn cu mîna, conducîndu-l pînă la uşă.

Operele din dosarele jerpelite le-a răsfoit chiar în aceeaşi zi, s-a mai sfătuit cu cîte cineva. Kostea le-a dat şi lui Lev să le citească, şi Alinkăi. Nevasta lui Lev, Alinka, era o muiere cu scaun la cap, candidat în ştiinţe, cu toţii ţineau cont de părerea ei. Nu este rău scris, a spus Alinka, dar n-are nici cap, nici coadă. Dacă s-ar interveni serios, s-ar reface temeinic, poate că ar ieşi ceva. N-are însă nici un rost să fie semnate de doi autori. Cu Smoleanov, fireşte, oricine şi-ar dori să fie coautor, dar Rebrov cine este ? Cu ce se mănîncă ? „Se mănîncă, îşi zise Nikolai Demianovici şi chiar rîse, cu nevasta împreună. Cu nevasta se mănîncă !" Bun, bun, asta-i glumă, nu-i nimic, nu vă speriaţi, de ajutat o să-l ajutăm, de mîncat o să-l mîncăm, dar nu numai pentru ochii ei frumoşi şi pentru ce *a fost*, ci pentru ceea ce *trebuie să fie*. Lui Nikolai Demianovici i-a trăsnit prin cap o idee îndrăzneaţă, de parcă i-ar fi intrat pe terasă în zbor o păsărică, într-o seară de vară. Atunci o să închidă ferestrele toate, o să închidă uşile, păsărica o să se zbată lovindu-se de geamuri — cioc ! cioc ! cioc ! — pînă or s-o părăsească de tot puterile şi o să cadă jos ; nu-ţi rămîne decît s-o iei uşor cu mîna.

Nikolai Demianovici vedea tabloul cu limpezime şi i se uscase chiar gura, cum i se întîmpla cînd se gîndea la o femeie ; la vreo cinci zile, punîndu-şi la punct o serie de probleme, telefonă la Liudmila şi ceru să vorbească cu Grigori Fiodorovici. Un glas de femeie răspunse că Grigori Fiodorovici nu mai locuieşte acolo.

De trei zile şi trei nopţi, Rebrov, întins pe cuşeta de sus, se chinuia singur, făcînd jocuri de cuvinte. Scria pe o foaie de hîrtie : musca — usca — scald — caldă... Otrava salvatoare îi fusese strecurată de individul de pe cuşeta de vizavi, un oarecare Modest Petrovici, de îndată ce se desprinseseră de periferiile Moscovei şi se adînciseră în zăpezi, printre gardurile înnegrite ale vilelor. Cînd lăsa foaia deoparte şi înceta să mormăie „musca — usca — scald" şi privirea i se fixa în tavan sau luneca peste spaţiul alb monoton de afară — era început de martie, iarna îşi menţinea încă drepturile acoperind pămîntul cu troiene — Rebrov auzea vorbele şi vedea chipurile de care se rupea pentru totdeauna, zburînd spre necunoscut. Piotr Alexandrovici îi zîmbea cu buzele uscate, galbene : „Dumneata, Grişa, ştii mai bine. Procedează cum crezi..."

Bătrînul se arăta indiferent la orice. Chiar grădina — odinioară însăşi viaţa lui — nu-l mai interesa. Zile întregi şedea în fotoliu lîngă fereastră, asculta radio, aţipea sau citea revista „Ogoniok" ; pe buze îi stăruia zîmbetul. Un zîmbet de indiferenţă faţă de tot în afară de boală, adică de moarte. Nu vorbea decît despre starea lui, de medicamente, doctori, surori ; una făcea injecţii mai bine şi vorbea frumos, pe ea o iubea foarte mult, alta era posacă, te durea cînd te înţepa, nu nimerea vena dintr-o dată, el o ura şi-i zicea „sfredel". Rebrov se mira, înregistrînd distrat : cît de mult se poate schimba un om ! El nici nu ştia că şi *grădina lui* — cîndva însăşi viaţa lui — poate să dispară pe vecie. Şi nu mai era mult pînă atunci.

— Te sfătuiesc, Grişa, să nu dai atenţie. Fă-te că nu-ţi pasă ! O, Doamne... Bătrînul ofta întretăiat, dar nu din pricină că l-ar fi apucat mila faţă de Rebrov, ci pentru că deodată se gîndi iarăşi la boală. Dumneata nu cunoşti femeile... Sînt altfel construite decît noi. De pildă, Irina nu este în stare să priceapă că atunci cînd deschide uşa de la bucătărie... Deodată îl întrebă în şoaptă : De ce te-ai dus la Smoleanov ?

— Ce contează ! se enervă Rebrov. A trebuit să mă duc.

Mult timp după vizita aceea umilitoare, două zile întregi, nu dorise să afle nimic. (Într-adevăr, se comportase ca un idiot ! Nu, ca un laş. Îl apucase deodată panica — trebuie să facă ceva, imediat, să cîştige mult, avînd în vedere mărirea familiei lor, să se mute separat. Nu, poate nici asta n-a fost motivul, ci a contat mai ales dorinţa josnică, de autoflagelare — să afle, să se afunde în această tortură, pentru că demult ghicise că *persoana* în cauză este Smoleanov.) Nu voia să creadă nimic, să ştie nimic. La ce bun ? Nu putea s-o dovedească. Faptul că-i dăruise o cămaşă şi el zîmbea arogant, povestind aceasta, nu însemna

nimic. Individul este în general un obraznic, un ticălos. Dar în dimineața celei de-a treia zile totul s-a schimbat. Întîmplător Rebrov găsi pe jos, la ei în cămăruță, un bilet al Irinei Ignatievna adresat Lealei. Se obișnuise cu aceste compuneri scrise pe foi de caiet școlăresc, uneori în plic, alteori fără ; soacra devenea grafomană cînd se certa cu fiică-sa. Aceasta, ca o bleagă, le arunca peste tot — să nu vrei și tot le citeai ! Se petrecuse ceva între ele, căci aproape nu-și vorbeau, dar Rebrov nu întreba ce s-a întîmplat. Știa prea bine : cearta începea între ele și se termina cu el. Lealea nu suporta să fie certată multă vreme cu maică-sa. N-ar fi trebuit să ridice biletul ăsta, naiba să-l ia ! Ca de obicei, soacra scria o proză din cele mai moderne, ca Dos Passos, fără puncte și virgule :

„Proasta proastelor viața nu te-a învățat nimic idioată mai mare n-am pomenit la ce îți trebuie să știi bine că nu am să-mi pierd vremea cu el să nu contezi pe mine eu n-am putere trebuie să-l pun pe tata pe picioare tu muncești ca un măgar pentru el te zbați dacă vine și copilul ai să te înhami definitiv ai să îmbătrînești foarte repede ai să fii o gloabă ca Maia lui tanti Jenia arată ca dracu au dat-o gata copilașii iar tu ai talent dar ești proastă și-i dai cu piciorul de la copii n-ai nici o bucurie numai necazuri și dezamăgiri tu multe nu pricepi ești copilăroasă el te exploatează cît poate nu face decît să stea la restaurantul „Național" bea și halește pe banii tăi iar tu muncești ca un cal dacă ar fi un bărbat adevărat n-aș suferi atîta Nikolai Demianovici ți-a

făcut curte dar l-ai refuzat pentru ce ? Dacă nu-l inviți pe Alexei Ivanovici nici nu mai vreau să știu de tine trăiți cum vreți pe noi cu tata să nu mai contați plătiți jumătate din taxa funciară și impozitul pe clădiri și din toate cheltuielile de întreținere telefonul trece în contul vostru nouă nu ne trebuie mîncați la cantină eu refuz să mai gătesc dă-mi înapoi două sute patruzeci de ruble pe care ți le-am împrumutat pentru blană..."

Din toată această aiureală o singură frază l-a izbit pe Rebrov : „Nikolai Demianovici ți-a făcut curte dar l-ai refuzat". Seara Rebrov nu se putu abține și întrebă :

— Ei, cum rămîne, îl chemi pe Alexei Ivanovici sau nu ?

Alexei Ivanovici era ginecolog, un bătrînel care o tratase și pe Irina Ignatievna și care îi făcuse Lealei două mici operații. Rebrov vedea că Lealea suferă, nu mai poate înfrunta mînia maică-si, care o chinuie cu tăcerea de patru zile, situația trebuia să se rezolve într-un fel ; Rebrov făcea mai bine dacă tăcea chitic, dar își pierduse și el cumpătul. Un cuvînt după altul și toți se pomeniră tîrîți în vîrtej, ca și cum atîta ar fi așteptat. Lealea și maică-sa se învinuiau reciproc și soacra, ca de obicei, se dovedi mai tare — Lealea izbucni în plîns, i se făcu rău, i-au dat un calmant, bătrîna bolborosea speriată : „Fetițo, eu n-am să te las", și o stropea cu apă. Urmă o tăcere stînjenitoare — nimeni nu mai spuse nimic. Piotr Alexandrovici tăcuse, rezemat în baston, ascultînd

strigătele femeilor. Apoi fiecare se duse la ea în odaie şi Rebrov rămase cu bătrînul.

— Grişa, vreau să-ţi spun ceva... rosti deodată acesta, apropiindu-se încet. Mie mi-este totuna. Dumneata vei pleca mîine, eu voi muri poimîine. Mie ce-mi pasă ! Uite, acum cincisprezece sau şaisprezece ani a fost Valentin... Întoarse capul şi urmă în şoaptă : Ivanovici Skobov. Maistru şef la noi la uzină. Om serios. Foarte serios, impunător. Lucra la secţia de fierărie. Mergeam împreună la pescuit, ne pofteam unii la alţii, azi aşa, mîine aşa. Deodată am simţit că el şi Irina s-au cam aprins, muierea se usca de dragoste, înţelegi...

Rebrov rîse ironic :

— Dacă ar fi fost...

— Ei, nu dragoste, nu ştiu, cine ştie, zi-i cum vrei. Dar altceva contează ! A fost un moment cînd m-am hotărît să plec. Neapărat. Îmi iau fata şi plec, unde-oi vedea cu ochii.

— Aşa. Şi mai departe ?

— Mai departe nimic. O prostie, înţelegi ? Prostia trece, iar viaţa este lungă.

— Nu, spuse Rebrov. Aici este altfel. Eu n-aş zice nimic. Dar nu pot. Nu pot pentru că... Şi, fără să termine, dădu din mînă şi fugi pe scară, sus la ei.

A doua zi plecă. Şi, plecînd, înţelese că acum este cu totul altceva decît odinioară, cînd se supăra şi se refugia în strada Başilovka.

Era o zi de iarnă strălucitoare, însorită, cu cer albastru. Bătrînul privea zîmbind pe fereastră la zăpada care-l orbea şi plescăia din buze :

— Fă cum crezi, Grişa...

Lealea veni la el, în a treia noapte, cu bagaje cu tot : hotărîtă să se mute pentru totdeauna. Cu maică-sa se certase definitiv. Îl rugă s-o ierte, să aibă încredere, este imposibil să te porţi în felul acesta cu un om, fără milă, necruţător. Grişa făcu eforturi să înţeleagă şi să ierte. Totuşi voia să ştie : de ce ? Plîngînd şi căindu-se, Lealea îi povesti ceva atît de meschin, de ruşinos, încît nu era în stare s-o asculte. Da, da, spunea ea, undeva în străfunduri, în subconştient — şi asta era lucrul cel mai îngrozitor — dăinuia probabil dorinţa de a face carieră cu orice preţ. Lui îi venea să urle : „Doamne, de ce te ponegreşti singură ? Nu se poate să fi fost aşa !" Ba da, se poate. Chiar aşa a şi fost. Lealea nu era dispusă să cedeze. El nădăjduia, dar degeaba. Şi acest adevăr, tot adevărul, *adevărul gol* era mai disperat şi mai gol decît patima cea mai deşănţată. Grişa o tortura, făcînd-o să mărturisească tot : de unul, de altul, de cei care au existat în trecut, şi ea povestea totul pînă la capăt, oferindu-i acest jalnic adevăr ; parcă înnebuniseră amîndoi. Era limpede că noaptea aceea însemna sfîrşitul. Dar ei nu înţelegeau şi li se părea că va începe ceva nou, neobişnuit.

A doua zi, cînd rămase singur (Lealea plecase la teatru), Rebrov se simţi atît de pustiit şi plictisit, încît se gîndi să lase un bilet în cutia de scrisori şi să plece undeva, departe. Şahov îl anunţă că Smoleanov îl aşteaptă demult, dar Rebrov refuză să se ducă la acesta. Într-o seară se pomeni cu Smoleanov în persoană, cu dosarele lui,

cu niște coniac și un tort pentru Lealea: „Dacă nu vine muntele la Mahomed..."

Îi aduse la cunoștință lui Rebrov că i-a găsit un post: secretar literar la teatru, în locul lui Marevin. Vorbise cu directorul, care era de acord, la fel și conducerea. Lealea avea spectacol în seara aceea. Rebrov se simți rușinat de neorînduiala care domnea în odaie, de plînsul copiilor lui Kanunov, răsunînd de-alături, de înfățișarea lui neîngrijită — era în papuci și cu o pijama veche. Nu prea știa ce să facă: să-l ia la bătaie pe Smoleanov sau să se ducă la director să vorbească pentru post? Omul venise totuși cu gînduri bune, voia să-l ajute. Cum să-l ia la bătaie? Refuză însă coniacul. Mai era și problema adeverinței, cu care îl sîcîia Kanunov. În toate era o ciudată lipsă de obligativitate, de parcă se petreceau în somn. Rușinea și uimirea le simțea tot ca prin somn.

— De ce nu mi-a spus Lealea nimic?

— Ea nu știe. N-am vorbit decît cu directorul și cu Gherman Vladimirovici... Știți, Gherman Vladimirovici va fi, probabil, regizor principal... Pe Serghei Leonidovici l-au internat ieri la spital, a făcut un infarct, se pare foarte grav. Ce să-i faci? Nu-i permis să tragi atîta de tine... Veți cîștiga o mie cinci sute de ruble, veți avea zile libere, programul începe la orele treisprezece...

În ultimele zile Rebrov simțea limpede că s-a petrecut în el o schimbare catastrofală. S-a petrecut atunci, înainte să plece de la Lealea. Schimbarea era de așa natură, încît lui Rebrov i se părea că acum este alt om, cu alt sînge, cu altă compoziție chimică a moleculelor. Și acest alt om putea să se poarte altfel, decît celălalt, dinainte, care la rîndul său avea dreptul să nu răspundă pentru faptele acestuia. Spuse că trebuie să se sfătuiască cu Lealea.

— Ce să vă mai sfătuiți? rîse Smoleanov.

Nici nu reuși s-o mai facă. Lealea se îmbolnăvi și rămase la maică-sa, el se ducea s-o vadă, iar după două zile îl chemară telegrafic și află că venise Alexei Ivanovici și acum totul e în ordine. Lealea era încă slăbită, stătea în pat, ochii ei răspîndeau o strălucire fericită și, cum i se păru lui Grișa, vinovată. Rebrov cel dinainte se simți îndemnat să se repeadă la Lealea, să-și lipească fruntea de mîna ei albă, pentru că fericirea din ochii ei umezi însemna o biruință asupra durerii, dar celălalt Rebrov spuse cu glas liniștit:

— Cum te simți? Mă bucur că totul s-a sfîrșit.

Soacra zîmbea pașnic, șoptind:

— Să n-o superi acum, bine? Grișa, sufletelule, te rog, dă fuga la piață după niște fructe...

Rebrov își zise: „Ea o să fie întotdeauna sub influența maică-si. Pînă la moartea cuiva". Peste o oră, cînd se întoarse de la Piața Invalizilor, Lealea dormea. Rebrov plecă în Bașilovka. A doua zi, vineri, veni Șahov pe la el, se duseră să mănînce la restaurant, de acolo la teatru. Băură atîta, încît Rebrov abia își mai mișca picioarele. Luară un taxi. Mintea îi lucra însă cu precizie. Lucrul cel mai înfricoșător, se gîndi Rebrov, este o lungă despărțire. În piața Maiakovski spuse

șoferului să oprească, deschise portiera și îl depuse pe Șahov pe trotuar. Încerca o senzație neobișnuită de ușurare, ceva încîntător și absurd. Dacă nu i-ar fi fost teamă să pară caraghios, s-ar fi putut ridica în aer și ar fi zburat deasupra caselor. Trenul pleca la ora douăzeci și unu. Lealea se plimbă probabil prin cameră, bea ceai, în timp ce el își ia zborul fără să spună adio, plutind în înaltul cerului de iarnă, peste acoperișuri; dispare, se face nevăzut.

Modest Petrovici își lăsă în jos picioarele încălțate cu ciorapi gri tricotați și, bălăbănindu-le deasupra cuiva care dormea, întrebă :

— Spuneți-mi, Grigori Cutarevici, sînteți după absolvirea institutului ?

— Nu, dragul meu, slavă Domnului, am aproape treizeci, răspunse Rebrov. Sînt după absolvirea vieții.

— Așa stau lucrurile...

Modest Petrovici rîse. Dincolo de geam albastrul cerului se întuneca. Aprinseră lumina. Se termina o viață, începea alta. De fapt, orice om, chiar acest Modest Petrovici, cercetător — geolog, trăiește nu una, ci cîteva vieți. Moare și renaște, asistă la propria sa înmormîntare și urmărește propria sa naștere : din nou aceeași încetineală, aceleași speranțe. După moarte îți poți contempla toată viața trăită. Tocmai asta făcea Rebrov, în timp ce trenul îl ducea spre răsărit, în mijlocul unor troiene tot mai adînci și al unor geruri tot mai aspre. În a cincea zi, de dimineață, pe culoar era agitație și zgomot. Femeile țipau strident și

ciudat, într-un fel care nu menea a bine : „Vai-ai-ai-ai !" Se deschise ușa, o figură roșie, boțită, cu ochii holbați, șuieră șoptit : a murit... la cinci dimineața... Rebrov ieși pe culoar. Dintr-un compartiment răsunau hohote de plîns, în altul — cu ușa larg deschisă — unii jucau cărți. Un bărbat alerga pe culoar, împingîndu-i pe călătorii care se îngrămădiseră ; ținea în fața lui un termos chinezesc uriaș. Rebrov se întoarse în compartiment și se cățără sus la el. Lacrimile îl sufocau, se întoarse cu fața la perete, strîngînd din dinți ; simțind fața de pernă umedă, din pînză aspră, pe obraz, se gîndea la viața pe care apucase s-o trăiască : de fapt, ce-a fost pînă acum ?

— Bine ar fi să știu... mormăia el, printre dinți, dacă va mai fi alta ?

După o săptămînă, de la fereastra hotelului de pe Bolșaia Sibirskaia, unde îl aștepta pe șeful echipei de filmare, Rebrov văzu următoarea scenă : pe mijlocul străzii se încinse o bătaie, un mujic băgă cuțitul în burta unui individ, apoi în burta altuia ; o luă la fugă ; a fost prins, trîntit și au început să-l bată. La început l-au înhățat trei : un muncitor în salopetă albă, plină de făină (la colț se descărca tocmai un camion cu saci de făină), un soldat în trecere pe-acolo și o femeie. Cînd coborî Rebrov, în jurul ucigașului se adunase deja mulțimea. Unul din cei atacați de el zăcea pe jos și gemea, altul se învîrtea pe loc, încovoiat, ținîndu-se de burtă. Cîțiva bărbați îl ridicau pe mujic și-l trînteau cu capul de caldarîm. Mașina miliției apăru peste cinci minute. Mulțimea se retrase din fața ei ; ucigașul zăcea

nemişcat, cu chipul cadaveric, negru ca talpa. Era limpede că îşi primise pedeapsa. Doi miliţieni îl ridicară şi-l tîrîră, ţinut de subsuori, spre portiera din spate, deschisă. Şi deodată ucigaşul îşi îndesă cu amîndouă mîinile şapca pe capul micuţ, ca de copil, şi se urcă singur în maşină.

Rebrov se întoarse la hotel, urcă la etaj. Ce uşor e să omori un om ! îşi zise. Şi totuşi cît este de greu s-o faci ! Curînd sosi Balaşov, şeful echipei de filmare, un flăcău simpatic, originar din Tomsk. Strada era pustie şi numai pe locul unde staţionase camionul cu sacii de făină se vedeau urme albe. Balaşov îi comunică datele definitive : pînă la mijlocul lui aprilie se vor încheia filmările de interior, în oraş, iar pe la douăzeci urmează plecarea pentru cinci luni în taiga. De-acolo, hotărî Rebrov, pe drumul de întoarcere, va putea ajunge la Petrovsk-Zabaikalski, fosta uzină de piese metalice „Petrovski", unde a murit în deportare Ivan Prîjov, neîncetînd totuşi „să dea din picior". Voia să vadă ce a fost acolo şi cum mai arată acum, după scurgerea anilor.

Cînd trecea cu troleibusul pe lîngă blocul de şapte etaje, avînd magazinul cu firma „Carne" la parter — Lealea se ducea uneori pe bulevardul Karbîşev la curăţătoria chimică rapidă — îşi amintea brusc cîte ceva din viaţa ei trecută, de acum optsprezece ani : Grişa, teatrul, bătrînul regizor, parfumul liliacului primăvara, căţeluşa lor Kandidka, care-şi zuruia lanţul pe lîngă gard ; simţea o durere ciudată de o clipă, o strîngere de inimă, ca o bucurie, sau ca o părere de rău pentru tot ce a fost cîndva cu ea. Uneori însă trece pe lîngă magazinul „Carne", de parcă ar trece pe lîngă un loc gol, pentru că Lealea are atîtea griji, de nu-şi mai vede capul de ele · trebuie să se ocupe de bărbatul ei, de băiat care este în clasa a opta, la slujbă numai complicaţii. directorul Casei de cultură îi dă sarcini care de fapt n-o privesc, că ea se descurcă, o scoate la capăt ; mai e şi comitetul sindical, şi activitatea la cercul de cultură fizică, în cadrul căruia Lealea face antrenamente de alergări pe stadionul Dinamo, cu nevestele vîrstnice ale coloneilor. Bărbatul Lealei este militar, candidat în ştiinţe, profesor la Academie. Tata, mama, mătuşa Toma, unchiul Kolea şi chiar nenorocita de Maika, cu cinci ani mai tînără ca Lealea, au murit în aceşti ani ; pe vechii prieteni de la teatru i-a pierdut din vedere, nici n-ar avea chef să vadă pe vreunul din ei (Lealea s-a judecat multă vreme, cînd i-au desfăcut contractul, s-a luptat cu disperare, s-a ales şi cu un astm din această bătălie, dar a fost nevoită să cedeze) şi acum are un cerc nou — militari, ingineri, automobilişti. Vsevolod este şi el un automobilist pasionat, în fiecare vară pleacă cu prietenii în două, trei maşini în Crimeea, în regiunea Carpaţilor sau Ţările Baltice. Cînd se întîlneşte din întîmplare cu cineva de la teatru, nu-i face nici o plăcere.

O dată la GUM, stînd la rînd ca să cumpere perne, a dat de vechea sa prietenă Maşa. Ce mult se schimbase ! Îmbătrînită la faţă, părea fandosită, răutăcioasă. Se apucase să-i povestească de

Smoleanov. Parcă pe ea o mai interesa ! Lealea nici nu-şi mai amintea bine cum arată acest Smoleanov, dacă este gras sau subţire, cu ochelari sau fără. Se pare că a sărăcit, boleşte, nu mai scrie piese şi trăieşte din închirierea vilei pe timp de vară. Ei şi, n-are decît, să-i fie de bine, la ce-i trebuie ei s-o ştie ?

— Iar Rebrov al tău s-a îndrăgostit de fata unei prietene de-ale mele...

— Nu mai spune ?

Lealea se încordă toată, deşi se arătă nepăsătoare. Maşa începu să povestească : fetişcana jucase într-un film de-al lui, apoi fuseseră împreună la un festival în Argentina sau Brazilia, undeva pe-acolo, şi cu ei fusese şi un cunoscut comun... În clipa aceea se apropiară de tejghea, se încurcară în mulţime, se pierdură, şi Lealea nu mai încercă s-o găsească. De Rebrov mai ştia cîte ceva : îi merge din plin, cîştigă bine cu scenariile, locuieşte în partea de sud-vest a ţării, are şi el maşină şi se pare că a mai fost căsătorit de două ori. De fapt, cam asta era tot. Îi părea bine pentru el. Întotdeauna avusese faţă de el cele mai frumoase sentimente. Nu ştia un singur lucru : că Grişa se gîndeşte adeseori la viaţa lui, o cîntăreşte pe toate părţile — asta e îndeletnicirea lui preferată pretutindeni, mai ales în timpul călătoriilor — şi i se pare că vremurile cînd o ducea rău, se chinuia, invidia, ura, suferea şi aproape că n-avea ce mînca au fost anii cei mai frumoşi din viaţa lui, pentru că pentru fericire e nevoie de tot atîta...

Iar Moscova se întinde tot mai mult, dincolo de linia de centură, peste rîpe şi cîmpuri, îngrămădeşte turnuri, unele peste altele, munţi de piatră cu milioane de ferestre aprinse, dezveleşte straturi străvechi de argilă, înfige în ele conducte uriaşe de ciment, astupă gropile, dărîmă, ridică, acoperă cu asfalt, distruge fără urmă, şi dimineaţa pe peroanele metroului şi în staţiile de autobuze este puhoi de omenire, care se înmulţeşte pe an ce trece.

Lealea se minunează : „De unde atîţia oameni ? Au venit de pe alte meleaguri, sau au crescut copiii ?“

CUPRINS

Arh Solom

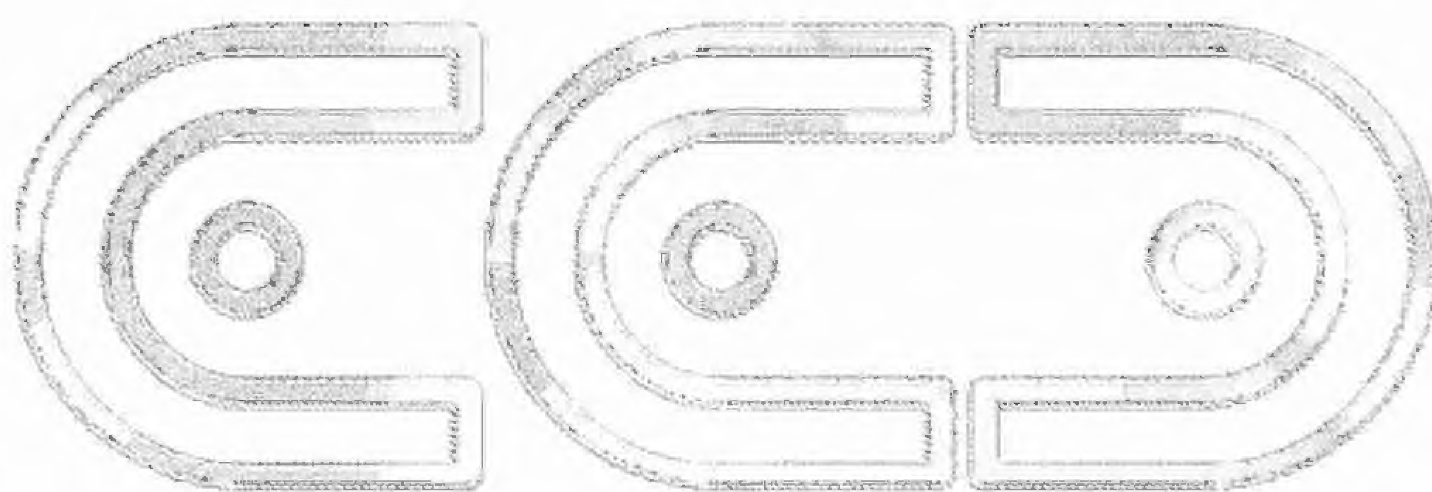
Lector: AUREL BUICIUC
Tehnoredactor: NICOLAE ŞERBĂNESCU

Bun de tipar: 21.10.1980. Coli tipar 12,125

Tiparul executat sub comanda nr. 1212 la
Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

